

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

BLAŽ MILOVAC

**POMANJKANJE VODNIH VIROV
KOT VARNOSTNI IZZIV
ENAINDVAJSETEGA STOLETJA**

MAGISTRSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

BLAŽ MILOVAC

**POMANJKANJE VODNIH VIROV
KOT VARNOSTNI IZZIV
ENAINDVAJSETEGA STOLETJA**

MAGISTRSKO DELO

MENTOR: doc. dr. IGOR KOTNIK

LJUBLJANA, 2006

KAZALO :

1	UVOD	1
2	METODOLOŠKI OKVIR PROUČEVANJA	4
2.1	Predmet proučevanja.....	5
2.2	Cilji proučevanja.....	6
2.3	Hipotetični okvir	8
2.4	Metodološki pristop	10
2.5	Struktura magistrskega dela.....	13
3	SODOBNE TEORIJE O VARNOSTI IN OMEJENOSTI NARAVNIH VIROV	15
3.1	Grožnje varnosti in varnostni izzivi.....	20
3.2	Dva tradicionalno nasprotujoča si pogleda na varnostno problematiko prekomernega izkoriščanja naravnih virov.....	23
3.3	Štiri obdobja raziskav o povezavah med varnostjo in okoljem	27
3.3.1	Četrta faza raziskav o povezavah med varnostjo in okoljem.....	30
3.4	Vodni viri v kontekstu mednarodne varnosti.....	35
4	VPLIV DEMOGRAFSKO-EKOLOŠKEGA STRESA NA ČLOVEŠKO DRUŽBO IN DRŽAVO	40
4.1	Pomanjkanje obnovljivih naravnih virov.....	41
4.2	Ekonomska marginalizacija	44
4.3	Demografske spremembe.....	47
4.4	Povečevanje pritiska na državo.....	50
4.4.1	Država kot neučinkovit dejavnik varnosti v državah v razvoju v enaindvajsetem stoletju.....	54
4.4.1.1	Vsesplošen kaos.....	55
4.4.1.2	Povečevanje števila propadlih držav.....	56
4.4.1.3	Povečevanje napetosti med državami	59
4.4.1.4	Utrjevanje vladavine družbenih elit.....	60
4.4.2	Selektivni intervencionizem razvitih industrijskih držav	62

5	STRATEŠKI POMEN VODNIH VIROV	72
5.1	Vodni viri in razvoj človeške družbe	74
5.2	Vodni viri kot omejen naraven vir	79
5.2.1	Količinski in kakovostni vidiki pomanjkanja vodnih virov	84
5.3	Paradigme managementa vodnih virov	91
5.3.1	Razlike v dojemanju pomena in vloge vodnih virov	96
6	MIROLJUBNO RAZREŠEVANJE VODOOSKRBNE PROBLEMATIKE	104
6.1	Voda kot ekonomska dobrina	106
6.1.1	Ekonomika vodnih virov	107
6.2	Voda kot neekonomska dobrina	110
6.3	Smotrna (u)poraba skupnih vodnih virov	112
6.3.1	Povečevanje ponudbe skupnih vodnih virov	113
6.3.1.1	Arteška voda	115
6.3.1.2	Razsoljevanje morske vode	117
6.3.1.3	Virtualna voda	118
6.3.2	Usmerjanje (u)porabe skupnih vodnih virov	122
6.3.2.1	Oblikovanje enotne cene vodnih virov in vodnih trgov	123
6.3.2.2	Ustrezne infrastrukturne spremembe	125
7	VODNI VIRI IN KONFLIKTI	127
7.1	Sodobne teorije o konfliktih	129
7.1.1	Življenjski cikel konflikta	138
7.2	Konflikti za vodne vire	144
7.2.1	Vodni viri kot nezadosten razlog za oborožene konflikte	154
7.3	Mednarodno pravna načela zagotavljanja nadzora in pravične uporabe skupnih vodnih virov	157
7.3.1	Načelo absolutne teritorialne suverenosti	158
7.3.2	Načelo omejene teritorialne suverenosti	159
7.3.3	Načelo absolutne teritorialne integritete	159
7.3.4	Načelo predhodne obvestitve o nameri uporabe	160
7.3.5	Načelo zagotavljanja nepovzročanja večje škode	160
7.3.6	Načelo pravične in ekološko smotrne uporabe	161
7.3.7	Načelo skupnega interesa	162
7.4	Neskladja in pomanjkljivosti mednarodnega prava	163

8 ANALIZA KONFLIKTNEGA POTENCIALA VODNIH VIROV NA BLIŽNJEM VZHODU IN V SEVERNI AFRIKI.....	165
8.1 Pomen in vloga vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki	169
8.2 Konflikti za vodne vire na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki.....	173
8.3 Možni scenariji nadaljnjega razvoja dogodkov	180
8.3.1 Pozitiven scenarij	181
8.3.2 Nadaljevanje sedanjega stanja	182
8.3.3 Negativen scenarij.....	183
8.4 Splošen model konfliktnega potenciala vodnih virov.....	185
9 ZAKLJUČEK.....	196
10 LITERATURA.....	205
10.1 Samostojne publikacije	205
10.2 Strokovni članki	216
10.3 Letopisi	221
10.4 Viri z medmrežja.....	222
11 PRILOGE	226

KAZALO TABEL, GRAFOV, SHEM IN SLIK :

3 SODOBNE TEORIJE O VARNOSTI IN OMEJENOSTI NARAVNIH VIROV

Tabela 3.1 : Vertikalne ravni in horizontalne dimenzije varnosti v RID in DVR	17
Tabela 3.1.1 : Vertikalne ravni in horizontalne dimenzije varnosti: medsebojni vpliv in interakcija	17
Tabela 3.3 : Osnovni argumenti dveh tradicionalno nasprotujočih si pogledov na varnostno problematiko (prekomernega) izkoriščanja naravnih virov in morebitnih negativnih posledic tovrstnega razvoja dogodkov	25
Shema 3.4 : Temeljni model vzročno-posledičnih povezav med pomanjkanjem naravnih virov in nasiljem	29
Shema 3.5 : Model vzrokov, učinkov in posledic (prekomernega) pritiska na okolje	32
Shema 3.5.1 : Interakcija med šestimi temeljnimi dejavniki t.i. heksagona preživetja	33
Shema 3.5.2 : Pentagon posledic sodelovanja in konfliktov na nacionalni in mednarodni ravni	34
Tabela 3.6 : Osnovne značilnosti političnih, gospodarskih, ekoloških in varnostnih razmer v RID in DVR, predstavljene v obliki prevladujočih trendov	37
Tabela 3.7 : Realne možnosti razreševanja problemov vodooskrbe držav oziroma območij, ki ležijo v zgornjem in v spodnjem toku porečij v luči širšega varnostnega okvirja	38

4 VPLIV DEMOGRAFSKO-EKOLOŠKEGA STRESA NA ČLOVEŠKO DRUŽBO IN DRŽAVO

Graf 4.1 : Obseg degradiranih obdelovalnih površin na svetu (od leta 1972)	43
Graf 4.2 : Obsega naravnega gozda na svetu (brez ponovnega zaraščanja površin) (od leta 2002)	44
Graf 4.3 : Obseg od vodne erozije ogroženih površin na svetu (od leta 1972).....	46
Graf 4.4 : Skupno, urbano in ruralno prebivalstvo v južni Evropi in v severni Afriki (mediteranske države) v obdobju od leta 1950 do 2030	48
Graf 4.5 : Obsega zazidanih površin na svetu (od leta 2002)	49
Tabela 4.6 : Dva sočasno obstoječa tipa intervencijskega modela RID za vojaške operacije izven ozemlja matične države po koncu hladne vojne	67
Tabela 4.7.a : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah	68
Tabela 4.7.b : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah	69

Tabela 4.7.c : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah.....	70
Tabela 4.7.d : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah.....	71

5 STRATEŠKI POMEN VODNIH VIROV

Graf 5.2 : Dinamika rasti števila prebivalstva in obsega namakanih površin na svetu	76
Slika 5.4 : Prikaz nezadržnega povečevanja uporabe skupnih vodnih virov po državah na globalni ravni v obdobju od leta 1995 do 2025.....	81
Slika 5.5 : Povprečen pritisk na vodne vire po porečjih (stanje leta 1995)	82
Slika 5.5.1 : Spreminjanje povprečnega pritiska na vodne vire po porečjih (od leta 1995 do leta 2030): najbolj negativen scenarij (levo) in najbolj pozitiven scenarij (desno)	83
Graf 5.8 : Dinamika povprečne razpoložljivosti (m ³ /prebivalca) vodnih virov v različnih naravno-ekonomskih regijah sveta, izražena kot delež vrednosti iz leta 1950	87
Histogram 5.10 : Število ljudi, ki bo trpelo pomanjkanje vodnih virov leta 2050	89
Graf 5.11 : Pet obdobij (paradigem) managementa skupnih vodnih virov (1850 - 2000) in obstoj t.i. vodooskrbnega poslanstva v RID in v DVR.....	93
Shema 5.12 : Vodni viri in nacionalna politika: socialna, ekonomska in ekološka dimenzija vodooskrbne problematike v RID in v DVR	94
Shema 5.12.1 : Težišča petih paradigem (obdobij) managementa vodnih virov v RID in v DVR	95
Shema 5.12.2.a : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v obdobju presežkov vodnih virov	97
Shema 5.12.2.b : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v obdobju brez presežkov vodnih virov	98
Shema 5.12.2.c : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v obdobju splošnega kroničnega pomanjkanja vodnih virov	99
Tabela 5.14 : Negotovi scenariji kombinacije nadaljnje rasti prebivalstva in uporabe vodnih virov: Interpretacija globalne in regionalne (Bližnji vzhod in severna Afrika) ponudbe in povpraševanja po vodnih virih in hrani	101
Tabela 5.15 : Pozitivno in negativno dožemanje problema vodooskrbe na globalni in na regionalni ravni (na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki).....	103

6 MIROLJUBNO RAZREŠEVANJE VODOOSKRBNE PROBLEMATIKE

Tabela 6.1 : Poraba vodnih virov glede na kombinacijo njihove kvantitete, kvalitete in donosnosti	108
Tabela 6.2 : Tipologija vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki.....	109
Graf 6.3 : Cene ključnih prehrabnih artiklov na svetovnem trgu (izražene v vrednosti USD iz leta 1990).....	120

7 VODNI VIRI IN KONFLIKTI

Tabela 7.2 : Možni učinki, ki jih pri (u)porabi skupnih vodnih virov državi v spodnjem toku reke povzroča država v zgornjem toku reke.....	128
Tabela 7.3 : Uveljavljanje načel mednarodnega prava in uporaba skupnih vodnih virov znotraj porečij rek Jordana, Nila ter Evfrata in Tigrisa	130
Tabela 7.4 : Aktivnosti ključnih nosilcev varnosti na področju vseh horizontalnih dimenzij varnosti v celotnem spektru konfliktov.....	133
Tabela 7.5.1 : Klasifikacija konfliktov po intenzivnosti (HIIK: konfliktni barometer 2004)..	137
Tabela 7.5.2 : Klasifikacija konfliktov po intenzivnosti za potrebe magistrskega dela	137
Graf 7.6 : Življenjski cikel in posamezna obdobja (faze) konflikta (idealnotipski model)	139
Tabela 7.7 : Zaključek (oboroženega) konflikta in postkonfliktne možnosti razvoja dogodkov	143
Tabela 7.9 : Ključni dejavniki, ki pri uveljavljanju mednarodno pravnih načel za zagotavljanje uporabe skupnih vodnih virov vplivajo na mednarodne odnose.....	149
Tabela 7.11.a : Tipologija konfliktov za vodne vire	150
Tabela 7.11.b : Tipologija konfliktov za vodne vire.....	151
Tabela 7.12 : Temeljne lastnosti oboroženih konfliktov za vodne vire	153
Graf 7.13 : Neracionalnost odločitev za stopnjevanje konflikta (za vodne vire) v različnih obdobjih njegovega življenjskega ciklusa	156

8 ANALIZA KONFLIKTNEGA POTENCIALA VODNIH VIROV NA BLIŽNJEM VZHODU IN V SEVERNI AFRIKI

Tabela 8.1 : Nove države s kroničnim pomanjkanjem vodnih virov ($x < 1.000 \text{ m}^3/\text{p/l}$) na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike	166
Tabela 8.2.a : Relativna količina razpoložljivih vidnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki v obdobju od 1990 do 2025	167
Tabela 8.2.b : Relativna količina razpoložljivih vidnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki v obdobju od 1990 do 2025	168
Shema 8.3 : Vloga vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki: Analiza varnostnih razmer v izbranih državah v odnosu do pomanjkanja vodnih virov in (ne)razvitih sposobnosti prilagajanja družbe (stanje leta 2000)	171
Shema 8.3.1: Trendi spreminjanja varnostnih razmer v izbranih državah v obdobju 1950 - 2000	172
Shema 8.3.2 : Opis osnovnega modela tipologije držav na osnovi kombinacije družbene prilagodljivosti in razpoložljivih vodnih virov	172
Tabela 8.5.a : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005: arabsko-izraelski konflikti.....	174
Tabela 8.5.b : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005: konflikti v porečju Nila	175
Tabela 8.5.c : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005: ostali konflikti v regiji.....	176
Graf 8.5.1 : Število, struktura in intenzivnost konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005	178
Shema 8.9 : Splošen model konfliktnega potenciala vodnih virov	186

KAZALO PRILOG :

2 METODOLOŠKI OKVIR

Seznam 2.1 : Način označevanja prilog.....	226
Seznam 2.2 : Načina citiranja avtorjev prilog.....	226
Tabela 2.3 : Seznam uporabljenih kratic in zloženek.....	226

3 SODOBNE TEORIJE O VARNOSTI IN OMEJENOSTI NARAVNIH VIROV

Graf 3.2 : Idealno tipske razvojne stopnje držav glede na povprečno večletno stopnjo rasti industrijske proizvodnje.....	227
Slika 3.2.1 : Delitev sveta na RID in DVR, z upoštevanjem politično-ekonomskih razmer v obdobju hladne vojne in tedanje delitve na države I. sveta, II. sveta in III. sveta	228

4 VPLIV DEMOGRAFSKO-EKOLOŠKEGA STRESA NA ČLOVEŠKO DRUŽBO IN DRŽAVO

Tabela 4.7.a.1 : Splošne geostrateške determinante velike strategije posameznih držav (izhodišče predstavlja kombinacija vsestranske moči države in njene velikosti) in njihovih medsebojnih odnosov v 20. stoletju in v začetku 21. stoletja.....	229
Tabela 4.7.a.2 : Splošne geostrateške determinante velike strategije posameznih držav (izhodišče predstavlja kombinacija vsestranske moči države in njene velikosti) in njihovih medsebojnih odnosov v 20. stoletju in v začetku 21. stoletja.....	230
Shema 4.7.b.1 : Temeljne lastnosti tradicionalnega piramidalnega modela organizacije oboroženih sil: Struktura oboroženih sil v strateški razporeditvi za obrambo.....	231
Shema 4.7.b.2 : Temeljne lastnosti tradicionalnega piramidalnega modela organizacije oboroženih sil: Struktura oboroženih sil v strateški razporeditvi za napad.....	231

5 STRATEŠKI POMEN VODNIH VIROV

Tabela 5.1 : Tipologija vodnih virov v hidrosferi.....	232
Graf 5.3 : Projekcija nadaljnje rasti svetovnega prebivalstva po ocenah OZN.....	233
Graf 5.6 : Dinamika uporabe vodnih virov v svetu glede na tip ekonomske aktivnosti (največje uporabnike).....	234
Graf 5.7 : Dinamika porabe vodnih virov v svetu glede na tip ekonomske aktivnosti (največje porabnike).....	235
Tabela 5.9 : Čas potreben za obnovo vodnih virov na zemlji po naravni poti.....	236
Histogram 5.13 : Aktualne ocene stopnje rasti BDP v RID in DVR za leto 2004 in 2005.....	236

7 VODNI VIRI IN KONFLIKTI

Tabela 7.1 : Reke in jezera, katerih porečja oziroma povodja si deli več kot pet držav.....	237
Tabela 7.8.a : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med RID po celinah.....	238
Tabela 7.8.b : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med DVR po celinah	239
Tabela 7.8.c : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med DVR po celinah	240
Tabela 7.10 : Odvisnost od eksogenih vodnih virov v izbranih državah na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki	241

8 ANALIZA KONFLIKTNEGA POTENCIALA VODNIH VIROV NA BLIŽNJEM VZHODU IN V SEVERNI AFRIKI

Shema 8.4 : Model pomanjkanja vodnih virov na območju Gaze.....	242
Slika 8.6 : Porečje Nila	243
Slika 8.7 : Porečje reke Jordan.....	244
Slika 8.7.a : Medsebojno nasprotujoči si vodooskrbni projekti znotraj porečja reke Jordan ..	245
Slika 8.8 : Porečje Evfrata in Tigrisa (Shatt al Araba)	246
Slika 8.10 : Povečevanje namakalnih površin v vzhodni Anatoliji v okviru turškega vodooskrbnega projekta GAP (stanje leta 2004)	247

1 UVOD

Voda je sočasno temelj za vse življenje na zemlji in generator številnih naravnih procesov, ki nenehno preoblikujejo naš planet. V različnih agregatnih stanjih in v različnem obsegu je prisotna povsod (v atmosferi, biosferi in litosferi). Zaradi svoje raznolikosti, pomena in vloge med naravnimi viri zaseda posebno mesto. Vsak izmed nas pa jo uporablja vsak dan. Zato je za nekatere vrednejša od zlata, medtem ko so drugi prepričani, da so presežke pitne vode samoumevni. Prav slednji pogosto ne razumejo in podcenjujejo pomen vodooskrbne problematike oziroma se niti ne zavedajo njenih razsežnosti. To pogosto vodi do napačnega mnenja, da zaradi želje oziroma potrebe po nadzoru nad skupnimi vodnimi viri ne more priti do (oboroženih) konfliktov in do prepričanja, da morebitni bodoči konflikti za vodne vire lahko predstavljajo le lokalni in/ali regionalni varnostni problem, ki se industrijsko razvitih in z vodnimi presežki bogatih držav sveta ne morejo dotakniti.

Zaradi hitre gospodarske rasti in velikega povečanja števila prebivalstva v svetu je v zadnjih desetletjih prišlo do dramatičnega povečanja (u)porabe skupnih vodnih virov. Posledično je prišlo tudi do krčenja kvantitete in kvalitete razpoložljivih virov in spreminjanja hidroloških lastnosti posameznih rek in jezer. Tovrstne spremembe neposredno vplivajo tudi na kvaliteto in kvantiteto (nivo) podtalnice. Končen rezultat njihovega sinergijskega součinkovanja pa je spreminjanje rečnih režimov, (lokalnih ali regionalnih) klimatskih razmer in naravnega okolja, kar lahko srednjeročno in dolgoročno odločilno vpliva na razvoj posameznih držav in človeške družbe kot celote. Zato je moč prvič v zgodovini trditi, da je človek tisti, ki lahko odločilno vpliva na prostorsko in časovno razporeditev vodnih virov v okolju.

Morebitne negativne posledice tovrstnega razvoja dogodkov bodo najbolj občutile države v razvoju (DVR), kjer bo zaradi več desetletij trajajočega demografsko-ekološkega stresa (DES-a), ki ga povzroča kombinacija hitre rasti prebivalstva, ekonomske marginalizacije posamičnih delov prebivalstva, nenehnega povečevanja razlik med revnimi in bogatimi, drastičnega in progresivnega spreminjanja namembnosti zemljišč znotraj posameznih porečij (primer krčenja gozdov in širjenja obdelovalnih površin), vsestranskega onesnaževanja okolja ter prekomernega in nesmotrnega izkoriščanja (ne)obnovljivih naravnih virov v naslednjih desetletjih prišlo do kroničnega

pomanjkanja (kakovostnih) vodnih virov vse večjih razsežnosti. Obseg razpoložljivih vodnih virov tako postaja ključen dejavnik omejevanja nadaljnje gospodarske rasti in celo nadaljnje rasti števila prebivalstva. S tega vidika sta najbolj ogrožena varnost in preživetje ljudi v sušnih območjih DVR, ki že sedaj, kljub (u)porabi skoraj vseh razpoložljivih vodnih virov v širši hidrogeografski regiji, redno trpijo daljša obdobja pomanjkanje.

Vodooskrba hitro rastočega prebivalstva v sušnih območjih tretjega sveta tako dolgoročno postaja vse bolj pereč (varnostni) problem in vse bolj resen regionalni in mednarodnovarnostni izziv, ki zaradi globalnih podnebnih sprememb v zadnjih letih dosega do sedaj še neslutene razsežnosti. S tovrstnim problemom, se poleg že omenjenih DVR, v zadnjem času vse pogosteje srečujejo tudi nekatere razvite industrijske države (RID). Mednje sodijo države sredozemskega dela Evrope (primer Španije, Italije in Grčije), Avstralija in deli ZDA (primer Kalifornije in zveznih držav srednje vzhodnega dela ZDA).

V sušnih regijah sveta, kjer postaja oskrba z vodo vse bolj pereč varnostni problem in kjer latentni politični, nacionalni, verski in socialni konflikti predstavljajo stalnico vsakodnevnega življenja, obstaja tudi vse večja verjetnost, da oboroženi konflikti večjih razsežnosti izbruhnejo prav zaradi vse bolj izrazite potrebe oziroma želje po nadzoru vse bolj omejenih skupnih vodnih virov, za katere dejansko ne obstaja nadomestila. Do sedaj je bila velika večina sicer razmeroma pogostih konfliktov za vodne vire v DVR (primer Bližnjega vzhoda in severne Afrike) z vidika intenzivnosti, časa, prostora in uporabljenih sredstev dokaj omejena. Ker pa se je v mednarodnih odnosih v zadnjih šestih letih vse bolj uveljavlja prav realpolitična logika, v skladu s katero doseganje ciljev opravičuje uporabljena sredstva, je moč predvideti, da konflikti za vodne vire v prihodnje ne bodo le (na prvi pogled) nepomembni in zanemarljivi (oboroženi) spopadi nizke intenzivnosti.

Pomanjkanje vode in posledičen izpad v proizvodnji hrane in električne energije negativno vpliva na ekonomsko, socialno in politično stabilnost posamične družbene skupnosti, države ali skupine držav. To lahko v kombinaciji z eskalacijo obstoječih latentnih konfliktov kaj hitro destabilizira širšo regijo in posamezne države izven nje in/ali znotraj človeških združb (nasilno) vzpostavi nova razmerja moči. Vodo zato lahko opredelimo tudi kot strateško pomemben naraven vir, ki lahko predstavlja resen varnostni izziv ali grožnjo tako na lokalni in regionalni, kot tudi na globalni ravni.

Zato je k proučevanju omenjene problematike potrebno pristopiti interdisciplinarno in celostno (holistično), saj lahko v nasprotnem primeru kaj hitro pridemo do nepopolnih ali napačnih zaključkov, ki ne odražajo prave širine in globine problematike pomanjkanja vodnih virov, kot večdimenzionalnega varnostnega izziva oziroma grožnje, ampak predstavljajo le skupek značilnosti posamičnih ozkih vsebinskih izsekov. Ker tovrstne parcialne raziskave in izdelki niso primerno izhodišče za kvalitativno vrednotenje omenjene problematike, obseg tega magistrskega dela občutno presega začrtane omejitve za tovrstne znanstveno-strokovne izdelke.

Da postajajo vse bolj omejeni (skupni) vodni viri dejansko vse pomembnejši element nacionalne in mednarodne varnosti z izjemno velikim konfliktnim potencialom, dokazuje tudi naslednji nabor trditev oziroma izjav nekaterih najbolj priznanih svetovnih politikov in predsednikov:

- "Reke, ki izvirajo v Turčiji pripadajo nam do meje, šele nato pripadajo našim sosedom. Ne skrbijo me grožnje z vojno, ki so povezane z uresničevanjem turških razvojnih projektov na Evfratu in Tigrisu. Če bo obstajala grožnja, jo bomo odstranili (Sülejman Demirel, 1992 v Sager 2001: 721 in Klare 2002: 179)."
- "Sudan se igra z vodami Nila. To je igra z ognjem. Obstaja rdeča črta. Če jo bo Sudan prekoračil, bomo ustrezno odgovorili. Pri tem so odprte vse možnosti (Muhammad Hosni Mubarak, 1997 v Brill 2001: 699)."
- "Z Arabci se vojskujemo za vodne vire. Prihodnost židovske države je odvisna od izida te bitke (Ben Gurion v Sager 2001: 720-21)."
- "Izraelska vlada se je v okviru mirovnega dogovora pripravljena pogajati o spornem ozemlju (Golanu), ne pa tudi o vodnih virih, ki se nahajajo na njem (Ehud Barak, 1996 v Tarnopolsky 1996: 23)."
- "Če uspešno razrešimo vse druge probleme na Bližnjem vzhodu, ne uspemo pa razrešiti problema vodooskrbe, bo regija eksplodirala (Yitzhak Rabin, 1999 v Klare 2002: 142)."
- "Do naslednje vojne na Bližnjem vzhodu ne bo prišlo zaradi nafte, ampak zaradi vode (Boutros Boutros Ghali v Brill 2001: 698)."
- "Pomanjkanje vode je okoljevarstveni problem številka ena in najbolj verjeten razlog za izbruh nasilja, oboroženih spopadov ali vojn (Spillmann 1995: 11)."
- "Voda je pomembnejša od nafte, saj je ni moč z ničemer nadomestiti (Klaus Kinkel, 1998 v Glatzl 2001: 705)."
- "Naslednjo veliko krizo in spore bo bržkone povzročil dostop do pitne vode. Danes jo neusmiljeno trošimo, jutri se bomo zanjo vojskovali. Zato moramo razmišljati, kako jo zaščititi in pravičneje razdeliti (Janez Drnovšek, 2006 v Baković: 2006:1)."

2 METODOLOŠKI OKVIR PROUČEVANJA

Na splošno obstaja obilica literature, ki obravnava področji (nacionalne) varnosti in konfliktov, občutno manj pa je dostopne literature, ki ju smiselno povezuje. Še manj pa je literature, ki se ukvarja z ožjim segmentom teh vzročno-posledičnih povezav oziroma a) s proučevanjem možnih povezav med DES-om in njegovimi morebitnimi vsestranskimi negativnimi posledicami na varnost človeške družbe in posameznih držav (s poudarkom na DVR) in b) s proučevanjem možnih povezav med pomanjkanjem vodnih virov in (oboroženimi) konflikti. Možen razlog za to je dejstvo, da je vsestranske implikacije srednjeročnih in dolgoročnih trendov in procesov razmeroma težko opredeliti, ovrednotiti in združiti v smiselno sistemsko celoto (scenarije). Po drugi strani je po dogodkih enajstega septembra večina pozornosti strokovne javnosti še vedno usmerjena na reševanje trenutno aktualnejših varnostnih groženj in ekonomskih izzivov,¹ zaradi česar je občutno manj pozornosti namenjeno temam s srednjeročnimi in/ali dolgoročnimi varnostnimi implikacijami, kamor sodi tudi naša problematika.

Kljub temu, da gre za razmeroma ozko dimenzijo proučevanja varnostne problematike, je le ta večplastna, saj je potrebno upoštevati številne danosti (konstante) in nenehne vsestranske spremembe v okolju in družbi, ki so sicer predmet proučevanja: geostrategije, geopolitike, mednarodnega prava, ekonomije, sociologije, geografije, geologije, meteorologije, hidrografije, biologije, okoljevarstvenih študij in še nekaterih drugi družboslovnih in naravoslovnih ved. Vodne vire je namreč potrebno obravnavati kot a) življenjsko pomembno snov, (vse življenje na zemlji izvira iz vode in brez nje ne more obstati), b) ekonomsko strateško surovino in sredstvo, c) kulturno dobrino, d) širši (ekološko) varnostni problem človeške družbe, e) predmet konfliktov znotraj posamičnih držav in f) predmet konfliktov v mednarodnem okolju.

¹ V to kategorijo v prvi vrsti sodita t.i. svetovna vojna proti terorizmu in prizadevanja za povečevanje gospodarske rasti v RID.

2.1 PREDMET PROUČEVANJA

Voda za razliko od nafte ni le osnova sodobnega gospodarstva, ampak predstavlja tudi osnoven pogoj za življenje in vsestranski družbeni razvoj. Zato se je potrebno zavedati tudi morebitnih posledic, ki izhajajo iz omenjene ugotovitve. Voda lahko namreč predstavlja predmet trgovanja (dobrino), instrument moči in/ali predmet spora oziroma konflikta. Poleg tega ima tudi veliko simbolično (neekonomske) vrednost, zaradi česar ključni akterji, ki se potegujejo za pravice do (u)porabe skupnih vodnih virov, pogosto sprejemajo nepričakovane in neracionalne odločitve, ki imajo lahko usodne (negativne) varnostne posledice. Sicer pa pomanjkanje vodnih virov predstavlja le en segment veliko večjega in vse bolj izrazitega varnostnega izziva, s katerim se dandanes sooča sodobna človeška družba. Gre za vse bolj intenziven in uničujoč demografski, ekonomski in ekološki pritisk človekove dejavnosti na (ne)obnovljive naravne vire in (naravno) okolje.

Vodni viri sodijo med t.i. gibljive naravne vire, ki praviloma ne pripadajo nikomur, dokler niso ujeti in/ali izkoriščeni. Na podlagi tega je moč zaključiti, da do konfliktov (znotraj držav in med državami) za vodne vire največkrat pride v primeru, ko ima oziroma zahteva pravico do uporabe skupnega vira večje število akterjev, ali ko postane njegova poraba večja od ponudbe oziroma od razpoložljivih zalog. Za uspešno (prisilno) uveljavljanje novega režima (u)porabe skupnih vodnih virov pa so poleg ustrezne pravne podlage potrebne tudi ustrezna ekonomska moč, stopnja mednarodne podpore in t.i. hegemonika moč. Pri vsem tem pomembno vlogo igra tudi izhodiščna hidrološka sposobnost posamične države (stopnja samozadostnosti na področju vodooskrbe).

Mirno razreševanje nastale vodooskrbne problematike v veliki meri onemogočajo oziroma otežujejo a) uveljavljena, a medsebojno nasprotujoča si, mednarodna pravna načela, ki naj bi omogočala nadzor in zagotavljala pravično (u)porabo omenjenega vira in b) morebitni že obstoječi (latentni) politični, ekonomski in socialni konflikti v družbi. Kombinacija predstavljenih danosti posamičnim akterjem (največkrat gre za države), ki so vpleteni v medsebojne konflikte za vse bolj omejene naravne vire, služi kot sredstvo, s katerim želijo v svojo korist sočasno nacionalizirati (u)porabo skupnih vodnih virov in internacionalizirati breme in posledice tovrstnega dejanja, kar odraža izjemno kompleksnost in širino proučevane problematike.

Omenjen (negativen) trend je še posebej izrazit v sušnih območjih DVR, zaradi česar ne preseneča ugotovitev, da v številnih kriznih območjih sveta voda pridobiva vse večji pomen in vrednost ter posledično tudi vse večji konfliktni potencial. Po drugi strani je moč v RID opaziti vse močnejšo željo in potrebo po uveljavljanju celovitih rešitev za dolgoročno (ekološko in ekonomsko) smotrno gospodarjenje z vsemi razpoložljivimi vodnimi viri znotraj porečja, kot širše hidrogeografske celote, kar izključuje možnost uveljavljanja enostranskih (nacionalnih) interesov in potreb posameznih držav. Takšen holističen pristop razreševanja vodooskrbne problematike vključuje tudi številne radikalne rešitve in predloge, s katerimi naj bi bilo možno tudi v sušnih območjih DVR ponovno vzpostaviti občutljivo naravno razmerje med ponudbo in (u)porabo vodnih virov in na ta način odpraviti oziroma zmanjšati verjetnost izbruha (oboroženih) konfliktov za vodne vire.

2.2 CILJI PROUČEVANJA

Zaradi ugodnih klimatskih razmer in razvite vodooskrbne infrastrukture je neomejen dostop do vodnih virov ustrezne kvalitete in kvantitete za veliko večino prebivalcev RID povsem samoumeven. Zato se pogosto niti ne zavedajo, da gre za omejen naraven vir, ki v relativnem smislu (obseg vodnih virov na prebivalca) postaja vse redkejši. Povsem drugače pa je v sušnih območjih DVR, kjer imajo vodni viri že tradicionalno visoko ekonomsko in simbolično vrednost.

V številnih DVR (primer nekaterih držav Bližnjega vzhoda in severne Afrike), ki že danes trpijo kronično pomanjkanje vodnih virov, je od (ne)uspešnosti razreševanja vodooskrbne problematike v veliki meri odvisen srednjeročen in dolgoročen obstoj in enotnost posamičnih držav, kar (ne)posredno vpliva tudi na varnost in stabilnost širše hidrogeografske regije. Uspešno (mirno ali nasilno) razreševanje vodooskrbne problematike tako predstavlja enega izmed najosnovnejših in vse bolj perečih varnostnih problemov oziroma izzivov na lokalni, regionalni in globalni ravni. Prav zato si nedvomno zasluži podrobnejši pregled in predstavitev, česar se slovenski strokovnjaki in raziskovalci doslej niso lotevali tako pogosto ali celovito.

Morebiten razlog za nepoznavanje in nezanimanje za proučevanje varnostnih dimenzij vodooskrbne problematike pri nas je dejstvo, da v Sloveniji, z izjemo primorskega zaledja, tradicionalno uživamo

v velikih presežkih vodnih virov (tako v kvantitativnem, kot tudi v kvalitativnem smislu),² zaradi česar (oboroženi) konflikti za vodne vire (doma in v svetu) za nas predstavljajo del nedojemljivega črnogledega in na prvi pogled nerealnega scenarija nadaljnjega razvoja dogodkov. Tovrstno prepričanje žal ni več odraz realnih razmer (podnebnih sprememb in prevladujočih družbenopolitičnih trendov) v svetu. Zato je glavni namen tega magistrskega dela predstaviti širino in kompleksnost varnostnih dimenzij vodooskrbne problematike na globalni in regionalni ravni in na ta način povečati osveščenost slovenske (strokovne) javnosti in vzpodbuditi večje zanimanje za nadaljnje raziskovalno delo na tem področju.

Na podlagi zastavljenega naslova magistrskega dela in zgoraj navedenih spoznanj je moč določiti tudi namen oziroma opredeliti cilje magistrskega dela.

- a) V luči logike in nasprotij med sodobno neomaltuzijansko in kornokopijansko teorijo opredeliti in ovrednotiti vlogo, pomen in vpliv DES-a in vse bolj omejenih vodnih virov na človeško družbo in njen nadaljnji razvoj.
- b) Predstaviti in ovrednotiti kompleksno teoretično vzročno-posledično povezavo med DES-om in različnimi družbenimi skupinami ter procesi znotraj DVR na eni strani in verjetnostjo (izbruha in (de)eskalacije) konfliktov na drugi strani.
- c) Opredeliti in ovrednotiti morebitne vsestranske (negativne) posledice naraščajočega demografsko-ekološkega pritiska (s poudarkom na vlogi in pomenu vodnih virov) na državo in obstoječo družbeno ureditev v državi (s poudarkom na DVR) in na podlagi tega plastično prikazati možne posledice (ne)učinkovite politike držav in tako ovrednotiti realnost grožnje varnosti, obstoju in stabilnosti najbolj prizadetih držav oziroma družbenih ureditev.
- d) V tem kontekstu na kratko predstaviti in ovrednotiti morebitne reakcije RID na (ne)pričakovane konflikte v tretjem svetu.
- e) Opredeliti in pojasniti kompleksno povezavo med vodnimi viri in konflikti.
- f) Predstaviti in ovrednotiti obstoječa mednarodna pravna načela, ki urejajo pravice do uporabe in nadzor nad skupnimi vodnimi viri.
- g) Predstaviti in ovrednotiti možne alternative navidez neizogibnim konfliktom za vodne vire v sušnih območjih DVR in RID.

² Kljub temu slovenski hidrologi že opozarjajo na vse večjo ogroženost slovenskih vodnih virov (s poudarkom na podzemnih vodah) oziroma na zaskrbljujoče zmanjševanje njihovega obsega v zadnjih stotih letih, kar naj bi bila posledica podnebnih sprememb in lokalnih antropogenih vplivov (Brilly v Mikulič 2006: 23).

h) Na podlagi orisa pomena in vloge vodnih virov na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike³ ter analize dosedanjih konfliktov za vodne vire v omenjeni regiji izdelati splošen model konfliktnega potenciala vodnih virov.

i) Na podlagi vsega tega izdelati možne scenarije nadaljnjega razvoja dogodkov in oceniti verjetnost izbruha konfliktov za vodne vire ter oblikovati celoten spekter njihovih morebitnih (negativnih) posledic.

2.3 HIPOTETIČNI OKVIR

Splošni hipotezi:

I. Kombinacija "neugodnih" demografskih trendov, nezadržne degradacije okolja, prekomerne (u)porabe in neenakomerne razporeditve ter omejenega dostopa do (ne)obnovljivih naravnih virov, bo v prihodnje, predvsem za DVR, predstavljala vse resnejši varnostni izziv in realno grožnjo njihovi stabilnosti in obstoju.

II. Relativno pomanjkanje vodnih virov bo v kombinaciji z nekaterimi specifičnimi dejavniki v prihodnje predstavljalo ključen razlog za številne konflikte med državami in znotraj držav samih, kar bo še dodatno destabiliziralo številna krizna območja in dolgoročno v številnih regijah sveta (med državami in znotraj držav samih) vzpostavilo drugačno razmerje moči. Voda bo tako v prihodnosti, kot vse bolj omejen naraven vir, sočasno predstavljala a) ključen dejavnik vsestranskega družbenega razvoja, b) generator (oboroženih) konfliktov med državami in znotraj držav samih ter c) tehten razlog za njihovo mirno razreševanje in medsebojno sodelovanje.

³ Težišče je na proučevanju treh glavnih porečij: a) Nila, b) Jordana, c) Evfrata in Tigrisa, ki sicer predstavljajo najpomembnejše vodne vire v obeh hidrogeografskih regijah.

Izpeljane delovne hipoteze:

1. Vpliv DES-a na varnost se v prvi vrsti kaže v obliki negativnih socialnih in ekonomskih trendov, ki vodijo do frustracij, nezadovoljstva, notranjih nemirov in celo do oboroženih konfliktov. Tovrsten pritisk na družbo, ki ga občutijo predvsem marginalizirane skupine prebivalstva, v prvi vrsti slabi moč države (njeno avtoriteto, legitimnost in kohezijo družbe), zaradi česar se drastično povečuje verjetnost izbruha konfliktov in širina njihovega spektra.
2. Izbruh konfliktov ni nujno le posledica postopnega slabljenja držav zaradi DES-a, ampak pogosto predstavlja tudi rezultat načrtnega delovanja družbenih elit znotraj držav in njihovih zunanjih zaveznikov, ki želijo izkoristiti vse večje pomanjkanje (ne)obnovljivih virov in s tem povezanih ekonomskih in socialnih problemov za uresničevanje lastnih interesov in ciljev oziroma koristi.
3. Zaradi vse večjih napetosti med in znotraj DVR, bo že v prvi polovici enaindvajsetega stoletja prišlo do uresničitve vsaj enega izmed štirih možnih scenarijev negativnega razvoja dogodkov: a) vsesplošnega kaosa, b) povečanja števila propadlih držav, c) povečanja napetosti med državami in/ali d) krepitve vladavine družbenih elit.
4. Čeprav skupni vodni viri sami po sebi praviloma ne predstavljajo zadosten razlog za oborožene konflikte, vsiljevanje volje močnejšega predstavlja uveljavljen, pogosto uporabljen in žal tudi (kratkoročno in srednjeročno) učinkovit način razreševanja nacionalne vodooskrbne problematike v subtropskih (sušnih) območjih DVR.
5. Konflikti za nadzor in pravice do (u)porabe skupnih vodnih virov se bodo prav zaradi a) trdno uveljavljenih tradicionalnih pogledov na pomen in vlogo vodnih virov v družbi in b) mednarodnopravnih nedorečenosti v kriznih regijah, kjer že sedaj vlada relativno pomanjkanje vode, v prihodnje še bolj razplamteli.
6. Za mirno in smotrno razreševanje vodooskrbne problematike bo potrebno spremeniti uveljavljene poglede in odnos do vodnih virov na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni ter

uporabiti kombinacijo širokega spektra novih rešitev na institucionalni, infrastrukturni in tehnološko-tehnični ravni.

7. Zaradi vse večjih napetosti, ki so neposredno ali posredno povezane z vse večjim pomanjkanjem vodnih virov, je moč predvideti, da bo v svetu v prvi polovici enaindvajsetega stoletja prišlo do uresničitve vsaj enega izmed treh možnih scenarijev (načinov) razreševanja vodooskrbne problematike, kamor je moč uvrstiti a) pozitiven scenarij oziroma miroljubno razreševanje vodooskrbne problematike, b) srednji scenarij oziroma nadaljevanja obstoječih trendov in razmer ter c) negativen scenarij oziroma uveljavljanje enostranskih (nasilnih) rešitev. V primeru konfliktov za vodne vire znotraj ali med RID je najbolj verjetno mirno razreševanja konfliktov. Po drugi strani pa je v primeru DVR žal najbolj verjetno nadaljevanje negativnega trenda oziroma prevlade negativnega scenarija, v kombinaciji s scenarijem nadaljevanja obstoječega (vsiljenega) stanja.

2.4 METODOLOŠKI PRISTOP

Že samo nekoliko natančnejši vpogled v varnostne dimenzije vodooskrbne problematike nas prepriča, da je le ta še bolj kompleksna, kot se zdi na prvi pogled, saj obstaja veliko število vzrokov, posledic in vzročno-posledičnih zvez, ki niso vedno samo enosmerne. Zaradi tega bo potrebno proučiti vpliv cele vrste neposredno in posredno delujočih dejavnikov, od katerih nekateri, ob površinskem pogledu, ne pritegnejo naše pozornosti ali pa so le slabo opazni. Celovit (holističen) pogled na vodooskrbno problematiko je namreč moč oblikovati šele na podlagi sklepov, ki niso le vsota zaključkov posamičnih segmentov (ved) in vsebinsko-analitičnih tem (poglavij) proučevanega problema.⁴

⁴ Priznan slovenski strokovnjak Dušan Plut (2003: 52-61) je pri svojem proučevanju vodooskrbne problematike v sodobnem svetu izhajal predvsem iz obče-geografskega in naravoslovnega izhodišča. Zato je v tem primeru glavni poudarek na analiziranju ekoloških indikatorjev obremenitve površinskih voda in podtalnice oziroma na njihovi kvalitativni analizi. Gre za tipično značilnost velike večine lokalnih in regionalnih znanstvenih raziskav v z vodnimi viri bogatimi RID, kjer je na področju vodooskrbe glaven problem prekomerna onesnaženost voda in ne kronično pomanjkanje vodnih virov in vsestranske posledice tovrstnih razmer na človeške združbe. Po drugi strani pa je v številnih DVR problem vodooskrbe že tako pereč, da so v ospredju nacionalne in regionalne vodooskrbne in varnostne razprave predvsem kvantitativni kazalci (boj za zadostne količine vode), medtem ko je kvaliteta razpoložljivih vodnih virov, zaradi kombinacije nizke stopnje ekološke osveščenosti in že obstoječega (kroničnega) pomanjkanja praviloma drugotnega pomena.

Zato je potrebno za doseg zastavljenih ciljev magistrskega dela k predmetu proučevanja pristopiti interdisciplinarno. Številne relevantne vsebine in znanja je namreč potrebno črpati tako iz družboslovnih kot tudi iz naravoslovnih ved. Zato bodo prevladovali podatki pridobljeni z analizo sekundarnega gradiva (znanstveno-strokovnih knjig in člankov) o vodnih virih, konfliktih in varnosti. Po drugi strani bom ovrednotil tudi nekatere dostopne uradne dokumente, izjave visokih političnih predstavnikov in nekatera strokovna poročila ter tako sekundarne podatke dopolnil ali podkrepil s primarnimi.

Magistrsko delo bom zato razdelil na tri medsebojno povezane vsebinske sklope oziroma ravni proučevanja izbrane problematike. Prvo hierarhično najvišjo in vsebinsko najširšo raven proučevanja tako predstavljajo sodobne teorije o varnosti in omejenosti naravnih virov in možne negativne posledice DES-a na človeško družbo in državo. Ta raven sočasno predstavlja najširši temelj oziroma izhodišče za nadaljnje podrobnejše proučevanje izbrane teme in končen okvir, v katerem bo potrebno ovrednotiti in predstaviti glavne ugotovitve, do katerih bomo prišli na koncu magistrskega dela.

Druga varnostno teoretična (konceptualna) raven se nanaša na problematiko vodnih virov (strateški pomen vodnih virov ter miroljubno in/ali nasilno razreševanje vodooskrbne problematike). Le ta omogoča oblikovanje podrobnejšega sistematičnega pregleda obstoječi teorij, konceptov in pogledov na varnostne dimenzije vodnih virov na globalni, regionalni in lokalni ravni ter predstavlja izhodišče za oblikovanje lastnih teoretičnih modelov in možnih scenarijev nadaljnjega razvoja dogodkov ter ustrezen okvir za preverjanje večine izpeljanih delovnih hipotez.

Tretja in vsebinsko najožja a najgloblje proučevana problematika je analiziranje konfliktnega potenciala vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki. Izbira te specifične regije, za katero je značilna kombinacija visoke stopnje konfliktnosti in kroničnega pomanjkanja vodnih virov

Ker je področje proučevanja tega magistrskega dela vsebinsko zelo široko, saj obsega celoten spekter varnostnih dimenzij in ravni vodooskrbne problematike, s poudarkom na DVR v subtropskem pasu, kjer so tovrstni problemi najbolj pereči, je potrebno omenjene metodološke pristope in merske inštrumente (kvantitativne in kvalitativne lestvice), v luči prevladujočih trendov spreminjanja obsega in kvalitete razpoložljivih vodnih virov, ponovno ovrednotiti in ustrezno kombinirati. Pri tem je glaven poudarek na opredelitvi, analiziranju in interpretaciji kvantitativnih podatkov in njihovem vzročnopsledično smiselnemu povezovanju s širokim spektrom kvalitativnih informacij, s ciljem oblikovanja celovitega pogleda na proučevano tematiko in v tem kontekstu tudi na samo jedro vodooskrbnega problema na nacionalni, regionalni in globalni ravni.

zagotavlja možnost izvedbe prostorsko in časovno skoncentrirane študije treh večjih kriznih območjih (porečij) z ustrezno širokim spektrom vodooskrbnih problemov. Zato omenjena regija predstavlja tudi primerno referenco oziroma indikator za možen (negativen) razvoj dogodkov v drugih hidrogeografskih regijah, ki se soočajo z vse večjim pomanjkanjem vodnih virov. Sicer pa je moč s pomočjo proučevanja konkretnih konfliktov za vodne vire ter opazovanjem in vrednotenjem možnosti (ne)racionalnega obnašanja ključnih akterjev v izbrani regiji v zadnjih petdesetih letih, izpopolniti in izboljšati kvaliteto in verjetnost veljave lastnih in tujih teoretičnih modelov, scenarijev, vsebinsko opisnih tabel in shem, ki tvorijo jedro tega magistrskega dela. Zato je na podlagi tovrstne študije regije možno preveriti tudi veljavnost preostalih, nekoliko bolj specifičnih delovnih hipotez, ki skupaj z drugimi izpeljanimi hipotezami omogočajo preverjanje splošnih hipotez in oblikovanje nabora glavnih ugotovitev in zaključkov ter smiselno zaokrožitev ciklusa proučevanja.

V procesu verifikacije zastavljenih hipotez in doseganja zastavljenih ciljev proučevanja se bom tako oprl predvsem na družboslovne raziskovalne metode, ki bodo omogočile prepletanje tujih izkušenj in ugotovitev z lastnimi spoznanji in tako posledično zagotovile oblikovanje celovitega in uravnoteženega vpogled v povezavo med pomanjkanjem vodnih viri in varnostjo v enaindvajsetem stoletju. Med teoretičnimi raziskovalnimi metodami bom zato uporabil:

- a) Metodo analize vsebine ustreznih pisnih virov kot osnovno metodo proučevanja pri oblikovanju temeljne zgradbe magistrskega dela.
- b) Opisno metodo pri opredeljevanju, razčlembi in vrednotenju najpomembnejših dejavnikov in teorij, ki nakazujejo na povezavo med DES-om in konflikti ter dejavnikov, ki nakazujejo na povezavo med vodnimi viri in konflikti, s poudarkom na sušnih območjih DVR.
- c) Sekundarno analizo statističnih podatkov za oblikovanje in prikaz pomembnejših znanstveno dokazanih ugotovitev in izhodišč za proučevanje različnih dimenzij vodooskrbnega problema na globalni in regionalni ravni.
- d) Primerjalno metodo za prikaz načina razmišljanja in delovanja ključnih akterjev, kot izhodišča za oblikovanje usklajenega in celovitega pristopa k proučevanju povezav med vodnimi viri in potencialnimi konflikti.
- e) Zgodovinsko in razvojno metodo za pojasnitev pomena in vloge DES-a in vodnih virov za razvoj človeške družbe, opredelitev sedanjega stanja v sušnih območjih DVR in za predvidevanje možnosti nadaljnjega razvoja dogodkov.

- f) Analitično sintetični pristop in kompilacijo z namenom oblikovanja celovitega teoretičnega modela konfliktnega potenciala vodnih virov in izdelave alternativnih scenarijev nadaljnjega razvoja dogodkov, s poudarkom na DVR.

2.5 STRUKTURA MAGISTRSKEGA DELA

Vsebino magistrskega dela sem razdelil in oblikoval v enajst delov oziroma poglavij.

V prvem poglavju podam uvodne misli in predstavim relevantnost izbrane teme.

V drugem poglavju opredelim predmet in cilje proučevanja, zastavim splošne ter izvedene hipoteze, opredelim metodološki pristop in predstavim strukturo magistrskega dela.

V tretjem poglavju v luči sodobnih teorij o varnosti in omejenosti naravnih virov orišem in ovrednotim povezave med varnostjo in okoljem oziroma med pomanjkanjem (ne)obnovljivih naravnih virov in (oboroženimi) konflikti v družbi. Na ta način plastično prikažem možne posledice (ne)učinkovite politike držav.

V četrtem poglavju predstavim in opredelim širok spekter možnih vzročno-posledičnih povezav med DES-om in različnimi družbenimi dejavniki in procesi znotraj DVR na eni strani in verjetnostjo konfliktov na drugi strani, kakor tudi morebitne vsestranske posledice naraščajočega demografsko-ekološkega pritiska na državo in obstoječo družbeno ureditev. Poleg tega na podlagi štirih možnih (negativnih) scenarijev nadaljnjega razvoja dogodkov oblikujem celovit teoretičen okvir konfliktnega potenciala DES-a v DVR in podam splošen okvir problematike, s katero se pri sprejemanju odločitve o uporabi vojaške (pri)sile soočajo RID.

V petem poglavju predstavim in ovrednotim pomen in vlogo vodnih virov, kot ključne in vse bolj omejene strateške dobrine v človeški družbi ter predstavim in analiziram glavne paradigme managementa vodnih virov v RID in DVR v različnih zgodovinskih obdobjih in družbenih razmerah.

V šestem poglavju ovrednotim in sistematično oblikujem možne alternativne rešitve navidez neizogibnim konfliktom za vodne vire v sušnih (subtropskih) območjih sveta, pri čemer izpostavim pogled na vodne vire kot (ne)ekonomsko dobrino in pristop smotrne uporabe razpoložljivih virov kot kombinacijo povečevanja ponudbe in usmerjanja (u)porabe skupnih vodnih virov.

V sedmem poglavju podam sodobne teorije o konfliktih in omejenosti naravnih virov, opredelim povezavo med vodnimi viri in (oboroženimi) konflikti in orišem splošne lastnosti konfliktov za vodne vire. Poleg tega ovrednotim in analiziram tudi najpomembnejša mednarodno pravna načela, ki naj bi zagotavljala pravičen nadzor in uporabo skupnih vodnih virov in k temu dodam še njihovo interpretacijo s strani različnih akterjev.

V osmem poglavju opredelim širok spekter vzročno-posledičnih povezav med vodnimi viri in konflikti in na podlagi uveljavljenih (tradicionalnih) pogledov na pomen in vlogo vodnih virov na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike, analiziram dosedanje konflikte za vodne vire v omenjeni regiji in na podlagi tega izdelam celovit splošen model konfliktnega potenciala vodnih virov. Poleg tega v obliki možnih scenarijev orišem tudi nadaljnji razvoj dogodkov in ocenim verjetnost izbruha konfliktov za vodne vire v sušnih območjih DVR.

V devetem poglavju podam sklepne ugotovitve, s pomočjo katerih izvedem preverjanje oziroma verifikacijo zastavljenih hipotez.

V desetem poglavju podam seznam uporabljene literature.

V enajstem poglavju v obliki grafov, shem in tabel podam še ostale pomembne priloge.

3 SODOBNE TEORIJE O VARNOSTI IN OMEJENOSTI NARAVNIH VIROV

Varnost (v najširšem pomenu besede) je individualna ali družbena vrednota, ki nima neodvisnega pomena in se zmeraj nanaša na specifičen posameznikov ali družben vrednostni sistem in njihove medsebojne odnose (Brockhaus Enzykopaedie 1993: 227-29; The New Encyclopaedia Britannica 1998a: 595). Wolfers (1962: 150) zato izpostavlja dve osnovni strani oziroma metrični vrednosti varnosti. Gre za varnost v objektivnem smislu, ki meri odsotnost grožnje uveljavljenim vrednotam in varnost v subjektivnem smislu, ki meri odsotnost strahu pred napadom na tovrstne vrednote.

Grizold (1999: 23) je varnost opredelil kot stanje, v katerem je zagotovljen uravnotežen fizični, duhovni in duševni ter gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti, v razmerju do drugih posameznikov, družbenih skupnosti in narave. Navedena definicija pa ne opisuje obstoječe entitete, temveč teži k opisu idealnega stanja, iz katerega lahko izpeljemo zavestno prizadevanje (dejavnost) za njegovo vzpostavitev in organizacijsko obliko (sistem), po katerem se ta dejavnost uresničuje. Varnost je torej imanentna strukturna prvina družbe, ki zajema tako stanje oziroma določeno lastnost stanja, kot tudi dejavnost oziroma sistem (ibidem).

Pri tem pa je potrebno opozoriti, da zagovorniki alternativnega pojmovanja varnosti (znanstveniki in analitiki RID) izhajajo iz prepričanja, da je v luči številnih globalnih sprememb, ki so se zgodile po koncu hladne nujno potrebno prevrednotenje varnosti v smislu razširitve njenega tradicionalnega ali konvencionalnega realpolitičnega pojmovanja, ki se omejuje predvsem na njeno nacionalno (državno) raven in vojaško dimenzijo.

V okviru omenjene razširitve (entitete naslovnika) Buzan, Weaver, De Wilde (1998: 68-83) in Homer-Dixon (1999: 43) sodobno varnostno paradigmo obravnavajo v petih temeljnih konceptualnih okvirjih (ravneh)⁵ in sicer: a) individualne (človeške) varnosti, b) skupinsko/skupnostne varnosti, c) nacionalne varnosti, d) mednarodne/regionalne varnosti, in e)

⁵ Grizold (1999: 28) v skladu z nekoliko starejšo in še nedodelano delitvijo navaja le štiri ravni, ki ne vključujejo t.i. skupinsko/skupnostne ravni varnosti.

globalne/planetarne varnosti.⁶ Gre torej za razširitev odgovornosti za zagotavljanje varnosti navzgor na mednarodne institucije, navzdol na regionalne in lokalne nosilce oblasti ali družbene moči ter na stran na nevladne organizacije, javno mnenje, medije in celo abstraktne sile trga (Lubi 2003: 163-64). Horizontalna širitev pojma varnosti pa vključuje širitev na pet glavnih dimenzij ali oblik varnosti: a) politično, b) vojaško, c) ekonomsko, d) ekološko (okoljevarstveno) in e) socialno (Buzan 1991: 19; Buzan et al. 1998: 92; Lonergan 2002: 270-71).⁷ Pri tem velja izpostaviti tudi vpliv posamičnih horizontalnih dimenzij (politične, vojaške, ekonomske, ekološke in socialne) na različne vertikalne ravni, kar na najbolj plastičen način odraža kompleksnost sodobnega pojmovanja varnostni ter način dojemanja razmer in trendov v okolju.⁸

⁶ Glej tabelo 3.1 : Vertikalne ravni in horizontalne dimenzije varnosti v RID in DVR na strani 17.

⁷ Potrebno je poudariti, da država zaradi anarhičnosti mednarodne skupnosti še zmeraj v veliki meri opredeljuje razmere, v katerih se zagotavlja varnost na vseh ravneh. Država (še posebej v DVR in v ZDA po 11. 9. 2001) zato ostaja osrednji in najpomembnejši naslovník varnosti v celotnem spektru varnostne problematike (Lubi 2003: 164). Glavno vlogo pri tem tradicionalno igra predvsem politika moči oziroma kombinacija vojaške in politične dimenzije varnosti (Brauch 2003a: 54-6).

⁸ Glej tabelo 3.1.1 : Vertikalne ravni in horizontalne dimenzije varnosti: medsebojni vpliv in interakcija na strani 17.

Tabela 3.1 : Vertikalne ravni in horizontalne dimenzije varnosti v RID in DVR

dimenzije varnosti ravni interakcije	vojaška	politična	ekonomska	ekološka	socialna
	individualna (človeška)			energija, hrana	hrana, zdravje, življenjski standard
skupinska/skupnostna	DVR		ZDA*	evropski fokus (NATO, EU)	
nacionalna					
mednarodna/regionalna					
globalna/planetarna			energija	hrana	zdravje
vodni viri					

(* opomba: Brauch ZDA striktno uvršča v skupen okvir z DVR, kar je v prvi vrsti odraz nepristranske analize ameriške politike v obdobju predsednikovanja Georja Busha mlajšega.

Po drugi strani pa avtor tega dela meni, da je razvrščanje držav in mednarodnih organizacij v zgornji tabeli najbolj smiselno izvesti na podlagi ocene stališč in dejanj skozi daljše časovno obdobje, ki presega politične mandate posamičnih voditeljev. Na podlagi takšnega kriterija ZDA skupaj z ostalimi RID sodijo v kategorijo, ki je strogo ločena od DVR. Kljub temu pa je potrebno pred dokončno opredelitvijo položaja ZDA upoštevati še eno ključno dejstvo. ZDA je v zadnjih letih pokazala, da lahko kot edina svetovna velesila izvaja povsem samosvojo politiko in skladno s tem, za razliko od ostalih ključnih akterjev v svetu, po potrebi občutno spreminja težišče svoje varnostne politike in t.i. velike strategije. Zato si zasluži posebno mesto, ki sodi med obe omenjeni skupini.)

Vir: Prirejeno po Brauch (2003a: 55).

Tabela 3.1.1 : Vertikalne ravni in horizontalne dimenzije varnosti: medsebojni vpliv in interakcija

dimenzije varnosti ravni interakcije	vojaška	politična	ekonomska	ekološka	socialna
	individualna (človeška)	□	□	●	●
skupinska/skupnostna	□	□	●	●	●
nacionalna	●	●	●	□	○
mednarodna/regionalna	□	●	●	●	□
globalna/planetarna	○	○	□	●	○

Legenda: ● vpliv obstaja; □ obstaja delen vpliv; ○ vpliva ni

Liotta (2003: 303).

V okviru izbrane teme magistrskega dela je potrebno poudariti, da je v RID⁹ (predvsem v Evropi)

⁹ V obdobju hladne vojne se je na osnovi temeljnih političnih, ekonomskih in socialnih podobnosti in razlik med različnimi državami postopno uveljavila delitev sveta na:

- a) Države I. sveta, s čimer so se označevale t.i. razvite, industrializirane, kapitalistične države oziroma skupina držav (ZDA, Kanada, t.i. zahodna Evropa, Japonska, Avstralija in Nova Zelandija) z bolj ali manj skupnimi političnimi in ekonomskimi interesi.
- b) Države II. sveta, s čimer so se označevale t.i. razvite, industrializirane, socialistične države oziroma skupina držav (SZ in t.i. vzhodne Evrope) z bolj ali manj skupnimi političnimi in ekonomskimi interesi.
- c) Države III. sveta, s čimer so se označevale t.i. nerazvite, neindustrializirane, kapitalistične države (primer Brazilije) ali socialistične države (primer severne Koreje), oziroma vse tiste, ki niso sodile med države I. ali II. sveta (Spanier in Wandzel (1996: 58); First, Second and Third World (2005:1-3).

V obdobju po koncu hladne vojne pa je sočasno prišlo do:

- a) Zatona socializma in posledičnega vsestranskega spreminjanja držav II. sveta, zaradi česar ne moremo več govoriti o obstoju drugega sveta.
- b) Intenzivne fragmentacije držav III. sveta, ki ne predstavljajo več enotne (politično-ekonomske) opcije. Gre za delitev na: 1) države izvoznice nafte, 2) t.i. NID (novo industrializiranih držav) in 3) večje število ekonomsko relativno šibkih držav, katerih povprečni letni dohodek je enak ali manjši od 1000 USD/prebivalca.
- c) Postopne fragmentacije držav I. sveta (Spanier in Wandzel 1996: 59,60).

Na podlagi tega je moč zaključiti, da omenjene vsestranske spremembe v širšem varnostnem okolju narekujejo oblikovanje novih jasnih definicij, in kriterijev za klasifikacijo držav, saj obstoječe (hladne vojne) ideje in koncepti ne odražajo več realnega stanja v svetu. Tako se je v obdobju globalizacije ponovno uveljavila nekoliko poenostavljena delitev na t.i. razvit svetovni sever in nerazvit svetovni jug. V prvo skupino (svetovni sever) sodijo gospodarsko bolj razvite države, večinoma na severni polobli, ki predstavljajo globalno jedro (koncentracijo kapitala, tehnologije in območje priseljevanja). Vključuje 25 odstotkov svetovnega prebivalstva, ki obvladuje 75 odstotkov svetovnih virov, 80 odstotkov svetovne trgovine in investicij, razpolaga z več kot 88 odstotkov svetovnega BDP, 93 odstotkov industrije in 95 odstotkov svetovne znanosti in tehnologije. V drugo skupino (svetovni jug) pa sodijo gospodarsko manj razvite države, večinoma v tropskih in subtropskih območjih, ki predstavljajo globalno obrobje (manj delovnih mest, ponekod prevladuje samooskrbno kmetijstvo, slabo razvite storitvene dejavnosti in območje izseljevanja) (Hočevar 2000: 113; Lonergan 2002: 270-71).

V tej luči Hočevar (2000: 115) poudarja, da je pri ugotavljanju stopnje razvitosti posameznih držav potrebno upoštevati več dejavnikov:

- a) gospodarske kazalce razvoja (BDP na prebivalca v USD, izvoz na prebivalca v USD),
- b) finančne kazalce (letna stopnja inflacije v odstotkih, javni dolg, njegov delež v BDP-ju v odstotkih itd.),
- c) demografske kazalce razvoja (naravni prirastek, povprečna življenjska doba itd.),
- d) socialne kazalce razvoja (število zdravnikov na 1000 prebivalcev, delež brezposelnih v odstotkih itd.) in
- e) okoljske kazalce razvoja (poraba primarne energije na prebivalca v kilogramih ekvivalentnih energetski vrednosti nafte, emisije CO₂ na prebivalca itd.).

Po drugi strani pa sta podobno kot v obdobju hladne vojne, tudi v obdobju po koncu hladne vojne, ključna indikatorja razvitosti družbe še vedno stopnja industrializacije oziroma relativen obseg industrijske proizvodnje v posamični državi in stopnja njene rasti. Zato je na podlagi sprememb njunih dolgoletnih povprečnih vrednosti moč izdelati poenostavljen vsebinsko shematski prikaz predstavljenih pojmov, ki odraža preteklo in sedanje (politično, ekonomsko in socialno) stanje (Glej graf 3.2 : Idealno tipske razvojne stopnje držav glede na povprečno večletno stopnjo rasti industrijske proizvodnje na strani 227), kar predstavlja izhodišče za ponovno okvirno delitev držav sveta na:

- a) Razvite industrijske države ali RID (ang. developed countries) oziroma svetovni sever, kar označuje industrijsko razvite države s kapitalistično ureditvijo oziroma države nekdanjega I. sveta in večino držav nekdanjega II. sveta. Za ta območja se v sodobni geopolitični misli postopno uveljavlja tudi pojem svetovno središče (ang. center oziroma heartland) (Mackinder 1919: 179; Terlouw 1992: 17; van Rossem 1996: 513; Rončević 2005: 29-33).
- b) Države v razvoju ali DVR (ang. undeveloped oziroma developing countries) oziroma svetovno obrobje ali svetovni jug, kar označuje industrijsko nerazvite oziroma razvijajoče se države sveta. Za ta območja se v sodobni geopolitični misli postopno uveljavlja tudi pojem svetovno obrobje (ang. rimland oziroma periphery) (Mackinder 1919: 179; Terlouw 1992: 17; van Rossem 1996: 513; Rončević 2005: 29-33).

Takšna poenostavljena razdelitev držav sveta je zaradi odsotnosti splošno uveljavljenih in jasnih definicij omenjenih pojmov (v prvi vrsti RID in DVR) še najbolj primerna oziroma zadosti natančna za zadovoljevanje potreb tega magistrskega dela. Poleg tega se tak koncept delitve ujema tudi z delitvijo sveta na svetovno središče in svetovno

uveljavljen sodoben koncept zagotavljanja varnosti (kot proces, cilj in stanje) z vsemi petimi dimenzijami in petimi ravnmi. Medtem, ko je v RID koncept nacionalne varnosti v veliki meri nadomestil oziroma nadgradil koncept skupne varnosti in identitete (zavezništev, partnerstev in drugih tovrstnih povezav), varnostna politika DVR še vedno temelji predvsem na nacionalni orientaciji in klasični politiki moči.¹⁰ Na podlagi tega Menzel (1998: 58-59), Hauser in Nestler (2004: 301-07) ugotavljajo, da danes v svetu sočasno obstajajo trije različni pogledi na varnost, vrednotenje ozemlja in suverenosti. Le te je moč ločiti na:

- a) Predmoderne poglede in koncepte: uveljavitev volje ljudstva in formiranje novih nacionalnih držav, ki temeljijo na etničnih, verskih in/ali zgodovinskih mejah (primer Kavkaza in nekaterih delov nekdanje Jugoslavije).
- b) Moderne poglede in koncepte: odločna obramba nacionalne suverenosti in ozemeljske celovitosti pred (ne)posrednimi grožnjami s strani zunanjega sovražnika (primer držav Bližnjega vzhoda).
- c) Postmoderne poglede in koncepte: erozija načela teritorialne suverenosti in miroljubno oblikovanje mednarodnega oziroma nadnacionalnega prostora, ki je izven nadzora nacionalne države in temelji na demokratičnih načelih in vrednotah (primer EU).

Sočasen obstoj predmodernega, modernega in postmodernega načina dojemanja in razmišljanja o pomenu in vlogi prostora (ozemlja) in posledično tudi o vseh naravnih virih, ki se nahajajo na njem, neizbežno vodi k oblikovanju radikalno različni strategij, konceptov in načinov zagotavljanja nacionalne varnosti. Na ta način je moč vsaj delno pojasniti: Zakaj je v praksi težko ali celo nemogoče zagotoviti pogoje za medsebojno sodelovanje in mirno razreševanje konfliktov (med državami in znotraj držav)? V tej luči je moč v obdobju po koncu hladne vojne v svetu sočasno spremljati dva v osnovi nasprotujoča si procesa (Brauch 2001a: 109-10). Gre za:

- a) Proces intenzivne globalizacije na gospodarskem področju (v proizvodnji, na področju financ in mednarodnega trgovanja), v medijsko informacijskem prostoru in v vse tesnejši integraciji

obrobje, ki jo je moč prepoznati kot učinkovito nadomestilo nekaterim bolj zastarelim in vse manj uporabnim delitvam na a) prvi (kapitalistični), drugi (socialistični) in tretji (nerazviti) svet; b) bogate in revne; c) svetovni sever in jug; da nekaterih drugih delitev, utemeljenih na civilizacijski ali celo rasni in verski pripadnosti, niti ne omenjamo (Kotnik v Tunjić 2004: 114; Galtung 2006: 234-41). Glej sliko 3.2.1 delitev sveta na RID in DVR, z upoštevanjem politično-ekonomskih razmer v obdobju hladne vojne in tedanje delitve na države I. sveta, II. sveta in III. sveta na strani 228.

¹⁰ Nacionalno varnostno politiko namreč v prvi vrsti oblikujejo a) nacionalni interesi, oblike in strategije vladanja, b) strukture in značilnosti osnovnih procesov delovanja sistema, c) prioritete, cilji in sredstva za njihovo realizacija ter d) specifičnosti procesa odločanja in njegova legitimnost (Seidemann 1996: 237).

na političnem in delno tudi na socialnem področju. Tovrstna svobodna izmenjava ljudi, kapitala, sredstev in storitev, ki vodi k zmanjševanju pomena nacionalnih meja in deterritorializaciji mednarodnih odnosov, je v prvi vrsti značilna za RID (primer EU).

- b) Proces (ne)nasilne teritorialne dezintegracije in drobljenje multietničnih držav, v kombinaciji s ponovnim vzpostavljanjem meja v skladu z rasnimi, etničnimi in/ali verskimi ločnicami in s tem povezanimi konflikti za nadzor ozemlja. Omenjen proces je najbolj razširjen v DVR. Med najbolj izrazite tovrstne primere kriznih območij pa sodijo Balkan, Kavkaz in celotna Afrika.

3.1 GROŽNJE VARNOSTI IN VARNOSTNI IZZIVI

V politični in znanstveni literaturi, ki se ukvarja s sedanjo in prihodnjo varnostjo, je moč zaslediti tri temeljne pojme, ki se pogosto uporabljajo brez jasnih definicij in v nekaterih primerih celo kot sopomenke. Mednje Beck (1999a: 3-4) in Brauch (2003a: 75-81) uvrščata in poskušata pojasniti in ločiti:

- a) Grožnje (ang. threats), ki se nanašajo na neposredno ogroženost oziroma nevarnost. Največkrat gre za t.i. trde (vojaške) teme oziroma varnostne probleme.¹¹
- b) Izzive (ang. challenges), ki se lahko nanašajo na neposredno ogroženost oziroma nevarnost in so po svoji naravi lahko t.i. mehke (nevojaške)¹² ali t.i. trde teme oziroma varnostni problemi. Njihovo razreševanje je v primerjavi z grožnjami manj urgentno.
- c) Tveganja (ang. risks), ki se ne nanašajo na neposredne nevarnosti in se kot termin uporabljajo predvsem v okviru okoljevarstvenih problemov.¹³

¹¹ Kotnik (2000: 155) na tej točki opozarja, da se po koncu hladne vojne novi viri ogrožanja ne pojavljajo samo objektivno, ampak lahko v RID opazimo celo proces zavzetega iskanja novih virov ogrožanja, ki naj bi opravičevali vzdrževanje dosedanjega obsega obrambnih sistemov in izdatkov ter preprečevali nadaljnje kleščenje vojaških zmogljivosti.

¹² Mednje sodijo politične, ekonomske, socialne in kulturne tematike in izzivi (Brauch 2003b: 243).

¹³ Barnett (2001: 132-33) k omenjenemu seznamu dodaja še varnostne ranljivosti oziroma občutljivosti (ang. vulnerabilities), ki jih opredeljuje kot rezultat socialnih, ekonomskih in političnih procesov (revščine, marginalizacije, neenakosti in materialne porabe). Gre za ocenjevanje izpostavljenosti naravnega okolja in/ali človeških združb različnim nevarnostim, pri čemer kot izhodišče služi kombinacija njihovih obstoječih sposobnosti oziroma zmožnosti, prednosti in pomanjkljivosti (Hewitt 2002: 299).

Ker gre v prvi vrsti za kombinacijo posledic preteklih dogodkov in razmer na eni strani in predvidevanja trendov nadaljnega razvoja dogodkov v prihodnosti na drugi strani, varnostne ranljivosti, po mnenju avtorja tega dela, ni najbolj primerno vključevati v zgoraj omenjeno skupino. Vanjo namreč sodijo le tisti pojmi, ki vključujejo celovit odgovor na tri ključna vprašanja: a) Kaj (nas) ogroža v tem trenutku?, b) S kakšno intenzivnostjo? In c) Katere dimenzije varnosti in ravni interakcije so predmet ogrožanja?

Na podlagi zgornjega seznama je očitno, da v varnostnih politiki in velikih strategijah večine držav težiščno vlogo zaseda soočanje z varnostnimi grožnjami, medtem ko so varnostni izzivi in tveganja, kot manj urgentni problemi, na prvi pogled, nekoliko zapostavljeni. Po drugi strani pa so se po koncu hladne vojne k že omenjenim vojaškim pridružili še t.i. novi oziroma nevojaški viri ogrožanja. Tako Ullman (1983: 133) in Myers (1996: 12) med novimi varnostnimi grožnjami v prihodnosti v prvi vrsti izpostavljata a) nezadržno rast prebivalstva, b) pomanjkanje naravnih virov in c) degradacijo naravnega okolja, kar sovпада z vsebinsko in konceptualno širitvijo pojma varnosti. Kotnik (2002: 213-14) pa poudarja, da o grožnjah varnosti in še posebej (neposredni) nevarnosti lahko govorimo le takrat, ko dejansko že prihaja do negativnega spreminjanja oziroma zniževanja dosežene ravni kakovosti posameznikovega in/ali družbenega življenja, medtem ko je termin varnostni izziv preveč splošen in se uporablja predvsem za opredeljevanje splošnega stanja na varnostnem področju.

Osveščanje ljudi o obstoju tveganja in njegovo postopno preoblikovanje v potencialno grožnjo¹⁴ je zahteven socialni proces, ki ima lahko tudi določeno politično in ekonomsko ceno (Goldblatt 1996: 68, World Development Report 1997: 146). V tej luči sta območji Bližnjega vzhoda¹⁵ in severne Afrike¹⁶ izjemna primera, kako je možno, če to dovoljujejo trenutne socialno-politične razmere v družbi, percepcijo¹⁷ ogroženosti (v našem primeru kroničnega pomanjkanja vodnih virov) po potrebi manipulirati in usmerjati (Allan 2002: 200). V večini držav v obeh omenjenih regijah namreč obstaja načrtno ustvarjen prepad med znanstveno dokazanimi dejstvi in njihovim učinkom na družbo. Allan

Smiselno kombiniranje vpliva varnostnih groženj, izzivov in tveganj, ki služi v prvi vrsti za oceno trenutnih varnostnih razmer in procesov v varnostnem okolju in varnostnih ranljivosti, ki odražajo oceno preteklega in bodočega stanja in procesov v varnostnem okolju, je predstavljeno v okviru poglavja 4. Vpliv DES-a na človeško družbo in državo.

¹⁴ Eriksson (2001: 11) loči med tremi osnovnimi tipi odnosov med objekti, ki jih je moč opredeliti kot grožnje: a) dogodke, b) strukturalne razmere in c) akterje same.

¹⁵ Bližnji vzhod kot družbeno-geografska regija vključuje sledeče države: Turčijo, Irak, Iran, Afganistan, Sirijo, Libanon, Izrael, zasedena palestinska ozemlja, Jordanijo, Saudsko Arabijo, Kuvajt, Bahrain, Katar, Združene arabske Emirate, Oman in Jemen (Ingolič 1997: 183-208).

¹⁶ Severna Afrika kot družbeno-geografska regija vključuje sledeče države: Maroko, Alžirijo, Tunizijo, Libijo, Egipt, Sudan, Zahodno Saharo, Mavretanijo, Niger, Mali, Čad, Etiopijo, Eritrejo, Džibuti in Somalijo (Ingolič 1997: 275-298).

¹⁷ Dojemanje oziroma percepcija (ang. perception) je proces, v katerem se stimulacija senzorjev zaznavanja preoblikuje v organizirano in smiselno doživetje (The New Encyclopaedia Britannica 1998b: 279). Gre torej za proces, ki je od posameznika do posameznika različen, saj nanj vplivajo pričakovanja, potrebe, nezavedne ideje, zamisli, uveljavljene vrednote in konflikti. Največje razlike pa je moč opaziti v primerjavi percepcij različnih kultur. Na podlagi tega Burton (1968: 66-69) opozarja, da je proces odločanja na kompleksni organizacijski ravni (primer vlad in mednarodnih organizacij) v največji meri odvisen prav od percepcij oziroma točneje, od sposobnosti selektivne interpretacije razmer in dogodkov v širšem okolju. Več o posledicah takšne politike (velike strategije) posameznih držav, kot izhodiščem za a) oblikovanje odnosa do ostalih akterjev v mednarodnem okolju in b) nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti njihovih oboroženih sil glej v poglavju 4.4.2 Selektivni intervencionizem RID.

(2002: 210) je zato prepričan, da poskušajo ključni akterji svoje interese uresničiti z usmerjanjem vodooskrbne razprave v družbi. V prvi vrsti gre za načrtno spreminjanje a) splošno uveljavljenih percepcij o (ne)obnovljivih virih (vodi) in naravnem okolju, b) obsega znanja o količini in kvaliteti razpoložljivih vodnih virov in njihovi ekonomski vrednosti in c) vrednostnega sistema (u)porabnikov in oblikovalcev politik (ang. policy makers) oziroma neekonomske vrednosti vodnih virov.

Na osnovi zgoraj navedenega je moč presoditi, da bi bilo pomanjkanje vodnih virov, v okviru teme tega magistrskega dela (na globalni ravni) najustrezneje uvrstiti med varnostne izzive.¹⁸ To še posebej velja za DVR v tropskem pasu in za veliko večino RID, ki zaradi podnebnih razmer tradicionalno uživajo v presežkih vodnih virov. Po drugi strani pa bi v primeru ožje usmerjene analize, ki bi vključevala le DVR v sušnih regijah sveta, ki že sedaj trpijo kronično pomanjkanje vodnih virov in zato predstavljajo najbolj primerno kontrolno skupino za preverjanje zastavljenih hipotez, realno gledano lahko govorili predvsem o neposredni (vodooskrbni) grožnji varnosti posameznih držav in hidrološke regije kot celote. Ker se bodo negativni (naravni in antropogeni) vodooskrbni trendi v prihodnosti postopno a zanesljivo stopnjevali, bomo lahko o varnostni grožnji, ki izhaja iz pomanjkanja vodnih virov, srednjeročno in dolgoročno govorili tudi na širši regionalni in tudi na globalni ravni. Takrat (okoli leta 2030) izraz varnostni izziv ne bo več ustrezen pojem za opredelitev vodooskrbne problematike.¹⁹

¹⁸ Tumu v prid govori tudi splošna ugotovitev Kovačevića (v Prezelj in Dolščak 2004: 225), ki v zvezi z vodo identificira tri vrste ogrožanja: a) ogrožanje vode (voda kot objekt ogrožanja), b) ogrožanje s strani vode (voda kot vir ali subjekt ogrožanja) in c) ogrožanje zaradi pomanjkanja vode.

¹⁹ Med vsemi naravnimi viri je največje povpraševanje prav po vodi. Trenutno se namreč obseg povpraševanja po vodnih virih na globalni ravni v povprečju podvoji vsakih enaindvajset let. Po drugi strani je naravna ponudba oziroma razpoložljivost vodnih virov približno enaka, kot pred šestimi bilijoni let (Tickel 2003: 15). Več o dolgoročnih trendih vodooskrbe v RID in DVR glej v poglavju 5.3.1 Razlike v dojemanju pomena in vloge vodnih virov.

3.2 DVA TRADICIONALNO NASPROTUJOČA SI POGLEDA NA VARNOSTNO PROBLEMATIKO PREKOMERNEGA IZKORIŠČANJA NARAVNIH VIROV

Brauch (2003a: 53; 2003b: 238) poudarja, da v izhodišču obstajajo trije uveljavljeni intelektualni pogledi oziroma svetovni nazori (šole), na podlagi katerih je moč na eni strani dojemati in proučevati realnost (varnostne grožnje in izzive), na drugi strani pa sprejemati (ustrezne) odločitve in delovati v skladu z njimi. Mednje uvršča:

- a) Machiavellijevo (1531) in Hobbsovo (1651) pesimistično osredotočanje na politiko moči in vojaška sredstva oziroma strategije za doseganje ciljev. Gre za koncept igre ničelne vsote (ang. zero sum game).²⁰
- b) Grociusovo (1625) pragmatično prizadevanje²¹ za medsebojno sodelovanje, s poudarkom na odnosih na mednarodni ravni.
- c) Kantovo (1795) optimistično osredotočanje na vrednote in norme, s poudarkom na mednarodnem pravu, demokraciji in človekovih pravicah (Tomuschat 1999: 33-38). Gre za koncept igre neničelne vsote (ang. non-zero sum game).

Na podlagi tega je moč izpostaviti tri prevladujoče idealnotipske poglede (t.i. makroteorije) na problematiko pomanjkanja naravnih virov in njihovega vsestranskega vpliva na varnost družbe oziroma države. Mednje Gleditsch (2003: 477-87) in Brauch (2003a: 126-27) uvrščata:

- a) Neomaltuzijanski (pesimističen pogled),²² ki temelji na prepričanju, da bodo demografski pritiski (primer nezadržne rasti prebivalstva) v kombinaciji s prekomernim izkoriščanjem

²⁰ Pomen koncepta igre (ne)ničelne vsote je na primeru vodnih virov, kot omejenem naravnem viru, podrobneje predstavljen v poglavju 7.1 Sodobne teorije o konfliktih.

²¹ Ne glede na razmerje moči in (ne)spoštovanje človekovih pravic ter vladavine prava, je glaven cilj tovrstne nacionalnovarnostne politike uresničevanje lastnih interesov, pri čemer so na razpolago vsa razpoložljiva sredstva, metode in mehanizmi (t.i. politika korenčka in palice).

²² Izhodiščni postulat neomaltuzijanske teorije govori, da naj bi demografski pritiski (v prvi vrsti nezadržna rast prebivalstva) v kombinaciji s prekomernim izkoriščanjem naravnih virov neizbežno vodili do izčrpanja razpoložljivih virov, vse večjega absolutnega in relativnega pomanjkanja, vse ostrejšega medsebojnega tekmovanja in končno do oboroženih konfliktov (Homer-Dixon 1991: 76-116; Kaplan 1994: 44-76).

O omenjeni problematiki je, v okviru svojih poenostavljenih linearnih enačb, v svojem prelomnem tekstu z naslovom Eseg o populacijskem načelu, že ob koncu 18. stoletja razpravljal Thomas R. Malthus. Takrat se je namreč začelo obdobje izjemno hitre rasti prebivalstva na prostoru Evrope in Severne Amerike. Gre za območje, kjer danes najdemo RID, v katerih se je rast prebivalstva v zadnjem stoletju umirila, ali pa se je celo prevesila v negativno smer. Po drugi strani pa danes DES v kombinaciji z globalnimi podnebnimi spremembami za večino DVR predstavlja realen problem in resen lokalni, regionalni in globalni varnostni izziv, ki lahko srednjeročno in dolgoročno doseže do sedaj še neslutene razsežnosti.

naravnih virov neizbežno vodili do 1) izčrpavanja razpoložljivih virov, 2) vse večjega absolutnega in relativnega pomanjkanja, 3) vse ostrejšega medsebojnega tekmovanja in 4) končno do oboroženih konfliktov.

- b) Pragmatično-idealističen pogled, ki temelji na načelih enakopravnosti in pravičnosti, vendar za analiziranje razmer in razreševanje konkretnih konfliktov ni najbolj primeren.
- c) Kornokopijanski (optimističen pogled),²³ ki temelji na prepričanju, da bo kombinacija 1) povečevanja obsega in globine znanja, 2) vsestranskega družbenega razvoja in 3) dosežkov sodobne znanosti in tehnologije uspela razrešiti vse varnostne izzive, grožnje in morebitne konflikte na miroljuben način.

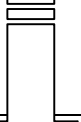
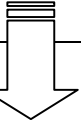
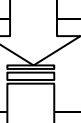
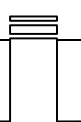

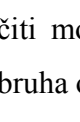
Glavne in z vidika teme tega magistrskega dela najbolj zanimive razprave se že tradicionalno odvijajo med obema skrajnima poloma (pesimisti in optimisti).²⁴ Tako neomaltuzijanci trdijo, da se vse večji del oboroženih konfliktov v svetu odvija prav zaradi pomanjkanja naravnih virov, ali zaradi želje oziroma potrebe po nadzoru nad strateško pomembnimi (ne)obnovljivimi viri (ozemljem, vodo, hrano (primer ribjega staleža), energijo (primer nafte), rudami, lesom) in prometnimi potmi (primer pomorskih komunikacij) itd.) in ne zaradi političnih ali ideoloških razlik (Brundtland 1987: 290; Klare 2001: 52). Po drugi strani pa kornokopijanci opozarjajo, da stopnja rasti natalitete tudi v DVR postopno upada, medtem ko je v RID že tradicionalno nizka. Če k temu dodamo še pozitivne učinke nezadržnega tehnološkega razvoja, je moč zaključiti, da se bo posledično zmanjševal tudi t.i. konflikten potencial (ne)obnovljivih naravnih virov. Poleg tega, se države in družbene skupine pogosteje odločajo za medsebojno miroljubno sodelovanje, kot za nasilno razreševanje problemov preskrbe z različnimi strateško pomembnimi naravnimi viri (Lomborg v Gleditsch 2003: 479,481).

Bistvo, ki ga je, v smislu aplikacije na današnje razmere, moč izluščiti iz maltuzovega argumenta zadeva občutno širši varnostni okvir. Naraščajoče število svetovnega prebivalstva namreč ustvarja vse večji pritisk na okolje in razpoložljive vire, ki so potrebni za njihovo preživetje in posledično tudi za ohranitev obstoječe družbene ureditve. Vprašljive torej niso le zadostne količine hrane. Rastoče človeštvo potrebuje tudi vse več vode, goriva, energije, gradbenega materiala, obdelovalne zemlje in življenjskega prostora. Z onesnaževanjem in pretirano (u)porabo (ne)obnovljivih naravnih virov pa ljudje sami srednjeročno in dolgoročno zmanjšujemo sposobnosti okolja, da se na povečane zahteve pravočasno in/ali ustrezno odzove.

²³ Kornokopija (lat. cornucopia) označuje starogrški simbol obilja in blagostanja: rog obilja (ang. horn of plenty) (Gleditsch 2003: 479).

²⁴ Glej tabelo 3.3 : Osnovni argumenti dveh tradicionalno nasprotujočih si pogledov na varnostno problematiko (prekomernega) izkoriščanja naravnih virov in morebitnih negativnih posledic tovrstnega razvoja dogodkov na strani 25.

Tabela 3.3 : Osnovni argumenti dveh tradicionalno nasprotujočih si pogledov na varnostno problematiko (prekomernega) izkoriščanja naravnih virov in morebitnih negativnih posledic tovrstnega razvoja dogodkov

NEOMALTUZIJSKI ARGUMENTI	smer vzročno posledične povezave (po fazah)	KORNOKOPIJANSKI PROTIARGUMENTI
negativna percepcija nadaljnega razvoja dogodkov		pozitivna percepcija nadaljnega razvoja dogodkov
rastoč pritisk prebivalstva		pritisk prebivalstva sam po sebi nima le negativnih posledic (v velikem delu RID rast prebivalstva že predstavlja del preteklosti, rodnost pa postopno upada tudi v številnih DVR)
prekomerna poraba virov		sodobne tehnologije in tehnike zahtevajo manjše količine naravnih virov, višji pa je tudi njihov izkoristek
izčrpavanje naravnih virov		na globalni ravni je naravnih virov v izobilju, ali pa so le ti medsebojno zamenljivi, ali pa jih je možno reciklirati; lokalno pomanjkanje je zato le posledica revščine
pomanjkanje naravnih virov		pomanjkanje naravnih virov spodbuja inovacije in nadaljnji tehnološki razvoj
vse ostrejša tekmovanja za razpoložljive naravne vire		tekmovanja za razpoložljive vire spodbuja sodelovanje med družbenimi skupinami in državami
oboroženi konflikti		oboroženih konfliktov le še dodatno izčrpavajo ali uničujejo razpoložljive naravne vire in posledično zmanjšujejo blaginjo, zaradi česar ne predstavljajo racionalnega odgovora na problem pomanjkanja

Vir: Prirejeno po Gleditsch (2003: 479, 482).

Na podlagi vseh zgoraj predstavljenih teorij je očitno, da obstaja izjemno kompleksna povezava med varnostjo in okoljem. Zato ne smemo izključiti možnosti, da v specifičnih okoliščinah povečan pritisk na okolje lahko (ne)posredno vodi do izbruha oboroženih konfliktov in vojn (Homer-Dixon in Blitt 1998: 223-28). Tovrsten razvoj dogodkov pa je odvisen od kombinacije številnih medsebojno povezanih dejavnikov, kamor je moč na podlagi Natove študije (NATO CCMS 1999: 104-108) in zaključkov Cariusa in Imbusa (1999: 23) uvrstiti: a) način dojetja in uveljavljene percepcije v družbi, b) ekonomsko ranljivost in odvisnost od specifičnih naravnih virov, c) politično in ekonomsko soodvisnost, d) politično stabilnost, vladavino prava in pravico soodločanja za vse družbene sloje in skupine, e) institucionalno, socio-ekonomsko in tehnološko-tehnično sposobnost

prilagajanja družbe, f) kulturne in etno-politične dejavnike, ki izhajajo iz nasilnega potenciala družbe (nagnjenost k nasilnemu razreševanju sporov in konfliktov), internih varnostnih struktur in mehanizmov ter g) znanja in sposobnosti mirnega razreševanja konfliktov.

Na splošno je moč zaključiti, da v RID prevladujejo optimistični pogledi na problematiko pomanjkanja naravnih virov (s poudarkom na vodnih virih). Večina RID je namreč skozi krepitev medsebojnega zaupanja in sodelovanja ter tesnejšega medsebojnega povezovanja na ekonomskem, političnem in ekološkem področju v preteklih desetletjih uspela drastično zmanjšati pritisk na naravno okolje.²⁵ Posledično so se zmanjšali tudi morebitni negativni vplivi pomanjkanja ključnih naravnih virov na varnost posamične države. Morebitno pomanjkanje posamičnega strateško pomembnega vira, lahko namreč velika večina relativno bogatih RID nadomešča, s pomočjo vzpostavljenih mehanizmov menjave na globalnem trgu dobrin, storitev in kapitala. Na tej točki je potrebno izpostaviti dejstvo, da je javnost v RID v primerjavi z javnostjo v DVR na splošno bolj seznanjena z ekološkimi problemi, bolj kritična in sočasno tudi bolj zaskrbljena zaradi prekomernih pritiskov na naravno okolje, izčrpavanja naravnih virov in morebitnih negativnih posledic tovrstnega razvoja dogodkov na varnost.²⁶

Po drugi strani je v veliki večini DVR še vedno v veljavi klasična politika moči in pospešenega ter ekološko brezkompromisnega gospodarskega razvoja, zaradi česar bodo njihovo prihodnost zaznamovali predvsem negativni trendi, ki so v skladu s pesimistično neomaltuzijsko logiko.²⁷ Kljub temu pa širša javnost v DVR zaradi omenjenih pritiskov na naravno okolje ni zaskrbljena, čeprav je večina DVR tudi zaradi prekomernega izkoriščanja naravnih virov ekonomsko in socialno

²⁵ Intenzivna (u)poraba naravnih virov, ki jo praviloma spremlja tudi vsestranska degradacija okolja, se v večini držav izvaja v zgodnjem obdobju industrializacije in urbanizacije. V kasnejši t.i. postindustrijski fazi razvoja družbe pa lahko ponovno pride do opaznega upadanja intenzivnosti izrabe naravnih virov in celo do načrtnega obnavljanja dela naravnega okolja. Najboljši tovrsten primer t.i. V krivulje vsestranskih posledic družbenega razvoja na okolje predstavljajo ZDA, kjer je v devetnajstem stoletju prišlo do a) dramatičnega krčenja obsega naravnih gozdov, b) zmanjševanja kvalitete prsti, zaradi pretirane (kmetijske) obdelave manj rodovitnih območij in c) spreminjanja pašnikov v stepe in puščave, zaradi pretirano intenzivne živinoreje. V nasprotju s tem sta se v preteklih desetletjih kvaliteta in obseg naravnega okolja, predvsem zaradi načrtno in omejene izrabe razpoložljivih virov, večje osveščenosti javnosti in izjemne sposobnosti narave za samoobnavljanje nenehno povečevala (Frederick in Sedjo 1991: 19; Cech 2003: 115-166).

²⁶ Glej poglavje 5.2.1 Razlike v dojetju pomena in vloge vodnih virov.

²⁷ Potrebno je poudariti, da se je v preteklih desetletjih velik delež bremena na okolje iz RID prenesel na DVR. Dober primer sta a) širokopotezno načrtno izčrpavanje celotnega spektra omejenih naravnih virov v nerazvitih območjih tretjega sveta, ki ga izvajajo velike multinacionalne korporacije in b) prenos velikega dela težke in okolju neprijazne industrije v DVR s cenejšo delovno silo, kjer poleg tega za razliko od večine RID ne obstaja jasnih ekološko-pravnih omejitev in obveznosti za investitorje.

prešibka, da bi se lahko ustrezno prilagajala novim varnostnim izzivom in tveganjem. Zato se posledično le ti s časom vse pogosteje preoblikujejo v resne in neposredne grožnje njihovi stabilnosti in obstoju.²⁸

3.3 ŠTIRI OBDOBJA RAZISKAV O POVEZAVAH MED VARNOSTJO IN OKOLJEM

Na podlagi vseh treh predstavljenih splošnih pogledov na problematiko pomanjkanja naravnih virov in njihovega vsestranskega vpliva na varnost družbe oziroma države, je moč opredeliti štiri kronološka obdobja (faze) empiričnega in teoretičnega proučevanja ekološke dimenzije varnosti (Dalby 2002: 96; Brauch 2003a: 92, 124-25):

- a) Prva faza raziskav, s težiščem na proučevanju posledic vojn in vpliva oboroženih sil na naravno okolje, ki je potekala v sedemdesetih letih in se je izvajala do konca osemdesetih let preteklega stoletja.
- b) Druga faza raziskav, s težiščem na proučevanju odnosa in povezav med povečanim pritiskom na naravno okolje oziroma pomanjkanjem (ne)obnovljivih virov in konflikti v družbi, ki je potekala v devetdesetih letih preteklega stoletja in še ni povsem zaključena.
- c) Tretja faza raziskav, s pluralističnimi izhodišči, tehnikami in cilji, ki se je začela ob koncu devetdesetih let in predstavlja nekakšno celostno nadgradnjo prve in druge faze proučevanja. Tudi ta še ni zaključena.
- d) Četrta faza raziskav, ki se je šele začela in vključuje t.i. celovit geokološki pristop na regionalni ravni. Gre za kombiniranje dejavnikov naravnega izvora (podnebne in klimatske spremembe, vodni viri, prst idr.) z dejavniki družbenega izvora (rast prebivalstva, urbanizacija, globalizacija in onesnaževanje okolja), s ciljem oblikovanja celovitega konfliktnega modela.²⁹

Na osnovi desetletja proučevanja je prvi poskus oblikovanja celovitega teoretičnega modela vzročno-posledičnih povezav med pomanjkanjem naravnih virov, socio-ekonomskimi posledicami

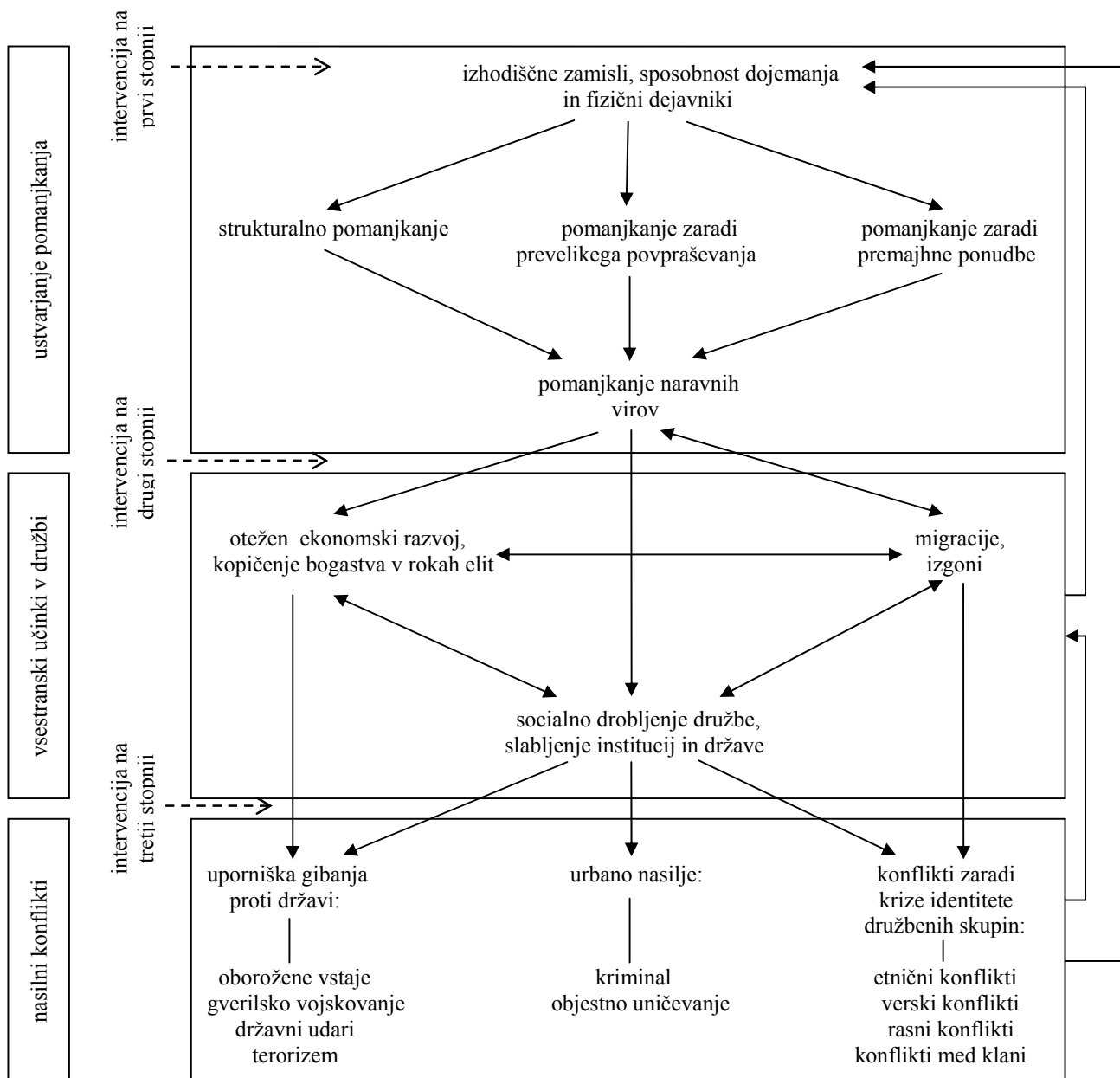
²⁸ Več glej v poglavjih 4.4.1 Država kot neučinkovit dejavnik varnosti v DVR v enaindvajsetem stoletju in 8.1 Pomen in vloga vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki.

²⁹ V okviru izbrane tematike magistrskega dela so seveda najbolj relevantni rezultati in ugotovitve zadnjih dveh faz raziskav.

in nasilnimi konflikti izdelal Homer-Dixon (predstavnik druge in tretje faze raziskav).³⁰ V skladu s tem Homer-Dixon (1999: 5, 177) in Schwartz (2002: 139) izpostavljata šest tipov možnih nasilnih konfliktov, ki jih bodo DVR v prihodnje vse težje preprečevale. Mednje sodijo: a) konflikti zaradi degradacije okolja na lokalni ravni, b) meddržavni oboroženi konflikti za skupne naravne vire, c) konflikti med RID in DVR v zvezi z globalnimi okoljevarstvenimi problemi (globalnim segrevanjem ozračja, zmanjševanjem zaščitne plasti ozona, itd.), d) konflikt zaradi krize identitete družbenih skupin (primer etničnih, verskih in rasnih konfliktov), e) urbano nasilje (kriminal in objestno uničevanje) in f) uporniška gibanja proti državi (oborožene vstaje, gverilsko vojskovanje, državni udari in terorizem). Pri tem poudarjata, da med najbolj pogoste in zato tudi najbolj verjetne sodijo zadnje tri skupine potencialnih konfliktov (Homer-Dixon 1999: 6; Schwartz 2002: 137-49). Najširše in najgloblje varnostne posledice pa je moč pričakovati v primeru meddržavnih oboroženih konfliktov za skupne naravne vire in konfliktov zaradi krize identitete družbenih skupin.

³⁰ Nadgrajena oblika njegovega modela, izdelana s strani avtorja tega magistrskega dela, je predstavljena v obliki sheme 3.4 : Temeljni model vzročno-posledičnih povezav med pomanjkanjem naravnih virov in nasiljem na strani 29.

Shema 3.4 : Temeljni model vzročno-posledičnih povezav med pomanjkanjem naravnih virov in nasiljem

Vir: Prirejeno po Homer-Dixon (1994: 31); Homer-Dixon (1999: 134) ; Schwartz (2002: 143).

3.3.1 ČETRTA FAZA RAZISKAV O POVEZAVAH MED VARNOSTJO IN OKOLJEM

Reimer (1997: 47-68) in Braudel (v Brauch 2001b: 54) ločita med tremi zgodovinskimi koncepti časa oziroma časovnimi kategorijami sprememb v družbi in okolju. Gre za a) dolgoročne in počasne spremembe, b) srednjeročne (ciklične) spremembe in c) kratkoročne in hitre spremembe oziroma dogodke. Na podlagi predstavljenih časovnih kategorij je moč izdelati tudi večplastno projekcijo prihodnosti, ki predstavlja kombinacijo:

- a) Dolgoročnih strukturnih sprememb v človeški družbi, ki so posledice globalnih podnebnih sprememb (obdobje od 2025 do 2050).³¹
- b) Srednjeročnih (pogosto cikličnih) političnih in ekonomskih sprememb v družbi (primer spremembe režimov in produkcijskih ciklusov) (obdobje od 2005 do 2025).
- c) Kratkoročnih dejavnikov in sprememb v družbi (primer naravnih nesreč, političnih in ekonomskih kriz), ki lahko sprožijo verižno reakcijo in izbruh (oboroženih) konfliktov in/ali njihovo mirno razreševanje (Brauch 2003a: 125, 127).

Čeprav nenehno prihaja do kombiniranja vzrokov in posledic sprememb v vseh treh časovnih kategorijah, praviloma šele njihova neposredna manifestacija v obliki konfliktov znotraj družbe in možnost njihove širitve v mednarodni prostor predstavljata povod za večji interes s strani širše javnosti in stroke, kar lahko (ni pa nujno) snovalce in izvajalce varnostne politike prisili k sprejemanju različnih (radikalnih) ukrepov in rešitev. Na podlagi tega je moč zaključiti, da tudi v najbolj razvitih državah sveta, ne obstaja jasnih vseobsegajočih varnostnih vizij, ki bi se odražale v obliki izdelanih srednjeročnih in dolgoročnih scenarijev možnega razvoja dogodkov v družbi, na podlagi katerih bi bilo možno izvesti predčasne ali vsaj pravočasne priprave in ustrezno (celostno in sistemsko) reagirati na celoten spekter možnih groženj in varnostnih izzivov.³²

³¹ Med dolgoročne spremembe, ki jih je zelo težko predvideti in ovrednotiti sodijo tudi ocene o globalni in regionalni uporabi (ang. withdrawal) in porabi (ang. consumption) vodnih virov, saj temeljijo na kombinaciji trendov in ocen o rasti urbanega in ruralnega prebivalstva, gospodarski rasti ter razvoju kmetijstva, s poudarkom na spremembah obsega namakalnih površin in razpoložljivosti vodnih virov v posamičnih hidrogeografskih regijah RID in DVR. Zato na osnovi analize sedemnajstih različnih študij, ki kažejo in predvidevajo spreminjanje globalne (u)porabe vodnih virov v obdobju med leti 1900 in 2025 Shiklomanov in Rodda (2003: 369-84) ugotavljata, da kljub vsemu še vedno ne obstaja zanesljivega in splošno sprejemljivega modela in/ali ocene o omenjenih spremembah, saj med njimi, za leto 2025, obstajajo odstopanja v višini do 73 odstotkov skupne vrednosti. Zato je zaenkrat praktično nemogoče predvideti dolgoročne posledice tovrstnih sprememb na človeško družbo in civilizacijo.

³² Dober tovrsten primer je nepripravljenost svetovnih velesil na agresivno zunanjo politiko Adolfa Hitlerja v tridesetih letih preteklega stoletja in kasneje tudi na bliskovit način uporabe nemških oboroženih sil v prvi polovici druge svetovne vojne. Najboljši sodoben primer, ki načeloma potrjuje veljavnost zgoraj navedene trditve pa je vseobsežna reorganizacija

Prav to pa je načrtan končni cilj četrte faze raziskav, za katero je značilno, da poskuša sočasno (s kombiniranjem vseh treh časovnih kategorij) zaobseči vse relevantne dimenzije proučevanja povezav med varnostjo in okoljem (celoten spekter vzrokov in posledic). Gre torej za poskus oblikovanja splošnega teoretičnega modela, ki bi bil aplikativen tako za posamična ožja področja proučevanja (primer pomanjkanja vodnih virov), kot tudi za konkretne primere (npr. razlogi in posledice pomanjkanja vodnih virov na območju Gaze).

Edini (zaenkrat obstoječ) tovrsten model zato poskuša povezati a) možne razloge oziroma vzroke, b) pritisk na okolje, c) politične procese, d) možne razplete in posledice ter e) njihovo medsebojno interakcijo.³³ Pri tem izhaja iz kompleksnih vzročno-posledičnih povezav med šestimi strukturalnimi dejavniki t.i. heksagona preživetja,³⁴ med katerimi je potrebno kot najpomembnejša razloga za globalne podnebne spremembe izpostaviti klimatske spremembe in rast svetovnega prebivalstva. Slednja namreč prispevata levji delež k a) progresivni degradaciji (naravnega) okolja (vodnih virov, prsti in ozračja), b) vse večjemu pomanjkanju (ne)obnovljivih naravnih virov in c) vse večjemu pritisku na okolje in različne družbene skupine (Brauch 2003a: 126-27; 2003c: 923).

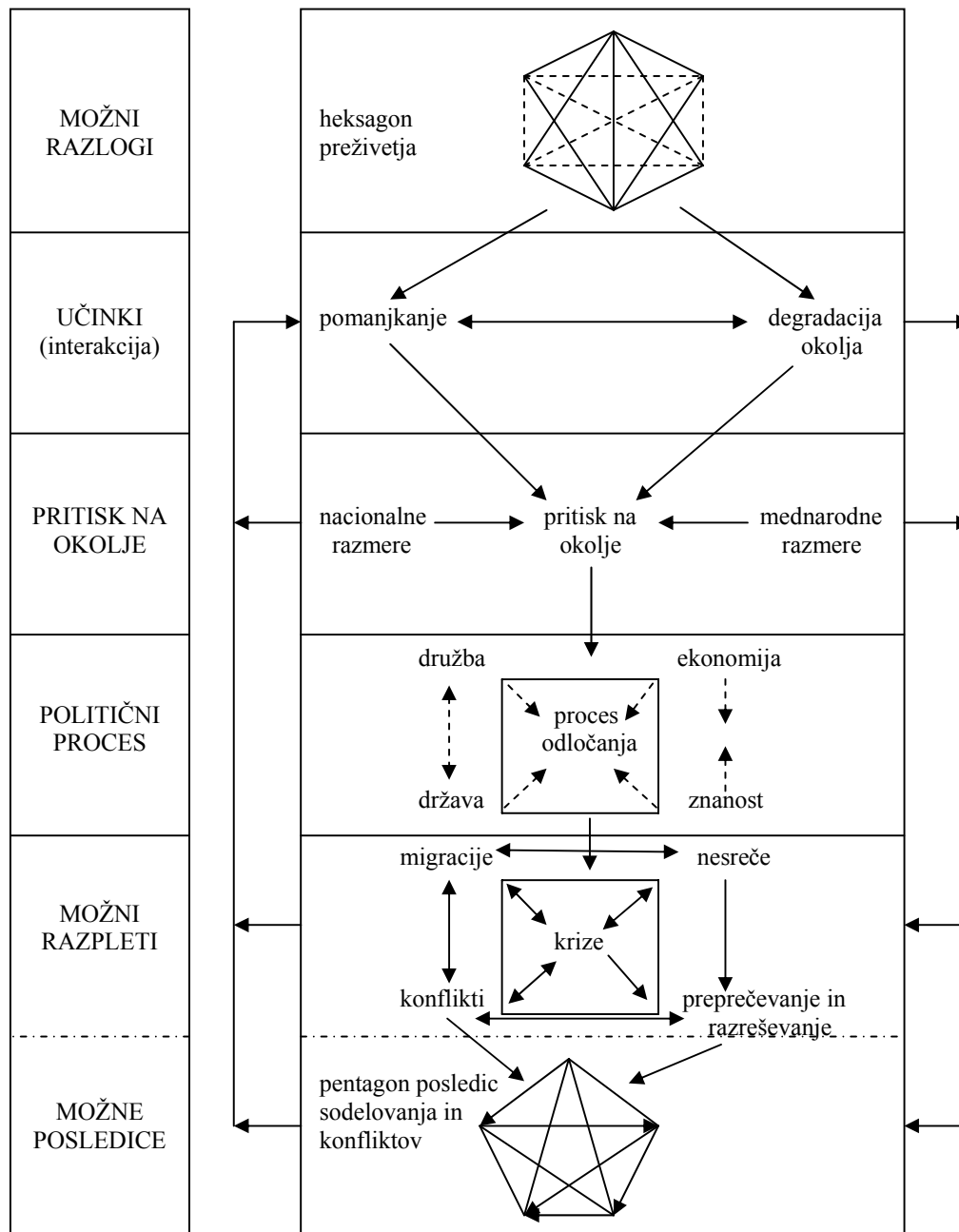
Poleg šestih vstopnih dejavnikov je potrebno izpostaviti tudi političen proces med državo, gospodarstvom, družbo in znanostjo in njihove medsebojne interakcije. Omenjeni akterji so medsebojno povezani na nacionalni ravni, na mednarodni ravni (med državami) in transnacionalni ravni (med ekonomskimi in socialnimi subjekti). Na slednji povezavi (ne)posredno odločilno vplivata tudi procesa globalizacije in globalnih podnebnih sprememb (Menzel 1998: 7-13; Dalby 2002: 95-108).

nacionalnovarnostnega sistema ZDA in sprememba njene zunanje politiki, ki je v prvi vrsti odraz dogodkov enajstega septembra.

³³ Glej shemo 3.5 : Model vzrokov, učinkov in posledic (prekomernega) pritiska na okolje na strani 32.

³⁴ Glej shemo 3.5.1 : Interakcija med šestimi temeljnimi dejavniki t.i. heksagona preživetja na strani 33.

Shema 3.5 : Model vzrokov, učinkov in posledic (prekomernega) pritiska na okolje

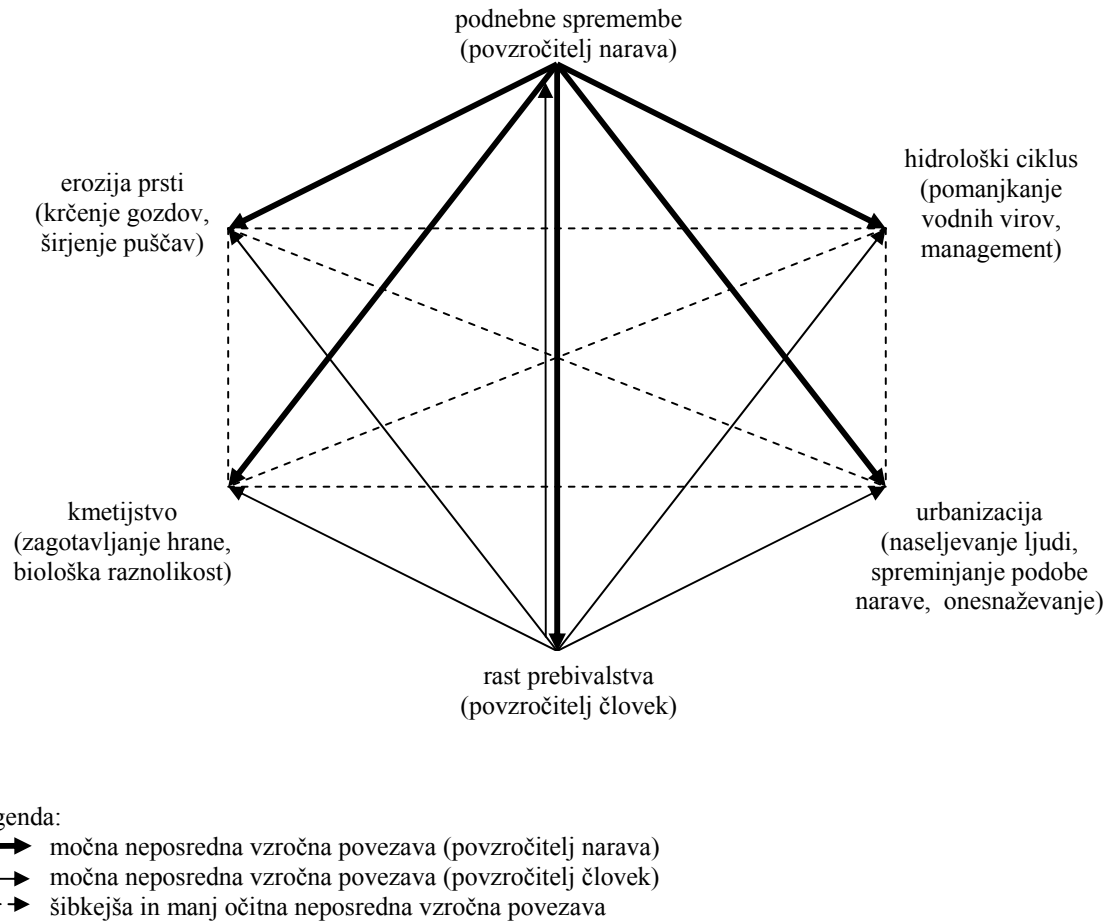
Legenda:

- > neposredna vzročna povezava
- > interesni vpliv

(opomba: t.i. heksagon preživetja in pentagon posledic sodelovanja in konfliktov sta podrobneje predstavljena v shemah 3.5.1 in 3.5.2)

Vir: Prirejeno po Brauch (2003a: 126,128,129); Hauser in Nestler (2004: 305).

Shema 3.5.1 : Interakcija med šestimi temeljnimi dejavniki t.i. heksagona preživetja

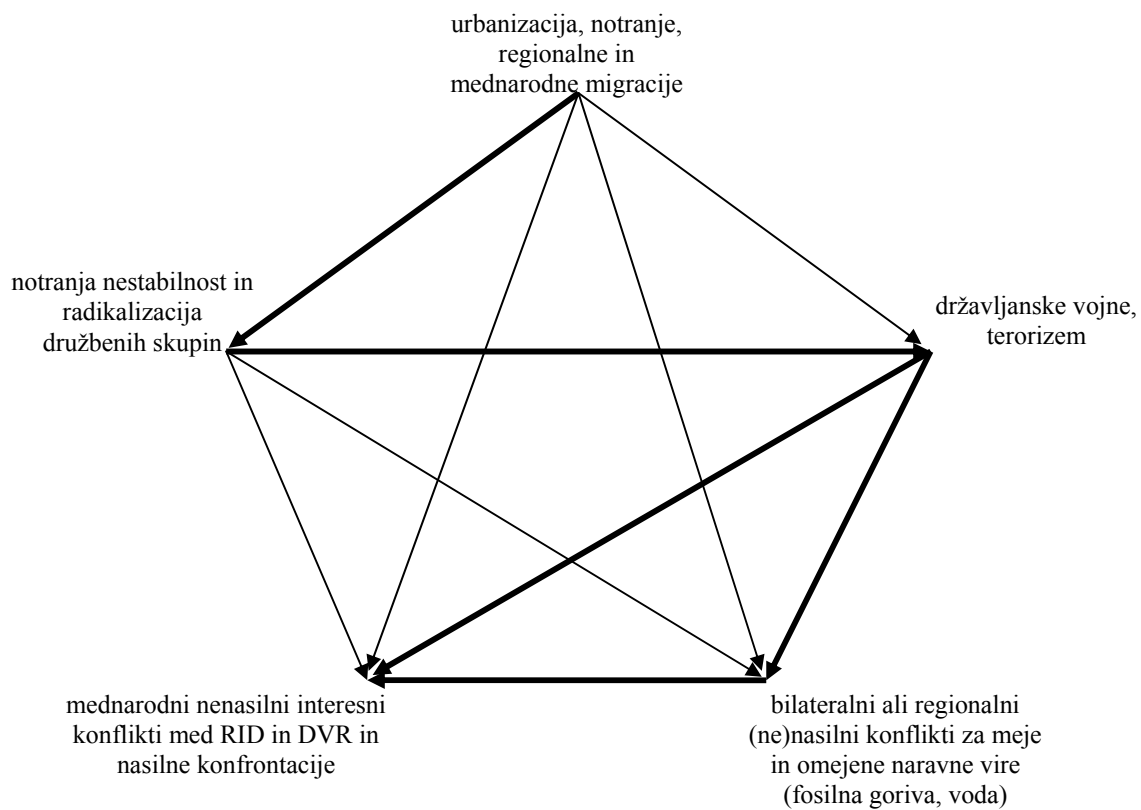

Brauch (2003a: 126); Hauser in Nestler (2004: 305).

Na podlagi tega Brauch (2003a: 128-29, 2003c: 923) oblikuje pet (splošnih) tipov možnih posledic predstavljenih interakcij, vplivov in sprememb: a) naravne in antropogene nesreče, b) migracije prebivalstva, c) krize, d) razreševanje in/ali preprečevanje konfliktov in e) oborožene konflikte in vojne. Gre torej za nekakšno uravnoteženo mešanico optimističnih in pesimističnih možnosti razvoja dogodkov. Le te je moč opredeliti tudi na osnovi njihovih medsebojnih vzročno-posledičnih vplivov oziroma odnosov, ki so natančneje predstavljeni v okviru sheme 3.5.2.³⁵

³⁵ Shema 3.5.2 : Pentagon posledic sodelovanja in konfliktov na nacionalni in mednarodni ravni na strani 34.

Shema 3.5.2 : Pentagon posledic sodelovanja in konfliktov na nacionalni in mednarodni ravni

Legenda:

- ➡ močna neposredna vzročna povezava
- šibkejša in manj očitna neposredna vzročna povezava

Brauch (2003a: 128); Hauser in Nestler (2004: 305).

3.4 VODNI VIRI V KONTEKSTU MEDNARODNE VARNOSTI

Barandat in Kaplan (1998: 13) sta prepričana, da bodo prihodnost mednarodnih odnosov v vse večji meri oblikovali bilateralni in multilateralni dogovori in kompleksne medsebojne povezave med različnimi akterji na (lokalni, regionalni, nacionalni in mednarodni ravni). Posledično bo nacionalen proces in način odločanja postal vse bolj podrejen promociji skupne mednarodne regionalne politike (Hof 2000: 164), kar zahteva:

- a) Oblikovanje novega razmerja med politiko in znanostjo, saj je le na ta način možno zagotoviti pogoje za razvoj učinkovitih varnostnih strategij preventivnega (in ne kurativnega) delovanja in prilagajanja novim razmeram.
- b) Usposobljen in prožen diplomatski podsistem, ki bo v luči širokega spektra varnostnih groženj in izzivov namenjen sprejemanju hitrih, medsebojno usklajenih in celovitih dogovorov.
- c) Vzpostavitev in ustrezno uporabo sposobnosti komuniciranja (za sprejemanje konsenzov in medsebojno sodelovanje) in sposobnosti projekcije moči (za konfrontacijo in/ali intervencijo), v primeru če bi bilo to potrebno.
- d) Oblikovanje homogene civilne družbe, kot temelja za oblikovanje zanesljivih partnerskih odnosov (Barandat in Kaplan 1998: 13).

Na podlagi naštetih dejavnikov je jasno, da se je pri poskusu razreševanja konkretnih (vodooskrbnih) konfliktov³⁶ na ravni porečja kot hidrogeografske celote, potrebno zavedati velikih razlik med gospodarsko in politično integriranimi regijami (RID: primer EU) in t.i. neintegriranimi regijami (DVR: primer Bližnjega vzhoda).³⁷ McCormick (v De Groet 2003: 46-7) namreč trdi, da v RID obstaja kontinuiteta medsebojnega vzajemnega spoštovanja in zaupanja, ki temelji na dolgoletnih pozitivnih izkušnjah medsebojnega sodelovanja. Zaradi tega je sam proces sprejemanja in doslednega izvajanja konkretnih dogovorov praviloma občutno lažji, hitrejši in bolj zanesljiv, kot v primeru neintegriranih regij. V primeru DVR pa posamične države še naprej ohranjajo monopol nad pogajanjem, pretokom informacij ter sprejemanjem in izvajanjem dogovorov o uporabi skupnih vodnih

³⁶ Za uspešno razreševanje konfliktov za vodne vire je potrebno razviti pristop, ki vključuje različne interese posamičnih akterjev, obstoječe ekonomsko in socialno stanje, potenciale in sposobnosti uporabnikov skupnih vodnih virov in pri vsem tem ne ogroža oziroma ne uničuje krhko ekološko ravnovesje.

³⁷ Več o splošnih razlikah in podobnostih med RID in DVR glej tabelo 3.6 : Osnovne značilnosti političnih, gospodarskih, ekoloških, in varnostnih razmer v RID in DVR, predstavljene v obliki prevladujočih trendov na strani 37, ki tvori skoncentrirano in posplošeno izhodišče za lažje razumevanje širšega varnostnega okvirja vodooskrbne problematike na regionalni in globalni ravni.

virov (Durth 1995: 649-62).³⁸ V tem primeru sta mednarodno sodelovanje in sprejemanje kompromisov v očeh domače javnosti največkrat interpretirana kot znak nesposobnosti in šibkosti države (izgube monopola nad lastnimi vodnimi viri), zaradi česar ju največkrat enačijo s pretiranim popuščanjem in zunanje političnim neuspehom, ki lahko resno ogrozi legitimnost obstoječe vlade in notranjo stabilnost takšne države.³⁹

³⁸ Glej tabelo 3.7 : Realne možnosti razreševanja problemov vodooskrbe držav oziroma območij, ki ležijo v zgornjem in v spodnjem toku porečij v luči širšega varnostnega okvirja na strani 38.

³⁹ Dober primer je Sirija, ki kljub ekonomski in vojaški šibkosti ter dolgoletni mednarodnopolitični izolaciji kategorično zavrača kakršna koli mirovna pogajanja z Izraelom, če slednji ne pristane na vrnitev Golana (vključno z vsemi vodnimi viri) (Hof: 2000: 162-63).

Tabela 3.6 : Osnovne značilnosti političnih, gospodarskih, ekoloških in varnostnih razmer v RID in DVR, predstavljene v obliki prevladujočih trendov

prevladujoči trendi (+/-)	RID	DVR
POLITIČNO PODROČJE		
naraščajoč pomen in vloga države	ne	da
naraščajoča stopnja konfliktnosti med akterji na nacionalni in/ali nadnacionalni ravni	ne*	da
naraščajoč občutek ogroženosti	ne	da
naraščajoč pomen in vloga tega področja	da	da
tesnejše povezovanje	da	da
GOSPODARSKO PODROČJE		
naraščajoč pomen in vloga države	ne	da
naraščajoča stopnja konfliktnosti med akterji na nacionalni in/ali nadnacionalni ravni	da	ne
naraščajoč občutek ogroženosti	ne	da
naraščajoč pomen in vloga tega področja	da	da
tesnejše povezovanje	da	ne
EKOLOŠKO PODROČJE		
naraščajoč pomen in vloga države	da	ne
naraščajoča stopnja konfliktnosti med akterji na nacionalni in/ali nadnacionalni ravni	ne*	da
naraščajoč občutek ogroženosti	da	ne
naraščajoč pomen in vloga tega področja	da	ne
tesnejše povezovanje	da	ne
VARNOSTNO PODROČJE		
naraščajoč pomen in vloga države	ne*	da
naraščajoča stopnja konfliktnosti med akterji na nacionalni in/ali nadnacionalni ravni	ne*	da
naraščajoč občutek ogroženosti	da	da
naraščajoč pomen in vloga tega področja	da	da
tesnejše povezovanje	da	ne

* Izjemo predstavljajo razprtije med ZDA in nekaterimi drugimi RID, ki ne odobravajo njene politike.

Vir: Blaž Milovac.

Tabela 3.7 : Realne možnosti razreševanja problemov vodooskrbe držav oziroma območji, ki ležijo v zgornjem in v spodnjem toku porečij v luči širšega varnostnega okvirja

vodooskrbni problemi med državami/območji v zgornjem in spodnjem toku reke	integrirane regije (RID)	neintegrirane regije (DVR)
primer družbeno geografske regije	Evropa	Bližnji vzhod
konkreten primer porečja	Ren	Evfrat
ZAHTEVE PO MEDNARODNEM SODELOVANJU		
izdelava in uveljavljanje obvezujočih dogovorov	lahko	zelo težavno
združevanje idej in načel pravične uporabe	lahko	zelo težavno
pogajalska moč držav v porečju	bolj uravnovešena	neenaka
VLOGA POSAMIČNIH VLAD		
monopol nad pogajanja	dokaj šibak	dokaj močan
monopol nad pretokom informacij	dokaj šibak	dokaj močan
želja po obvladovanju tujih vodnih virov	dokaj šibka	dokaj močna
MEDNARODNA REČNA KOMISIJA		
vzpostavitev komisije	lahko	težavno
pooblastila in odgovornost in komisije za uporabo skupnih vodnih virov	dokaj močna	dokaj šibka
AKTIVNOSTI POSAMEZNIKOV IN PODJETIJ PREKO DRŽAVNIH MEJA		
pogajanja delegacij s posamičnimi vladami	možno	možno
pretok informacij	možno	ni možno
sodelovanje pri oblikovanju pravnih in administrativnih aktov	možno	ni možno
neposredni dogovori z drugimi (tujimi) posamezniki in podjetji	možni	niso možni

(opomba: Tabela je podprta z empiričnimi podatki pridobljenimi z analizo konkretnih primerov.)

Vir: Prirejeno po Durth (1998: 64, 67).

Kombinacija odsotnosti demokratičnih vrednot in homogene civilne družbe (kot garanta veljavnosti sprejetih dogovorov) ter prisotnosti globoko zakoreninjenih etničnih in ideoloških konfliktov zagotavlja, da v primeru poskusa razreševanja vodooskrbne problematike velike večine neintegriranih hidrogeografskih regij, dolgoletnih pozitivnih izkušenj in rešitev vodooskrbnega problema v RID (primer Evrope) ni moč neposredno aplicirati, ampak v najboljšem primeru le delno prirediti (Scheumann in Schiffler 1998: 6-7; Barandat in Kaplan 1998: 17). Številne obstoječe napetosti med DVR namreč v prvi vrsti izvirajo prav iz drugačne percepcije nacionalne varnosti in začrtanih političnih ciljev (zagotavljanje hegemonije znotraj hidrogeografske regije). Sodelovanje kot osnovni pogoj za smotno in ekonomično uporabo skupnih vodnih virov pa je nemogoče vse

dotlej, dokler med državami obstajajo radikalno drugačni koncepti in percepcije o pravični razdelitvi in namembnosti skupnih virov. To pa le še dodatno podžiga že obstoječe konflikte za skupne (vodne) vire in povečuje konflikten potencial vodnih virov (Scheumann 1998: 133; Durth 1998: 58).

Čeprav bodo nacionalne države še naprej ostale odločujoč dejavnik varnosti in stabilnosti, bosta zaradi nezadržnega procesa globalizacije in vse številčnejših varnostnih izzivov in groženj, ki jih ni moč razrešiti na nacionalni ravni (primer vodooskrbe), njihov pomen in moč postopno slabela. Zato je moč predvideti, da se bodo morale v prihodnje tudi DVR, v nasprotju s svojo dosedanjo logiko, v zameno za tesnejše medsebojno sodelovanje in učinkovitejše skupno (miroljubno) razreševanje vse bolj pereče vodooskrbne problematike odreči delu svoje suverenosti (Dombrowsky 1995: 39-51; Barandat in Kaplan 1998: 12; Beaumont 2000: 42).⁴⁰

Na podlagi predstavljenih teorij je moč zaključiti, da bodo vodni viri v prihodnosti postali vse pomembnejši element nacionalne varnosti vseh držav v sušnih območjih (DVR in RID), saj bosta njihova vse bolj omejena količina in kvaliteta vse bolj omejevali obseg proizvodnje hrane (stopnjo prehranske samozadostnosti), proizvodnje električne energije (stopnjo energetske samozadostnosti) in celo obseg ter intenzivnosti procesa industrializacije. Zato Barandat in Kaplan (1998: 12) poudarjata, da je med drugim potrebno redefinirati tudi pojem agresije, ki bi po njunem mnenju moral vključevati tudi nevojaško agresijo (namerno onemogočanje vodooskrbe posamične države), saj v nasprotnem primeru v takšnih razmerah mednarodna skupnost ne bo imela legitimne podlage za morebitno interveniranje.⁴¹

⁴⁰ Pri tem pa Saad (v Lonergan 2002: 275) opozarja, da si lahko RID za razliko od DVR privoščijo skrbeti za naravno okolje. Privoščijo si lahko tudi to, da v imenu t.i. višjega cilja (okoljevarstva) spodkopavajo splošno priznano mednarodnopravno načelo suverenosti, ki sicer tudi najšibkejšim državam zagotavlja legitimno avtoriteto in nadzor nad naravnimi viri znotraj svojih meja.

⁴¹ Države praviloma niso pripravljene razviti in kodificirati učinkovita pravila in mehanizme mednarodnega prava za razreševanje hipotetičnih mednarodnovarnostnih problemov in groženj (primer vodooskrbe), saj se bojijo, do bi si na ta način v primeru resnih (konkretnih) kršitev, v prihodnosti umetno omejile svoj manevrski prostor (tako v fazi odločanja, kot tudi v fazi delovanja) (McCaffrey 1993: 95).

4 VPLIV DEMOGRAFSKO-EKOLOŠKEGA STRESA NA ČLOVEŠKO DRUŽBO IN DRŽAVO

Neomaltuzijanska teorija, ki na posledice vse večjega pomanjkanja (ne)obnovljivih naravnih virov gleda pesimistično, se osredotoča predvsem na (negativne) okoljevarstvene, ekonomske in demografske trende v družbi, ki predstavljajo nekakšen temelj za široko paleto pesimističnih napovedi o prihodnosti človeške družbe, države in morebitnih konfliktih. V skladu s predstavljenim pesimistično logiko se v sodobni strokovni literaturi postopno uveljavlja tudi nov pojem demografsko-ekološki stres (DES), ki ga priznani avtorji⁴² definirajo kot skupen (negativen) sinergijski učinek posledic treh (temeljnih) medsebojno vzročno-posledično povezanih trendov oziroma procesov v družbi. Gre za:

- a) pomembnejše premike v demografski strukturi, razporeditvi in obsegu prebivalstva v posamični državi ali regiji sveta,
- b) ekonomsko marginalizacijo in
- c) vse večje pomanjkanje (ne)obnovljivih naravnih virov in degradacijo (naravnega) okolja.

V skladu z vsebinsko in konceptualno širitvijo pojma varnosti Ullman (1983: 133) in Myers (1996: 12) med t.i. novimi varnostnimi grožnjami v prihodnosti v prvi vrsti dejansko izpostavljata prav DES (kombinacijo nezadržne rasti prebivalstva,⁴³ pomanjkanja naravnih virov in degradacije naravnega okolja).

Velja poudariti, da lahko obstoječi tržni mehanizmi in tehnološke inovacije v veliki meri razbremenijo omenjene vsestranske pritiske na svetovno ponudbo dobrin in storitev. Kljub temu pa dolgoročno ne morejo spremeniti prevladujočih trendov DES-a (Klare 2001: 57). Dolgoročna posledica DES-a je tako vse večji pritisk na a) obstoječo družbeno ureditev in b) državo ter slabljenje njene vloge, kot tradicionalno najpomembnejšega oziroma osrednjega naslovnika varnosti.

⁴² KayFitz 1991: 39-77; Homer-Dixon 1994: 5-40; Goldstone 1997: 102-120; De Soysa 2000: 113-136 Munn 2002: XI; Kahl 2003: 465-469 in Brauch 2003c: 923.

⁴³ Na velikost populacije in njeno spreminjanje vplivajo trije dejavniki: stopnja rodnosti, stopnja smrtnosti in stopnja migracij (Furedi 1997: 10).

Za države, ki ne razpolagajo z učinkovitimi institucijami ter ustrezno politično, socialno in tehnološko inovativnostjo (primer velike večine DVR), bo prilagajanje tovrstnim razmeram v prihodnje predstavljalo resen izziv njihovemu obstoju (Homer-Dixon 1995: 587-89).⁴⁴ Negativne posledice DES-a bodo zato v kombinaciji z globalnimi podnebnimi spremembami v prihodnje najbolj prizadele prav slabše razvite države tretjega sveta, ki so v obstoječi gospodarski in politični ureditvi sveta že sedaj v povsem podrejenem položaju.⁴⁵

4.1 POMANJKANJE OBNOVLJIVIH NARAVNIH VIROV

Med najpomembnejše obnovljive naravne vire sodijo obdelovalna zemlja, pitna voda, čist zrak in gozdovi. Njihova skupna lastnost je, da se lahko v razmeroma kratkem časovnem obdobju obnovijo po naravni poti. Do pomanjkanja obnovljivih virov zato največkrat pride, ko se njihov obseg ali pretok v kvantitativnem ali kvalitativnem smislu zmanjšuje hitreje, kot se lahko obnavlja po naravni poti, oziroma ko pride do takšne delitve obstoječih virov, da posamezniki ali družbene skupine trpijo na umeten način vzpostavljeno pomanjkanje (npr. zaradi previsoke cene).⁴⁶

Kahl (2003: 469) poudarja, da obstajata dve osnovni obliki oziroma dva tipa pomanjkanja. Na eni strani gre za absolutno pomanjkanje (ang. deprivation), ki predstavlja razliko med tem kar ljudje imajo in tistim kar potrebujejo. Na drugi strani pa lahko govorimo tudi o relativnem pomanjkanju, ki predstavlja razliko med tem kar ljudje imajo in tistim, kar mislijo, da si zaslužijo. Sicer do pomanjkanja (ne)obnovljivih naravnih virov (ang. scarcity) lahko pride zaradi a) krčenja ponudbe, ki

⁴⁴ V tej luči egipčanski novinar Mohamed Auda poudarja: "da so marginalizirani Egipčani nagnjeni k prepričanju, da je obstoječo družbo potrebno uničiti, saj je ni možno spremeniti." V tej luči je moč pojasniti tudi naraščajočo podporo radikalnim islamskim skupinam, saj vse večje število prebivalcev prav v njih vidi upanje za boljši jutri in učinkovito sredstvo za spreminjanje statusa quo in razreševanje obstoječih nepravnic v družbi in v svetu (Auda v Moffett 1994: 48).

⁴⁵ Bissell (1994: 149-165) meni, da je ključna posledica vse večje porabe naravnih virov dejstvo, da bo v prihodnosti vse težje pridobiti vse potrebne resurse (vodo, rude, kmetijske proizvode ipd.), ki so potrebni za nadaljnji gospodarski razvoj posamičnih držav ali človeške družbe kot celote.

⁴⁶ Homer-Dixon (1994: 9) je prepričan, da rast prebivalstva (zaradi naraščajočih potreb po naravnih virih) vodi do pomanjkanja, medtem ko degradacija okolja zmanjšuje razpoložljive zaloge oziroma ponudbo (obseg in/ali kakovost) naravnih virov. Poleg tega lahko obstoječ sistem razporejanja virov v družbi vodi tudi do razmer, v katerih je večina razpoložljivih naravnih virov v rokah peščice bogatih ljudi (družbene elite), zaradi česar je ostalo prebivalstvo posredno prisiljeno trpeti še večje pomanjkanje.

je največkrat rezultat podnebnih ali klimatskih sprememb⁴⁷ ali degradacije okolja,⁴⁸ b) vse večjega povpraševanja, ki je največkrat rezultat hitre rasti prebivalstva,⁴⁹ ali c) neenakopravnosti obstoječih struktur in mehanizmov delitve v družbi,⁵⁰ kar je v prvi vrsti posledica uveljavljenih pravnolastninskih razmerij in razlik med revnimi in bogatimi (Dombrowsky: 1995: 19-23; Kelly in Homer-Dixon 1998: 74; Brauch 2003a: 94,127).

V večini DVR je poraba naravnih virov bistveno višja od naravne sposobnosti obnavljanja okolja, zaradi česar vse večje število držav trpi zaradi pomanjkanja obdelovalnih površin, pitne vode, krčenja gozdov, pretiranega ribolova itd. (World Resources Institute 1994: 34). Po zadnjih podatkih Inštituta za svetovne vire je bilo kar 65 odstotkov obdelovalnih površin na svetu deležnih neke oblike degradacije prsti (40 odstotkov sodi v kategorijo resno degradiranih površin).⁵¹ Poleg tega preko 40 odstotkov ljudi živi na območjih, kjer primanjkuje pitne vode.

⁴⁷ V primeru pomanjkanja vodnih virov najpogosteje govorimo o časovnih in prostorskih odstopanjih od dolgoletnih povprečij obsega in razporeditve padavin v neki hidrogeografski regiji.

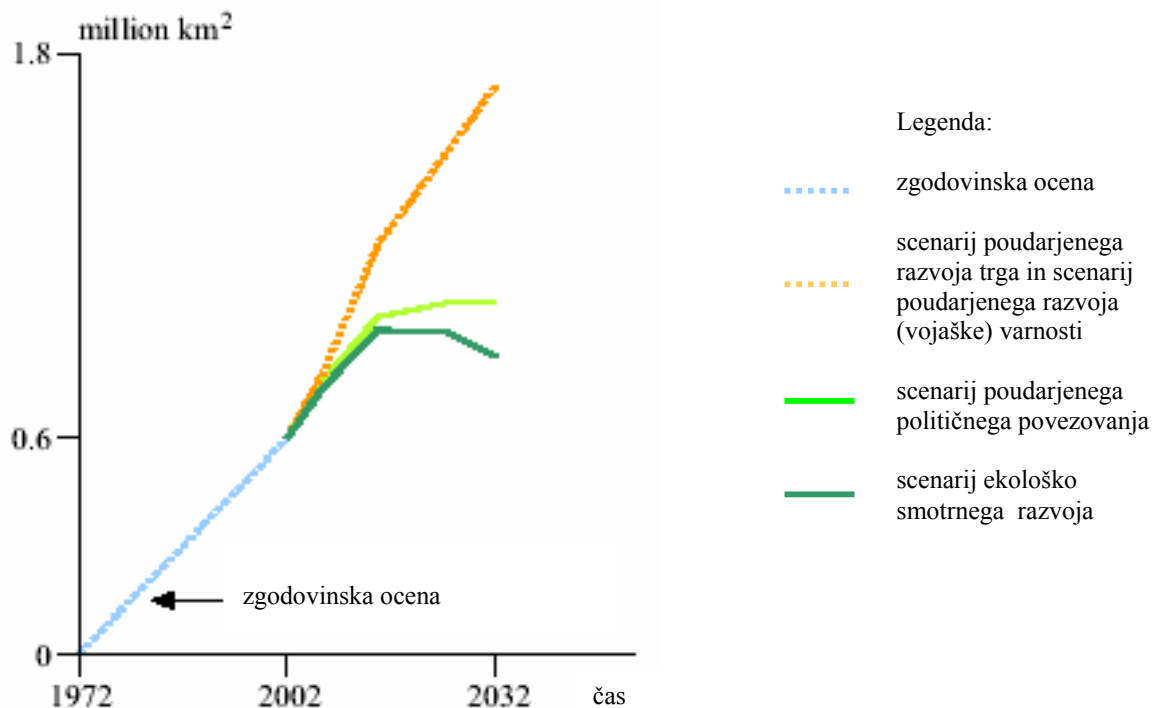
⁴⁸ V primeru pomanjkanja vodnih virov najpogosteje lahko govorimo o onesnaževanju, zasoljevanju (ang. salinization) in kalcinizaciji ter o prekomernem izčrpavanju.

⁴⁹ V primeru pomanjkanja vodnih virov najpogosteje lahko govorimo o kombinaciji a) povečanja absolutnega povpraševanja (rasti števila prebivalcev oziroma uporabnikov) in b) povečanja relativnega povpraševanja (spreminjanju prehranjevalnih navad in življenjskega standarda prebivalcev).

⁵⁰ Gre za t.i. strukturalno pomanjkanje, ki je posledica obstoječe družbene ureditve in uveljavljenega načina oziroma sistema delitve dobrin.

⁵¹ Potting in Bakes (2003: 48-51) napovedujeta, da se bo obseg degradiranih obdelovalnih površin na svetu v obdobju med leti 2002 in 2032 povečal za nadaljnjih 0,2 ali 1,1 milijona km² oziroma za 33 ali 183 odstotkov (odvisno od uresničitve scenarijev nadaljnjega razvoja dogodkov). Glej graf 4.1 : Obseg degradiranih obdelovalnih površin na svetu (od leta 1972) na strani 43. Omenjen trend bo v prihodnje najbolj opazen v latinski in južni Ameriki, vzhodni Aziji in Afriki.

Graf 4.1 : Obseg degradiranih obdelovalnih površin na svetu (od leta 1972)

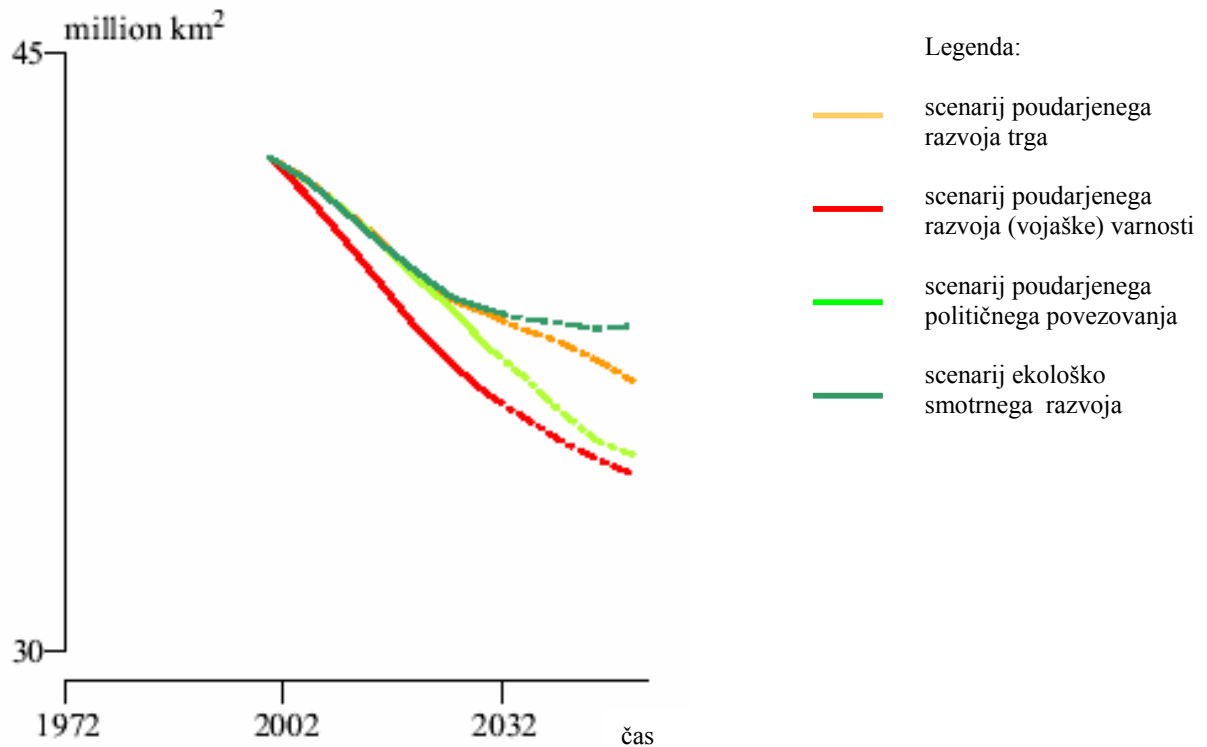

Potting in Bakkes (2003: 50).

Zaradi krčenja gozdov se je obseg pogozdenih površin v zadnjih petdesetih letih skrčil za polovico.⁵² Poleg tega je kar 75 odstotkov zalog ribjega staleža v morjih ogroženo zaradi pretiranega ribolova (World Resources Institute 2000: 16,62,90,110; Dalby 2002: 95-108). Večina izračunov potrjuje tezo, da je bilo po koncu druge svetovne vojne na svetu porabljeno več naravnih virov, kot v celotni ostali zgodovini človeštva (McKibben 1998: 63).

⁵² Proces krčenje gozdov, ki ga Plut (1995: 33) uvršča med okoljske megatrende, je v veliki meri posledica človekovega delovanja. Krčenje se bo nadaljevalo tudi v prihodnosti. Potting in Bakes (2003: 154-59) namreč napovedujeta, da se bo obseg naravno pogozdenih površin v obdobju med leti 2002 in 2032 zmanjšal za 3,8 ali 6,2 milijona km² oziroma za 9 ali 15 odstotkov (odvisno od uresničitve scenarijev nadaljnjega razvoja dogodkov). Glej graf 4.2 : Obseg naravnega gozda na svetu (brez ponovnega zaraščanja površin) (od leta 2002) na strani 44.

Graf 4.2 : Obseg naravnega gozda na svetu (brez ponovnega zaraščanja površin)
(od leta 2002)

Potting in Bakkes (2003: 156).

4.2 EKONOMSKA MARGINALIZACIJA

V DVR z nizko stopnjo gospodarske rasti in v tistih z negativno gospodarsko rastjo DES le še dodatno pospešuje obstoječe negativne trende, kamor med drugim sodi tudi ekonomska marginalizacija (ang. economic marginalisation). V veliki večini DVR namreč delovno intenzivne panoge gospodarstva ostajajo nesorazmerno velike v primerjavi s kapitalno intenzivnimi. Zato je množica ljudi zaposlenih v delovno intenzivnih panogah (npr. kmetijstvu), ki so v veliki meri odvisne od razpoložljivosti in dostopnosti do naravnih virov (obdelovalne zemlje, vode itd.), še posebej občutljiva na posledice DES-a (Goldstone 1999: 355). Poleg tega realna vrednost surovin

(razen nafte in zemeljskega plina) in proizvodov DVR na svetovnem trgu nenehno pada.⁵³ Logična posledica omenjenih trendov je dejstvo, da se ekonomske in socialne razlike med t.i. svetovnim severom oziroma RID in t.i. svetovnim jugom oziroma DVR postopno a nezadržno povečujejo.

Na podeželju DVR kombinacija hitre rasti prebivalstva, degradacija okolja in neenakomerno razporejanje (ključnih) naravnih virov povzroča t.i. kronično revščino in vse večjo neenakost. Tako vse večje število ljudi ostaja brez lastne zemlje in možnosti za pridelavo svoje hrane. Poleg tega velika večina najrevnejšega prebivalstva (včasih celo do 90 odstotkov) živi na območjih, kjer so neposredno odvisni od naravnih virov. Nadaljnja rast prebivalstva tako vodi do prekomernega drobljenja obdelovalnih površin ter nepravičnih sistemov najemanja in lastninjenja obdelovalnih zemljišč. Uvajanje kmetijske mehanizacije pa še dodatno povečuje stopnjo brezposelnosti in stopnjuje degradacijo naravnega okolja. Zaradi kombinacije predstavljenih (negativnih) trendov, vse večji delež podeželskega prebivalstva nima možnosti zaposlitve v neposredni proizvodnji oziroma pridelavi hrane (Flavin 2001: 6-7,11-12).⁵⁴

Zaradi povečevanje človeških aktivnosti (na marginalnih območjih) neizbežno prihaja do a) krčenja gozdov, b) širjenja puščav, zasoljevanja, kalcinizacije in erozije rodovitne zemlje,⁵⁵ c) onesnaževanja naravnega okolja, d) krčenja obsega in kvalitete vodnih virov in e) zmanjševanja biološke raznovrstnosti (ang. biodiversity) in f) do zmanjševanja razpoložljivih naravnih virov na sploh. Vse to le še dodatno povečuje revščino, saj kvaliteta življenja ljudi na t.i. drugorazrednih območjih nezadržno pada (Furedi 1997: 5,6; Collier 2000: 35-62; Dalby 2002: 95-108).⁵⁶

⁵³ Njihova vrednost je med leti 1974-80 padla za 5,7 odstotkov, med leti 1981-86 za 3 odstotke in med leti 1987-93 za 1,8 odstotka (Melhorn-Landi v Redclift in Sage 1998: 506).

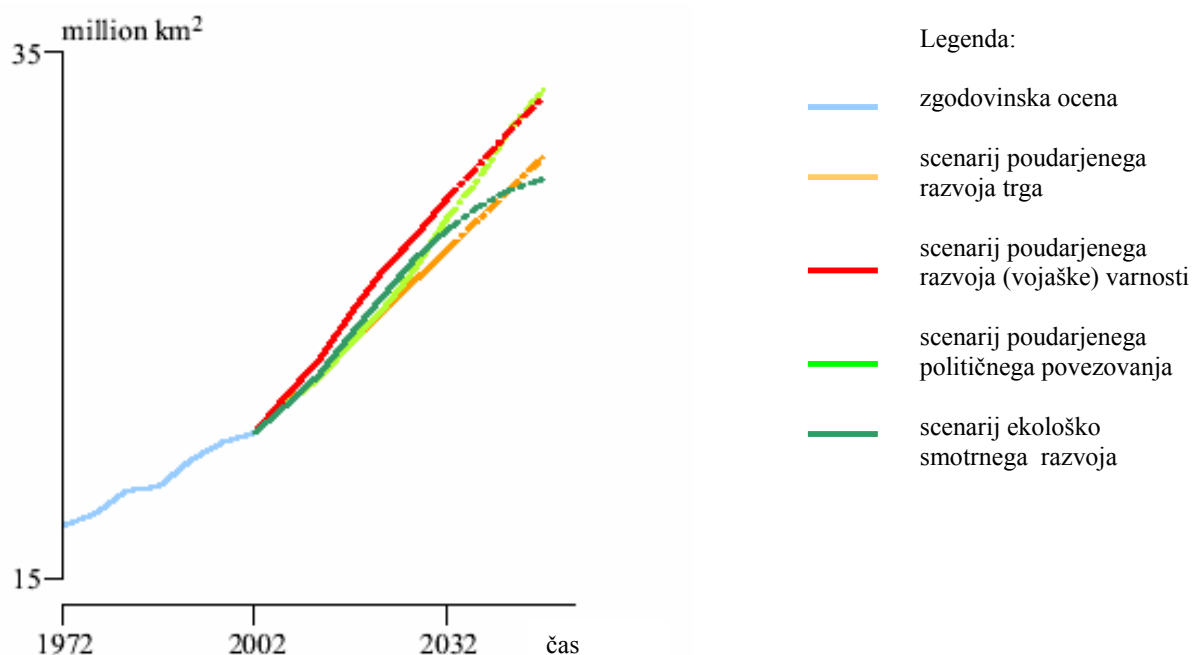
⁵⁴ Na svetu preko 52 odstotkov revnega podeželskega prebivalstva nima v lasti niti toliko zemlje, da bi jim zaslužek iz kmetijstva predstavljal zadosten vir dohodka za preživetje. Kar 24 odstotkov revnega podeželskega prebivalstva pa sploh nima lastne zemlje. Revnejši sloji prebivalstva (brez zemlje in/ali zaposlitve) so tako prisiljeni migrirati v odročna in manj rodovitna območja (v pragozd, v gore, v stepe) ali v mesta (World Resources Institute 2000: 38,40,60).

⁵⁵ Temu v prid govori tudi nezadržno povečevanje obsega od vodne erozije ogroženih površin na svetu. Potting in Bakes (2003: 52-56) namreč napovedujeta, da se bo obseg od vodne erozije ogroženih površin na svetu v obdobju med leti 2002 in 2032 povečal za nadaljnjih 6,6 ali 9,1 milijona km² oziroma za 32 ali 44 odstotkov (odvisno od uresničitve scenarijev nadaljnjega razvoja dogodkov). Glej graf 4.3 : Obseg od vodne erozije ogroženih površin na svetu (od leta 1972) na strani 46.

⁵⁶ Krčenje obsega razpoložljivih vodnih virov je v velikem delu DVR povzročilo zvišanje njene ekonomske cene. Najvišje (ekonomsko) breme te spremembe nosijo prav najbolj revni sloji prebivalstva, ki morajo za majhne količine vode za pitje odšteti relativno velike količine denarja. Poleg tega v povprečju porabijo več energije (kalorij) za transport vode do oddaljenih domov. Zaradi njene vse večje onesnaženosti pa trpijo tudi vse hujše higienske in zdravstvene posledice (World Bank 2001: 40).

Hitra rast prebivalstva povečuje tudi obseg nezaposlenih ljudi⁵⁷ v urbanem okolju. Po nekaterih ocenah naj bi se obseg razpoložljive delovne sile v svetu v prihodnjih dveh desetletjih povečal za dodatno milijardo. Največji naravni prirastek pa je moč, na podlagi izjemno visoke natalitete, pričakovati prav v slabše razvitih območjih tretjega sveta.

Graf 4.3 : Obseg od vodne erozije ogroženih površin na svetu (od leta 1972)

Potting in Bakkes (2003: 151).

Ekonomsko marginalizacijo, ki izhaja iz DES-a lahko še dodatno pospešujejo družbene elite, ki se na račun (obubožane) večine bogatijo na osnovi lastništva nad vse bolj omejenimi in posledično vse bolj vrednimi naravnimi viri (Goldstone 1999: 360). Gre torej za oportunistično bogatenje, obvladovanje tržnih deležev in monopolizem nad ključnimi (strateškimi) naravnimi viri (Homer-Dixon v Halle 2000: 23-24). Zato je moč predvidevati, da se bodo razlike med revnimi in bogatimi

⁵⁷ Od celotnega obsega razpoložljive delovne sile na svetu (2,8 milijard ljudi), je bilo v devetdesetih letih v povprečju nezaposleno 120 milijonov ljudi, dodatnim 700 milijonom ljudi pa zaposlitev ni omogočala zadovoljivte najosnovnejših življenjskih standardov (Marshall 1995: 50).

(znotraj posamičnih držav, med družbeno geografskimi regijami in na svetu kot celoti) tudi v prihodnje le še stopnjevale, zaradi česar bo naraščal tudi pritisk na marginalizirane družbene skupine in sloje prebivalstva. Vse to pa lahko vodi do spontaniziranih izbruhov množičnega nezadovoljstva⁵⁸ in/ali oboroženih konfliktov.⁵⁹

4.3 DEMOGRAFSKE SPREMEMBE

Za države tretjega sveta je značilna hitra rast prebivalstva, saj vsaka generacija "proizvede" absolutno višje število otrok kot prejšnja. Tako je bil že leta 1996 v DVR (brez Kitajske) delež prebivalstva mlajšega od 15 let že 38 odstotkov. V subsaharski Afriki pa je ta delež znašal 46 odstotkov (Population Reference Bureau 1996). Rast števila prebivalcev in povečevanje pritiska na naravno okolje pogosto vodita do velikih sprememb v demografski strukturi in prostorski mobilnosti prebivalstva držav in regij. Visoka naravna rast prebivalstva je namreč v DVR izjemno pospešila tudi rast mest. Po nekaterih ocenah, naj bi se tako med leti 1990 in 2025 število mestnih prebivalcev na svetu podvojilo in naraslo na dobrih pet milijard. Kar devetdeset odstotkov te rasti naj bi odpadlo prav na DVR. Mesta v najmanj razvitih delih sveta namreč trenutno v povprečju rastejo z neverjetno hitrostjo (5 odstotkov letno), v nekaterih državah pa je omenjena vrednost že dosegla 7 odstotkov (World Resources 1996: 8-9; Nichiporuk 2000: 45-7).⁶⁰

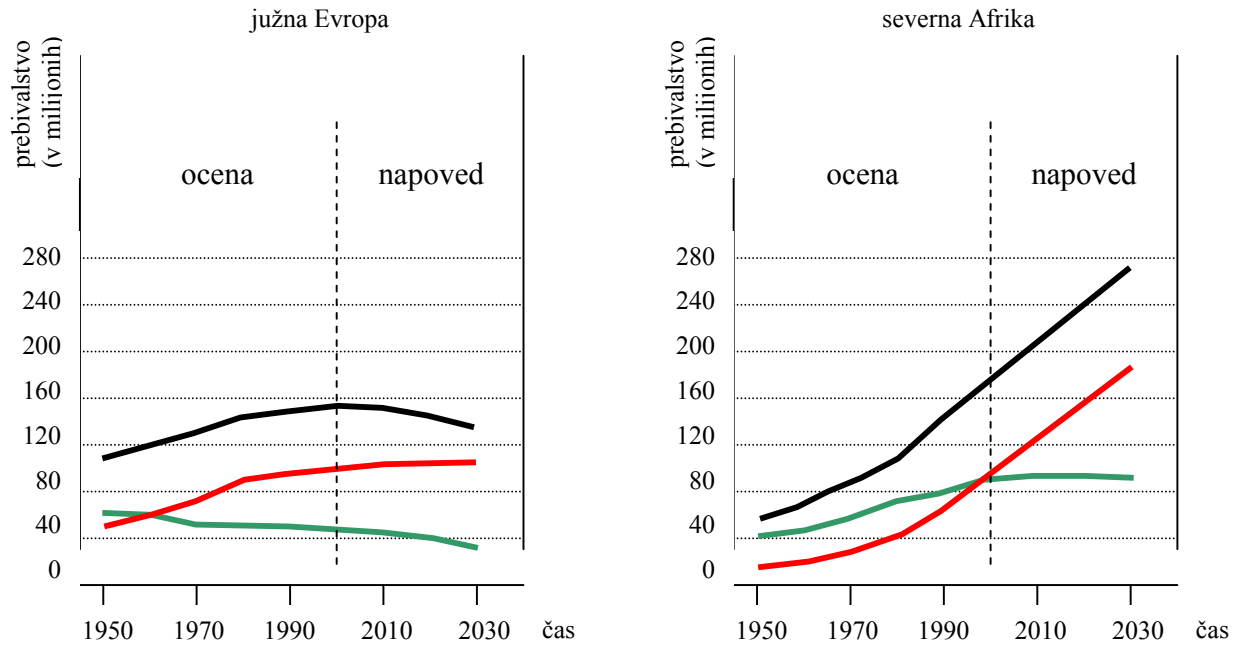
⁵⁸ Dober primer so a) t.i. žametne revolucije v nekdanji ZRJ, v Ukrajini in v Gruziji, b) nedavna (ne)nasilna zamenjava oblasti v Boliviji, na Fidžiju in v Nepalju in c) nemiri v večjih francoskih mestih konec oktobra in v prvi polovici novembra 2005.

⁵⁹ Primer padca chausheskujevega režima v Romuniji in genocida v Ruandi.

⁶⁰ Za potrditev večine omenjenih demografskih trendov predstavlja dober primer primerjava mediteranskih držav južne Evrope (RID) in severne Afrike (primer DVR). Glej graf 4.4 : Skupno, urbano in ruralno prebivalstvo v južni Evropi in v severni Afriki (mediteranske države) v obdobju od leta 1950 do 2030 na strani 48. Na podlagi omenjenega grafa je očitno, da se v južni Evropi obseg prebivalstva ne povečuje oziroma da se bo v prihodnje celo počasi zmanjševalo. Za razliko od tega se bo število prebivalcev v severni Afriki tudi v prihodnje enakomerno povečevalo. Drugo pomembno spoznanje vključuje t.i. stopnjo urbanizacije, ki jo v prvi vrsti odraža delež urbanega prebivalstva na nekem območju. Čeprav se je proces hitre rasti mest prej začel v industrijsko razvitejših državah južne Evrope, je hitrost povečevanja števila mestnega prebivalstva v severni Afriki, predvsem zaradi kombinacije izjemno visokega naravnega prirastka prebivalstva in množičnega priseljevanja podeželskega prebivalstva v mesta, res zelo visoka in (v obdobju med leti 1980 in 2030) časovno konstantna.

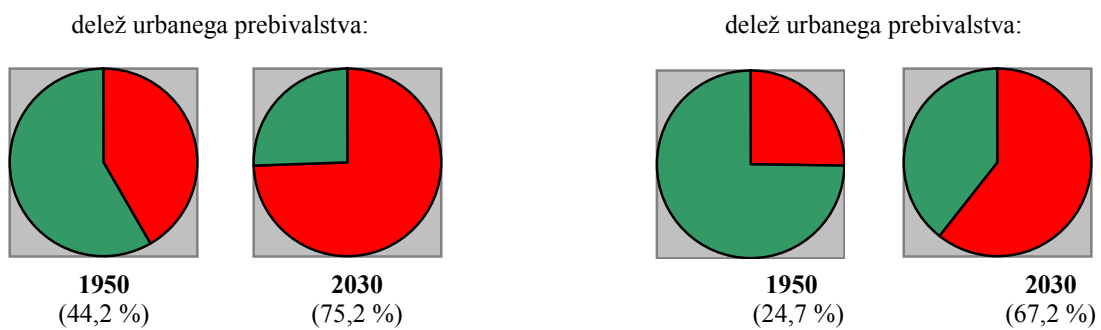
Temu v prid govori tudi nezadržno povečevanje obsega zazidanih površin na svetu. Potting in Bakes (2003: 52-56) namreč napovedujeta, da se bo obseg zazidanih površin na svetu v obdobju med leti 2002 in 2032 povečal za nadaljnjih 1,1 ali 2 milijona km² oziroma za 39 ali 71 odstotkov (odvisno od uresničitve scenarijev nadaljnega razvoja dogodkov). Glej graf 4.5 : Obseg zazidanih površin na svetu (od leta 2002) na strani 49.

Graf 4.4 : Skupno, urbano in ruralno prebivalstvo v južni Evropi in v severni Afriki (mediteranske države) v obdobju od leta 1950 do 2030

Legenda: *

- skupno število prebivalcev
- urbano (mestno) prebivalstvo
- ruralno (podeželsko) prebivalstvo

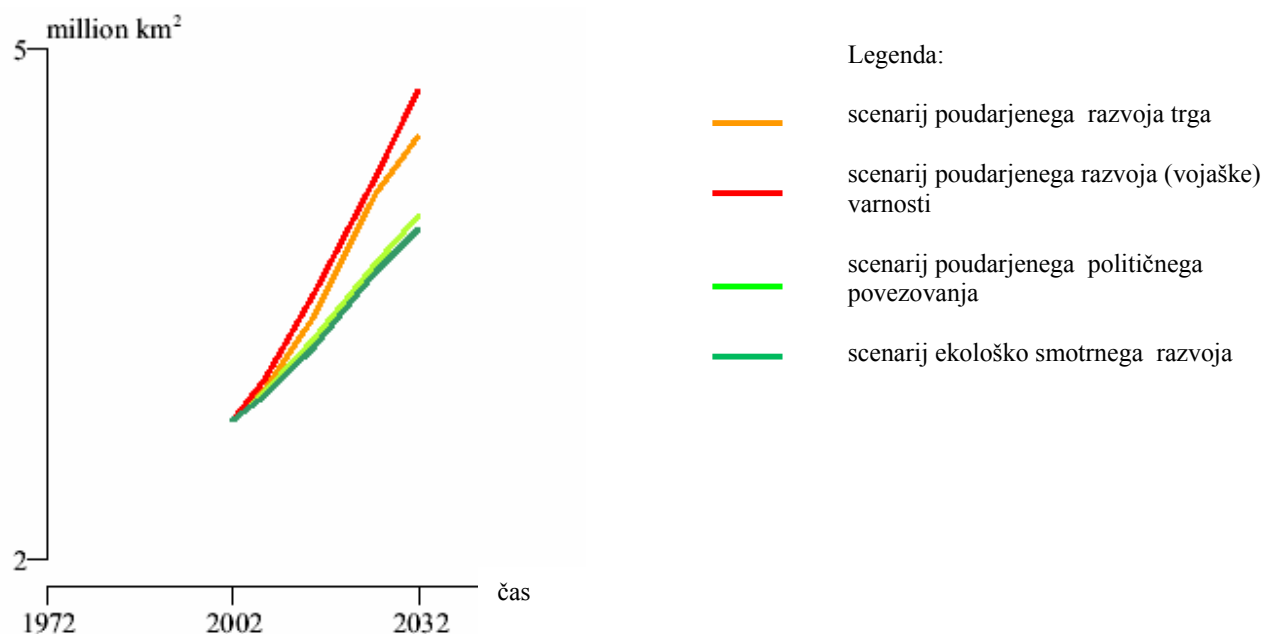
Legenda:*

- urbano (mestno) prebivalstvo
- ruralno (podeželsko) prebivalstvo

(*opomba: Ocena predvidenega stanja temelji na scenariju srednje rasti prebivalstva.)

(Heiling v Sari 2003: 844).

Graf 4.5 : Obseg zazidanih površin na svetu (od leta 2002)

Potting in Bakkes (2003: 55).

Zaradi visokega naravnega prirastka je za veliko večino DVR srednjeročno in dolgoročno največji izziv zaposlovanje vse večjega števila mladih (neizobraženih) ljudi, ki iz leta v leto predstavljajo vse večji relativni delež celotnega prebivalstva. Čeprav se standard in kvaliteta življenja v večini DVR nenehno izboljšuje, je boljšega življenja deležen le manjši del prebivalstva (predvsem višji sloji, ki živijo v urbanem okolju) (Debiel in Klein 2002: 7). Zaradi dostopa do sodobne tehnologije pa se prav pri mladih povečuje osveščenost o blaginji doma in po svetu, kar krepi občutek deprivilegiranosti oziroma relativnega pomanjkanja. Če k temu dodamo še absolutno pomanjkanje obnovljivih virov in resursov je moč zaključiti, da bodo v prihodnje, predvsem pri mladih, pričakovanja do družbe in države še naprej naraščala. V tej luči je potrebno opazovati tudi vse bolj kritično spremljanje dnevne politike države in njene (ne)uspešnosti pri uresničevanju obljub in razvojnih programov.

4.4 POVEČEVANJE PRITISKA NA DRŽAVO

Nenehno povečevanje demografsko-ekološkega pritiska ne vpliva le na družbo, ampak tudi na posamezne države in njihovo politiko. Marginaliziran del družbe in gospodarstva od države oziroma od obstoječega družbenega reda (vladajoče elite) namreč zahteva izboljšanje razmer in vse bolj radikalne spremembe.⁶¹ Po drugi strani so prioritete države (glavni razvojni projekti) pogosto tiste, ki odražajo zahteve vladajoče (politične) elite in njihovih pristašev in ne širših ljudskih množic. V tem primeru je potrebno v zameno za ohranjanje lojalnosti ljudstva ali volilnega telesa, v obliki ekonomskih ugodnosti ali večjih socialnih pravic, prebivalstvu ponuditi nekakšno prehodno kompenzacijo (Homer-Dixon 1994: 25).

Zaradi vse večjega DES-a narašča tudi pritisk na državo, ki je posledično prisiljena povečati svoje finančne izdatke oziroma vlaganja v omenjene razvojne projekte, kar največkrat zahteva zategovanje pasu na drugih področjih. V vsakem primeru nekatere družbene skupine ne dobijo zelenih sredstev, zaradi česar nezadovoljstvo še dodatno narašča. Ko oškodovani posamezniki ali družbene skupine za nastale razmere začnejo kriviti državo, se začne pod vprašaj postavljati tudi njena legitimnost.⁶² Poleg tega ima za vladajočo elito veliko poskusov, da bi kratkoročno zadovoljili zahtevam ljudskih množic pogosto dolgoročno številne nepričakovane (negativne) posledice. Prihaja namreč do a) drastičnega spreminjanja razmer cen izdelkov in storitev, b) povečane korupcije in c) negativnih ekonomskih gibanj.⁶³ Vse to namreč le še dodatno povečuje občutek ogroženosti vladajoče elite oziroma centralne vlade.

V DVR z nizko stopnjo gospodarske rasti in v tistih z negativno gospodarsko rastjo DES še dodatno omejuje in/ali zmanjšuje ekonomsko produktivnost gospodarstva, zaradi česar prihaja do

⁶¹ Tovrstne zahteve pogosto vključujejo velikopotezne in zelo drage razvojne projekte, kot so irigacijski sistemi, prekopi, jezovi, hidroelektrarne, posojila za nakup umetnih gnojil ipd. V urbanem okolju pa je največkrat slišati zahteve po reševanju stanovanjskih problemov, zaposlovanju, cenejšem in bolj dostopnem zdravstvenem sistemu in šolstvu, urejanju kanalizacije in zmanjševanju cen živil.

⁶² Tovrstna primera sta a) hitra rast podeželskega prebivalstva in (ne)uspešno izvedena zemljiška reforma (primer Zimbabveja in dodeljevanja zemlje nekdanjim vojakom) in b) kombinacija visoke nezaposlenosti v mestih in korupcije visokih uradnikov (primer ekonomskih kriz v Venezueli in Argentini).

⁶³ KeyFitz 1991: 66; Homer-Dixon (2003) Effects of Environmental Scarcity on State Capacity and Social Violence. www.library.utoronto.ca/pcs/state/descript.htm (23.2.2003).

zmanjševanja dohodkov.⁶⁴ Po drugi strani pa se zaradi vse večjih zahtev povečujejo državni izdatki. Končen rezultat omenjenih trendov je vse večji proračunski primanjkljaj.⁶⁵ V tem kontekstu Cohen (1995: 352) poudarja, da si družine z večjim številom otrok, zaradi višjih izdatkov za osnovne življenjske potrebščine, ne morejo privoščiti plačevati visokih izdatkov za njihovo izobraževanje. Povečevanje deleža mladega prebivalstva, ki nima možnosti zaposlitve in nima izobrazbe lahko po njegovem mnenju, med drugim, zmanjšuje tudi sposobnost države, da konkurira na svetovnem trgu.

Nenehno zmanjševanje dohodkov lahko DVR prisili v še bolj agresivno in brezobzirno izčrpavanje razpoložljivih naravnih virov, saj lahko na ta način kratkoročno zmanjšajo zunanjetrgovinski primanjkljaj in napolnijo svoj proračun. Takšna nova spirala pospešenega in prekomernega izčrpavanja omejenih virov in degradacije naravnega okolja pa lahko srednjeročno in dolgoročno le škodi gospodarskemu in družbenemu razvoju DVR.

Goldstone (1997: 112) meni, da DES v prizadetih državah zmanjšuje tudi stopnjo nadzora nad prebivalstvom in sposobnost izvajanja prisile. Gre za posledico zmanjševanja razpoložljivih proračunskih sredstev, zaradi česar prihaja tudi do krčenja obsega resursov, ki so na voljo posamičnim represivnim organom oblasti.⁶⁶ Njihova glavna naloga je krepitev moči države, kar zagotavljajo tako, da drastično povečujejo stroške protidržavnega nasilja ali izbruha konfliktov med različnimi družbenimi skupinami in na ta način posredno zmanjšujejo grožnjo obstoječemu družbenemu redu in ureditvi (Skocpol 1979: 46-59). Po drugi strani hitra rast prebivalstva in posledične vse obsežnejše migracije znotraj držav (iz podeželja v mesta) in med državami (iz DVR v RID), ustvarjajo vse večjo kritično maso ljudi, ki jih je vse težje nadzorovati, slediti ali predvideti njihovo gibanje in aktivnosti, kar še dodatno zmanjšuje učinkovitost represivnih organov in otežuje financiranje države (npr. pobiranje davkov).

Poleg tega pomanjkanje obnovljivih virov pogosto vodi do vse večje koncentracije omenjenih virov in posledično tudi bogastva, družbene moči, vpliva in oblasti v rokah nedržavnih elit (primer velikih

⁶⁴ Prihaja namreč do občutnega zmanjševanja razmerja med delom in kapitalom, kar največkrat vodi do zmanjševanja BDP na prebivalca in prevlade negativnih ekonomskih trendov (Kelley 1988: 1699,1704-5).

⁶⁵ Pri tem Ahlburg (1994: 136-37) opozarja, da vse večje pomanjkanje domačega kapitala (prihrankov) javni in privatni sektor silita v zadolževanje v tujini, zaradi česar se nenehno povečuje državni dolg.

⁶⁶ V to kategorijo sodijo nekateri največji porabniki proračunskih sredstev, kot so npr. oborožene sile, policija, paravojaške organizacije in obveščevalne službe.

multinacionalni), katerih končen cilj je kopičenje profita, ki izhaja iz vse višje vrednosti vse bolj omejenih virov in ne zadovoljevanje nacionalnih interesov posamičnih držav. Povečevanje bogastva in vpliva tovrstnih lokalnih in regionalnih elit pa lahko vodi do oblikovanja paralelne avtoritete in/ali oblasti v družbi, kar posredno ali neposredno zmanjšuje ugled in legitimnost države ter njeno sposobnost nadzora in izvajanja prisile na nacionalni ravni in v nekaterih primerih tudi na mednarodni ravni (Collier 2000: 45-48; De Soysa 2000: 113-136).⁶⁷

Če združimo vse našteté negativne trende in procese v družbi je moč zaključiti, da lahko DES v državah tretjega sveta drastično zmanjša kohezijo družbe, kar se v prvi vrsti odraža v nenehnem tekmovanju in krepitvi tradicionalnih nesoglasij in (latentnih) konfliktov med različnimi družbenimi (interesnimi) skupinami znotraj posameznih držav. Do tovrstnega drastičnega zmanjšanja kohezije znotraj države lahko pride v primeru, ko degradacija okolja in pomanjkanje naravnih virov ustvarjata tekmovanje oziroma rivalstvo za omejene resurse med različnimi resorji vlade oziroma vejami oblasti, ali v primeru, ko si opozicija lasti večino omenjenih resursov.⁶⁸ Homer-Dixon (1991: 94-96) in George (2004: 70-76) pa trdita, da do zmanjševanja kohezije že tradicionalno prihaja tudi v primeru, ko med elitami prihaja do večjih nesoglasij glede izbire strategij in konkretnih pristopov do razreševanja ključnih zahtev in najbolj perečih problemov, ki pestijo marginaliziran segment prebivalstva. V najbolj ekstremnih primerih lahko tovrstne nejasnosti in nesoglasja paralizirajo delovanje vlade in/ali parlamenta, znotraj katerih se predstavniki družbenih (političnih) elit največkrat pričnejo deliti na tradicionalno nasprotujoče si frakcije a) reformiste, b) reakcioniste in c) (umirjene) zagovornike sredinskih opcij.⁶⁹

Do slabljenja države zaradi DES-a pa ne bo vedno prišlo postopno oziroma po linearni poti. Prav nasprotno. Proces dezintegracije države, kot končen rezultat sinergije vseh predstavljenih negativnih trendov v družbi in državi, se bo najverjetneje zgodil v izjemno kratkem časovnem obdobju. Na

⁶⁷ Dober tovrsten primer je zaton klasične fevdalne družbene ureditve na čelu s plemstvom, kot najpomembnejšim razredom in nezadržan vzpon novega družbenega razreda (buržoazije), ki je na koncu v veliki večini držav prevzel levji delež oblasti. V obdobju globalizacije ter multinacionalnih korporacij je moč opaziti zelo podoben proces preusmeritve težišča a) moči, b) družbenega bogastva, c) avtoritete in posledično tudi c) dela oblasti na nove (nacionalne) elite oziroma skupine.

⁶⁸ Če hitra rast prebivalstva in degradacija okolja (so)oblikujeta trend krčenja državnih prihodkov, potem so elite znotraj države prisiljene v agresivnejše medsebojno tekmovanje za vse bolj omejena finančna sredstva, kar praviloma vodi do vse ostrejših delitev na (mi-oni) in do medsebojnih birokratskih obračunov (primer afer in podtikanj).

⁶⁹ Dobra aktualna primera, kjer je razkol znotraj parlamenta, državo pripeljal v parlamentarno krizo in brezvladje sta Haiti in nekdanja ZRJ.

podlagi proučevanja izkušenj iz dosedanjih praktičnih primerov⁷⁰ je moč zaključiti, da bodo države na začetku deležne vse večjega stresa in pritiska s strani družbe, kar bo zvišalo prag pričakovanj in zahtev prebivalstva (državljanov). Temu bo sledilo obdobje izjemne občutljivosti in ranljivosti, ko se bo v danem kritičnem trenutku preloma dogodil kolaps avtoritete in legitimnosti države. Ta pa se ne bo zgodil sočasno, z enako intenzivnostjo ali v enakem obsegu v vseh delih države (Kahl 2003: 468-70). Kaplan (1994: 62-76) namreč trdi, da bodo avtoriteta, moč, vpliv in funkcije države v zatonu "ugašale" postopno (v več zaporednih fazah) v različnih delih države.⁷¹ Posledica tovrstnega razvoja dogodkov bo država, v kateri centralna vlada dejansko nadzira le še glavno mesto in njegovo neposredno okolico.⁷²

Pri vsem tem je najpomembnejše spoznanje, da v omenjenem kritičnem trenutku sam povod za t.i. zlom države najverjetneje ne bo okoljevarstvenega ali demografskega značaja. Demografska in okoljevarstvena problematika sta namreč srednjeročna in dolgoročna dejavnika varnosti držav in človeških združb, medtem ko bo povod za začetek omenjenega črnogledega scenarija najverjetneje posledica dokaj trivialne notranjepolitične odločitve ali trenutnega navidezno neznosnega pritiska na državo od zunaj. Med tovrstne razloge je Kahl (2003: 465-69) uvrstil a) slab ekonomski management, b) večje spremembe v načinu in pogojih trgovanja države, c) globalno ekonomsko krizo, d) kratkotrajen klimatski šok, e) z zunaj vsiljene strukturne spremembe, in f) vojaško posredovanje od zunaj. Pri vsem tem je potrebno poudariti, da na obseg in hitrost vplivanja DES-a na družbo (ne)posredno vpliva predvsem sposobnost in učinkovitost države in vladajoče (politične in ekonomske) elite, da se ustrezno prilagodita novo nastalim razmeram oziroma spremembam v naravnem in družbenem okolju. V prvi vrsti gre torej za vprašanje (ne)uspešnosti in usklajenosti managementa človeških združb na vseh petih dimenzijah in na vseh petih ravneh varnosti.

⁷⁰ Najbolj znan tovrsten primer je t.i. samoimplozija Albanije leta 1997.

⁷¹ Med tovrstne primere sodijo a) Moldavija in Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija v Evropi, b) Gruzija, Armenija, Irak, Nepal in Burma v Aziji, c) Sudan, Alžirija in Etiopija v Afriki, d) Mehika, Nikaragva in Gvatemala v srednji Ameriki in e) Kolumbija, Peru in Bolivija v južni Ameriki.

⁷² Dober primer predstavlja cela serija držav v zahodni in centralni Afriki.

4.4.1 DRŽAVA KOT NEUČINKOVIT DEJAVNIK VARNOSTI V DRŽAVAH V RAZVOJU V ENAINDVAJSETEM STOLETJU

RID (kratkoročno in srednjeročno) same praviloma ne bodo soočene z neposrednimi varnostnimi grožnjami ali resnimi krizami, ki bi bile posledica kroničnega pomanjkanja naravnih virov (morebitno izjemo predstavlja nafta) in posledične degradacije življenjskega okolja.⁷³ Po drugi strani pa je moč predvideti, da bosta degradacija življenjskega okolja in vse večja konkurenca za vse bolj omejene naravne vire, v številnih DVR pripeljala do odkritih konfliktov, ki lahko resno ogrozijo varnost in stabilnost družbe in države. Zato je realno pričakovati, da bo prav v DVR, že v prvi polovici enaindvajsetega stoletja, prišlo do uresničitve vsaj enega izmed štirih splošnih (pesimističnih) scenarijev nadaljnjega razvoja dogodkov.⁷⁴ Mednje sodijo:

- a) Radikalne spremembe razmer v družbi ter vsesplošen kaos in razpad večjega števila držav in obstoječih družbenih ureditev.
- b) Povečevanje števila propadlih držav (ang. failed oziroma collapsed states), ki niso bile kos varnostnim izzivom in so posledično same postale varnostni izziv oziroma grožnja za širšo regijo in/ali mednarodno skupnost.⁷⁵
- c) Povečevanje napetosti med državami zaradi želje po zadovoljevanju temeljnih potreb njihovih prebivalcev in posledična krepitev vloge in pomena države.⁷⁶
- d) Izkoriščanje poslanstva in funkcij države za krepitev vladavine (obstoječih) družbenih elit in posledično slabljenje moči in pomena države.

⁷³ Kljub morebitnim negativnim vplivom globalnih podnebnih sprememb in relativnem pomanjkanju nekaterih naravnih virov v razvitem svetu, je moč predvideti, da bodo RID vse potrebne vire in dobrine še naprej lahko pridobivale preko obstoječega globalnega trga blaga in storitev (procesa substitucije). Morebitne negativne učinke pomanjkanja pa bodo blažile tudi z večjim socialnimi izdatki in intenzivnejšim uvajanjem dosežkov sodobne tehnologije. Na podlagi tega je moč zaključiti, da bo predstavljen sklop varnostnih izzivov in groženj, s katerimi se bodo v prihodnjih desetletjih (ne)posredno soočale vse države, tudi v primeru RID, zahteval ustrezne in pravočasne spremembe v načrtovanju in delovanju države in privatnega sektorja.

⁷⁴ Predstavljeni scenariji obsegajo celoten spekter možnega razvoja dogodkov v negativno smer. Razporejeni pa so po vrsti od najmanj do najbolj verjetnega.

⁷⁵ Harff in Gurr (1998: 551-579) sta v okviru raziskave propadle države (ang. state failure project) v obdobju od leta 1955 do leta 1998 identificirala kar 128 primerov držav, s preko 500.000 prebivalci, v katerih je prišlo do delnega ali popolnega propada države. Mednje sta uvrstila 48 primerov revolucionarnih vojn, 61 primerov etničnih vojn, 87 primerov nasilnih menjav obstoječih režimov in 53 primerov genocida in obsežnejših pobojev političnih voditeljev (ang. politicide). V zadnjih sedmih letih pa se je to število povečalo še za dobro tretjino (Brauch 2003a: 110-15).

⁷⁶ Gre za načrtno in ciljno usmerjeno mobilizacijo razpoložljivih sil in resursov na ravni države ter črno-belo delitev sveta na mi-oni.

4.4.1.1 VSESPLOŠEN KAOS

Od konca hladne vojne je moč opaziti trend, v skladu s katerim, vse številčnejši oboroženi konflikti v svetu praviloma niso več spopadi držav ali političnih gibanj, ampak vse pogosteje postajajo spopadi etničnih in verskih skupin za nadzor nad ozemljem na območjih, kjer že sicer primanjkuje naravnih virov (Duffield v Bouchard 2003: 148).⁷⁷ V tovrstnih primerih je način vojskovanja bolj podoben predmoderni dobi. Gre za oborožene spopade ljudi oziroma družbenih skupin (in ne rednih armad), ki jih zaznamujejo sledeče lastnosti:

- a) Največkrat gre za (etnične in/ali ideološke) konflikte nizke intenzivnosti, ki trajajo več let ali desetletij.
- b) V njih sodelujejo predvsem nestalne oborožene formacije brez jasno organizirane strukture.
- c) Ni jasne ločnice med civilisti in pripadniki vojskujočih se skupin.
- d) Ni (vplivnih) političnih voditeljev, ki bi bili sposobni diktirati (politične in vojaške) strategije, podpisati mirovni načrt in skrbeti za dosledno izvajanje njegovih določil.

Če k vsemu temu dodamo še prevladujoče (negativne) globalne in regionalne trende na področju demografije, onesnaževanja in uničevanja (naravnega) okolja ter vse občutnejše pomanjkanje naravnih virov, je moč oblikovati izjemno črnogled pogled na možen razvoj dogodkov v tretjem svetu. Tako npr. Kaplan (1994: 44-76) ter Homer-Dixon in Blitt (1998: 9-10, 223-28) poudarjajo, da bo v prihodnjih desetletjih vse večje število (suverenih) držav padlo v popoln kaos, saj njihove vlade, zaradi vse širše palete varnostnih izzivov (globalizacije, korupcije, nezadržne rasti prebivalstva, relativnega pomanjkanja naravnih virov in vse večjega pritiska na okolje), ne bodo uspeli učinkovito ali pravočasno razrešiti vseh akutnih problemov oziroma groženj.

Zaradi kombinacije DES-a in vse manjšega obsega in kvalitete razpoložljivih resursov, države namreč (srednjeročno in dolgoročno) ne bodo več sposobne obvladovati družbene konflikte, ki se pogosto izražajo v obliki nenadzorovanega širjenja aktivnosti kriminalnih združenj in terorističnih organizacij, bojov za oblast in v najbolj ekstremnih primerih celo v obliki etničnega čiščenja. Po drugi strani lahko tudi proces demokratizacije in liberalizacije, ki ga odprto promovirajo in podpirajo

⁷⁷ Med tovrstne primere lahko uvrstimo izraelsko-palestinski konflikt, državljansko vojno v Nikaragvi, vojne v Afganistanu, Ruandi, Somaliji, na območju nekdanje Jugoslavije in na širšem območju Kavkaza. Med krizne regije, ki tradicionalno najbolj ustrezajo tovrstnemu scenariju razvoja dogodkov pa je moč uvrstiti zahodno in centralno Afriko.

RID, pri številnih zatiranih nacionalnih in verskih manjšinah (ponovno) sproži želje po višji stopnji udeležnosti v obstoječi politični ureditvi, večjih pravicah, večji avtonomiji, ali celo neodvisnosti (Nichiporuk 2000: 29-47).⁷⁸ V obeh omenjenih primerih naj bi prihajalo do razpada držav in njihovega drobljenja na lokalne etnične in/ali verske skupnosti, ki poskušajo, tudi na račun svojih najbližjih sosedov, pridobiti čim večje bogastvo (življenjski prostor, naravne vire, kapital itd.) in si na ta način zagotoviti potrebne pogoje za preživetje in blaginjo svoje nove družbene entitete.⁷⁹

Zato je Rosner (1994: C1-C2) prepričan, da bi moral biti v obdobju po koncu hladne vojne glavni cilj nacionalnovarnostne politike ZDA in ostalih RID: "Preprečevanje razlogov oziroma odpravljanje pogojev za vsesplošni kaos." Gre torej za aktivno preventivno nacionalnovarnostno politiko,⁸⁰ katere cilj je razreševanje kriz in konfliktov na miroljuben način, pred njihovo nadaljnjo eskalacijo, kar v prvi vrsti zahteva spreminjanje vrednostnega sistema ljudi oziroma javnosti v RID.

4.4.1.2 POVEČEVANJE ŠTEVILA PROPADLIH DRŽAV

Čeprav do uresničitve scenarija vsesplošnega kaosa na regionalni ravni v naslednjih dveh desetletjih najverjetneje ne bo prišlo,⁸¹ je kljub vsemu moč predvideti, da se bo število DVR, v katerih so vlade nezmožne in/ali nesposobne zagotoviti osnovno varnost svojim državljanom, v prihodnje občutno povečalo.

Temu v prid govorijo številne t.i. klasične (preproste, a prilagodljive) realpolitične teorije o propadu držav zaradi kombinacije hitre rasti prebivalstva in vse bolj omejenih naravnih virov, ki jih zagovarjajo številni priznani avtorji, kamor je moč uvrstiti Homer-Dixona, Boutwella in Rathjensa

⁷⁸ Zato je moč pričakovati, da bo koncu oslabljenih postkolonialnih avtoritarnih režimov v Afriki skoraj neizbežno sledil izbruh jeze in dolgo časa zatiranih sovražev, ki bo vodil do novih (oboroženih) konfliktov in sporov o delitvi moči in oblasti v družbi ter do radikalnih sprememb političnega sistema (primer Zaira, Ruande, Zimbabveja, Sierra Leone in Liberije). Vse radikalne spremembe v eni državi pa le še dodatno destabilizirajo razmere v širši (krizni) regiji.

⁷⁹ Najboljši tovrstni primer je Afrika, kjer lahko tudi v primeru uspešne demokratizacije pričakujemo povečano število oboroženih konfliktov znotraj držav (primer Tanzanije in Nigerije) in med državami oziroma med deli države, ki niso pod nadzorom osrednje vlade (primer Ugande, Sudana, Angole in Slonokoščene obale).

⁸⁰ Tega pojma ne smemo mešati z agresivno (vojaško) strategijo preventivnega posredovanja, ki jo v okviru t.i. svetovne vojne proti terorizmu (ang. global war on terror) zagovarjajo in izvajajo ZDA.

⁸¹ Morebitno izjemo predstavljajo nekatera območja Afrike (primer Somalije, Etiopije in Eritreje).

(Homer-Dixon 1994: 5-40; Klare 2002: 1-26). Po njihovem prepričanju rast prebivalstva in neenakomeren dostop do vse bolj omejenih naravnih virov neizbežno vodita do vse večjega pomanjkanja naravnih virov (primer obdelovalne zemlje ali vodnih virov), kar zmanjšuje ekonomsko produktivnost in povečuje intenzivnost migracij v mesta. Kombinacija zmanjševanja kmetijske proizvodnje in hitro rastočega (neizobraženega) mestnega prebivalstva pa zmanjšuje državne dohodke in dolgoročno povečuje državne izdatke.⁸² Končen rezultat je finančno in politično oslABLJENA država, ki vse težje obvladuje nezadovoljstvo ljudi in ni več kos vse pogostejšim socialnim nemir in konfliktom.

Po drugi strani predstavljena skupina avtorjev ne namenja večje pozornosti vlogi in pomenu vladanja, družbenim vrednotam ali obstoječim etničnim in verskim napetostim. Clawson (1996: 78-79) je prepričan, da gre za dejavnike, katerih variable so vzročno-posledično tesno povezane z ekonomijo in razpoložljivostjo (naravnih) virov. Tovrstne povezave je izjemno težko predvideti in/ali ovrednotiti. Nedvomno pa tvorijo ključne razloge za propad držav.⁸³ Poleg tega velika večina modelov Homera-Dixona zanemara enega izmed glavnih razlogov za nenehno povečevanje pritiska na naravno okolje in družbo. Gre za izziv zagotavljanja produktivne zaposlitve za naraščajoče število mladih ljudi v DVR.⁸⁴

Na osnovi prevladujočih (političnih, ekonomskih, socialnih in varnostnih) trendov in obstoječih (verskih, etničnih, socialnih in okoljevarstvenih) konfliktov in pritiskov v družbi, je moč predvideti, da bo večino t.i. propadlih držav v naslednjih desetletjih moč najti v Afriki, južni Aziji in na Bližnjem vzhodu ter njihovi širši geografski okolici (obrobje nekdanjega socialističnega sveta: Balkan, Kavkaz in centralna Azija) (Pfetsch 2003: 148-52; Mearsheimer 2006: 62-71). Večina

⁸² Razlog za takšno razmišljanje je zmanjševanje prehranske samozadostnosti gospodarsko slabše razvitih držav tretjega sveta in pomanjkanje substitutov, ki so potrebni za menjavo oziroma nakup hrane na svetovnem trgu. Najboljši tovrsten primer je Etiopija, ki je že dobri dve desetletji največji redni porabnik humanitarne pomoči (t.i. prehranskih paketov).

⁸³ V tej luči je zanimiv razpad držav oziroma vlad Libanona in SFRJ. V obeh primerih je šlo za gospodarsko bolj razviti državi, z večjim razpoložljivim obsegom (naravnih) virov, kot so jih imele številne sosednje (bolj stabilne) države. V nasprotju s tem pa nekatere najgosteje naseljene države na svetu, kljub pomanjkanju virov, revščini in številnim latentnim konfliktom ohranjajo svojo stabilnost s pomočjo bolj učinkovitih družbenih podsistemov in preišljene politike vladanja (Byman in Van Evera 1998: 37-39). Med tovrstne primere sodijo Bangladeš, Malavi in Indija. Pri večini tovrstnih primerov gre za uspešno praktično uporabo t.i. gandijevske politike zataganja lastnega pasu.

⁸⁴ Najboljša primera držav, ki naraščajoči delovno-aktivni populaciji ne uspevata zagotoviti zaposlitev oziroma pritegniti večjih tujih investicij sta Alžirija in Haiti. Zaradi nezadovoljstva lastnega prebivalstva se obe državi že desetletja nahajata v nekakšnem polvojnem stanju, kar še dodatno povečuje obrambne izdatke in zmanjšuje obseg tujih investicij (element previsoke tveganosti), kar državo dolgoročno vse bolj slabi ter zmanjšuje kredibilnost in legitimnost centralne vlade.

obstoječih režimov v naštetih regijah sveta namreč izgublja svojo legitimnost in kredibilnost ter se postopno vse bolj približuje notranjepolitični krizi, saj niso sposobni zadovoljiti volji ljudstva, ki želi velikopotezne ekonomske in socialne reforme ter hitre in opazne pozitivne spremembe. V takšnem primeru vse večje relativno pomanjkanje dejansko predstavlja neposredno grožnjo obstoječemu "statusu quo." Političnim spremembam (zamenjava starih političnih elit) so oziroma bodo sledile tudi občutne ekonomske in socialne spremembe. Tem neredko sledijo tudi večji begunski valovi, ki jih tvorijo celotni družbeni razredi, povezani s prejšnjim sistemom (Kahl 2003: 469-70).

Čeprav velika večina propadlih držav za RID ne bo predstavljala neposredne varnostne grožnje oziroma nestabilne varnostne razmere v omenjenih državah ne bodo ogrožale strateške interese RID (na čelu z ZDA), je s strani dela oboroženih sil RID, vseeno realno pričakovati določeno število t.i. humanitarnih (vojaških) intervencij, katerih poslanstvo bo največkrat varovanje deklariranih vrednot in idealov razvitega sveta (varovanje demokracije ter temeljnih človekovih pravic in svoboščin) (Žabkar: 2001: 118-24; Kaufmann 2004: 309-13; Posen 2004: 415-36). Morebitno vojaško posredovanje RID pa bo najverjetneje tudi v prihodnje pogojeno z obsegom in morebitnimi posledicami nasilja v kriznem območju (primer množičnih izgonov ali pobojev civilnega prebivalstva) in obsegom poročanja največjih svetovnih medijskih hiš o omenjenih dogodkih.

Po drugi strani posredovanja ni moč pričakovati v obdobju, ko so oborožene sile RID že aktivno vključene v druge obsežnejše (ne)vojne vojaške operacije v svetu (primer t.i. vojne proti terorizmu) in posledično za ustrezno reakcijo na nov varnostni izziv oziroma grožnjo v danem trenutku enostavno nimajo več na voljo dovolj resursov (primer humanitarne krize v sudanski provinci Darfur). V tem primeru se varnostni problemi ne rešujejo avtomatsko, sočasno in/ali preventivno, ampak selektivno in zaporedno. Gre torej za pristop prostorskega omejevanja širjenja konfliktov in nestabilnosti ter postopno (praviloma prepočasno in premalo obsežno) nudenje pomoči, zaradi česar je večina "manj pomembnih" propadlih držav največkrat enostavno prepuščena svoji usodi.

Povedano drugače za stabilizacijo in izboljšanje razmer v propadlih državah je najprimernejša in najbolj pogosta uporaba preventivnih nevojaških sredstev in metod (nudenje ugodnih posojil za gospodarski razvoj, usposabljanje vladnih uslužbencev, zmanjševanje korupcije, povečevanje socialnih izdatkov ipd.) (George 2004: 70-77). V primeru nenadzorovane eskalacije (oboroženega)

konflikta, ki prične dobivati razsežnosti scenarija vsesplošnega kaosa pa lahko vojaška (pri)sila, v očeh svetovne javnosti, kaj hitro postane nujno potrebno preventivno sredstvo za razrešitev potencialno izjemno nevarnih razmer (Posen 2004: 417-36).

4.4.1.3 POVEČEVANJE NAPETOSTI MED DRŽAVAMI

Zaradi vse bolj izrazitega sinergijskega učinka DES-a na človeško družbo in posamične države je realno pričakovati, da se bodo povečale tudi napetosti in število konfliktov med posameznimi državami. Tudi za razreševanje tovrstnih varnostnih izzivov in groženj bodo v prihodnje v prvi vrsti služile miroljubne metode in sredstva.⁸⁵ Glavni razlog za takšno trditev je dejstvo, da gre tudi v primeru širše okoljevarstvene problematike (omejenost naravnih virov in/ali življenjskega prostora) v prvi vrsti za probleme ekonomsko-socialne narave in ne za probleme vojaške narave.

Po drugi strani pa lahko nekateri okoljevarstveni problemi oziroma problemi preskrbe celo povzročijo (oborožene) konflikte med državami.⁸⁶ Med glavne razloge za takšen razvoj dogodkov Clawson (1995: 62-73) uvršča sledeča dejstva oziroma okoliščine:

- a) Mehanizmi za miroljubno razreševanje sporov in konfliktov so nezadostni in/ali neučinkoviti.
- b) Konflikti sprožijo močan čustven odziv, ki lahko vodi do sprejetja neracionalnih rešitev oziroma v novo spiralo nasilja.
- c) Vojaško silo je moč uporabiti za doseganje točno določenega cilja (npr. za zagotavljanje nadzora nad naravnim virom).

Morda bo prav relativno pomanjkanje nekega naravnega vira (npr. nafte) eno državo prisililo, da si poskuša s pomočjo vojaške (pri)sile zagotoviti potrebne strateške vire. Kljub vsemu pa pomanjkanje naravnih virov praviloma ne predstavlja glaven (primaren) razlog oziroma t.i. sprožilec za vojaško posredovanje. Slednji je namreč v prvi vrsti posledica agresivne državne politike, tradicionalno slabih oziroma konfliktnih odnosov med državami in nesposobnosti ali nepripravljenosti za

⁸⁵ Pri tem je stopnja uspešnosti in učinkovitosti razreševanja izhodiščnega problema od primera do primera lahko zelo različna.

⁸⁶ V to kategorijo v prvi vrsti sodijo nekateri viri energije (npr. nafta in zemeljski plin), redke in drage rude (npr. diamanti in platina) ter vodni viri v sušnih območjih tretjega sveta (primer rek, ki prečkajo več državnih meja).

razreševanje notranjih problemov. Njeni sekundarni cilji oziroma pričakovani pozitivni učinki pri tovrstnem dejanju pa lahko vključujejo a) krepitev nacionalne zavesti in kohezije civilne družbe, b) mobilizacijo širših ljudskih množic in (vseh) razpoložljivih resursov v družbi in c) preusmeritev pozornosti domače javnosti iz notranjepolitičnih problemov na druga (navidežno) kritična področja.⁸⁷ V primeru vojaške zmage pa bi lahko obstoječa politična elita, s pridobljenim zaupanjem prebivalstva, še dodatno okrepila svojo oblast.⁸⁸

Tudi zato so RID, s poudarkom na ZDA, še naprej prisiljene ohranjati oziroma vzpostaviti določeno stopnjo vojaške prisotnosti znotraj potencialnih kriznih žarišč. Cilj tovrstne preventivne varnostne politike, je v prvi vrsti ohranjanje regionalne stabilnosti in obstoječih razmerij (vojaške) moči med državami ter ohranjanje sposobnosti obsežnejše projekcije vojaške sile v krizno regijo v primeru, ko so ogroženi vitalni interesi RID, oziroma ko so regionalne države ogrožene s strani regionalnih hegemonov, odpadniških držav in/ali terorističnih skupin (Layne 2004: 283-99).

4.4.1.4 UTRJEVANJE VLADAVINE DRUŽBENIH ELIT

(Ne)posredne grožnje obstoječim režimom spodbujajo vladajoče družbene elite k iskanju novih strategij in pristopov, ki naj bi zagotovili a) stabilizacijo njihove družbene osnove moči oziroma socialne baze, b) mobilizacijo novih pristašev in c) diskreditacijo ali uničenje (političnih) nasprotnikov (Furedi 1997: 5-6). Žal vladajoče elite pogosto zaključijo, da podpihovanje nasilja med različnimi družbenimi skupinami predstavlja učinkovito in potemtakem tudi sprejemljivo sredstvo za doseganje začrtanih ciljev. V ta namen se pogosto poslužujejo tudi propagande, ki se v družbo širi s

⁸⁷ V slednjo kategorijo je možno uvrstiti:

- a) Ameriško vojaško posredovanje v Iraku (operacija Iraška svoboda), ki z vidika doseganja začrtanih ciljev predstavlja uspešen praktičen primer uveljavljanja tovrstne preračunljive in agresivne politike.
- b) Ameriške vojaške operacije v Iraku (po maju 2003), ki z vidika doseganja začrtanih ciljev predstavljajo neuspešen praktičen primer uveljavljanja tovrstne preračunljive in agresivne politike.

⁸⁸ Dva najbolj tipična tovrstna primera sta:

- a) Iraška invazija na Kuvajt (1990), ki se je končala z odločilnim iraškim vojaškim porazom, ki je imel za Irak (vladajoči režim, gospodarstvo in prebivalstvo) dolgoročno katastrofalne posledice; mednarodno izolacijo, embargo, vsesplošno pomanjkanje, množične oborožene vstaje in občasne zračne napade s strani koalicijskih sil) (neuspešen primer).
- b) Hrvaški vojaški operaciji Blisk in Nevihta (1995), ki sta se zaključili s priključitvijo večine območij, ki so bila do tedaj pod nadzorom krajinskih Srbov, dokončno stabilizacijo varnostnih razmer na ozemlju celotne Hrvaške (v t.i. avnojskih mejah) in ponovno zmago dotedanjega predsednika države in vladajoče stranke na demokratičnih volitvah (uspešen primer).

pomočjo medijev.⁸⁹ Učinki tovrstnega podpihovanja so npr. obračuni med različnimi družbenimi skupinami, ki predstavljajo brutalno sredstvo za slabljenje moči in vpliva politične in ekonomske opozicije. Nestabilnost in nadzorovana uporaba nasilja, ki ju (ne)posredno podpira država, za vse njene obstoječe in potencialne sovražnike ter zaveznike predstavljata močna motivatorja (Brown 1996: 85-86; Kaufman 1996: 117).⁹⁰

Kljub vsemu pa vladajočim elitam iz ustrezne čustveno nabite teme oziroma izhodišča le redko uspe zanetiti odprte konflikte med različnimi družbenimi skupinami. Prav na tej točki DES, za ogrožene elite, predstavlja prvovrstno možnost za krepitev lastne moči in nadvlade. Vse bolj intenzivno tekmovanje za vse bolj redke vire, se lahko namreč zelo hitro konča v t.i. igri ničelne vsote med različnimi absolutno in/ali relativno deprivilegiranimi socialnimi sloji in interesnimi skupinami. Na ta način je moč krepiti medsebojne napetosti in podžigati latentne konflikte v družbi. Tako lahko postopoma nastane nekakšen sod smodnika, ki vladajočim elitam omogoča načrtovanje in izvedbo njegove nadzorovane eksplozije oziroma igranje s strahovi, željami in sovraštvom medsebojnih tekmecev.

Zato je moč trditi, da vladajoče elite, s poudarkom na avtoritarnih režimih, pogosto načrtno podpihujejo in usmerjano nasilje v družbi.⁹¹ Tovrstna neposredna podpora države ima največje možnosti za uspeh v primerih, ko država spodbuja udeležence z dajanjem konkretnega plačila in nagrad (npr. zemlje ali denarja) za udeležbo v nasilnih obračunih.⁹²

V luči predhodno predstavljenih splošnih scenarijev možnega razvoja dogodkov v DVR, ki v prvi vrsti temeljijo na predpostavki nezadržnega slabljenja moči države, je prav scenarij utrjevanja vladavine družbenih elit, ki temelji na (formalni) ohranitvi moči v rokah države, v svoji blagi obliki (brez večjih krvavih konfliktov), še najbolj verjeten.⁹³ Ker se v tovrstnih primerih RID praviloma

⁸⁹ Le ti so praviloma (ne)posredno v rokah družbenih elit.

⁹⁰ V primeru če družbene elite podprejo obstoječ režim, se namreč povečajo tudi njihove možnosti preživetja in njihov delež t.i. bojnega plena (družbenega bogastva, privilegijev, oblasti, (ne)formalnega vpliva in ugleda).

⁹¹ Eden izmed tovrstnih neposrednih pristopov je spodbujanje napadalcev k agresivnim dejanjem in stopnjevanju konfliktov ter (na videz) pasivno čakanje na njihov razplet (primer vloge nekdanje jugoslovanske ljudske armade na začetku vojne na Hrvaškem).

⁹² Med praktične primere, v katerih so države izkoristile dinamiko DES-a za podžiganje etničnih konfliktov je moč uvrstiti Kenijo med leti 1991 in 1993 (Kahl 1998: 80-119), množične poboje v Ruandi leta 1994 (Prunier 1995: 4) in že več kot šest let trajajočo politično krizo v Zimbabveju.

⁹³ Tovrstni primeri so najbolj pogosti v centralni in južni Ameriki (Debiel in Klein 2002: 4).

neposredno ne vmešavajo v notranje probleme posamičnih držav, oziroma ne obstaja legitimne osnove ali potrebe po (vojaškem) posredovanju, je moč zaključiti, da tovrsten razplet dogodkov ne ustreza le lokalnim družbenim elitam, ampak tudi multinacionalnim korporacijam⁹⁴ in večini RID.⁹⁵ Slednje se namreč trenutno raje posvečajo lastni gospodarski obnovi in povečevanju gospodarske rasti (primer Evrope, Rusije in Kitajske) in/ali t.i. svetovni vojni proti terorizmu (primer koalicije na čelu z ZDA), zaradi česar dodatne zahteve po aktivnejšem razreševanju problemov v drugih kriznih žariščih zaenkrat ostajajo dokaj nezaželeni.

4.4.2 SELEKTIVNI INTERVENCIONIZEM RAZVITIH INDUSTRIJSKIH DRŽAV

Na osnovi proučevanja izkušenj pridobljenih pri razreševanju konkretnih varnostnih groženj in izzivov v preteklem desetletju je moč zaključiti, da se v širši mednarodni skupnosti vse bolj uveljavlja konsenz oziroma prepričanje, da so vlade, s poudarkom na RID, dolžne nuditi pomoč predvsem v primeru humanitarni katastrof.⁹⁶ Na podlagi ugotovitev trilateralne komisije je k temu moč dodati, da preprečevanje izbruha omenjenih konfliktov oziroma njihovo omejevanje s preventivnimi političnimi iniciativami zahteva odločno in predvsem hitro mobilizacijo politične volje v posameznih vplivnejših državah (Meissner 1993: 89). V tej luči je potrebno izpostaviti predvsem pomen mobilizacije svetovnega javnega mnenja, ki je v zadnjih letih že tradicionalno neenotno.⁹⁷ Prav politična neodločnost in neenotnost namreč v največji meri negirata že obstoječe

⁹⁴ Večini velikih multinacionalnih korporacij ustreza ohranjanje relativnega miru in stabilnosti v svetu, kar vključuje ohranjanje "statusa quo" (vladavine obstoječih družbenih elit) v večini DVR, kar posledično zagotavlja nemoten dotok surovin iz tretjega sveta.

Po drugi strani pa je znano, da so v nekaterih primerih (Angola in Namibija v obdobju hladne vojne ter Slonokoščena obala, Liberija in D.R. Kongo (nekdanji Zair) v obdobju po koncu hladne vojne) prav omenjene korporacije (ne)posredno sodelovale v državnih udarih in/ali podprle nove režime v želji, da si zagotovijo ugodnejše koncesije za izkoriščanje naravnih bogastev omenjenih držav (Bandula 1997: 33,39-41; Klare 2002: 190-226; Kaldor 2006: 286-94).

⁹⁵ Duffield (v Bouchard 2003: 148) na osnovi analize državljanske vojne v Sudanu dokazuje, da strateški akterji (ključni politiki, države, donatorske organizacije, interesi liberalnega globalnega trga) niso nasprotovali oboroženim spopadom, ampak so jih celo odobraval in podpirali.

⁹⁶ V to kategorijo sodijo tako množični begunski valovi, ki so posledica državljanskih vojn, kot tudi odpravljanje posledic naravnih nesreč večjih razsežnosti (primer cunami v južni in jugozahodni Aziji).

⁹⁷ Do večjih razhajanj je prišlo tudi med RID. Tako so npr. države t.i. stare Evrope (Francija, Nemčija in Rusija) v preteklih letih ostro nasprotovale politiki sedanjega ameriškega vodstva, saj niso bile pripravljene nenehno gasiti požare (izvajati nevojne vojaške operacije), ki jih v svetu povzročajo ameriške vojne vojaške operacije.

civilne (nevladne organizacije) in vojaške sposobnosti hitrega razreševanja varnostnih groženj v svetu.⁹⁸

Učinkovito in hitro reševanje tovrstnih varnostnih problemov praviloma zahteva tudi vzpostavitev stalne vojaške prisotnosti znotraj kriznega območja. Pri tem pa v primeru (ne)vojaškega posredovanja RID v propadlih državah obstaja realna nevarnost vpletanja v državljanske vojne in medsebojne obračune sprtih strani oziroma (ne)posredno vpletanje v vprašanja notranje varnosti in pristojnosti suverenih držav. Zato v takšnih razmerah države in/ali organizacije, katerih želja je pomagati ljudem, v očeh lokalnega prebivalstva znotraj kriznega območja kmalu začnejo izgubljati svojo avtoriteto, legitimnost, ugled, kredibilnost in nepristranskost (Art 2004: 299-321; Posen 2004: 415-36). Njihovo poslanstvo in vsakodnevne naloge tako postajajo vse težje izvedljive.

Pri vsem tem je najbolj problematično iskanje krhkega ravnovesja med a) zadostnimi sredstvi in ukrepi za preprečevanje oziroma uspešno razreševanje konflikta ali krize in njegovih oziroma njenih razlogov in posledic ter b) obsegom neposrednega vpletanja v globoko zakoreninjene vrednote, navade in interese prizadetih držav in/ali družb. Če se stori premalo, humanitarne organizacije in oborožene sile v sestavi mirovniških enot kaj hitro lahko postanejo vezane v operacije, katerim ni videti konca (primer Cipra). Če pa se poskuša narediti preveč, mirovne sile in humanitarne organizacije lahko pri eni ali več sprtih straneh ustvarijo (ne)upravičen vtis, da zastopajo a) interese njihovih sovražnikov (primer mirovniških sil v BiH med leti 1993-95) ali b) svoje lastne interese (primer posredovanja v Iraku leta 2003). V zadnjih dveh primerih lahko posledično pride do občutnega zvišanja izgub v materialnih in človeških virih in/ali zmanjševanja obsega in intenzivnosti izvajanja humanitarnih aktivnosti, kar posledično zmanjšuje mednarodno podporo in smiselnost nadaljevanja tovrstne operacije.⁹⁹

⁹⁸ RID na eni strani že dobro desetletje poskušajo vzpostaviti in povečati obseg in sposobnosti sil za hitro posredovanje (ang. rapid reaction forces), ki naj bi v roku nekaj dni lahko začele delovati v kateri koli krizni regiji sveta. Po drugi strani pa je za doseganje ustreznega mednarodnega političnega konsenza za njihovo (tudi enostransko) uporabo, v obdobju po koncu hladne vojne, največkrat potrebno čakati po več mesecev. Najboljši tovrstni primeri so: operacija Zavezniška sila (vojaško posredovanje v ZRJ leta 1999), operacija Vztrajajoča svoboda (vojaško posredovanje v Afganistanu leta 2001) in operacija Iraška svoboda (vojaško posredovanje v Iraku leta 2003).

⁹⁹ To še posebej velja za države, s poudarkom na RID, ki praviloma prispevajo levji delež sil in sredstev za realizacijo nevojnih vojaških operacij (primer Francije v operacijah ZN).

Najpogosteje uporabljena in najučinkovitejša metoda za zagotavljanje spoštovanja določil sprejetih dogovorov, bo tudi v prihodnje ostala kombinacija a) palice (ekonomskih sankcij, embarga in politične izolacije) na eni strani in b) korenčka (razvojne pomoči, ugodnih razvojnih kreditov in privilegijev) na drugi strani. Gre torej za vsiljevanje volje močnejšega, brez neposredne uporabe vojaške (pri)sile (George 2004: 70-77). Sicer pa do uporabe vojaške sile največkrat ne pride tudi zaradi a) omejitev t.i. političnega imperativa,¹⁰⁰ b) izjemne kompleksnosti varnostnih problemov in nejasnosti glede določanja konkretnih političnih in/ali vojaških ciljev in okvirjev operacije ter c) različnih možnih načinov za njihovo uresničevanje.¹⁰¹

Poleg tega v RID velja tudi nepisano načelo, da za razreševanje nekaterih konfliktov enostavno ni smotno žrtvovati (lastnih) človeških življenj. Zato v številnih krizah in konfliktih sploh ne pride do mednarodne reakcije, ali pa je le ta dokaj zapoznela, premalo obsežna oziroma nima jasno določenih ciljev. Jasno definirani politični in/ali vojaški cilji med drugim predstavljajo tudi izhodišče za oblikovanje jasne izhodne strategije¹⁰² ter osnovo za merjenje uspešnosti operacije po njenem uradnem zaključku. Posledično večina RID upravičeno ne želi nameniti znatna finančna sredstva in/ali dela svojih oboroženih sil za izvajanje mirovnih operacij, katerim (na prvi pogled) ni videti konca. Enako velja tudi v primerih, ko imajo načrtovane operacije visoko stopnjo tveganja in/ali majhno verjetnost uspešnega zaključka.¹⁰³

Po drugi strani je (vojaško) posredovanje RID izven ozemlja matične države v obdobju po koncu hladne vojne realno pričakovati predvsem v primeru, ko:

¹⁰⁰ Med najpomembnejša stalna določila političnega imperativa, ki za vojaške poveljnike večine RID že tradicionalno predstavljajo omejitve pri načrtovanju in izvajanju (ne)vojnih vojaških operacij, je moč uvrstiti:

- a) neodobravanje povzročanja visoke stopnje človeških izgub in nepotrebne materialne škode,
- b) pomanjkanje pripravljenosti za udeležbo v dolgotrajnejših vojaških operacijah,
- c) občutljivost na domačo in svetovno javno mnenje ter
- d) posledično prekomerno odvisnost od tehnologije in vojaške tehnike (Milovac 2002a: 14).

¹⁰¹ Zato George (2004: 72) poudarja, da morajo politiki pred začetkom izvajanja ukrepov t.i. prisilne diplomacije (ang. coercive diplomacy) izoblikovati celovit strateški pristop do konkretnega problema, ki vključuje jasne odgovore na sledeča vprašanja:

- a) Kaj zahtevamo od sprtih strani?
- b) Kako je moč oblikovati občutek nujnosti spoštovanja oziroma izvajanja omenjenih zahtev?
- c) Če in kakšna oblika kazni oziroma sankcij bo doletele tiste, ki ne spoštujejo oziroma ne izvajajo sprejetih zahtev?
- d) Ali je smiselno ohraniti le sistem kaznovanja? Oziroma: Ali je smiselno uvesti tudi sistem nagrajevanja?

¹⁰² Kljub nepredvidljivosti sodobnih varnostnih groženj, v večini RID, s poudarkom na ZDA, obstaja javno izražena politična zahteva po obstoju jasne in celovite izhodne strategije, ki bi jo morali izdelati pred začetkom kakršnih koli (ne)vojnih vojaških operacij (Chaney in Powell v Milovac 2002b: 16).

¹⁰³ Med tovrstna območja t.i. varnostnega vakuumu, s celim spektrom varnostnih izzivov in groženj, ki jih je oziroma jih svet še vedno zapostavlja in ne razrešuje sodijo Kavkaz, Bližnji vzhod in skoraj celotna Afrika.

- a) So ogroženi njihovi vitalni ekonomski in politični interesi ter vrednote. Ta vsebinska kategorija skriva tudi subjektivno dimenzijo (percepcijo ogroženosti), ki se skozi čas spreminja.
- b) Obstaja resna možnost nadaljnje eskalacije konflikta iz nacionalne na nadnacionalno raven oziroma v trenutku, ko pride do ogrožanja varnosti in stabilnosti v širši regiji.

Pri tem veja izpostaviti tudi že nekajkrat omenjene razlike med pristopi RID k selektivni izbiri in razreševanju konfliktov v kriznih območjih sveta. V obdobju po enajstem septembru dvatisočena je namreč moč ločiti dva konceptualno različna tipa t.i. intervencijskega modela oziroma uporabe oboroženih sil v vojaških operacijah izven ozemlja matične države.¹⁰⁴ Gre za:

- a) Tradicionalen model reakcijskega delovanja, ki ga zagovarjajo in izvajajo Francija, Nemčija in Rusija, podpira pa ga tudi velika večina DVR.
- b) Bolj agresiven model preventivnega delovanja, ki ga v okviru t.i. svetovne vojne proti terorizmu zagovarjata in izvajata predvsem ZDA in Velika Britanija.

Do največjih razlik med njima prihaja zaradi a) drugačnega izhodiščnega geostrateškega položaja držav, b) razlik v vsestranski moči posamičnih držav in njihovem vplivu v svetu ((ne)obstoju sposobnosti za delovanje), c) razlik v percepciji ogroženosti in d) posledično tudi v percepciji svoje vloge in poslanstva v svetu ((ne)obstoju pripravljenost za delovanje).¹⁰⁵ Gre torej za temeljne determinante velike strategije posameznih držav,¹⁰⁶ ki predstavljajo izhodišče za a) izdelavo vseh ostalih strategij (na nacionalni ravni) in podrejenih aktov na vseh ravneh in b) uresničevanje lastnih interesov in ciljev na (nad)nacionalni ravni.

Na tej točki je potrebno v prvi vrsti izpostaviti potrebo po kontinuiteti in usklajenosti želja in potreb oziroma vizije nadaljnjega razvoja sposobnosti in obsegom razpoložljivih (finančnih, človeških in tehnološko tehničnih) virov, ki so potrebni za njihovo uresničevanje. V tem kontekstu najboljši primer predstavlja prav primerjava trendov razvoja oboroženih sil in njihovih sposobnosti na

¹⁰⁴ Temeljne lastnosti obeh intervencijskih modelov so predstavljene v tabeli 4.6 : Dva sočasno obstoječa tipa intervencijskega modela RID za vojaške operacije izven ozemlja matične države po koncu hladne vojne na strani 67.

¹⁰⁵ Glej tabelo 4.7.a : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah na strani 68.

¹⁰⁶ Širši vsebinski okvir, ki dolgoročno vpliva na determinante velike strategije posameznih držav je predstavljen v vsebinskih tabelah 4.7.a.1 in 4.7.a.2 : Splošne geostrateške determinante velike strategije posameznih držav (izhodišče predstavlja kombinacija vsestranske moči države in njene velikosti) in njihovih medsebojnih odnosov v 20. stoletju in v začetku 21. stoletja na straneh 229 in 230.

vojaškostrateški in operativnotaktični ravni.¹⁰⁷ Na podlagi kombiniranja vsebinskih tabel (4.6, 4.7a/b/c/d, in 4.7.b.1/2) je namreč moč oblikovati pristop za vrednotenje najpomembnejših srednjeročnih in dolgoročnih sprememb, kot so a) (pre)oblikovanje poslanstva oboroženih sil v posamičnih državah, b) morebitne razlike med deklariranimi in obstoječimi sposobnostmi oboroženih sil oziroma držav, c) spreminjanje načina uporabe vojaške (pri)sile in d) merjenja učinkovitosti vojaških operacij. Omenjeni elementi predstavljajo tudi izhodišče za definiranje splošnih dolgoročnih političnih, ekonomskih, vojaških in delno tudi socialnih posledic (ne)uspešnega preoblikovanja oboroženih sil posameznih držav.

Zanimiva je tudi ugotovitev, da je sedanja vsestranska reorganizacija oboroženih sil RID, ki v nekaterih državah poteka od konca hladne vojne (ang. trend setters), druge pa so z njo šele dobro začele (ang. trend followers), v osnovi vsebinsko skladna z idejo o obstoju dveh konceptualno različnih intervencijskih modelov. Gre za prehod oziroma reorganizacijo:

- a) V smeri razvoja oziroma ohranitve strateške razporeditev sil za obrambo, ki konceptualno sovпада s tradicionalnim modelom reakcijskega delovanja. Takšen pristop k zunanji in varnostni politiki zgodovinsko gledano zagovarjajo in izvajajo predvsem t.i. kontinentalne velesile. V to skupino lahko uvrstimo Francijo, Nemčijo, Rusijo in Kitajsko.
- b) V smeri razvoja strateške razporeditev sil za napad, ki konceptualno sovпада s preходом na model preventivnega delovanja. Takšen pristop k zunanji in varnostni politiki zgodovinsko gledano zagovarjajo in izvajajo predvsem t.i. pomorske velesile. V to skupino lahko uvrstimo ZDA in Veliko Britanijo.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Posamezne države je namreč moč razvrstiti na podlagi kombinacije a) obsega njihovega geostrateškega interesnega območja oziroma njihove politične, ekonomske in vojaške moči, b) izbire smernic nadaljnega razvoja vojaške strategije in operatike, c) temeljnih lastnosti obstoječega in bodočega načina uporabe oboroženih sil, d) zahtev, pomena in pozornosti, ki jo namenjajo sodobni vojaški tehnologiji in tehniki ter njenemu nadaljnjemu razvoju in e) zahtev, pomena in pozornosti, ki jo namenjajo izobraževanju in usposabljanju vojaškega in/ali civilnega osebja. Vse to jasno nakazuje a) njihove bodoče vojaške sposobnosti in morebitne prednosti pred potencialnimi nasprotniki, kakor tudi njihove najbolj očitne pomanjkljivosti in omejitve ter b) obseg vsestranskih investicij, ki so potrebne za uresničevanje načrtanih konceptov in ciljev.

Predstavljene ugotovitve so podane v seriji preglednih tabel 4.7.a/b/c/d : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah na straneh 68-71 in 229-231, ki tvorijo zaokroženo vsebinsko celoto.

¹⁰⁸ Kombiniraj a) shemo 4.6 na strani 67 in b) shemi 4.7.b.1 : Temeljne lastnosti tradicionalnega piramidalnega modela organizacije oboroženih sil: Struktura oboroženih sil v strateški razporeditvi za obrambo ter 4.7.b.2 : Temeljne lastnosti ekspedicijskega modularnega modela organizacije oboroženih sil: Struktura oboroženih sil v strateški razporeditvi za napad na strani 231.

Tabela 4.6 : Dva sočasno obstoječa tipa intervencijskega modela RID za vojaške operacije izven ozemlja matične države po koncu hladne vojne

ključne lastnosti	MODEL REAKCIJSKEGA DELOVANJA	MODEL PREVENTIVNEGA DELOVANJA
njegov temeljni namen	reakcija na obstoječe varnostne grožnje in izzive	reakcija na potencialne in obstoječe varnostne grožnje in izzive
čas uveljavitve pristopa k uporabi vojaške sile v RID	pred 11.9.2001	po 11.9.2001
temeljna strateška determinanta v mednarodnem okolju	ZDA ne želijo igrati vloge svetovnega policajca	ZDA želijo igrati vlogo svetovnega policajca
težiščni element velike strategije	nevojaška moč	vojaška moč
težiščna vrsta vojaških operacij za razrešitev konflikta	nevojne vojaške operacije	vojne vojaške operacije
izhodiščna podpora oziroma pripravljenost za uporabo oborožene sile na nacionalni ravni s strani	relativno visoka	zelo visoka
čas potreben za oblikovanje političnega konsenza v mednarodnem okolju	relativno nizka	relativno visoka
najpogostejša oblika političnega in/ali vojaškega povezovanja	zaveznitva	koalicije
trenutno največji zagovorniki in/ali izvajalci modela	Francija, Nemčija, Rusija, Kitajska	ZDA, Velika Britanija, Avstralija
temeljne značilnosti glavnih akterjev na izvajalski ravni	vojaške sile Kdo? Koliko? /	vojaške sile Kdo? Koliko? veliko
prevladujoč varnostni trend v krizni regiji (območju delovanja) v določeni fazi življenjskega ciklusa konflikta	destabilizacija	vojaških nevladnih organizacij S ali V /
	eskalacija	nevladne organizacije Kaj? Koliko? malo
	stabilizacija	nevladne organizacije Kaj? Koliko? /
	deeskalacija	vojaških nevladnih organizacij S ali V /
praktični primeri vojaških operacij (območje (ne)bojne delovanja)	Somalija, Bosna in Hercegovina, Kosovo, Slonokoščena obala, Haiti	Afganistan, Irak
potreben vložek (finančnih, človeških in tehnološko tehničnih virov za uresničitev modela	relativno velik	zelo velik

Legenda : SHP sile za hitro posredovanje, GS glavne sile, / ni prisotnosti, N nizka intenzivnost, S srednja intenzivnost, V visoka intenzivnost

Vir: Blaž Milovac.

Tabela 4.7.a : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah

I. TEMELJNE DETERMINANTE VELIKE STRATEGIJE POSAMEZNIH DRŽAV									
tipologija držav glede na stopnjo vsestranske moči ¹⁰⁹		svetovna velesila	velesila		regionalna sila		lokalna sila		
primarno interesno območje (njegova velikost)		cel svet	cel svet		več kot ena družbenogeografska regija		ena družbenogeografska regija		
tip velike strategije		aktivna (agresivna)						pasivna	
praktični primeri držav		ZDA	velesile po zenitu svoje moči	velesile pred zenitom svoje moči	RID	DVR	RID	DVR	
			Velika Britanija, Francija, Rusija	Kitajska, Nemčija, Japonska	Avstralija, Italija, J. Koreja	Indija, Brazilija, Izrael, Turčija,	Slovenija, Belgija, Češka, Nova Zelandija	Kenija, Alžirija, Maroko, Burma	
obstoj sposobnosti ¹¹⁰ za učinkovito razreševanje resnejših groženj, izzivov in tveganj s pomočjo:	a) politične in/ali ekonomske moči (t.i. soft power)	da	da	da	da	delno	delno	ne	
	b) vojaške moči (t.i. hard power)	da	da	delno	delno	delno	delno	ne	
obstoj pripravljenosti ² za razreševanje resnejših groženj, izzivov in tveganj s pomočjo:	a) političnega in/ali ekonomskega vpliva (t.i. soft power)	da	da	da	da	da	delno	delno	
	b) vojaške sile (t.i. hard power)	da	da	delno	delno	delno	ne	da	
prevladujoč model (koncept) uporabe vojaške sile, kot sestavnega dela vsestranskih sposobnosti države		model preventivnega delovanja						model reakcijskega delovanja	
potrben vložek (finančnih, človeških in tehnološko tehničnih) virov za uresničitev celotnega koncepta		zelo velik	zelo velik		velik	razmeroma majhen		majhen	

Vir: Blaž Milovac.

¹⁰⁹ Pojem vsestranska moč v prvi vrsti označuje sinergijo politične, ekonomske in vojaške moči, vpliva in resursov posamične države na globalni ravni.

¹¹⁰ Subjektivne ocene temeljijo na širini spektra konfliktov in razmer v širšem varnostnem okolju, ki ga lahko učinkovito obvladuje posamična država. Več o tem glej tabelo 7.4 : Aktivnosti ključnih nosilcev varnosti na področju vseh horizontalnih dimenzij varnosti v celotnem spektru konfliktov na strani 133.

Tabela 4.7.b : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah

II. TEMELJNE DETERMINANTE VOJAŠKE STRATEGIJE POSAMEZNIH DRŽAV						
tipologija držav glede na stopnjo vojaške moči	svetovna velesila	velesila	regionalna sila		lokalna sila	
primarno interesno območje (njegova velikost)	cel svet	več kot ena družbenogeografska regija	ena družbenogeografska regija		več kot ozemlje lastne države	manj kot ozemlje lastne države
načrtovan obseg območja (ne)bojnega delovanja oboroženih sil	dve vojskovališči	eno vojskovališče	dve bojevališči		eno bojevališče	
tip vojaške strategije	ofenzivna					defenzivna
praktični primeri držav	ZDA	Velika Britanija, Francija, Rusija, delno Kitajska	RID Italija, J. Koreja, Japonska, Avstralija	DVR Indija, Izrael, Brazilija, Turčija	RID Slovenija, Belgija, Češka, Nova Zelandija	DVR Kenija, Alžirija, Maroko, Burma
primarno okolje uporabe vojaške sile	zunaj ozemlja lastne države		zunaj ozemlja lastne države	zunaj in znotraj ozemlja lastne države	zunaj ozemlja lastne države	znotraj ozemlja lastne države
temeljno poslanstvo oboroženih sil (primarna vrsta vojaških operacij)	celoten spekter delovanja (vojne in nevojne vojaške operacije)		poudarek na nevojnih vojaških operacijah	poudarek na vojnih vojaških operacijah	poudarek na nevojnih vojaških operacijah	poudarek na vojnih vojaških operacijah in ohranjanju obstoječe družbene ureditve
obvladovanje različnih prostorskih dimenzij vojskovanja	kopno	da	da	da	da	da
	morje	da	da	da	delno	delno
	zračni prostor	da	da	da	delno	delno
	vesolje	da	da	delno	delno	ne
vojskovanja	informacijski prostor	da	delno	delno	ne	ne
primaren trend v organizacijskem razvoju oboroženih sil ¹¹¹	ekspedicijski modularni model			kombiniranje obeh modelov		tradicionalni piramidalen model
primaren trend v tehnološko tehničnem opremljanju oboroženih sil	visokotehnološke rešitve					nizkotehnološke rešitve
pristop k načinu vojskovanja, ki ga najbolj obvladujejo oziroma jim najbolj ustreza	simetričen pristop					nesimetričen pristop
primaren način vojskovanja	združeno vojskovanje (visoka stopnja soodvisnosti in sinergije)				klasična koordinacija vojskovanja (nižja stopnja soodvisnosti in sinergije)	
časovni raspored vojaških operacij	paralelni in selektivni					zaporedni
pričakovano trajanje vojaških operacij	razmeroma kratko obdobje					razmeroma dolgo obdobje
pričakovane izgube v vojaških operacijah	lahko so razmeroma majhne na vseh straneh					razmeroma visoke na vseh straneh
potreben vložek (finančnih, človeških in tehnološko tehničnih) virov za uresničitev celotnega koncepta	zelo velik	zelo velik	velik		razmeroma majhen	majhen
realna sposobnost nacionalne politike glede na obseg in stopnjo razvoja oboroženih sil	bojevanje in zmaga v celotnem spektru konfliktov		preprečevanje vojne in razreševanje konfliktov			krepitev miru

Vir: Blaž Milovac.

¹¹¹ Splošne lastnosti obeh modelov so prikazane na shemah 4.7.b.1 in 4.7.b.2 na strani 231.

Tabela 4.7.c : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah

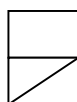
III. TEMELJNE DETERMINANTE RAZVOJA VOJAŠKIH SPOSOBNOSTI NA OPERATIVNO TAKTIČNI RAVNI (do leta 2020)							
primarno okolje uporabe vojaške sile		zunaj ozemlja lastne države	zunaj ozemlja lastne države	zunaj in znotraj ozemlja lastne države	zunaj ozemlja lastne države	znotraj ozemlja lastne države	
praktični primeri držav		ZDA	Velika Britanija, Francija, Rusija, delno Kitajska	RID Italija, J. Koreja, Japonska, Avstralija	DVR Indija, Izrael, Brazilija, Turčija	RID Slovenija, Belgija, Češka, Nova Zelandija	DVR Kenija, Alžirija, Maroko, Burma
mobilnost (projekcija sile)	strateška raven (do vojskovališča)	da	delna		ne		
	operativna raven (znotraj vojskovališča)	da		delna		ne	
	taktična raven (znotraj bojevališča)	da				delna	
ubojnost	nevodeni izstrelki	da					
	precizno vodeni izstrelki	da			delno		
	orožja za množično uničevanje	da	ne	delno	ne	delno	
	laserska, mikrovalovna in električna orožja ter orožja z drobci velike energije	da	delno			ne	
neubojnost	manj kot ubojna sredstva in metode	da		delno		ne	
pasivna in aktivna zaščita (zmanjševanje ubojnosti)	nevodeni izstrelki	da			delno		ne
	precizno vodeni izstrelki	da	delna				ne
	orožja za množično uničevanje	da	delna				ne
	laserska, mikrovalovna in električna orožja ter orožja z drobci velike energije	delna		ne			
	manj kot ubojna sredstva in metode	delno			ne		
obseg koncepta in sistema vodenja in poveljevanja	strateška raven	da	delno				
	operativna raven	da			delno		
	taktična raven	da					
logistična oskrba	vsestranska	delna					
	funkcionalno osredotočena	hierarhično piramidalna					

Vir: Blaž Milovac.

Tabela 4.7.d : Temeljne determinante velike strategije držav, kot izhodišče za nadaljnji razvoj vojaške strategije, načina vojskovanja in sposobnosti oboroženih sil v posameznih državah

III. TEMELJNE DETERMINANTE RAZVOJA VOJAŠKIH SPOSOBNOSTI NA OPERATIVNO TAKTIČNI RAVNI (do leta 2020)					
tipologija držav glede na stopnjo vojaške moči	svetovna velesila	velesila	regionalna sila		lokalna sila
strateška razporeditev OS v mirnodobnem času na ozemlju matične države	razporeditev za napad (izraženo težišče koncentracije OS usmerjeno proti vsem zunanjim grožnjam, medtem ko notranje grožnje niso prioriteta)		teritorialno osredotočena obramba (izraženo težišče koncentracije OS usmerjeno proti v naprej znani (primarni) zunanji grožnji, medtem ko notranje grožnje niso prioriteta)	razporeditev za obrambo (usmerjena proti vsem notranjim in zunanjim grožnjam)	
koncept vojaške doktrine, ki izhaja iz vrednotenja strateške razporeditve OS v mirnodobnem času na ozemlju matične države	koncept preventivnega delovanja		koncept (aktivnega) reakcijskega delovanja	koncept reakcijskega delovanja	
kombinacija potrebnega obsega, zahtevnosti, intenzivnosti in pogostosti urjenj in usposabljanj vojaškega osebja	zelo velik	velik	razmeroma velik		razmeroma majhen
poudarek na kvantiteti človeškega dejavnika	razmeroma majhen				razmeroma velik
poudarek na kvaliteti človeškega dejavnika	razmeroma velik				razmeroma majhen
posledično najprimernejši način popolnjevanja oboroženih sil	primarni (glavni)	poklicni vojaki			vojaški obvezniki
	sekundarni (dopolnilni)	najemniki			milica
pričakovani problemi pri sodelovanju s civilnim osebjem in (ne)vladnimi organizacijami v obdobju izvajanja operacij	razmeroma visoki	razmeroma nizki			razmeroma visoki
potreben vložek (finančnih, človeških in tehnološko tehničnih) virov za uresničitev celotnega koncepta	zelo velik	zelo velik	velik	razmeroma majhen	majhen

Legenda:

prevladujoča lastnost oziroma vrednost v posamični kategoriji (skupini držav)

lastnost oziroma vrednost, ki v določenem spektru velja za vse kategorije (skupine držav)

Vir: Blaž Milovac.

5 STRATEŠKI POMEN VODNIH VIROV

Voda je sočasno temelj za vse življenje na zemlji in generator številnih naravnih procesov, ki nenehno preoblikujejo naš planet. V različnih agregatnih stanjih in obsegu je prisotna povsod (v atmosferi, biosferi in litosferi). Zaradi svoje raznolikosti, pomena in vloge med naravnimi viri zaseda posebno mesto (Shiklomanov in Rodda 2003: xi). Vodni viri v širšem (naravoslovnem) pomenu besede označujejo hidrosfero, ki obkroža zemljo v trdnem, tekočem in plinastem agregatnem stanju in vključuje vse tipe naravnih vodnih virov: oceane, morja, reke, jezera, močvirja, ledenike, permafrost,¹¹² podtalnico, vodo v prsti, vodo v ozračju in vodo v (organskih) živih bitjih.¹¹³

Vsi naštetni tipi vodnih virov so med seboj povezani preko t.i. hidrološkega ciklusa oziroma procesa nenehnega kroženja vodnih virov v naravi, v katerem prihaja do izmenjevanja energije, transporta in/ali njihovega začasnega skladiščenja (Glushkov in Vernadsky v Shiklomanov in Rodda 2003: 10). Vodni viri v ožjem (predvsem družboslovnem) pomenu besede pa označujejo t.i. sladko vodo, ki predstavlja le 2,5 odstotkov od skupnih vodnih virov na zemlji.¹¹⁴ Allan (2002: 115) zato trdi, da gre za strateško pomembno, a nezanesljivo dobrino, katere lastništvo in objektivno vrednost je izjemno težko določiti.¹¹⁵

¹¹² Permafrost je zemlja s povprečno temperaturo pod 0°C, ki je zamrznjena več kot dve leti. Obsega območja severovzhodne Evrope, severne in severovzhodne Azije, severni del severne Amerike, Grenlandijo in južne dele južne Amerike. Njegova skupna površina znaša 21 milijonov km², kar predstavlja 14 odstotkov kopenskega dela našega planeta in praviloma sega do globine med 400 in 650 m. V poletnih mesecih se zgornja plast (do 20m) ponekod začasno odtali. (The New Encyclopaedia Britannica 1998b: 298; Shiklomanov in Rodda 2003: 13-5).

¹¹³ Glej tabelo 5.1 : Tipologija vodnih virov v hidrosferi na strani 232.

¹¹⁴ Kar 97,5 odstotkov vode na našem planetu predstavljajo oceani in morja. Gre torej za slano vodo, ki brez predhodne kemične obdelave (procesa razsoljevanja) ni primerna za pitje, ali uporabo v kmetijstvu in industriji. Od preostalih 2,5 odstotkov razpoložljivih vodnih virov odpade: a) 68,7 odstotkov na zamrznjene vodne mase na Arktiki in Antarktiki, b) 30,1 odstotkov na podtalnico, c) 0,8 odstotkov na permafrost in d) 0,4 odstotke na reke, jezera in vodo, ki se v danem trenutku nahaja v atmosferi. Posledično je v stalnem obtoku le okoli 10 odstotkov od skupno razpoložljivih zalog sladke vode na planetu. Preostanek je začasno uskladiščen v obliki naravnih rezervoarjev arteške vode, ki ležijo globoko pod zemeljskim površjem, v obliki snega in ledu na severnem in južnem polu ter v obliki ledenikov (Glatzl 2001: 705; Gleick v Carroll 2002: Supplement to National Geographic, september 2002).

¹¹⁵ Ekonomsko vrednotenje in lastninjenje vodnih virov se tradicionalno izvaja le v delu hidrosfere (primer površinsko tekočih in stacionarnih voda ter podtalnice). Obstajajo pa tudi drugi vodni viri, ki jim človeška družba, predvsem zaradi omejenosti dostopa, ne določa ekonomske vrednosti in lastninskih pravic (primer oblakov, padavin, permafrosta, podzemnih tekočih voda in (slanih) morij) (Allan 2002: 111-59).

Vsebinsko najširšo in najbolj točno definicijo vodnih virov¹¹⁶ pa podaja Morris (1995: 230), ki pravi, da so vodni viri:

- a) Prostorsko in časovno mobilen (nezanesljiv) obnovljiv¹¹⁷ naraven vir, saj gre za 1) dobrino, ki v okolju nenehno kroži (hidrološki cikel) in se pri tem (u)porablja¹¹⁸ in ponovno reciklira, 2) javno lastnino oziroma splošno dobrino, 3) katere razpoložljivost je odvisna predvsem od kombinacije podnebno klimatskih razmer (narave) in sposobnosti človeka (družbe), da obstoječe vire učinkovito izkoristi.
- b) Ključen dejavnik ekoloških sistemov, ki zagotavlja obstoj bioloških sistemov (živih bitij), saj gre za ključno življenjsko pomembno dobrino, za katero ne obstaja substituta.¹¹⁹
- c) Pomemben dejavnik v proizvodnji, saj gre za 1) dobrino, ki je podvržena zakonitostim ekonomije obsega ponudbe in povpraševanja in 2) dobrino, ki ima tudi številne neekonomske kvalitete.

¹¹⁶ V magistrskem delu bom v veliki večini obravnaval in uporabljal predvsem vodne vire v vsebinsko ožjem (družboslovnem) pomenu besede. Izjemo bosta predstavljali predvsem poglavji o strateškem pomenu vodnih virov in povečevanju ponudbe skupnih vodnih virov, kjer bom obravnaval vodne vire tudi v širšem (naravoslovnem) pomenu besede.

¹¹⁷ Lahko govorimo le o pogojno obnovljivem naravnem viru, saj se obdobja potrebna za naravno samoobnovo posamičnega tipa vodnega vira med seboj zelo razlikujejo. Za obnovo vode vezane v živih organizmih je namreč v povprečju potrebno le nekaj ur. Po drugi strani pa se vodni viri v oceanih, ledenikih, permafrostu in arteški zalogah obnavljajo po več tisočletij (Kotlyakov 1984: 416-18).

¹¹⁸ Zato nekateri analitiki opozarjajo, da ne moremo govoriti o porabi vodnih virov, ampak le o njihovi uporabi. Zaradi vse večjega obsega uporabe vodnih virov s strani človeštva, lahko v resnici govorimo o kombinaciji a) uporabe, kjer se kvaliteta in kvantiteta vodnih virov v okolju po uporabi ne zmanjša (primer športnih aktivnosti) in b) porabe, kjer se kvaliteta in/ali kvantiteta vodnih virov v okolju po porabi dejansko zmanjša (Dombrowsky 1995: 20).

¹¹⁹ Zviševanje cene neke dobrine skozi daljše časovno obdobje praviloma vzpodbudi ekonomske investicije v razvoj tehnologij in proizvodov, ki za svoje učinkovito delovanje potrebujejo manjše količine omenjene dobrine, ali pa slednjo enostavno zamenjajo z neko drugo dobrino (primer zamenjave premoga z nafto, kot novega glavnega vira energije) (Clawson v Cronin 1996: 70-71). V primeru vodnih virov tovrstnega substituta enostavno ni.

5.1 VODNI VIRI IN RAZVOJ ČLOVEŠKE DRUŽBE

Glatzl (2001: 706) je prepričan, da so velikansko povečanje (u)porabe vodnih virov v dvajsetem stoletju povzročili trije ključni dejavniki:

- a) hitra rast prebivalstva oziroma visoka nataliteta,
- b) naraščajoč standard življenja in
- c) razširitev namakalnih površin.

V omenjenem obdobju se je namreč svetovno prebivalstvo povečalo za tristo odstotkov, poraba vodnih virov pa je narasla kar za sedemsto odstotkov (Sager 2004: 719).

Predstavljeno dejstvo v prvi vrsti odraža kontinuiteto vsestranskih družbenih sprememb v RID (primer nekdanje Sovjetske zveze, Japonske, ZDA, Kanade in držav EU),¹²⁰ ki imajo zaradi podnebnih lastnosti praviloma velike presežke vodnih virov. Po drugi strani je velika večina držav v tretjem svetu šele ob koncu dvajsetega stoletja dosegla ustrezno stopnjo tehnološko-tehničnega razvoja in ekonomske moči, ki jim omogočata realizacijo zamisli o velikopoteznem namakanju in stalni oskrbi prebivalstva s pitno vodo.¹²¹ Tudi zato je možno predvidevati, da bo naraščajoča razlika med vse bolj omejenimi vodnimi viri in vse večjimi potrebami ljudi, v začetku enaindvajsetega stoletja prav v sušnih regijah tretjega sveta povzročala največ sporov in konfliktov.

Trije dejavniki, ki so povzročili skokovito rast porabe vodnih virov v RID v dvajsetem stoletju bodo imeli v enaindvajsetem stoletju povsem drugačne implikacije. Obdobja hitre rasti prebivalstva je namreč v večini RID konec, v nekaterih primerih je zabeležen celo (večji) negativen naraven prirastek (primer Nemčije in Rusije). Tehnološko-tehnični razvoj in višja stopnja ekološke osveščenosti pa sta povzročila, da z razpoložljivimi vodnimi viri države lahko upravljajo bolj

¹²⁰ V Evropi je ob koncu srednjega veka voda že predstavljala glaven vir energije za pogon mlinov, vodnih žag, manjših tkalnic in železarn. V prvi industrijski revoluciji (ob prehodu iz osemnajstega v devetnajsto stoletje) je voda predstavljala ključno sestavino parnega stroja. V drugi industrijski revoluciji (v zadnji tretjini devetnajstega stoletja) pa je poleg premoga predstavljala glaven vir za pridobivanje električne energije.

¹²¹ Dober primer predstavljajo države Bližnjega vzhoda in severne Afrike. Gre za: a) turški južno anatolski projekt (tur. GAP ali Güneydogu Anadolu Projesi) in izkoriščanje vodnih virov rek Evfrata in Tigrisa za namakanje 1,7 milijonov hektarjev obdelovalnih površin v vzhodni Anatoliji; b) egipčanski projekt nova dolina (ang. new valley project) in izkoriščanje vodnih virov reke Nil za namakanje dodatnih 1,26 milijonov hektarjev obdelovalnih površin v oazah zahodno od doline reke Nil; c) iraški projekt tretja reka (ang. third river project) in izgradnja plovniških kanalov v skupni dolžini 500 km, ki služijo za transport in namakanje ter d) libijski projekt velika umetna reka (ang. great man made river project) in izkoriščanje zaloga arteške vode v Sahari ter izgradnja skoraj 3000 km dolgega vodovodnega sistema za namakanje obdelovalnih površin v Sahari in oskrbo večjih mest na sredozemski obali.

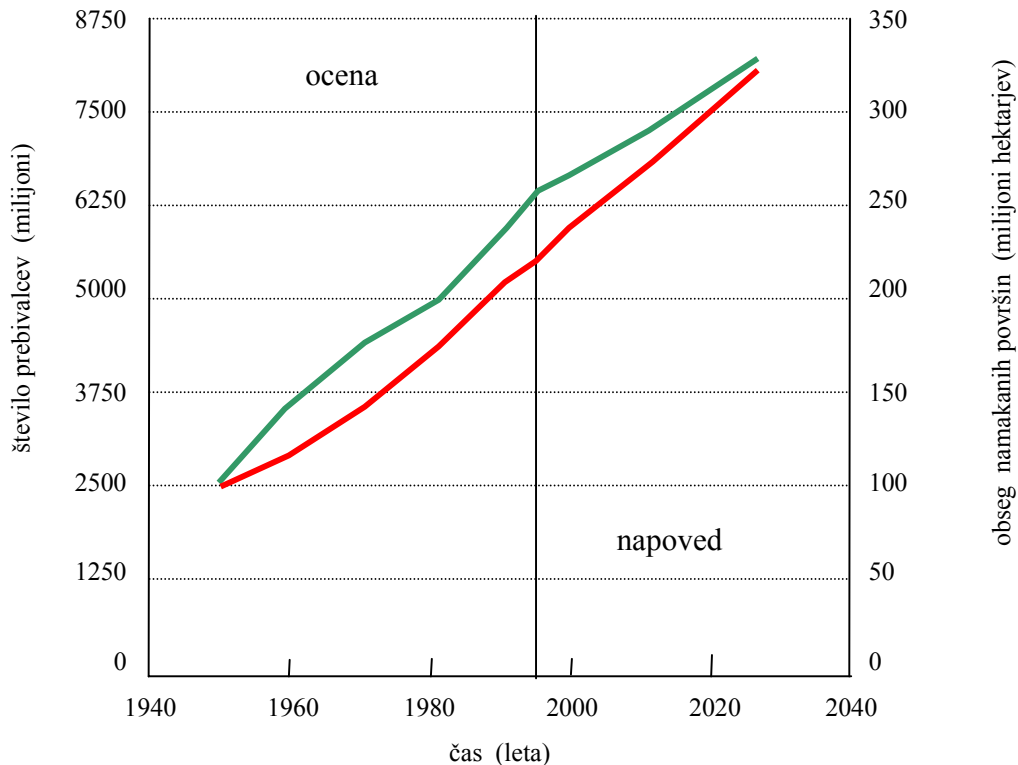
racionalno in ekonomično.¹²² Prehod na a) tradicionalne, bolj ekstenzivne in okolju prijazne metode pridelave hrane na manj rodovitnih območjih in b) vse bolj intenzivno pridelavo oziroma proizvodnjo hrane na najbolj rodovitnih območjih, kar med drugim vključuje tudi proces namakanja, je zagotovil proizvodnjo potrebnih količin in kvalitete hrane. Na ta način so RID sočasno zmanjšale tudi skupno porabo vodnih virov in negativne posledice človeških aktivnosti za (naravno) okolje in prostor.

Prevladujoči trendi v DVR pa so povsem drugačni. Hitro rastoče prebivalstvo je vse težje nahraniti, zaradi česar je potrebno nenehno širiti namakalne površine.¹²³ Pri tem je potrebno izpostaviti, da je zaradi neučinkovitosti obstoječih tehnoloških rešitev kar 60 odstotkov vode namenjene namakanju kmetijskih površin izgubljeno (Glatzl 2001: 705-706). Kljub temu, je kar 40 odstotkov proizvodnje hrane v svetu odvisno prav od namakalnih sistemov. Zaradi hitre rasti prebivalstva in tehnološko-tehničnega razvoja se bo omenjen delež v prihodnje še povečeval (Spillmann 2000: 51). Na ta način je namreč možno, ne glede na morebitne manjše izpade sezonskih padavin, vsako leto pridelati velike količine hrane. Poleg vse obsežnejše (u)porabe vodnih virov za potrebe kmetijstva, se v DVR skokovito povečuje tudi poraba pitne vode in vode, ki je namenjena zadovoljevanju potreb (hitro) razvijajoče se industrije. Zaradi kombinacije naštetih dejavnikov so skupni vodni viri v DVR, s poudarkom na tistih v subtropskem pasu, vse pogosteje deležni ekološko neznosnih obremenitev in prekomernega izkoriščanja.

¹²² Trend zmanjševanja (u)porabe vode na račun racionalizacije je zaenkrat najbolj opazen v ZDA, ki je v preteklosti veljala za zelo razsipnega (u)porabnika vodnih virov. Poraba se je namreč v primerjavi z letom 1980 v povprečju zmanjšala za 10 odstotkov. V industriji se je tako poraba vode v primerjavi z letom 1970 zmanjšala kar za 40 odstotkov, poraba v gospodinjstvu pa je v obdobju med leti 1980 in 1995 padla za dobrih 25 odstotkov (Gleick 2000: 128).

¹²³ V kmetijstvu (u)porabljeni vodni viri predstavljajo dobre tri četrtine skupne svetovne (u)porabe vodnih virov. Na podlagi grafa 5.2 Dinamika rasti števila prebivalstva in obsega namakanih površin na svetu na strani 76 je razvidno, da se je obseg namakanih površin na svetu v preteklih petinpetdesetih letih povečeval premosorazmerno z rastjo števila svetovnega prebivalstva. Zaradi nezadržne rasti svetovnega prebivalstva, je moč predvideti, da se bo trend širjenja obsega (namakanih) obdelovalnih površin nadaljeval tudi v prihodnje, kar bo še dodatno obremenilo razpoložljive vodne vire.

Graf 5.2 : Dinamika rasti števila prebivalstva in obsega namakanih površin na svetu

Legenda:

- obseg namakanih površin
- število prebivalcev

Shiklomanov in Rodda (2003: 377).

Hitrost procesa industrializacije je (zgodovinsko in ekonomsko gledano) v veliki meri odvisna od zagotavljanja stalne oskrbe z vodo¹²⁴ in električno energijo,¹²⁵ zaradi česar številne države znatne

¹²⁴ Čeprav je poraba vode v veliki meri odvisna od proizvodnih metod, postopkov in uporabljene tehnologije, v povprečju velja, da je za proizvodnjo kilograma papirja potrebno 100 litrov vode, za tona cementa 4500 litrov vode, za tona usnja 50.000 litrov vode, za proizvodnjo tone jekla pa kar 280.000 litrov vode (Clarke v Libiszewski 1995a: 34). Na podlagi tega je moč zaključiti, da obsežnejša industrializacija sušnih območij sveta ni možna oziroma ni ekonomična.

¹²⁵ Proizvodnja energije oziroma elektrike, ki je pogoj za razvoj in nemoteno delovanje industrije, predstavlja še eno ključno področje gospodarstva, ki ga lahko prizadene kronično pomanjkanje vodnih virov. Kronično pomanjkanje vodnih virov negativno vpliva na proizvodnjo elektrike v elektrarnah na neposreden način (primer hidroelektrarn) in na posreden način (primer termoelektrarn in nuklearnih elektrarn). V slednjo skupino sodijo vse elektrarne, ki elektriko proizvajajo na osnovi toplotne energije (primer geotermalne energije, fosilnih in nuklearnih goriv), zaradi česar

napore in sredstva vlagajo v izgradnjo kompleksnih verig hidroelektrarn, ki predstavljajo ustrezno rešitev za oba problema. Ker pa je za stalno proizvodnjo električne energije potrebno zagotoviti nenehen pretok velikih količin vode, je na območjih, kjer zaradi (časovne in/ali prostorske) razporeditve padavin skozi leto prihaja do velikih odstopanj od povprečne višine vodostaja, sočasno z izgradnjo hidroelektrarn potrebno oblikovati tudi velikanska akumulacijska jezera, ki služijo kot začasni vodni rezervoarji.

Tako v deževnih obdobjih nastanejo velikanske zaloge vodnih virov, ki v sušnih obdobjih blažijo mikroklimatske razmere v regiji in omogočajo razvoj intenzivnejšega kmetijstva ter izgradnjo obsežnejših namakalnih sistemov. Na ta način je možno tudi v sušnih območjih zagotoviti stalno oskrbo s pitno vodo in potrebne pogoje za nemoteno proizvodnjo hrane skozi celo leto.¹²⁶ Zahvaljujoč ugodnim podnebnim razmeram lahko na obdelovalnih površinah, ob številnih večjih rekah v subtropskem pasu, v enem letu pridelajo celo dve ali tri letine. Prav kombinacija visoke rodovitnosti obdelovalnih površin in sposobnosti pridelave oziroma proizvodnje hrane skozi celo leto, je v preteklosti omogočila hitro rast lokalnega prebivalstva in razvoj prvih civilizacij. Slednje so se največkrat razvile prav ob večjih rekah ali jezerih.¹²⁷

Poleg tega so številne reke plovne, kar omogoča transport in tesnejše povezovanje območij vzdolž ene reke ali porečja in povezavo tovrstnih kontinentalnih regij s preostalim svetom (preko plovnih rečnih kanalov in morij). Na ta način so v toku zgodovine nastale in svoj vpliv širile številne mestne državice, ki so se med seboj povezovale in združevale v enotno politično, ekonomsko, kulturno, in končno tudi civilizacijsko entiteto.¹²⁸

potrebujejo tudi sisteme za hlajenje. Za njihovo nemoteno delovanje pa so potrebne velike količine vode, ki praviloma predstavlja najcenejše in najbolj dostopno hladilno sredstvo.

¹²⁶ Dober primer je Naserjevo jezero v Egiptu, ki ima kapaciteto 164 milijard m³ vode in predstavlja glaven vodni vir Egipta, saj zadovoljuje potrebe preko 55 milijonov ljudi. Po drugi strani zaradi kombinacije postopnega upadanja povprečnega letnega pretoka Nila in vse višje porabe razpoložljivih vodnih virov, danes do morja priteče le še okoli 2 odstotka vode iz reke Nil (Smith 1986: 551-62; Postel 1996: 30).

¹²⁷ Mednje sodijo civilizacije starega Egipta, Mezopotamije, Kitajske, Inda, Azteki in Kmeri. Nemški zgodovinar Wittfogel (v Libiszewski 1995a: 23) na tej točki poudarja, da je prav razvoj namakalne infrastrukture spodbudil razvoj birokratskih organizacij in prvih oblik centraliziranih držav oziroma t.i hidroloških družb.

¹²⁸ Tovrstno vzpodbujanje širitve civilizacije (zunanja kolonizacija), ki je primarno slonelo na želji po trgovanju, je moč opaziti že v starem Egiptu, kjer so okoli kataraktov zgradili številne plovne kanale in na ta način omogočili plovbo tudi v srednjem toku reke Nil (Cech 2003: 1-24). Na ta način so tudi gospodarsko tesneje povezali spodnje in zgornje kraljestvo ter kasneje še območje Nubije (v današnjem Sudanu) in tako zaokrožili proces načrtne kolonizacije porečja Nila, kjer se je razvila ena izmed najbolj naprednih in prestižnih civilizacij starega sveta.

Pozitiven stranski učinek velikopoteznih državnih projektov, kot so npr. gradnja verige velikanskih hidroelektrarn, akumulacijskih jezer, plovnih kanalov in širjenje (namakanih) obdelovalnih površin, je tudi začasno zmanjšanje stopnje brezposelnosti.¹²⁹ V zgodovini lahko najdemo tudi primere načrtnega spodbujanja tovrstnih stranskih učinkov.¹³⁰ Po drugi strani ima lahko izgradnja jezer tudi številne negativne posledice, med katerimi velja izpostaviti izgubo dela obdelovalnih površin in potrebo po preselitvi lokalnih prebivalcev iz območij, ki bodo poplavljeni.¹³¹

S pomočjo predstavljenih zgodovinsko integracijskih procesov se je postopno izoblikoval tudi odnos do drugih skupnosti, ki zaradi geografskih, kulturnih, ekonomskih ali političnih razlogov niso postali del nastale entitete (Medzini 2000: 223-30). V tej luči Dombrowsky (1995: 19) izpostavlja predvsem pomen t.i. sladke vode, kot ključnega dejavnika pri nastanku in oblikovanju družbene strukture in družbenih institucij. Takšno vsebinsko razširjeno pojmovanje vode odraža njeno vlogo in pomen, kot strateško surovino, proizvodni dejavnik, medij okolja in kulturno dobrino.

Tako je moč na podlagi kratkega pregleda posameznih področij razvoja človeške družbe brez zadržkov zaključiti, da vodni viri (predvsem večje reke in jezera) so in bodo, kot glavno in nepogrešljivo sredstvo za zunanjo in notranjo kolonizacijo ter integracijo življenjskega prostora, igrali ključno povezovalno vlogo in zagotavljali potrebne pogoje za nadaljnji gospodarski, kulturni

Razvojni projekt s podobnimi pozitivnimi posledicami je bila tudi izgradnja t.i. velikega prekopa med rekama Hwan ho in Jangce kiang, ki je potekal v obdobju vladavine prvega kitajskega cesarja.

¹²⁹ Najbolj znana sodobna različica tovrstnega razvojnega projekta je nedvomno izgradnja največje hidroelektrarne na svet blizu mesta Šaši na Kitajskem, ki naj bi pričela obratovati leta 2009 in a) letno proizvedla 18.000 MW električne energije, b) večjim ladjam omogočila plovbo do 495 km oddaljenega mesta Chungqing ter c) preprečila poplave, ki skoraj vsako leto ogrožajo preko deset milijonov ljudi. Tako naj bi provinco Sichuan, kjer živi preko sedemdeset milijonov ljudi prometno tesneje povezali s Vzhodnokitajskim morjem, kar naj bi še dodatno pospešilo gospodarski razvoj osrednjega kontinentalnega dela Kitajske.

Po drugi strani bo imela realizacija tega 25 milijard dolarjev dragega projekta tudi številne negativne posledice. Nastalo bo 480 km dolgo umetno jezero, zaradi česar bo potrebno preseliti skoraj dva milijona ljudi. Izgubljene bodo velikanske obdelovalne površine. Izginil bo del kitajske naravno-kulturne dediščine (mesta, templji, tri soteske). Zaradi spremenjenega življenjskega okolja pa bosta ogrožena tudi jangcejski delfin in sibirski žerjav. Poleg tega naj bi po nekaterih ocenah velikanske količine vode v akumulacijskem jezeru povečale geološko nestabilnost celotnega območja, zaradi česar naj bi se povečala tudi potresna ogroženost. Rečni nanosi oziroma plovje pa bo postopno polnilo akumulacijsko jezero (530 milijonov ton plovja letno) in tako zmanjševalo njegovo kapaciteto, zaradi česar bo prišlo do postopnega zasipavanja novih pristanišč na jezeru in zmanjševanja količine proizvedene električne energije (Hočevcar 2000: 22; Carroll 2002: Supplement to National Geographic, september 2002).

¹³⁰ Takšen je npr. Hooverjev jez (zgrajen med leti 1931 in 1933), ki je v okviru razpisanih javnih del postal paradni konj Roosveltove nove politike (ang. new deal) in dokaz ameriškega gospodarskega preporoda ter dokončnega izhoda iz najhujše gospodarske krize v zgodovini obstoja ZDA (Cech 2003: 149-66).

¹³¹ Tako so zaradi izgradnje akumulacijskih jezer samo v Indiji v preteklem stoletju preselili preko 38 milijonov ljudi (Montagne 2002: 29).

in politični razvoj posamičnih držav in širše hidrogeografske regije. Poleg tega, so posamične reke in jezera, kot nosilci življenja in/ali stičišča med naravnim in nadnaravnim svetom, še vedno predmet verskega čaščenja ljudi v številnih kulturah.

5.2 VODA KOT OMEJEN NARAVEN VIR

Znano je, da so ljudje od nekdaj (u)porabljali vodne vire za zadovoljevanje številnih družbenih potreb in aktivnosti (pitje, ribolov, pridelava hrane, čaščenje, transport, pridobivanje elektrike in energije za delo strojev ter rekreacijo). Veliko večino človeške zgodovine pa ljudje niso imeli možnosti¹³² znatnejšega vplivanja na vodne vire, saj so imele posledice njihove (u)porabe na okolje in družbo predvsem lokalni značaj. Glavne lastnosti (kvantiteta in kvaliteta virov, nenehno kroženje in sposobnost naravnega prečiščevanja) vodnih virov v poljubni hidrogeografski regiji sveta, so tako dolgo časa ostale nespremenjene. Na podlagi tega je nastalo, še danes na splošno uveljavljeno prepričanje oziroma iluzija, da bodo vodni viri zmeraj na voljo v zadostnih količinah in v ustrezni kvaliteti (Allan 2002: 9; Shiklomanov in Rodda 2003: xi). Med logične posledice tovrstnega (zmotnega) prepričanja največkrat sodijo neekonomična in nesmotna (u)poraba skupnih vodnih virov ter brezkompromisno onesnaževanje in uničevanje naravnega okolja. Takšni pogledi in pristopi do uporabe vodnih virov pa so se, na podlagi številnih analiz stanja skupnih vodnih virov (na svetovni in regionalni ravni) in spreminjajočih se razmer v človeški družbi, v zadnjih desetletjih, vsaj v RID, končno pričeli spreminjati.

Leta 1804 je število ljudi na zemlji naraslo na eno milijardo. Vsako nadaljnje povečanje za milijardo se je zgodilo v časovno vse krajših presledkih. Zadnji cikel je trajale le dvanajst let. Če povprečna nataliteta v svetu ostane enaka, bo svetovno prebivalstvo do leta 2050 preseglo številko štirinajst

¹³² Čeprav v posamičnih človeških združbah v preteklosti največkrat ni bilo ustreznih človeških, tehnološko-tehničnih, ekonomskih ali organizacijskih zmožnosti za uresničitev velikih vodooskrbnih projektov (primer namakanja obdelovalnih površin), je bila človeška želja po izboljšanju družbenega blagostanja in življenjskih razmer zmeraj prisotna. Dejstvo, ki potrjuje takšno razmišljanje je izum, obstoj in nezadržen razvoj trgovanja oziroma trga, na katerem je moč izmenjevati zamisli, storitve, kapital in dobrine. Zato vse združbe stremijo k pridobivanju omenjenih oblik presežkov, ki jih je moč ponuditi ostalim združbam. Razlike med njimi so le v obsegu (količini in spektru) menjave. Izjemo od omenjene logike predstavljajo le povsem samozadostne združbe, ki praktično nimajo stika z drugimi ljudmi. Le te pa zaradi vse intenzivnejšega vsestranskega povezovanja ljudi na lokalni, regionalni in globalni ravni v toku človeške zgodovine postajajo vse redkejšje.

milijard. V organizaciji ZN so na podlagi morebitnih sprememb rodnosti v svetu izdelali tri možne scenarije rasti svetovnega prebivalstva:

- a) Scenarij visoke rasti: Če bi povprečno število otrok na eno žensko do leta 2050 znašalo 2,5, bi svetovno prebivalstvo do takrat doseglo število 10,7 milijard.
- b) Srednji scenarij: Če bi povprečno število otrok na eno žensko do leta 2050 znašalo 2, bi svetovno prebivalstvo do takrat doseglo število 9 milijard.
- c) Scenarij nizke (padajoče) rasti: Če bi povprečno število otrok na eno žensko do leta 2050 znašalo 1,6, bi svetovno prebivalstvo do takrat doseglo število 7,3 milijarde (World Population Prospects 1998: 291; Cech 2003: 427).¹³³

V vseh primerih je nadaljnja rast svetovnega prebivalstva neizogibna, zaradi česar se bosta v prihodnje povpraševanje po (pitni) vodi in hrani še dodatno povečala, kar bo še dodatno povečevalo pritisk na skupne vodne vire.¹³⁴ Hrane namreč brez vode prav tako ni moč pridelati. V številnih DVR so razmere že sedaj težko vzdržne, saj je zaradi izjemno visoke natalitete večina prebivalstva že mlajša od 18 let (primer Egipta in Etiopije). Hitra rast prebivalstva v omejenem prostoru (primer ene države, kotline ali mesta) še dodatno obremenjuje razpoložljive vire in naravno okolje na lokalni in na regionalni ravni.

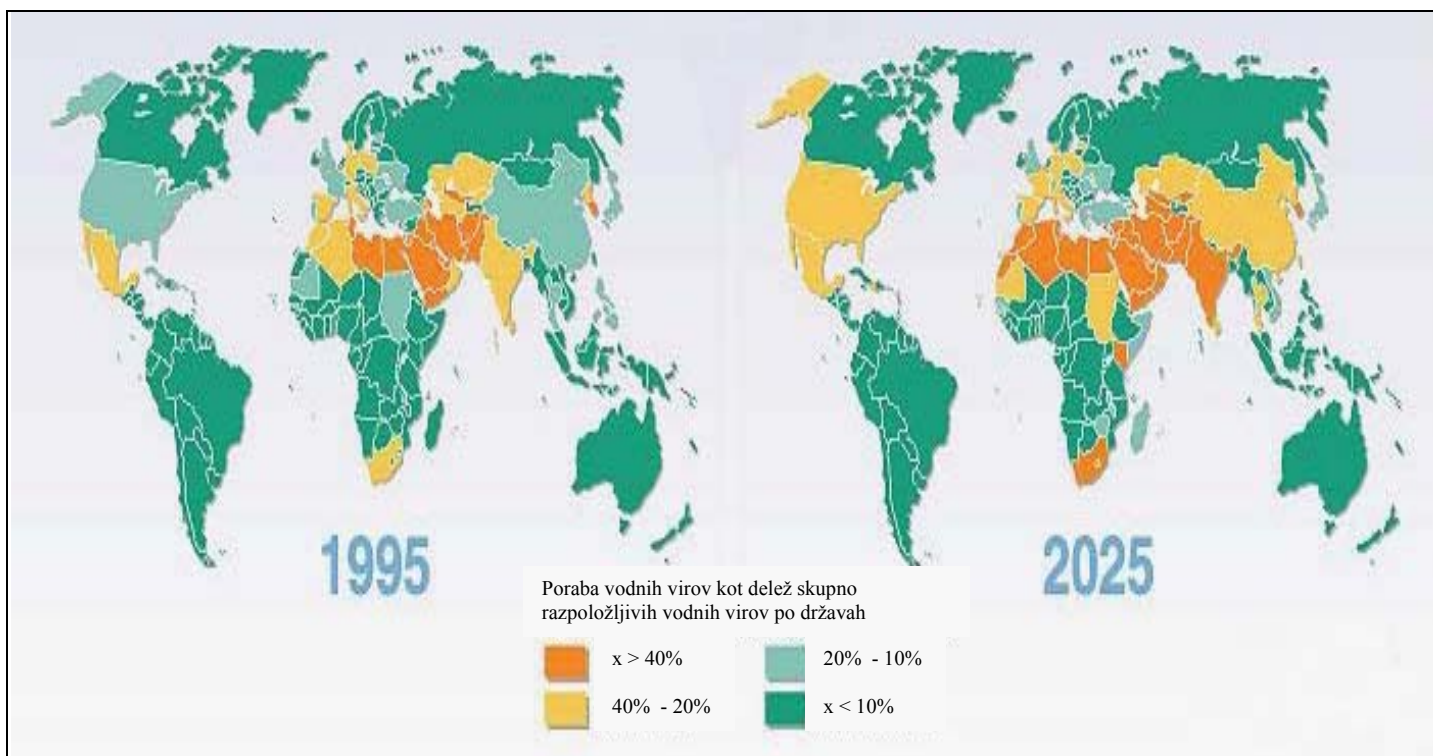
¹³³ Glej graf 5.3 : Projekcija rasti svetovnega prebivalstva po ocenah OZN na strani 233.

¹³⁴ Glej slike: a) 5.4 : Prikaz nezadržnega povečevanja uporabe skupnih vodnih virov po državah na globalni ravni v obdobju od leta 1995 do 2025 na strani 81, b) 5.5 : Povprečen pritisk na vodne vire po porečjih (stanje leta 1995) na strani 82 in c) 5.5.1 : Spreminjanje povprečnega pritiska na vodne vire po porečjih (od leta 1995 do leta 2030): najbolj negativen scenarij (levo) in najbolj pozitiven scenarij (desno) na strani 83.

Očitno je, da so podatki po porečjih vizualno dosti bolj kritični, kot prikaz povprečnih vrednosti uporabe razpoložljivih virov na posameznega državljana. Na podlagi tega je moč zaključiti, da je večina pritiska na vodne vire v posameznih državah usmerjena prav na največja porečja. V primeru občutnih podnebnih ali klimatskih sprememb, bi lahko, v posamičnem na ta način ogroženem vodotoku, kaj hitro prišlo do nepovratnega rušenja krhkega ekološkega ravnotežja in drastičnih sprememb v obsegu in/ali kvaliteti razpoložljivih vodnih virov. Najbolj plastična primera tovrstnega negativnega razvoja dogodkov sta povodji jezera Čad in Aralskega jezera.

Sicer pa je na podlagi slike 5.4 moč razbrati, da z vdodooskrbnega vidika med najbolj ogrožena območja sveta (srednjeročno in dolgoročno) sodijo severna Afrika, Bližnji vzhod ter centralna in južna Azija. Na podlagi slike 5.5.1 pa je moč zaključiti, da se bo pritisk na vodne vire na svetu v prihodnosti, ne glede na izbiro scenarija nadaljnega razvoja dogodkov, v veliki večini DVR stopnjeval, v veliki večini RID pa zmanjševal, kar dokazuje vpliv prevladujočih trendov DES-a v posameznih družbenogeografskih regijah sveta.

Slika 5.4 : Prikaz nezadržnega povečevanja uporabe skupnih vodnih virov po državah na globalni ravni v obdobju od leta 1995 do 2025

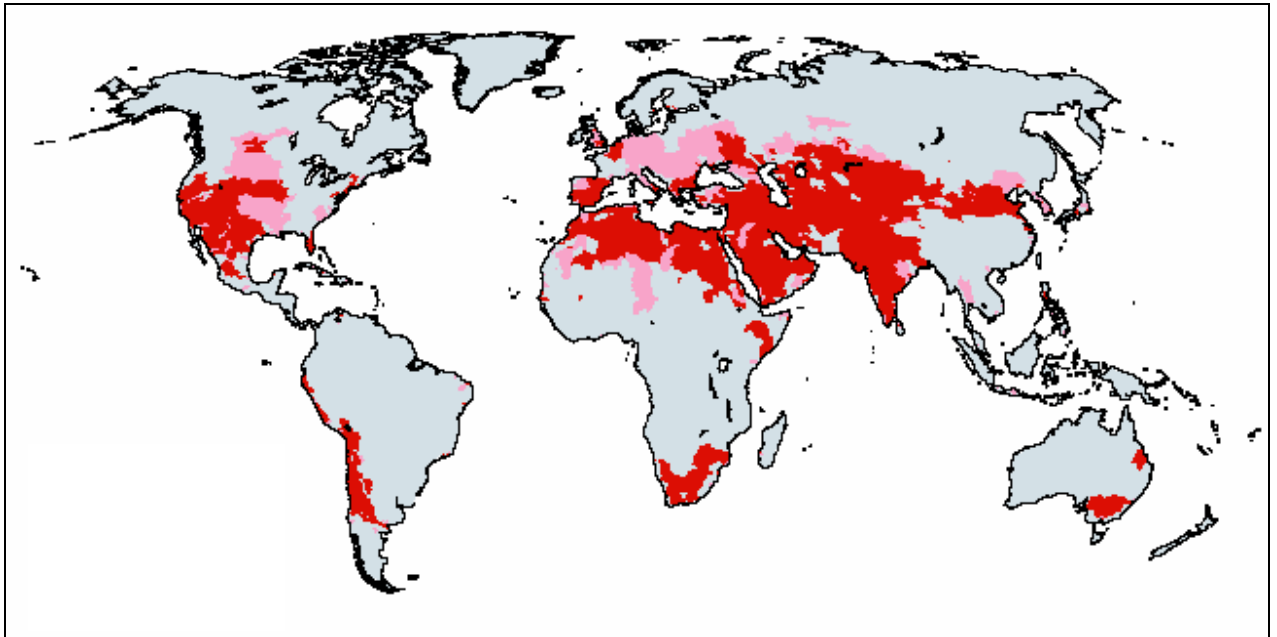

Vir: UNEP/GRID Geneva; University of Dacca; JRO Munich; The World Bank, World Resources Institute, Washington D. C. <http://www.grida.no/climate/vital/37.htm> (15.2.2003).

V številnih regijah sveta pa je rast prebivalstva neposredno vzročno-posledično povezana in omejena prav z obsegom in razporeditvijo vodnih virov. Voda namreč predstavlja osnoven pogoj za življenje, razvoj kmetijstva, industrije, terciarnih dejavnosti¹³⁵ in razvoj družbe nasploh.

¹³⁵ En tovrsten primer je umetno zasneževanje smučišč za potrebe turizma. Meissner v Branc (2004: 46) poudarja, da je za 30 cm debelo plast umetnega snega na površini enega hektarja potrebno kar milijon litrov vode.

Slika 5.5 : Povprečen pritisk na vodne vire po porečjih (stanje leta 1995)

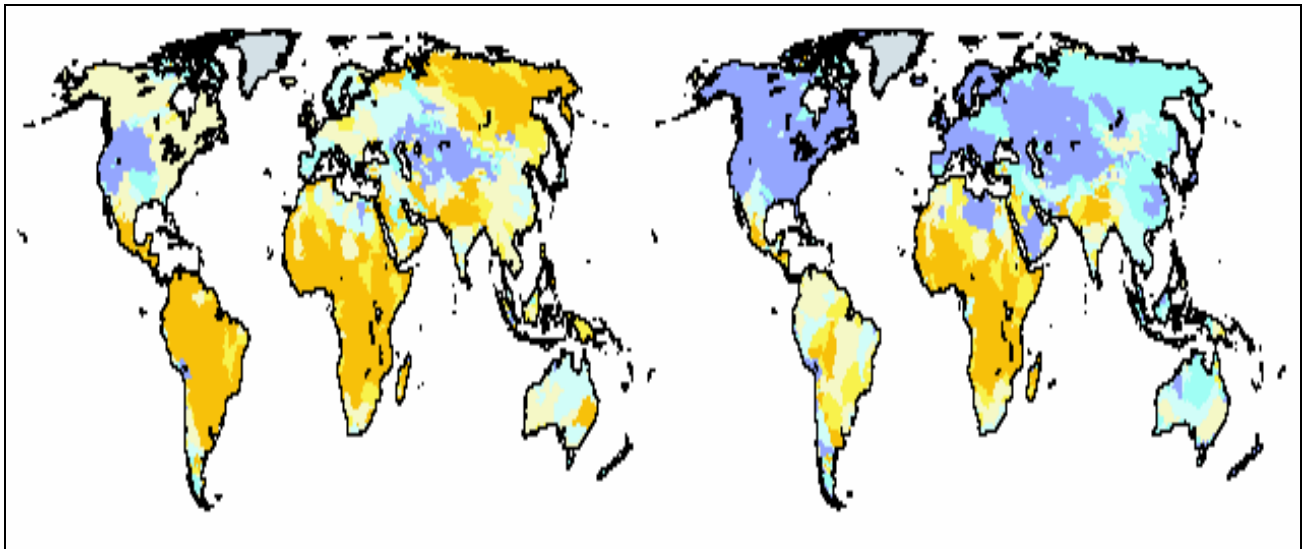
(opomba: Povprečen pritisk predstavlja povprečje med uporabljenimi in razpoložljivimi vodnimi viri in temelji na podatkih o uporabi vodnih virov iz leta 1995 in dolgoletnem povprečju razpoložljivosti virov v obdobju 1961-1990.)

Legenda:

	nizek pritisk: razmerje med uporabljenimi in razpoložljivimi vodnimi viri je manjše od 0,2
	srednji pritisk: razmerje med uporabljenimi in razpoložljivimi vodnimi viri je večje od 0,2 a manjše od 0,4
	visok pritisk: razmerje med uporabljenimi in razpoložljivimi vodnimi viri je večji od 0,4

Potting in Bakkes (2003: 93).

Slika 5.5.1 : Spreminjanje povprečnega pritiska na vodne vire po porečjih (od leta 1995 do leta 2030): najbolj negativen scenarij (levo) in najbolj pozitiven scenarij (desno)

Legenda:

Majhno pomanjšanje ali povečanje označuje dolgoročno povprečno spremembo v obsegu manj kot 1% letno. (V obdobju 1995 in 2032 to predstavlja povečanje za manj kot 40% oziroma zmanjšanje za manj kot 30%.)

Občutno pomanjšanje ali povečanje označuje dolgoročno povprečno spremembo v obsegu med 1% in 2% letno. (V obdobju 1995 in 2032 to predstavlja povečanje za med 40% in 100% oziroma zmanjšanje za med 30% in 50%.)

Močno pomanjšanje ali povečanje označuje dolgoročno povprečno spremembo v obsegu več kot 2% letno. (V obdobju 1995 in 2032 to predstavlja povečanje za več kot 100% oziroma zmanjšanje za več kot 50%.)

Potting in Bakkes (2003: 94).

5.2.1 KOLIČINSKI IN KAKOVOSTNI VIDIKI POMANJKANJA VODNIH VIROV

Čeprav živimo na t.i. modrem planetu, katerega površina je v 70 odstotkih pokrita z vodo, sladka voda predstavlja le 2,5 odstotka od vseh vodnih virov. Za pitje pa je primerno le 10 odstotkov sladke vode.¹³⁶ Zato sladka voda, kot kvalitativno in količinsko omejen in le delno obnovljiv naraven vir, postaja vse pomembnejši del varnostne politike večine držav, kar v luči (negativnih) globalnih podnebnih sprememb vsekakor ni presenetljivo. Neenakomerna razporeditev vodnih virov po zemeljski obli (v časovnem in prostorskem smislu), ki zaradi globalnih podnebnih sprememb tudi vse bolj odstopa od dolgoletnih povprečnih vrednosti, le še dodatno ločuje regije, države in družbene skupine znotraj posamičnih regij glede na obdarjenost z vodnimi viri ter količino, kvaliteto in stopnjo dostopnosti pitne vode.

Na vse bolj nestabilno razmerje med ponudbo in povpraševanjem po vodnih virih na lokalni in regionalni ravni bodo dolgoročno odločilno vplivale tudi globalne podnebne spremembe, katerih vsestranski vpliv in posledice je zaenkrat še nemogoče predvideti. Njihov negativen vpliv na razpoložljivost vodnih virov v posamezni hidrogeografski regiji (primer Bližnjega vzhoda) pa se bo odražal predvsem na dva načina:

- a) V subtropskem pasu, kamor sodi večina območij, ki že tradicionalno trpi kronično pomanjkanje vodnih virov, se bodo temperature v povprečju dvignile za 15 do 30 odstotkov.¹³⁷ Posledica tega je za 5 do 20 odstotkov višja hitrost izhlapevanja vode, zaradi česar se bosta občutno povečala obseg potrebnih virov za pridelavo enake količine hrane na istih obdelovalnih površinah in relativna izguba vodnih virov v odprtih namakalnih sistemih (primer akumulacijskih jezer) (Libiszewski 1995a: 22-23). Med negativne posledice večje specifične porabe vodnih virov za pridelavo enake količine hrane sodi tudi pospeševanje procesov zasoljevanja (ang. salinization) in kalcinizacije namakanih površin.
- b) Prišlo naj bi do vse težje predvidljivih sprememb v obsegu (količini), časovni in prostorski razporeditvi padavin, ki naj bi vse pogosteje odstopale od dolgoletnih povprečij. Zato naj bi v najbolj prizadetih regijah sveta sočasno prišlo do 1) podaljševanja sušnih obdobj in pospeševanja procesa širjenja puščav oziroma pospeševanja procesa naravnega krčenja gozdov

¹³⁶ Glatzl 2001: 705; Gleick v Carroll 2002: Supplement to National Geographic, september 2002.

¹³⁷ Do te številke sta Lonergan in Kavanagh (1991: 272-90) prišla na podlagi analize številnih alternativnih podnebnih modelov projekcije nadaljnega razvoja dogodkov.

in 2) vse pogostejših in obsežnejših poplav, ki bi še dodatno oteževale pridelavo hrane in nemoteno preskrbo s pitno vodo.

Globalne podnebne spremembe predstavljajo resen nacionalen in regionalen varnostni izziv tudi zaradi dejstva, da večina obstoječih mednarodnih pogodb o delitvi in uporabi skupnih vodnih virov temelji na fiksnem sistemu kvot, ki izhaja iz napačne predpostavke, da globalne podnebne razmere nimajo večjega vpliva na razpoložljiv obseg vodnih virov v posamični regiji oziroma, da dolgoročno ne bo prišlo do večjih odstopanj od dolgoletnega povprečja razpoložljivih količin in/ali kvalitete vodnih virov (Gleick 1994: 14). Večja in pogostejša količinska in/ali časovna odstopanja ob povprečnega pretoka večjih rek bi tako lahko pomenila, da sprejeti in uveljavljeni mednarodnopravni dogovori o (u)porabi skupnih virov enostavno zastarijo oziroma postanejo neuresničljivi, kar lahko oživi oziroma potencira že obstoječe konflikte za vodne vire.

Sager (2001: 715-16) ugotavlja, da je trenutno v povprečju za vsakega človeka na svetu na leto razpoložljivo kar 1700 m³ pitne vode. Gre za količino, ki naj bi bila več kot zadostna za preživetje. Po ocenah priznane švedske hidrologinje Malin Falkenmark, naj bi za golo preživetje zadostovalo že 36 m³ pitne vode na leto (100 litrov na osebo na dan). Pet do dvajsetkrat toliko pa naj bi zadostovalo za zadovoljitev potreb kmetijstva, industrije in za proizvodnjo elektrike (Gardner in Engelman 1997: 5). Allan (2003: 706) pa trdi, da posamična država ali skupina ljudi ne trpi pomanjkanja vodnih virov, če lahko sočasno zagotavlja:

- a) potrebne količine vode za pitje (okoli 1 m³/p/l),¹³⁸
- b) potrebne količine vode za gospodinjstva in industrijo (okoli 100 m³/p/l) in
- c) potrebne količine vode za kmetijstvo (okoli 1000 m³/p/l).

Na podlagi podatkov predstavljenih v grafih 5.6 in 5.7¹³⁹ je očitno, da za golo preživetje (pitje) človek porabi izjemno majhen delež od skupno (u)porabljenih vodnih virov v družbi. Večina vodnih virov je namreč (u)porabljena za številne gospodarske aktivnosti (predvsem kot proizvodni dejavnik

¹³⁸ Kubični meter vode na prebivalca na leto.

¹³⁹ Graf 5.6 : Dinamika uporabe vodnih virov v svetu glede na tip ekonomske aktivnosti (največje (u)porabnike na strani 234 in graf 5.7 : Dinamika porabe vodnih virov v svetu glede na tip ekonomske aktivnosti (največje (u)porabnike na strani 235.

v kmetijstvu in industriji), katerih končen cilj je zagotavljanje določene ravni življenjskega standarda (Dombrowsky 1995: 169).

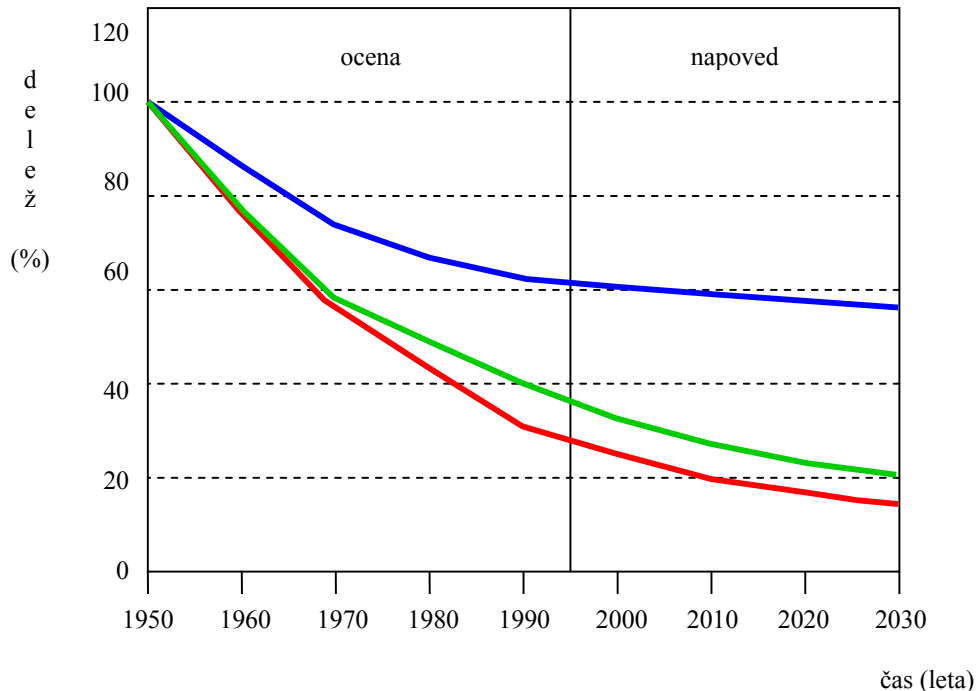
Na podlagi predstavljenih dolgoročnih trendov (u)porabe vodnih virov v svetu sta Malin in Lindth (v Glatzl 2001: 705) leta 1974 oblikovala še danes veljavno (splošno) merilo (Združenih Narodov) za določanje stopnje specifične oskrbljenosti prebivalstva posamične države z vodo. Po tem merilu je zadostna preskrba mogoča, če ima posameznik letno na razpolago 10.000 m³ vode, pomanjkanje nastopi pri desetini te količine oziroma 1000 m³/p/l, kronično pomanjkanje vode pa nastopi pri dvajsetini zadostne količine oziroma 500 m³/p/l. Na osnovi tega sta Shiklomanov in Rodda (2003: 384) izdelala še nekoliko bolj izpopolnjene kriterije specifične razpoložljivosti vodnih virov, v skladu s katerimi:

- a) $x < 1000$ m³/p/l predstavlja kronično pomanjkanje vodnih virov,
- b) 1100-2000 m³/p/l predstavlja zelo nizko stopnjo razpoložljivosti vodnih virov,
- c) 2100-5000 m³/p/l predstavlja nizko stopnjo razpoložljivosti vodnih virov,
- d) 5100-10.000 m³/p/l predstavlja povprečno stopnjo razpoložljivosti vodnih virov,
- e) 10.100-20.000 m³/p/l predstavlja visoko stopnjo razpoložljivosti vodnih virov,
- f) $x > 20.000$ m³/p/l predstavlja zelo visoko stopnjo razpoložljivosti vodnih virov.

Ob upoštevanju predvidene povprečne stopnje rasti svetovnega prebivalstva in trenda spreminjanja obsega naravno razpoložljivih vodnih virov v posameznih družbeno-geografskih regijah sveta je moč ugotoviti, da bo do leta 2050 več kot polovica ljudi na svetu živela v pogojih nizke specifične stopnje razpoložljivosti vodnih virov, 30 do 35 odstotkov ljudi pa bo trpelo kronično pomanjkanje vodnih virov. Poleg tega graf 5.8¹⁴⁰ prikazuje, da se bo obseg povprečni razpoložljivih vodnih virov v RID med leti 1950 in 2030 zmanjšal za 1,9 krat. Za DVR z vlažnim podnebjem naj bi omenjena koeficient znašal 5. Največje poslabšanje pa lahko pričakujejo DVR z suhim podnebjem, kjer bo omenjen koeficient znašal kar 7,5. Očitno je, da se bodo razlike v dostopnosti vodnih virov in posledično tudi v življenjskem standardu med RID in DVR skozi čas le še stopnjevale (Shiklomanov in Rodda 2003: 384-89).

¹⁴⁰ Glej graf 5.8 : Dinamika povprečne razpoložljivosti (m³/prebivalca) vodnih virov v različnih naravno-ekonomskih regijah sveta, izražena kot delež vrednosti iz leta 1950 na strani 87.

Graf 5.8 : Dinamika povprečne razpoložljivosti (m^3 /prebivalca) vodnih virov v različnih naravno-ekonomskih regijah sveta, izražena kot delež vrednosti iz leta 1950

Legenda:

- razvite industrijske države
- države v razvoju z vlažnim podnebjem
- države v razvoju z suhim podnebjem

Shiklomanov & Rodda (2003: 389).

Po podatkih ene izmed številnih študij OZN leta 2050 razpoložljive zaloge pitne vode na svetu ne bodo več zadostovale za zagotavljanje vseh potreb prebivalstva. Med leti 1940 in 1990 se je namreč svetovno prebivalstvo podvojilo, poraba vodnih virov pa se je v istem obdobju povečala za štirikrat. Posledica omenjenega trenda je dejstvo, da se v številnih regijah sveta nezadržno povečuje razlika med ponudbo (največkrat gre za količino razpoložljivih vodnih virov) in potrebami prebivalstva. V realnosti so razmere še bolj kritične, saj so vodni viri v prostoru in času neenakomerno porazdeljeni. Tako redno prihaja do presežkov vodnih virov na nekaterih nenaseljenih, ali redko poseljenih

območjih (primer območij tropskega pragozda). Po drugi strani pa v številnih gosto naseljenih območjih v sušnih obdobjih redno prihaja do pomanjkanja pitne vode.¹⁴¹

Poleg tega se razpoložljivi vodni viri pogosto izkoriščajo hitreje, kot se lahko obnavljajo. Za naravno obnovo različni tipi vodnih virov namreč potrebujejo različno dolga obdobja.¹⁴² Najhitreje, le v nekaj urah, se obnovijo vodni viri, ki so vezani v živih bitjih. Atmosferski vodni viri, ki nastajajo kot posledica izhlapevanja, se v povprečju obnavljajo osem dni. Večina jezer na svetu se obnovi v obdobju sedemnajstih let.¹⁴³ Ostali tipi naravnih voda (morja, ledeniki, permafrost in arteška voda) pa za naravno obnovo potrebujejo občutno daljša obdobja (več tisoč let), zaradi česar lahko v primeru uporabe človeških časovnih dimenzij upravičeno lahko govorimo le o delno obnovljivih ali celo o neobnovljivih vodnih virih (Kotlyakov 1984: 416-18).

Pri vsem tem se postavlja tudi hipotetično vprašanje: Ali je možno, da se uporaba in onesnaževanje vodnih virov na globalni ravni povečata celo do takšne mere, da se hidrosfera po naravni poti ne bo več uspela obnavljati? Na regionalni ravni (primer Bližnjega vzhoda) je človeku to žal že uspelo.¹⁴⁴ Temu v prid govorijo tudi ocene OZN. Leta 1996 je namreč kar četrtina svetovnega prebivalstva v skupno devetindvajsetih državah trpela občasna ali dolgotrajnejša obdobja pomanjkanja pitne vode. To število je do leta 1999 naraslo na 550 milijonov (Töpfer 1999: 16). Ob upoštevanju napovedi o rasti števila prebivalcev, naj bi ta številka do leta 2050 narasla za 7,3 krat. Sočasno pa naj bi kronično pomanjkanje trpelo še dve milijardi ljudi (Sager 2004: 722).¹⁴⁵ Študija globalnih trendov, ki jo je izvedla CIA pa napoveduje, da bo okoli leta 2015 že polovica svetovnega prebivalstva živela v državah, ki trpijo pomanjkanje vodnih virov (Lonergan 2000: 52).¹⁴⁶

¹⁴¹ Specifična dostopnost vodnih virov je že tradicionalno najvišja v Kanadi in na Aljaski (do 180.000 m³/p/l). V Aziji, Evropi in osrednjem delu Afrike se omenjena vrednost v povprečju giblje med 1200 in 5000 m³/p/l. Daleč najnižja pa je na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki (200-300 m³/p/l) (Shiklomanov in Rodda 2003: 415).

¹⁴² Glej tabelo 5.9 : Čas potreben za obnovo vodnih virov na zemlji po naravni poti na strani 236.

¹⁴³ Jezera imajo zaradi kombinacije svoje velikosti in podnebnih razlik različna obdobja naravnega obnavljanja vodnih virov. Bajkalsko jezero (v Sibiriji) se tako obnovi šele v 380 letih (Shiklomanov in Rodda 2003: 18).

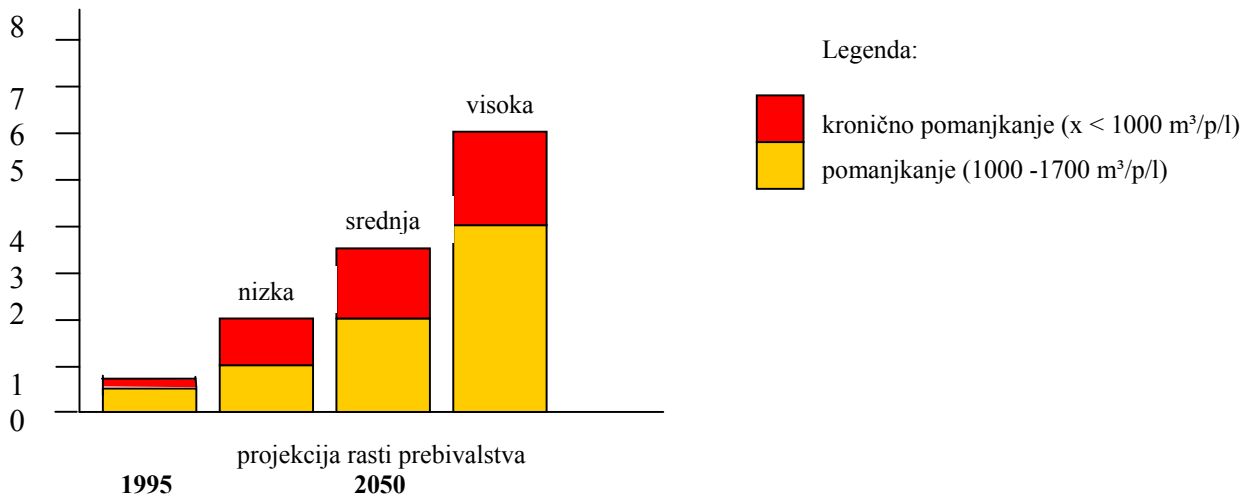
¹⁴⁴ Povprečna letna poraba vodnih virov na Bližnjem vzhodu je že pred letom 2000 preseгла obseg naravno razpoložljivih vodnih virov. Leta 2000 je bilo namreč v regiji skupaj razpoložljivo 95,2 km³ vode, skupna poraba pa je znašala kar 96,1 km³ (Global Environmental Outlook 2003: 173).

¹⁴⁵ Glej histogram 5.10 : Število ljudi, ki bo trpelo pomanjkanje vodnih virov leta 2050 na strani 89.

¹⁴⁶ Gre za nekakšno kombinacijo a) podatkov iz scenarija nizke rasti prebivalstva, v skladu s katerim naj bi leta 2050 pomanjkanje trpelo 44 odstotkov prebivalcev sveta in b) podatkov iz scenarija nizke rasti prebivalstva, v skladu s katerim naj bi leta 2050 pomanjkanje trpelo že 65 odstotkov prebivalcev sveta (www.cia.gov/cia/publications/globaltrends2015).

Histogram 5.10 : Število ljudi, ki bo trpelo pomanjkanje vodnih virov leta 2050

število ljudi
(v milijardah)

Vir: UNEP/GRID Geneva; University of Dacca; JRO Munich; The World Bank, World Resources Institute, Washington D. C. <http://www.grida.no/climate/vital/37.htm> (15.2.2003).

Poleg kvantitete razpoložljivih vodnih virov se vse pogosteje izpostavlja tudi problem kvalitete razpoložljivih vodnih virov. Onesnaževanje površinskih voda in podtalnice je v prvi vrsti posledica a) povečevanja prebivalstva in/ali neustrezno urejenih kanalizacijskih sistemov, b) industrijskega onesnaževanja (težke kovine, kisel dež ipd.) in c) intenzivnega kmetijstva, kjer se zaradi težnje po povečevanju donosnosti obstoječih obdelovalnih površin uporabljajo vse večje količine umetnih gnojil in pesticidov. Med najbolj opazne posledice tovrstnega razvoja dogodkov za človeško družbo znotraj prizadetega porečja nedvomno sodijo povečevanje zdravstvenega tveganja, negativen vpliv na vodno rekreacijo ter zviševanje stroškov v gospodinjstvih, industriji, kmetijstvu in ribolovu. Praviloma pa je najbolj prizadeto naravno okolje oziroma naravno ravnotežje v ekosistemu.

Morris in Biggs (v Plut 2003: 169) pri analiziranju kvalitete vodnih virov izpostavljata sedem vsebinskih sklopov oziroma področij proučevanja. Mednje sodijo merjenja vsebnosti: a) kisika in organskega onesnaževanja, b) toplotnega onesnaževanja, c) vrednosti pH oziroma zakisovanja, d)

hranil in eutrofikacije,¹⁴⁷ e) različnih soli, f) različnih kovin, mikroorganskih in drugih kemikalij in g) patogenih organizmov. Za razliko od kvantitativnih kazalcev v primeru kvalitativnih kazalcev, na globalni ravni ne obstaja splošno uveljavljenih metodoloških modelov in metričnih sistemov za merjenje in vrednotenje (subjektiven proces) kvalitete vodnih virov.¹⁴⁸ Poleg tega se v številnih DVR zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in ustrezno usposobljenega osebja tovrstne meritve enostavno ne opravljajo oziroma njihovi pravi rezultati niso na voljo širši javnosti, saj v posamičnih državah ne obstaja jasnih ekoloških kriterijev in omejitev (primer Venezuele, Nigerije in D.R. Konga), ali pa njihovi voditelji načrtno ne želijo vznemirjati lastnega prebivalstva z resnostjo razmer in vsestranskimi posledicami upadanja kvalitete vodnih virov (primer Kitajske, Sirije in Iraka).

Na tej točki je potrebno izpostaviti tudi vzročno-posledično povezanost med kvantiteto in kvaliteto razpoložljivih vodnih virov. Če pade kvantiteta največkrat pade tudi kvaliteta razpoložljivih vodnih virov.¹⁴⁹ Po drugi strani lahko veliko povečanje kvantitete prav tako zniža kvaliteto obstoječih vodnih virov.¹⁵⁰ Zaradi kombinacije nizke stopnje ekološke osveščenosti in izrazite zahteve oziroma želje po gospodarski rasti in hitrem razvoju, bodo tudi problemi vezani na kvaliteto razpoložljivih vodnih virov, v prihodnje najbolj izraziti prav v DVR.

Zaradi vse večjih razlik med ponudbo in povpraševanjem (še posebej v DVR z suhim podnebjem) in medsebojno nasprotujočih si mednarodno pravnih načel,¹⁵¹ pogosto prihaja do napetosti in

¹⁴⁷ Gre za povečevanje vsebnosti rastlinskih hranil (v prvi vrsti dušika in fosforja) v vodnih virih, kar je posledica intenzivne kmetijske uporabe zemljišč.

¹⁴⁸ K temu v veliki meri prispevajo zahtevnost in potreben obseg merjenj ter specifičnost hidrografskih razmer v posamičnem porečju. Slednje v veliki meri onemogočajo posploševanje in primerjavo podatkov in ugotovitev.

¹⁴⁹ Tovrsten primer predstavljajo države južne Evrope (Španija, Portugalska, Italija in Grčija), ki so jih v obdobju med leti 1988 in 1992 prizadele hude suše. Kljub občutnem zmanjšanju količine razpoložljivih vodnih virov, so v kmetijstvu še naprej uporabljali enake količine umetnih gnojil in škropiv. Posledično se je občutno dvignila njihova koncentracija v lokalnih rekah, jezerih in podtalnici, kar je drastično zmanjšalo kvaliteto razpoložljivih vodnih virov. Do padca kvalitete vodnih virov v sušnih obdobjih pogosto prihaja tudi na gosto naseljenih območjih z močno razvito industrijsko infrastrukturo (primer Belgije, Nizozemske in Porurja) (Glatzl 2001: 710-12; Schimon 2001: 723-32).

¹⁵⁰ Takšen primer so obsežne poplave v Mozambiku ob koncu leta 1999 in v začetku leta 2000, ki so zajele skoraj celo državo. Rečni sedimenti so onesnažili veliko večino vodnih zajetij, zaradi česar je glaven problem postala oskrba prebivalstva s pitno vodo. Podoben učinek je imela tudi orkanska sezona na južna priobalna območja ZDA, Kubo in mehiški polotok Jukatan v drugi polovici poletja leta 2005. Higijenske in vodooskrbne razmere pa so se najbolj poslabšale v dalj časa poplavljenem New Orleansu.

Drug tovrsten primer je dolgotrajno deževje, ki naj bi oslabilo jezove na akumulacijskih jezerih v bližini Baia Mare v Romuniji, od koder je 30. 1. 2000 v reko Lapus in kasneje v reke Szamos, Tiso in Donavo izteklo preko 100 ton cianida, svinca in nekaterih drugih težkih (toksičnih) kovin, kar je povzročilo največjo ekološko nesrečo v Evropi po Černobilu. Sanacija posledic (ekocid, onesnaženje rečnega korita, podtalnice in zemlje) omenjene nesreče naj bi trajala dobrih dvajset let.

¹⁵¹ O tem je govora v poglavju 7.3.

konfliktov za pravice do uporabe vse bolj omejenih vodnih virov na lokalni, državni in regionalni ravni. Zaradi hitre rasti prebivalstva in izrazite želje po izboljšanju življenjskega standarda v sušnih regijah sveta pa je moč predvideti, da se bodo omenjeni konflikti v prihodnje vse bolj stopnjevali in v nekaterih primerih vodili celo do oboroženih konfliktov in vojn.

5.3 PARADIGME MANAGEMENTA VODNIH VIROV

Problem zadostne oskrbe z vodnimi viri in njihove smotrne uporabe bo v prihodnje, predvsem v sušnih območjih RID (Avstraliji, sredozemskem delu Evrope in osrednjem delu ZDA) in DVR (države Bližnjega vzhoda in severne Afrike), postal vse bolj izpostavljen varnostni izziv. K temu so v veliki meri pripomogli tudi že omenjeni tradicionalni pogledi na vlogo in pomen vodnih virov v družbi in njihovo posledično prekomerno (nesmotrno) izkoriščanje.

Graf 5.11¹⁵² prikazuje premico vodooskrbnega poslanstva,¹⁵³ s pomočjo katere je moč pojasniti trende vodooskrbne politike v RID in DVR v obdobju od leta 1850 do leta 2000. Tako je konec devetnajstega in celotno dvajseto stoletje v prvi vrsti zaznamovalo progresivno povečevanje obsega vodnih virov, ki so bili preusmerjeni iz naravnega okolja in namenjeni zadovoljevanju potreb poljedelstva (Swyngedouw 1999: 43-89). Na podlagi tega je Allan (2002: 325-26; 2003: 709-11) oblikoval pet osnovnih paradig¹⁵⁴ managementa vodnih virov, ki sovpadajo s posameznimi zgodovinskimi obdobji:

- a) Paradigma t.i. predmoderne družbe: Zaznamujejo jo omejene tehnološko-tehnične in organizacijske sposobnosti, zaradi katerih praviloma ni prišlo do izgradnje večjih namakalnih projektov in velikopoteznega namenskega izkoriščanja vodnih virov.¹⁵⁵
- b) Paradigma industrijske sodobnosti: Zaznamujejo jo predvsem ideje razsvetljenstva in kapitalizma, ki sovpadajo z večjimi tehnološko-tehničnimi dosežki in obsežnimi državnimi in

¹⁵² Graf 5.11 : Pet obdobj (paradigem) managementa skupnih vodnih virov (1850 - 2000) in obstoj t.i. vodooskrbnega poslanstva v RID in v DVR na strani 93.

¹⁵³ Vodooskrbno poslanstvo oziroma prvi (glavni) cilj managementa vodnih virov je zagotoviti vse večje količine vodnih virov za pridelavo vse večjih količin hrane. Gre torej za vse večji obseg razpoložljivih vodnih virov v družbi, ki so v prvi vrsti namenjeni namakanju obdelovalnih površin (Allan 2002: 325).

¹⁵⁴ Težišče posamičnih paradigem je predstavljeno v obliki shematskega prikaza upodobljenega na shemi 5.12.1 : Težišča petih paradigem (obdobj) managementa vodnih virov v RID in v DVR na strani 95.

¹⁵⁵ Izjemo predstavljajo že omenjene civilizacije starega sveta, ki so zaradi kombinacije ugodnih podnebnih razmer, rodovitne prsti in obilice delovne sile uspeli zgraditi in vzdrževati obsežne namakalne sisteme.

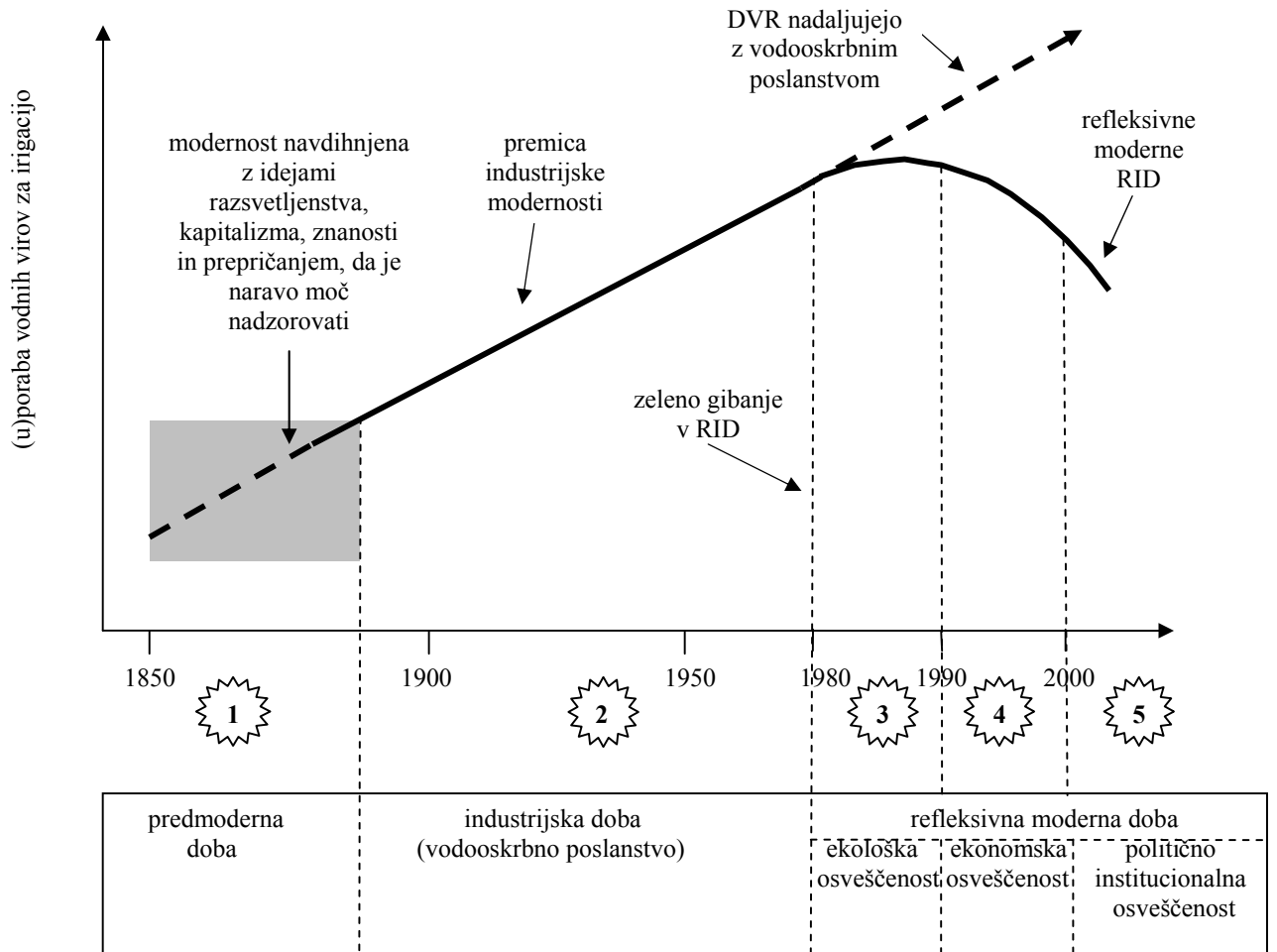
privatnimi investicijami v vodooskrbni sektor, kmetijstvo in industrijo. To je tudi osnova za t.i. tradicionalne poglede¹⁵⁶ na pomen in vlogo vodnih virov v človeški družbi, ki so se uveljavili tako v RID kot tudi v DVR.

- c) Paradigma reflektivne modernosti (obdobje ekološke reflektivnosti): V primeru RID jo zaznamuje sprememba prioritet (zmanjševanje obsega vodnih virov namenjenih namakanju), ki jo je v prvi vrsti navdihnila okoljevarstvena osveščenost. Velik del vodnih virov je bil tako vrnjen nazaj v naravno okolje (Beck 1992: 97-123; 1999: 75-79).
- d) Paradigma reflektivne modernosti (obdobje ekonomske reflektivnosti): V RID se je med leti 1990 in 2000 težišče pozornosti preusmerilo na ekonomsko vrednost vodnih virov in njihov rastoč pomen, kot vse bolj omejen naraven vir.
- e) Paradigma reflektivne modernosti (obdobje politično-institucionalne reflektivnosti): Po letu 2000 naj bi se v RID začelo uveljavljati prepričanje, da je vodooskrbna problematika v (naj)širšem okviru političen proces s pomočjo katerega se oblikuje ravnotežje med vsemi njegovimi dimenzijami (ekološko, ekonomsko in socialno),¹⁵⁷ zaradi česar predstavlja izjemno pomemben sestavni del velike strategije držav (Thompson et al. 1990: 24-72; Allan 2003: 711). Po drugi strani pa DVR, vse do danes, še vedno nadaljujejo z vodooskrbnim poslanstvom, značilnim za paradigmo industrijske sodobnosti (Cameron et al. 2000: 13).

¹⁵⁶ Gre za prepričanje, da je človek superiorno bitje, ki lahko nadzira in preoblikuje naravno okolje v skladu z lastnimi potrebami in željami. Pri tem se je kot ena izmed najpomembnejših nalog izkazala potreba po ustrezni oskrbi hitro rastočega prebivalstva s hrano in vodo. Slednje naj bi bilo dovolj za zadovoljevanje vseh potreb človeške družbe.

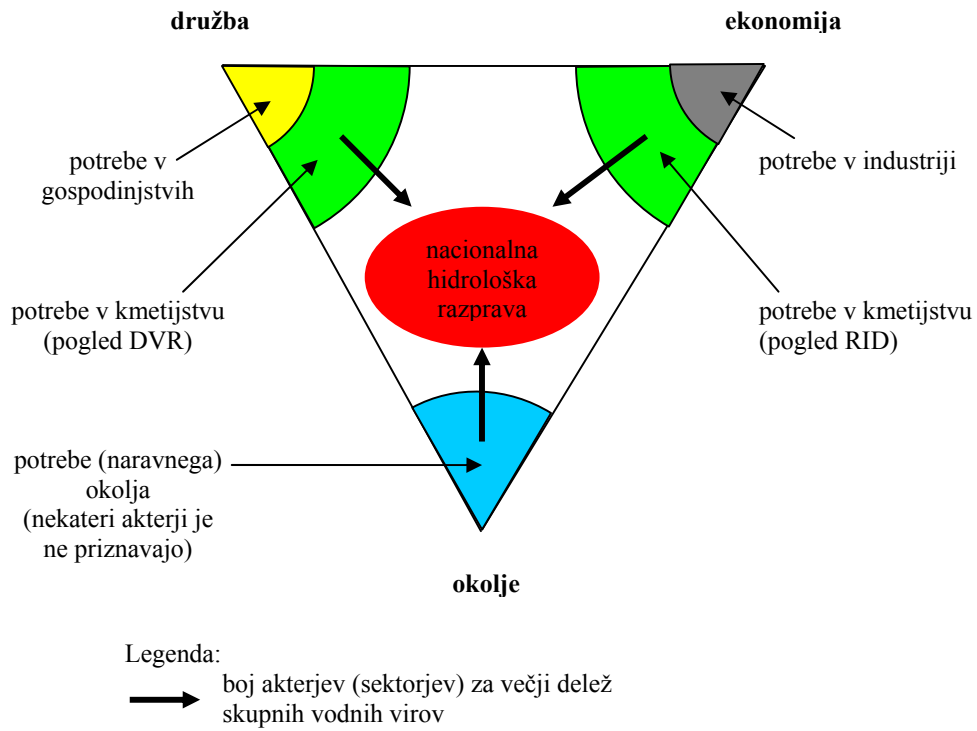
¹⁵⁷ Glej shemo 5.12 : Vodni viri in nacionalna politika: socialna, ekonomska in ekološka dimenzija vodooskrbne problematike v RID in v DVR na strani 94, s pomočjo katere je moč razbrati klasična trenja interesov v nacionalni hidrološki razpravi, ki predstavlja izhodišče za dodeljevanje deležev skupnih vodnih virov trem ključnim gospodarskim aktivnostim. Le te namreč skupaj z naravnim okoljem predstavljajo največje (u)porabnike vodnih virov.

Graf 5.11 : Pet obdobij (paradigem) managementa skupnih vodnih virov (1850 - 2000) in obstoj t.i. vodooskrbnega poslanstva v RID in v DVR

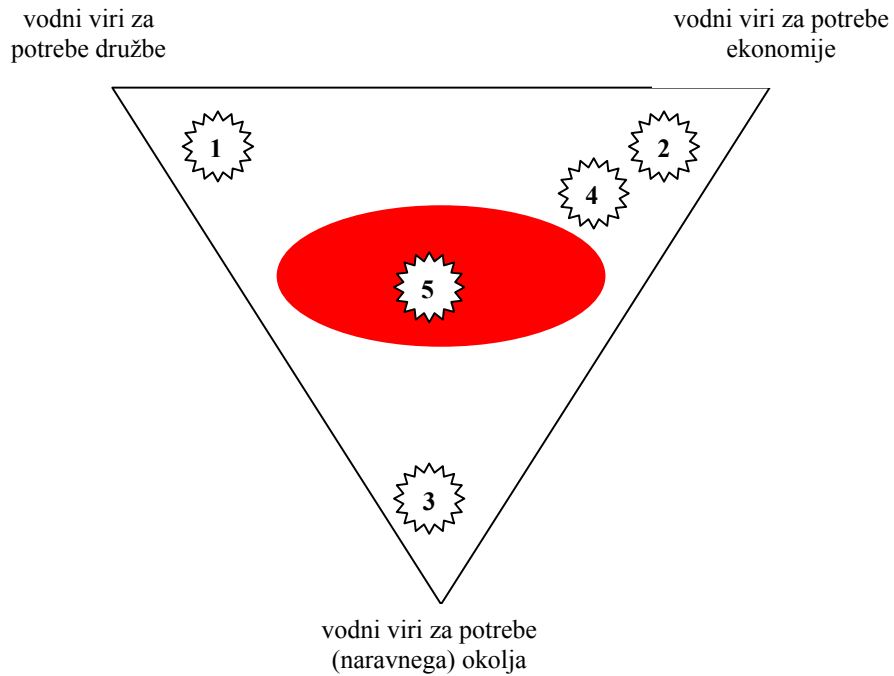
Allan (2003: 710).

Shema 5.12 : Vodni viri in nacionalna politika: socialna, ekonomska in ekološka dimenzija vodooskrbne problematike v RID in v DVR

Allan (2003: 712).

Shema 5.12.1 : Težišča petih paradigem (obdobj) managementa vodnih virov v RID in v DVR

Legenda:

- srž nacionalne hidrološke razprave kot političen problem

Allan (2003: 712).

5.3.1 RAZLIKE V DOJEMANJU POMENA IN VLOGE VODNIH VIROV

Moč in intenzivnost vplivov in interesov posameznih (političnih in ekonomskih) akterjev se skozi čas spreminja. Skladno s tem se spreminja tudi na ta način vzpostavljeno ravnotežje med štirimi največjimi (u)porabniki vodnih virov (Beck 1999b: 75-79). Gre za zadovoljevanje potreb: a) naravnega okolja, b) kmetijstva, c) industrije ter d) gospodinjstev in posameznikov. V tej luči shema 5.12 predstavlja izhodišče za razvoj celovitega (kronološko preglednega) modela vodooskrbne problematike na nacionalni ravni,¹⁵⁸ s poudarjenimi podobnostmi in razlikami med RID in DVR:

- a) v obdobju presežkov vodnih virov (do leta 1970),
- b) v obdobju brez presežkov vodnih virov (1970 do 2030) in
- c) v obdobju splošnega kroničnega pomanjkanja vodnih virov (po letu 2030).

Na splošno je moč zaključiti, da se v RID za razliko od DVR zavedajo možnosti kroničnega pomanjkanja vodnih virov in posledično poskušajo vsaj delno razbremeniti naravno okolje. Po drugi strani je glaven cilj DVR doseči življenjski standard in stopnjo gospodarske razvitosti RID,¹⁵⁹ zaradi česar imata prednost socialni in ekonomski razvoj (Karnjuš 2004: 27).¹⁶⁰ Zaradi negativnih posledice takšne (kratkovidne) politike najbolj trpi prav naravno okolje. Zato ne presenečajo podatki, ki govorijo o drastičnem krčenju razpoložljive količine in kvalitete vodnih virov v vse večjem številu DVR.¹⁶¹

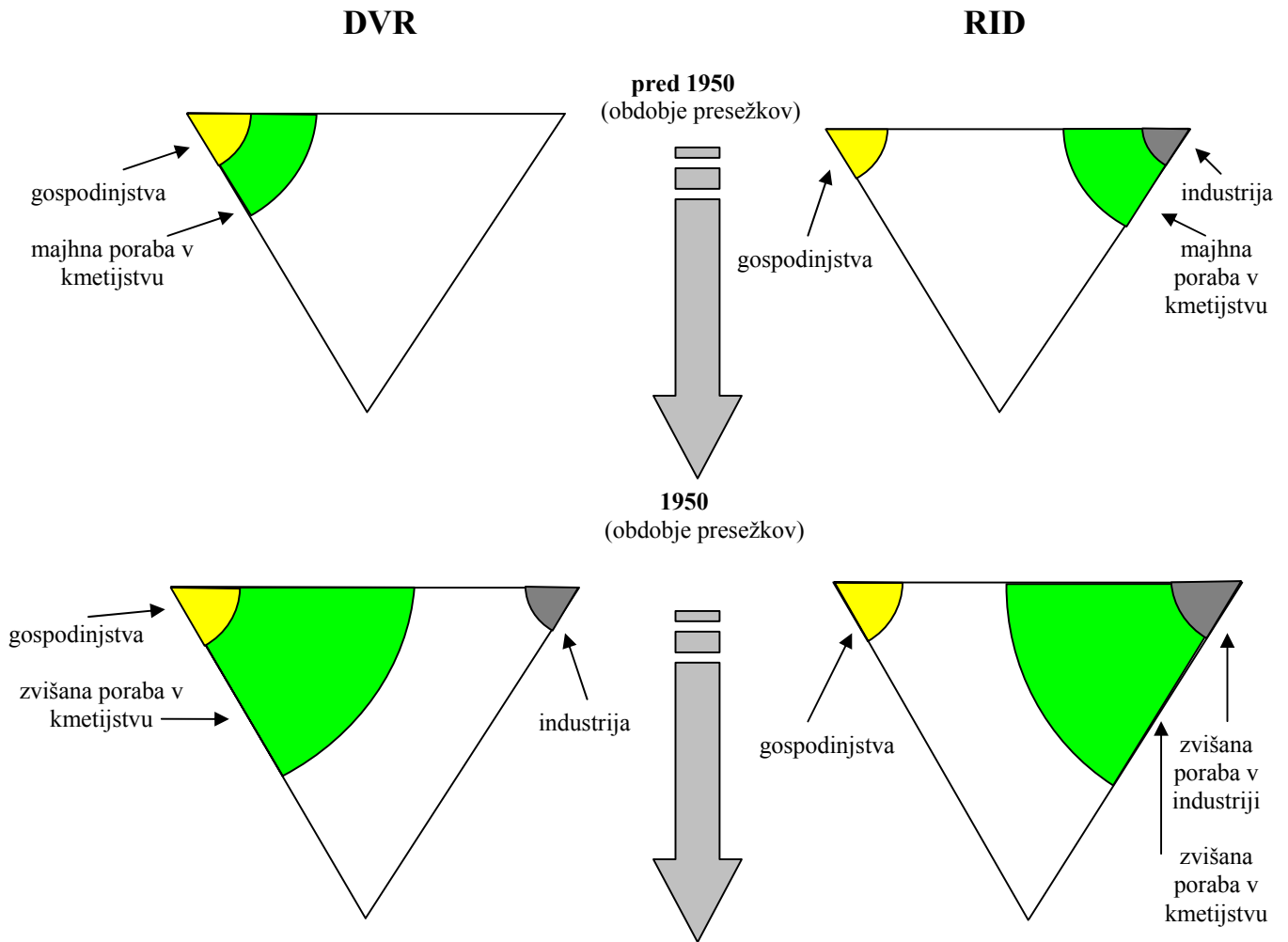
¹⁵⁸ Glej sheme 5.12.2.a/b/c : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v različnih obdobjih na straneh 97 do 99.

¹⁵⁹ Eden izmed očitnih kazalcev življenjskega standarda je tudi obseg porabe vodnih virov v gospodinjstvu. Beduini (predstavniki sušnih območij DVR) za pitje, pranje in kuhanje potrebujejo le 20 do 30 litrov vode na dan. Stalno naseljeni ljudje v DVR za zadovoljitev minimalnih higienskih potreb in vzdrževanje povprečnega življenjskega standarda potrebujejo okoli 100 litrov vode na dan. V gospodinjstvih v RID se omenjena vrednost giblje med 250 in 300 litri (v Evropi). V severni Ameriki pa v povprečju doseže kar 500 litrov. Očitno je, da uresničitev želje po izboljšanju življenjskega standarda v DVR (brez spreminjanja prehranjevalnih navad), dejansko zahteva tudi trikratno zvišanje povprečne porabe vodnih virov v gospodinjstvih (Libiszewski 1995a: 24).

¹⁶⁰ Glej histogram 5.13 : Aktualne ocene stopnje rasti BDP v RID in v DVR za leto 2004 in 2005 na strani 236.

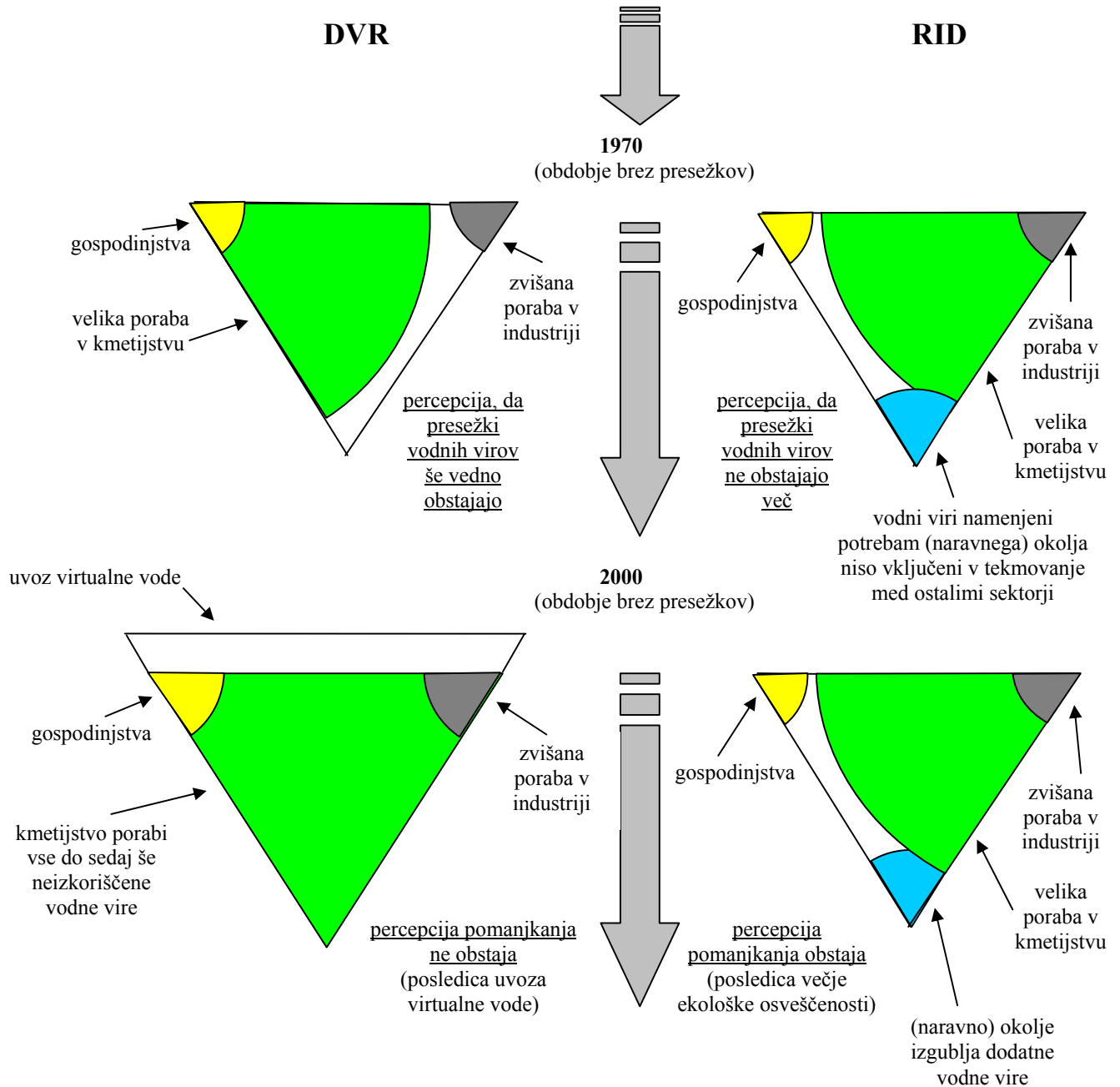
¹⁶¹ Glej sliko 5.4 : Prikaz nezadržnega povečevanja uporabe skupnih vodnih virov po državah na globalni ravni v obdobju od leta 1995 do 2025 na strani 81.

Shema 5.12.2.a : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v obdobju presežkov vodnih virov

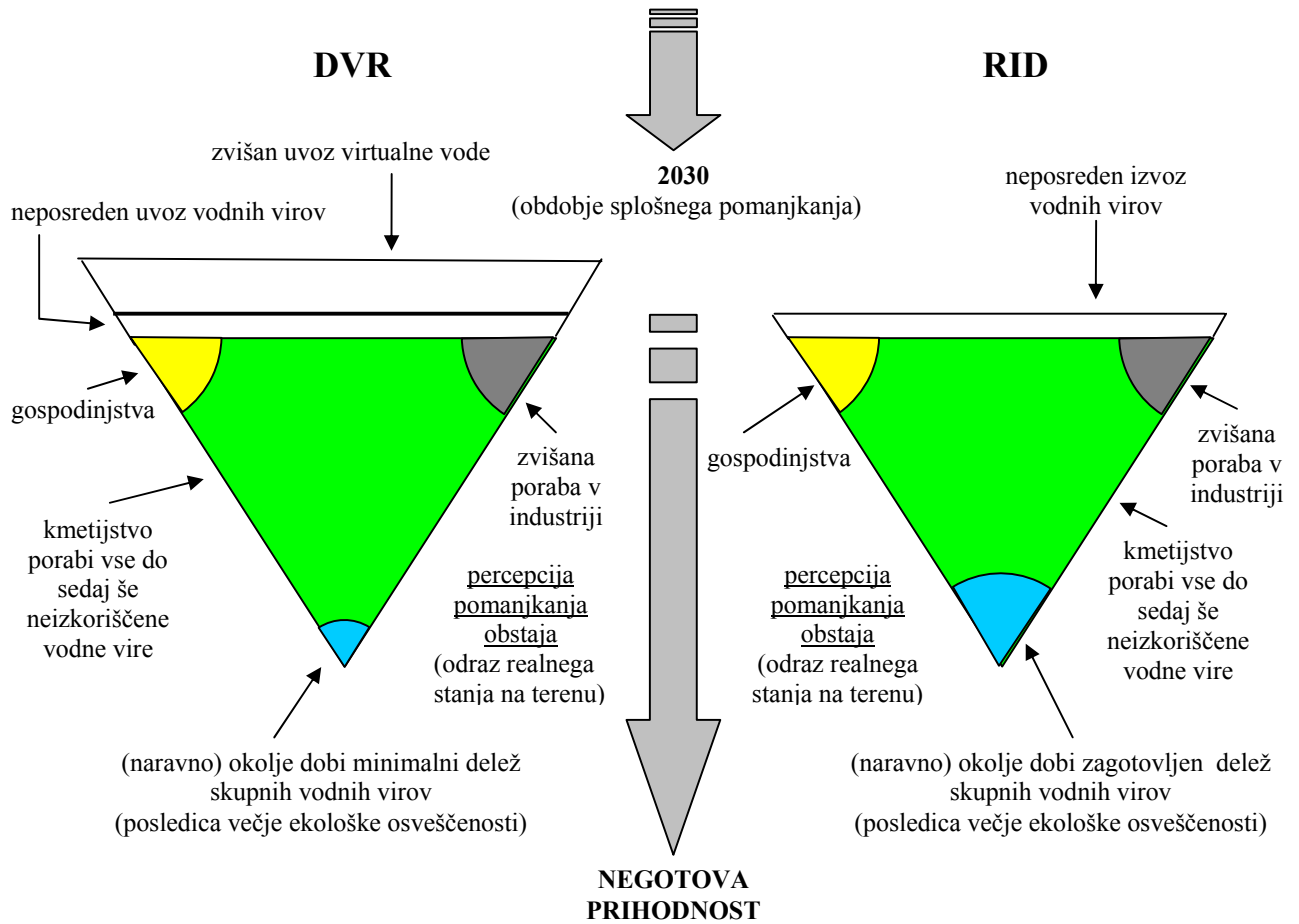
(opomba: se nadaljuje)

Shema 5.12.2.b : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v obdobju brez presežkov vodnih virov

(opomba: se nadaljuje)

Shema 5.12.2.c : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v obdobju splošnega kroničnega pomanjkanja vodnih virov

Vir: Izhodišče za model je povzeto po Allan (2002: 315) in Allan (2003: 714).

Z vidika vodooskrbe to pomeni, da so vse bolj omejeni vodni viri v DVR v prvi vrsti namenjeni zadovoljevanju vse večjih potreb družbe oziroma države po hrani. Ekonomsko bolj donosna bi bila preusmeritev vse večjega deleža (u)porabljenih vodnih virov v zadovoljevanje potreb razvijajoče se industrije (pospeševanje procesa industrializacije), vendar to zaradi a) skromnih finančnih sredstev, b) slabo razvite prometne infrastrukture, c) omejene dostopnosti do sodobnih tehnološko-tehničnih dosežkov in rešitev, d) pomanjkanja znanj in usposobljenega osebja ter e) še vedno močno uveljavljenega tradicionalnega (agrarnega) sistema vrednot v družbi največkrat žal ni izvedljivo.

Dober kazalec pomanjkanja vodnih virov v DVR je tudi vse večje zanašanje na uvoz virtualne vode,¹⁶² s pomočjo katere je moč (na kratek in srednji rok) navidezno prikriti obseg primanjkljaja vodnih virov v družbi in blažiti negativne posledice (kroničnega) pomanjkanja vodnih virov.¹⁶³ Virtualna voda zato predstavlja ekonomsko in politično neviden dejavnik vodooskrbne politike, ki DVR, v skladu s predstavljenimi paradigmi industrijske sodobnosti, omogoča ohranjanje (obstoječega stanja) neučinkovite in neekonomične (u)porabe lastnih vodnih virov (Allan 2003: 705).

Jasno je, da omejena hidrološka sposobnost sušnih regij sveta (dolgoročno) ne more zadovoljevati vse višjega regionalnega povpraševanja po vodnih virih.¹⁶⁴ Do leta 2050 bo namreč tudi v primeru uresničitve najbolj pozitivnega scenarija (nizke rasti prebivalstva in zmanjševanja specifične porabe vodnih virov na prebivalca) prišlo do nepremostljivih razlik med ponudbo in povpraševanjem na regionalni ravni.¹⁶⁵ Po drugi strani še ni povsem jasno, če oziroma kako bo mogoče potrebe DVR zadovoljiti s pomočjo še vedno obstoječih globalnih presežkov vodnih virov.

¹⁶² Virtualna voda je voda vezana v dobrinah, za proizvodnjo katerih so potrebne velike količine vodnih virov (primer hrane). Za pridelavo kilograma žita je namreč potrebno kar 1000 litrov vode. Tako so npr. države Bližnjega vzhoda in severne Afrike leta 2000 (v obliki žitaric) uvozile kar 50 bilijonov ton virtualne vode, kar predstavlja ekvivalent četrtno letno razpoložljivih vodnih virov v obeh regijah, ali povprečen letni pretok Nila na sudansko-egipčanski meji (Allan 2003: 715). Sicer pa se je skupen uvoz žitaric v obeh regijah v zadnjih štiridesetih letih povečal kar za 6,7 krat (Allan 2002: 8)

¹⁶³ Glej shemo 5.12.2.c : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v obdobju splošnega kroničnega pomanjkanja vodnih virov na strani 99.

¹⁶⁴ Glej tabelo 5.14 : Negotovi scenariji kombinacije nadaljnje rasti prebivalstva in uporabe vodnih virov: Interpretacija globalne in regionalne (Bližnji vzhod in severna Afrika) ponudbe in povpraševanja po vodnih virih in hrani na strani 101.

¹⁶⁵ V primeru Bližnjega vzhoda in v severne Afrike bo namreč tudi v primeru uresničitve najbolj pozitivnega scenarija nadaljnjega razvoja dogodkov, ponudba vodnih virov leta 2050 lahko pokrila le še 47 odstotkov vseh potreb prebivalcev.

Tabela 5.14 : Negotovi scenariji kombinacije nadaljnje rasti prebivalstva in uporabe vodnih virov:

Interpretacija globalne in regionalne (Bližnji vzhod in severna Afrika) ponudbe in povpraševanja po vodnih virih in hrani

GLOBALNA RAVEN					
	prebivalstvo (v milijardah)	konec 20. stoletja	scenariji nadaljnje rasti prebivalstva do leta 2050		
		6	7,7 (a)	9,2 (b)	11,2 (c)
scenariji porabe vodnih virov		bn m ³ /l	bn m ³ /l	bn m ³ /l	bn m ³ /l
voda/prebivalca	1.000 bn m ³ /l	6.000	7.700 ¹	9.200	11.200
voda/prebivalca	2.000 bn m ³ /l	12.000	15.400	18.400	22.400 ²
REGIONALNA RAVEN					
	prebivalstvo (v milijardah)	konec 20. stoletja	scenariji nadaljnje rasti prebivalstva do leta 2050		
		0.36	0.6	0.7	0.8
scenariji porabe vodnih virov		bn m ³ /l	bn m ³ /l	bn m ³ /l	bn m ³ /l
voda/prebivalca	1.000 bn m ³ /l	360	600 ¹	700	800
voda/prebivalca	2.000 bn m ³ /l	720	1200	1400	1600 ²
površinske vode in podtalnica		196	220	230	230
voda v prsti (brez Sudana)		60	60	60	60

(opomba: Obseg razpoložljivih vodnih virov je pri vseh scenarijih in obdobjih konstanten.)

Legenda:

(a) scenarij nizke rasti prebivalstva (1,6 otroka/ žensko)

(b) scenarij srednje rasti prebivalstva (2 otroka/ žensko)

(c) scenarij hitre rasti prebivalstva (2,5 otroka/ žensko)

bn m³/l = milijarda m³/leto

¹ Optimistična predvidevanja:

- spremenjene prehranjevalne navade: manj hrane živalskega izvora
- optimistične ocene demografskih gibanj
- pozitivne tehnološke in ekonomske inovacije na področju managementa a vodnih virov
- učinkovit (globalni) tržni sistem

² Pesimistična predvidevanja:

- statične prehranjevalne navade: vse več hrane živalskega izvora (večja potratnost vode za pridelavo)
- ekstravagantne prehranjevalne navade posameznikov: vse večja poraba hrane na prebivalca
- pesimistične ocene demografskih gibanj
- statična tehnologija
- neprilagodljive nacionalno politične institucije
- neprilagodljive mednarodne institucije
- neučinkovit tržni sistem

Vir: Prirejeno po IFPRI 1995; World Population Prospects (1998: 291); World Resources (1998: 244); US Census Bureau (1998) World Population Profile: 1998-Highlights: www.census.gov/ipc/www/wp98001.html (14.6.2001).

Empirični podatki jasno kažejo, da na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike že sedaj ni več zadostne količine cenovno ugodnih vodnih virov, ki bi zagotavljali ustrezno osnovo za prehrambeno samozadostnost obeh družbenogeografskih regij. Negativni trendi pa naj bi se v prihodnosti le še stopnjevali (Shiklomanov in Rodda 2003: 139, 197). Kljub temu je v ljudeh v DVR in delno tudi v RID še vedno globoko ukoreninjeno prepričanje, da je oziroma da bo tudi v prihodnje vode zadosti za vse potrebe prebivalstva.¹⁶⁶ Očitno obstajajo velike razlike med znanstvenimi dokazi oziroma prepričanji strokovnjakov (hidrologov, ekonomistov, geopolitikov idr.) in prepričanji širše javnosti na čelu z vladajočo politično elito, kar povzroča še dodatne nejasnosti in zmedo, tako na regionalni kot tudi na globalni ravni.

Risse-Kappen (1994: 185-214) in Allan (2002: 135) poudarjata, da omenjeno optimistično prepričanje širših množic temelji predvsem na zgodovini, izkušnjah in kulturi in ne na ekonomskih načelih ali znanstvenih analizah. Posledično ostaja spreminjanje vodooskrbne politike in tradicionalnega vodooskrbnega poslanstva v veliki večini DVR politično nesprejemljivo (samomorilsko) dejanje (Feitelson 1996: 234). Poleg tega večina DVR nima ustrezne tehnološke baze in potrebne ekonomske moči za preusmeritev gospodarstva v bolj ekonomično in smotno (u)porabo razpoložljivih virov.¹⁶⁷ Beck (1999b: 75-76) in Allan (2002: 10, 182) celo trdita, da države in vladne institucije pogosto niti niso dovolj močne, da bi začele uveljavljati ekonomsko in ekološko smiselno nacionalno vodooskrbno politiko, zaradi česar raje ohranjajo obstoječ sistem prekomernega izkoriščanja in uničevanja naravnih virov. Logična posledica tovrstnega razvoja dogodkov je, da bodo tovrstne DVR že v bližnji prihodnosti deležne neizbežnega in povsem nepričakovanega šoka v obliki vsestranskih (ekonomskih, socialnih in psiholoških) posledic "nenadnega" kroničnega pomanjkanja vodnih virov, kar bo nedvomno zvišalo občutek ogroženosti

¹⁶⁶ Glej tabelo 5.15 : Pozitivno in negativno dojetje problema vodooskrbe na globalni in na regionalni ravni (na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki) na strani 103.

¹⁶⁷ Ena izjema je Izrael, ki je sredi petdesetih let preteklega stoletja 20 odstotkov BDP-ja uresničil s kmetijsko proizvodnjo in pri tem porabil 65 odstotkov letno razpoložljivih vodnih virov. Pri enaki relativni porabi je leta 1995 kmetijstvo uresničilo le še 2 odstotka BDP. Po drugi strani pa je v istem obdobju delež industrije v BDP-ju iz 40 zrasel na neverjetnih 98 odstotkov, čeprav industrija konstantno porabi le okoli 5 odstotkov letno razpoložljivih vodnih virov (Israel Bureau of Statistics 1994: 36; Allan 2002: 207). Sicer pa je v tem obdobju Izrael doživel gospodarski preporod, kar je moč razbrati tudi iz visoke realne rasti BDP-ja.

Na podlagi predstavljenih podatkov je očitno, da je preusmeritev nacionalnega gospodarstva iz kmetijstva v druge dejavnosti (industrijo in terciarne dejavnosti idr.), kjer je relativna poraba vodnih virov občutno manjša, končen dohodek ljudi pa nekajkrat višji, dolgoročno najbolj smiselna rešitev vodooskrbne problematike v sušnih območjih DVR. Potrebne količine hrane je namreč možno po razmeroma nizki ceni kupiti na mednarodnem trgu.

velike večine družbenih skupin in razredov ter v kombinaciji z obstoječimi problemi in (latentnimi) konflikti povzročilo izjemne napetosti v družbi oziroma državi in/ali med državami.

Allan (2002: 1-3) na tej točki opozarja, da so pesimistične napovedi prihodnosti (na regionalni ravni) pretirane a upravičene, optimistične napovedi pa pravilne, vendar potencialno zelo nevarne. Zato je moč zaključiti, da prav dojemanje oziroma percepcija pomena in vloge vodnih virov v družbi odločilno vpliva na način in intenzivnost njihove (u)porabe in posledično tudi na varnost oziroma percepcijo ogroženosti in nadaljnji razvoj dogodkov.

Tabela 5.15 : Pozitivno in negativno dojemanje problema vodooskrbe na globalni in na regionalni ravni (na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki)

svetovni vodni viri za globalno samozadostnost			lokalni vodni viri za regionalno samozadostnost		
	dokazi (znanstveni in poklicni)	dojemanje problematike (politiki in navadni ljudje)		dokazi (znanstveni in poklicni)	dojemanje problematike (politiki in navadni ljudje)
razpoložljivost	presežki ???	ni mnenja	razpoložljivost	pomanjkanje	ni pomanjkanja
	optimizem in pesimizem (kontradiktornost)	optimizem (prevladuje)		pesimizem	optimizem (prevladuje)
uporaba	povečanje produktivne učinkovitosti je možna	povečanje produktivne učinkovitosti je možna	uporaba	povečanje produktivne učinkovitosti je možna	povečanje produktivne učinkovitosti je možna
	optimizem	optimizem		optimizem	optimizem
	povečana učinkovitost pri prenosu je možna	povečana učinkovitost pri prenosu je politično nesprejemljiva		povečana učinkovitost pri prenosu je možna	povečana učinkovitost pri prenosu je politično nesprejemljiva
	optimizem (kontradiktornost)	zastavljanje problematike (prevladuje)		optimizem	zastavljanje problematike (prevladuje)

Allan (2002: 9).

6 MIROLJUBNO RAZREŠEVANJE VODOOSKRBNE PROBLEMATIKE

Za razliko od poskusov zmanjševanja stopnje konfliktnosti s pomočjo uveljavljanja ali vsiljevanja mednarodnopravnih načel, pogodb in dogovorov, je odločitev o miroljubnem razreševanju konfliktov oziroma o sodelovanju in/ali substituciji izključno v pristojnosti akterjev samih in temelji na prostovoljni osnovi.¹⁶⁸ Klasični tovrstni primeri so dvostranske ali večstranske pogodbe in dogovori, ki temeljijo na oziroma predstavljajo rezultat a) neposrednega dogovarjanja med akterji b) mediacije oziroma posredovanju tretje (nevtralne) strani, ali c) arbitraže oziroma sprejetju obvezujoče sodniške odločitve (Wolf 1993: 5-17).

Glatzl (2001: 712) poudarja, da je število dosedanjih konfliktov za nadzor nad vodnimi viri razmeroma majhno. V nasprotju s tem je bilo v dvajsetem stoletju podpisanih 145 pogodb in dogovorov, ki urejajo (u)porabo skupnih vodnih virov, od tega 124 ali kar 86 odstotkov bilateralnih in le 21 oziroma 14 odstotkov multilateralnih. Oboji pa naj bi po podpisu praviloma veljali dolgo časa.¹⁶⁹ Od enaindvajsetih multilateralnih pogodb je bilo 13 takšnih, ki so urejale (u)porabo vodnih virov med DVR. Glavni razlog za podpis omenjenih pogodb je predstavljala potreba po ureditvi pravic za pridobivanja električne energije in urejanje pretoka rek. V osemindesetih pogodbah je predviden tudi sistem nadzora nad izvajanjem dogovorjenega režima. Po drugi strani pa preko tri četrtine pogodb ne predvideva nikakršnih mehanizmov kaznovanja, v primeru, ko podpisnice kršijo določila sprejetega dokumenta (Wolf in Hammer 1997: 14).

Kljub temu v svetu (predvsem v RID) prevladuje prepričanje, da je za optimalno in racionalno uporabo skupnih vodnih virov najbolj primerna odsotnost konfliktov oziroma mir, saj ta omogoča, da vsi akterji sooblikujejo skupen načrt (u)porabe razpoložljivih virov, kar zmanjšuje verjetnost

¹⁶⁸ Tudi mednarodno sodišče (ang. International Court of Justice) ne more odločati o konkretnem konfliktu za vodne vire, ali sprejeti končne obvezujoče odločitve, če vse v konflikt vpletene strani predhodno ne pristanejo, da so njegove odločitve zanje obvezujoče. Poleg tega ne obstaja nadnacionalna institucija, ki bi morebitne kršitelje tovrstnih dogovorov ali odločitev lahko prisilila k njihovem spoštovanju in doslednemu izvajanju (Wolf v Libiszewski 1995a: 71).

¹⁶⁹ Tovrsten primer je pogodba med Izraelom in Jordanijo iz leta 1955, ki ureja (u)porabo skupnih vodnih virov iz porečja reke Jordan. Kljub številnim vojnem med akterji znotraj hidrogeografske regije (porečja), je vsaj pravno ostala veljavna vse do danes. Podobno je s pogodbo, ki od leta 1957 ureja (u)porabo vodnih virov Mekonga. Le ta je kljub vietnamski vojni ohranila svojo veljavo vse do danes (Spillmann 2000: 53). Na podlagi analize 140 mednarodnih pogodb zato Wolf in Hammer (1997: 3) zaključita, da želja po (u)porabi skupnih vodnih virov pogosteje vodi do medsebojnega sodelovanja (v prvi vrsti med državami), kot do eskalacije (latentnih) konfliktov.

uveljavitve nepravilnih enostranskih (nacionalnih) rešitev. Zato je tudi v primeru vodnih virov, ki prečkajo državne meje, dolgoročna varnost celotne regije nedvomno pomembnejša od kratkoročnega nepravilnega blagostanja posamezne države, ki ga slednja lahko doseže na račun svojih neposrednih sosed. Takšen idealiziran pogled temelji na etičnem prepričanju, da imajo vsi ljudje enako pravico do neomejenega dostopa do vode, kot življenjsko nujno potrebne dobrine, kar v praksi seveda ne drži.¹⁷⁰ Tudi zato (p)ostajajo konflikti za vodne vire v sušnih območjih držav tretjega sveta, v celotnem razponu spektra konfliktov in njihove intenzivnosti,¹⁷¹ dejansko le del vsakodnevnega boja za preživetje.

Po drugi strani najbolj razširjen pristop za zadovoljevanje nenehno rastočih potreb prebivalstva v RID in DVR vključuje: a) stabilizacijo razmer v kriznem območju, b) določanje količinskih in pravnih norm pri delitvi in razporejanju skupnih vodnih virov in c) sodelovanje in/ali substitucijo, kot pogoja za smotrno (ang. sustainable) uporabo razpoložljivih resursov. Pri tem je potrebno opozoriti, da v tem primeru ne gre le začasne rešitve in preložitve (potencialnih) konfliktov, ampak za iskanje optimalnih (dolgoročnih) rešitev osnovnega (vodooskrbnega) problema. Pri njihovem uresničevanju je v prvi vrsti potrebno upoštevati prevladujočo percepcijo ljudi oziroma javnosti o:

- a) vodi kot ekonomski dobrini, ki je uveljavljena predvsem v RID in/ali
- b) vodi kot neekonomski dobrini, ki je uveljavljena predvsem v DVR.

Šele na osnovi tega je namreč moč razumeti mišljenje ljudi, pravilno vrednotiti njihova dejanja, realno oceniti alternative nasilnemu razreševanju vodooskrbne problematike v posameznih (kriznih) regijah in posledično oblikovati realističen celovit koncept smotrne (ang. sustainable) uporabe skupnih vodnih virov. Slednji mora sočasno vključevati tako metode in sredstva za povečevanje obsega in kvalitete razpoložljivih vodnih virov, kot tudi metode in sredstva za zmanjševanje oziroma usmerjanje njihove (u)porabe. Najbolj optimalen skupen sinergijski učinek je moč doseči le z usklajenimi spremembami in prilagoditvami na obeh straneh enačbe (na lokalni, nacionalni, regionalni in celo na globalni ravni).

¹⁷⁰ Kljub temu se za takšen pristop zavzema OZN, saj gre dejansko za uveljavljanje ene izmed temeljnih človekovih pravic (pravice do življenja).

¹⁷¹ Več o tem glej v poglavju 7.1.

6.1 VODA KOT EKONOMSKA DOBRINA

Razvoj sodobnega tržnega gospodarstva na regionalni in globalni ravni zagotavlja miroljuben transfer (trgovanje) dobrin in storitev med državami. V stabilnih mirnodobnih razmerah in pogojih tržni mehanizmi omogočajo učinkovito distribucijo in uporabo kapitala, dobrin in storitev. Že sam proces trženja praviloma pripomore k bolj učinkovitemu razporejanju in managementu omenjenih dobrin (tudi vodnih virov). Trg posameznikom, organizacijam in državam namreč ponuja več možnosti in smeri nadaljnjega razvoja, prenosa in uporabe dobrin na način, ki naj bi (vsaj teoretično) koristil vsem udeležencem. Na tej točki Clawson (v Cronin 1996: 74) opozarja, da morata biti za vzpostavitev in normalno delovanje tovrstnega (idealnotipskega) trga izpolnjena dva ključna pogoja:

- a) Jasno mora biti definirano lastništvo dobrine, ki je ponujena na trgu.
- b) Vse koristi in stroške morata pokriti kupec in prodajalec. Povedano drugače: Ne sme priti do prenosa bremena na neko tretjo (nedolžno) stranko.

V primeru vodnih virov obstaja visoka verjetnost za kršenje obeh omenjenih pogojev. Zaradi nenehnega kroženja vode v naravnem okolju je namreč težko jasno določiti lastninske pravice. Slednje pa predstavljajo glavno izhodišče za začetek pogajanj in sprejemanje dogovorov, katerih cilj je izboljšanje položaja akterjev¹⁷² oziroma dobičkonosna izmenjave dobrin na trgu. Odsotnost jasnega lastniškega razmerja, ki bi predstavljalo ustrezno izhodišče za določanje pravic in odgovornosti, dolgoročno le zmanjšuje možnosti za oblikovanje učinkovitega sistema managementa in ekonomsko smotrne (u)porabe skupnih vodnih virov, zaradi česar razvojni potenciali in sami vodni viri v praksi pogosto ostanejo neizkoriščeni. Največjo oviro za določanje lastništva nad mednarodnimi (transnacionalnimi) vodnimi viri pa predstavlja pomanjkanje enotnega in jasnega mednarodnopravnega načina oziroma pristopa za a) (miroljubno) razreševanje obstoječih konfliktov za vodne vire in b) vzpostavitev učinkovitega managementa nad omejenimi skupnimi resursi.

¹⁷² V primeru uporabe medsebojno izključujočih se mednarodnopravnih načel (primer neomejene teritorialne suverenosti in neomejene teritorialne integritete) (glej poglavje 7.3), mora za miroljubno razrešitev konflikta med sprtimi stranmi najprej priti do uspešnih pogajanj o obliki in višini nadomestila za (u)porabo skupnih vodnih virov oziroma o povračilu za (negativne) posledice zmanjšanja kvalitete in/ali razpoložljive količine skupnih vodnih virov. V nasprotnem primeru vsaj ena stran ne bo zadovoljna s končno razrešitvijo vodooskrbnega problema, kar največkrat vodi k zaostrovanju odnosov in intenziviranju konfliktov.

Poleg tega Dombrowsky (1995: 51-70) ugotavlja, da je zaradi odsotnosti primerne substituta in visoke stopnje soodvisnosti uporabnikov, v obdobjih, ko pride do večjih sprememb v načinu in/ali obsegu (u)porabe skupnih vodnih virov oziroma ko se spremenita količina in/ali kvaliteta razpoložljivih vodnih virov, zelo verjeten tudi prenos negativnih posledic tovrstnega razvoja dogodkov na t.i. zunanji dejavnik (tretjo stran).

Kljub predstavljenim oviram, se v teoriji in celo v praksi vse bolj uveljavlja zamisel o tržni prodaji (uvozu in/ali izvozu) vodnih virov in vzpostavitvi lokalnih, regionalnih in mednarodnih trgov vodnih virov, ki naj bi delovali na podoben način, kot ostali že obstoječi trgi ključnih (strateških) dobrin. V osnovi gre za dokaj radikalno rešitev, ki naj bi v veliki večini sušnih območij sveta (na miroljuben način) razrešila vodooskrbne probleme. Po drugi strani pa bi na ta način zagotovo ustvarili tudi celo serijo novih problemov in varnostnih izzivov (primer stopnjevanja razlik med revnimi in bogatimi).

6.1.1 EKONOMIKA VODNIH VIROV

Med tri ekonomske dejavnike, s katerimi se tradicionalno vrednoti vodne vire, Allan (2002: 123-27) uvršča: a) mehanizme ponudbe in povpraševanja, b) kvaliteto vira, ki jo zahteva (u)porabnik ter c) posledične stroške dobave in končno ceno dobrine. Ekonomska vrednost vodnih virov je v obliki kombinacije zahtevane količine, kvalitete in njihove donosnosti (na globalni ravni) sistematično prikazana v tabeli 6.1,¹⁷³ na podlagi katere je med drugim najlažje identificirati tudi gospodarske sektorje in uporabnike, ki bi jih morebitna sprememba cene (zvišanje ekonomske vrednosti vode) in/ali mednarodno pravne zakonodaje najbolj prizadela (Allan 2002: 279-82).¹⁷⁴

Zaradi kulturnih razlogov in tradicije se v primeru razprave o vodooskrbi največkrat izhaja iz prepričanja, da naj bi bili vodni viri zastoj, oziroma da je njihova ekonomska vrednost minimalna. Od takšne ureditev imajo (načeloma) koristi vsi akterji.¹⁷⁵ Kljub temu na regionalni ravni (primer

¹⁷³ Glej tabelo 6.1 : Poraba vodnih virov glede na kombinacijo njihove kvantitete, kvalitete in donosnosti na strani 108.

¹⁷⁴ Daleč največji (u)porabniki vodnih virov so kmetje, ki pa si zanje v povprečju lahko privoščijo odšteti le zelo majhne vsote denarja (0,1 do 0,25 USD/m³). Sledijo jim gospodinjstva (1 USD/m³) in industrija. Daleč najvišjo ekonomsko vrednost pa na mednarodnem trgu dosega ustekleničena pitna voda (100 do 3000 USD/m³) (Allan 2002: 125).

¹⁷⁵ Največ vode (okoli 75 odstotkov) se v svetu namreč (u)porabi za pridelavo hrane (glej grafa 5.6 in 5.7 na straneh 234 in 235). Višja ekonomska vrednost vode, bi zagotovo zmanjšala obseg proizvodnje hrane v svetu, saj si kmetje relativno

Bližnjega vzhoda in severne Afrike), kjer že vlada kronično pomanjkanje, že desetletja prihaja do opaznih odstopanj, od na globalni ravni uveljavljenih nizkih cen vodnih virov. Med tovrstne primere je moč uvrstiti vodooskrbo s pomočjo:

- a) velikopoteznih vodooskrbnih projektov,¹⁷⁶
- b) tankerjev in vlečnih vreč polnih vode iz držav s presežki vodnih virov (največkrat gre za RID),
- c) recikliranja odpadnih voda (na lokalni ravni in na ravni porečja),
- d) razsoljevanja in
- e) virtualne vode¹⁷⁷ (Dombrowsky 1995: 168).¹⁷⁸

Tabela 6.1 : Poraba vodnih virov glede na kombinacijo njihove kvantitete, kvalitete in njihove donosnosti

	potrebna količina		
	velika	srednje velika	majhna
potrebna kvaliteta			
majhna količina / visoki stroški / visok dobiček 1USD/m³			
zelo visoka	ne obstaja	nekatero industrije nekatero storitvene dejavnosti	pitje
srednja količina / srednje visoki stroški / visok dobiček 1USD/m³			
visoka	ne obstaja	gospodinjstvo	nekatero industrije nekatero storitvene dejavnosti
velika količina / majhni stroški / majhen dobiček 0.1USD/m³			
nizka	kmetijstvo	nekatero industrije nekatero storitvene dejavnosti	ne obstaja

Allan (2002: 280)

drage vode enostavno nebi več mogli privoščiti. Po drugi strani si tudi večina ljudi občutno dražje hrane enostavno nebi več mogla privoščiti (Handley 1999: 145). Končen rezultat bi bil nedvomno razpad mednarodnega prehranskega trga, uresničitev scenarija vesplošnega kaosa in uveljavljanje radikalno drugačnih družbenih ureditev (primer avtoritarnih sistemov).

¹⁷⁶ Najbolj tipična tovrstna primera v svetu sta t.i. nacionalni vodooskrbni sistem (ang. national water carrier) v Izraelu in t.i. velika umetna reka (ang. great man-made river) v Libiji.

¹⁷⁷ Virtualna voda igra politično in ekonomsko nevidno a izjemno pomembno vlogo, saj velikemu številu ljudi in nacionalnim ekonomijam DVR pomaga pri navidez neopaznem reševanju problema kroničnega pomanjkanja vodnih virov (Allan 2003: 715). Več o tem v poglavju 6.3.1.3.

¹⁷⁸ Glej tabelo 6.2 : Tipologija vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki na strani 109.

Tabela 6.2 : Tipologija vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki

način pridobivanja vodnih virov	bn m ³ /l	stroški dostopa
<i>naravni vodni viri: za vsestransko uporabo</i>		
padavine – dež, sneg, rosa	50 (± 40 %)	neopazen, pri izračunih se ga ne upošteva, zastoj
površinske vode za namakanje	x >200	nizki stroški 0.01 - 0.1USD/m ³
podtalnica za namakanje	100	variabilni strošek 0.1 - 1USD/m ³
reciklirana voda za namakanje (primer Egipta)	20 (± 20 %)	neopazen, pri izračunih se ga ne upošteva
<i>vodni viri, ki v prostoru krožijo na drugačen način: neekonomični za proizvodnjo hrane</i>		
veliki nacionalni vodovodi:		
(primer Izraela)	0.4	visoki stroški 0.6USD/m ³
(primer Libije)	2.5	visoki stroški x > 0.6USD/m ³
tankerji in vlečne vreče	x >0.1 (do leta 2005)	visoki stroški x > 1USD/m ³
virtualna voda	40 (narašča)	ni (finančne) cene; vrednost se izplačuje v blagu
<i>na drugačen način pridobljeni vodni viri: neekonomični za proizvodnjo hrane</i>		
reciklirana voda iz kanalizacije namenjena gospodinjstvom, industriji in storitvenim dejavnostim	1 (narašča)	visoki stroški x > 1USD/m ³
razsoljevanje	1 (narašča)	visoki stroški x > 1USD/m ³

bn m³/l = milijarda m³/leto

Vir: Prirejeno po FAO (1997 a: 38); FAO (1997 b: 281); Allan (2002: 43).

Zato vode iz zgoraj omenjenih alternativnih virov ni ekonomično uporabljati v kmetijstvu. Kljub temu, skoraj vse države v sušnih območjih tretjega sveta še naprej intenzivno gradijo velikopotezne razvojne projekte in vlagajo znatna finančna sredstva v vseh pet predstavljenih alternativnih načinov vodooskrbe, katerih končen cilj je pridobivanje velikih količin (ekonomsko relativno drage) vode za zadovoljevanje rastočih nacionalnih potreb (v prvi vrsti za kmetijstvo) (Brill 2001: 695-705; Sager 2004: 720-22).

6.2 VODA KOT NEEKONOMSKA DOBRINA

Že Boulding (1964: 53-75) je opozarjal, da vodnih virov zaradi tradicionalne verske oziroma ideološke vloge, kot simbola življenja, moči in čistosti ni moč prepustiti zgolj krutim ter z etičnega, moralnega in pravnega vidika pogosto spornim mehanizmom in procesom tržnega gospodarstva. Vodni viri imajo namreč poleg čisto ekonomske vrednosti, tudi simbolično kulturno vrednost, ki je ni moč ovrednotiti, ali enostavno izplačati z denarjem.¹⁷⁹ Poleg tega je moč predvideti, da bi pri poskusu razreševanja konkretnih konfliktov za vodne vire z izvajanjem koncepta t.i. vodnih trgov (ang. water markets)¹⁸⁰ naleteli vsaj na šest večjih ovir (argumentov), ki bi spodbijale smiselnost tovrstne rešitve. Mednje Baumol in Oates (v Lonergan 2000: 57-9) uvrščata:

- a) Strmenje za višjo stopnjo učinkovitosti in ekonomičnosti uporabe vodnih virov v veliki meri ignorira etično načelo o pravični in enakopravni (u)porabi. Trg namreč predpostavlja, da so vsi potencialni kupci enakopravni in da imajo enake izhodiščne možnosti.¹⁸¹
- b) Trg ne odraža vedno (realne) potrebe, ampak predvsem želje in predvidevanja (subjektivna pristranska dimenzija).
- c) Kriterij učinkovitosti praviloma ne upošteva potreb bodočih generacij. Učinkovita (u)poraba je učinkovita le za sedanjo generacijo. Bodoče generacije ne morejo vplivati na trenutne odločitve, ampak lahko v prihodnje le trpijo njihove posledice. V vmesnem obdobju zanje skrbi država, ki je posledično prisiljena vplivati na dejavnost na trgu.

¹⁷⁹ Voda kot (politični) simbol tradicionalno ne predstavlja tako resen objekt ogrožanja kot je npr. okupacija dela državnega ozemlja. V primeru, ko je možno nacionalne cilje (ne)posredno uresničiti s pomočjo vodnih virov pa lahko disproportionalno naraste prav njena simbolična vrednost. Prav ta ima v mednarodnih odnosih pogosto odločilno vlogo (Allan 2002: 226, Scheumann 2003: 754-61). Tako je bila npr. izraelska vlada na čelu s premierjem Shimonom Peresom in zunanjim ministrom Ehudom Barakom v devetdesetih letih preteklega stoletja pripravljena na pogovor s Sirijo o spornem ozemlju (Golani), ne pa tudi o vodnih virih, ki se nahajajo na njem, zaradi česar so pogajanja dejansko postala nesmiselna (Tarnopolsky 1996: 23). Medzini (2000: 223-30) pa na podlagi študije pomena in vloge vodnih virov reke Evfrat v obdobju 1920 do 2020 ugotavlja, da se njihova politična, simbolična in ekonomska vrednost za vse tri ključne akterje v porečju (Turčijo, Sirijo in Irak) skozi čas progresivno povečuje.

¹⁸⁰ Gre za razmere, v katerih ceno dobrine (v našem primeru vode) določa izključno razmerje med ponudbo in povpraševanjem na prostem (lokalnem, regionalnem ali mednarodnem) trgu (Pigram 1997: 62-74). Z uvedbo tovrstnega trga se je v Gani (leta 2000) cena vode podvojila. Povprečni državljani mora tako zanjo odšteti kar četrtno svojega dohodka oziroma desetino svojega dnevnega zaslužka (Mesbahi 2004: 2, 3). Največje (relativno) breme skokovite rasti življenjskih stroškov pa morajo nositi najrevnejši prebivalci.

¹⁸¹ Temu v praksi pogosto žal ni tako. Pri Izraelcih je namreč BDP na prebivalca 20 krat višji kot pri Palestincih, zaradi česar bi bili slednji v primeru vzpostavitve vodnih trgov, zaradi premajhne kupne moči, že v izhodišču v podrejenem položaju (Allan 2002: 127, 140). Poleg tega bi se v tem primeru postavilo tudi vprašanje povračila škode za izraelsko načrtno večdesetletno prekomerno izčrpavanje podtalnice na zasedenih ozemljih. Očitno je, da bi uvajanje vodnih trgov, kot dodatnega sredstva za razreševanje izraelsko-palestinskega konflikta povzročilo več problemov, kot bi jih odpravilo.

- d) Tržni mehanizmi ne upoštevajo morebitnega vpliva zunanjih dejavnikov (primer socialnih stroškov in posledic) (u)porabe vode, ki so lahko negativni ali pozitivni.¹⁸²
- e) Izhodišče za učinkovito delovanje trga je dokončna določitev lastninskih pravic, pri čemer se v prvi vrsti izpostavlja problem vrednotenja in kombiniranja javnih vodnih virov v lasti države in privatnih vodnih virov.¹⁸³
- f) Za učinkovito delovanje trga mora biti zagotovljena tudi popolna ali vsaj enaka stopnja mobilnost vodnih virov v družbi, kar zaradi velikih razlik v gostoti prebivalstva in stopnji razvitosti vodooskrbne infrastrukture predstavlja težko rešljiv problem.

Zaradi kulturnih in verskih razlogov, v skladu s katerimi je voda (še vedno) preveč pomembna ali sveta, da bi njeno (u)porabo lahko uravnavala brezosebna pravila prostega trga, v RID omejujejo a) razvoj institucij, ki vodne vire obravnavajo izključno kot ekonomsko dobrino in b) realizacijo številnih velikopoteznih vodooskrbnih projektov v DVR. Na podlagi tega Clawson (v Cronin 1996: 75) sprejme zaključek, da so pravne omejitve in zgodovinske pravice očitno še vedno pomembnejše od učinkovitega ekonomskega managementa skupnih vodnih virov na državni in mednarodni ravni.

Ker pa vodni viri postajajo vse bolj redka dobrina, stopajo v ospredje predvsem številne pozitivne strani koncepta celovitega integriranega sistema managementa in institucij, ki vodo obravnavajo kot ekonomsko dobrino in posledično vzpodbujajo prenose (izvoz ali uvoz) oziroma izmenjavo dobrin med različnimi potencialnimi (u)porabniki (kmetijstvo, industrija idr.) znotraj držav in med državami. Zaradi spreminjajočih se podnebno-klimatskih in socialno-ekonomskih pogojev je namreč moč pričakovati, da bodo obstoječi neprožni meddržavni dogovori in pogodbe o (u)porabi skupnih vodnih virov (s poudarkom na DVR), ki v prvi vrsti temeljijo na fiksnih kvotah vezanih na letni čas, postali predmet vse intenzivnejših konfliktov in pritiskov med sptimi stranmi. Njihovo dosledno

¹⁸² Glej tabelo 7.2 : Možni učinki, ki jih pri uporabi skupnih vodnih virov državi v spodnjem toku reke povzroča država v zgornjem toku reke na strani 128.

¹⁸³ Storer (1994: 265) in Dellapena (1995: 153) ugotavljata, da trend uveljavljanja privatne lastnine, kljub številnim prednostim, ni primeren za vodooskrbni sektor in omejene naravne vire, kakršna je voda. Zato ne preseneča podatek, da kar 90 do 95 odstotkov vode uporabljene v kmetijstvu (na globalni ravni) ni deležno privatizacije in da je velika večina tekočih in statičnih površinskih voda obče javno dobro in posledično na voljo po relativno nizki ekonomski ceni. Omenjeni vodni viri so namreč na razpolago predvsem zaradi velikopoteznih projektov, investicij in njihovega vzdrževanja s strani javnih agencij in države.

Zato se trendu privatizacije vodnih virov, ki ga promovirajo RID, svetovna Banka in mednarodni monetarni Fond ostro upirajo predvsem v državah oziroma družbah, s tradicionalno močnimi kmetijskimi lobiji (primer Madžarske, Brazilije, Indije, Kolumbije in JAR), ki bi v primeru privatizacije izgubili največ vpliva in veljave (Mesbahi 2004: 4).

izvajanje in vzajemno spoštovanje bo zato v prihodnje vse bolj redko in problematično. Zato bo za nastajajoče probleme in varnostne izzive dolgoročno nujno potrebno najti bolj ustrezne celovite (miroljubne) rešitve.¹⁸⁴

6.3 SMOTRNA (U)PORABA SKUPNIH VODNIH VIROV

Voda je v osnovi vrednejša od nafte, saj je ni moč nadomestiti z nobeno drugo dobrino. Substitut za vodne vire dejansko ne obstaja. Kljub temu je moč v strokovni literaturi¹⁸⁵ zaslediti pojem substitucija vodnih virov, ki vključuje bolj ekonomično in dolgoročno smotno uporabo obstoječih vodnih virov in izkoriščanje dodatnih vodnih virov, ki do sedaj niso bili na voljo. Zmanjševanje napetosti med ključnimi akterji, preprečevanje eskalacije konfliktov za vodne vire in njihovo miroljubno razreševanje, naj bi (srednjeročno in dolgoročno) omogočilo oblikovanje celovitega modela ekološko in ekonomsko smotrnega razvoja družbe in/ali države,¹⁸⁶ ki vključuje:

- a) Povečevanje ponudbe skupnih vodnih virov (ang. supply side management).
- b) Usmerjanje (u)porabe skupnih vodnih virov (ang. demand side management).
- c) Zaščito skupnih vodnih virov, kar zahteva razvoj in uveljavitev jasnih in pravičnih mednarodnih načel in pravil ter spreminjanje navad in percepcije akterjev in ljudi v odnosu do vodnih virov (na lokalnih, nacionalni, regionalni in na mednarodni ravni).¹⁸⁷

Glavna ideja je v tem, da naj bi uvajanje kombiniranih sprememb na vseh treh področjih omogočilo ekološko smotno (u)porabo omejenih virov. Za to je na voljo dolg seznam konvencionalnih in nekonvencionalnih pristopov in tehnik, ki se med seboj razlikujejo po svojem a) razvojnem potencialu, b) stroških, c) dosegu in prilagodljivosti, d) končnem učinku, e) posledicah za okolje in f) socialno-političnih posledicah (Dombrowsky 1995: 141-2).

¹⁸⁴ V tej luči Allan (2002: 166-72) izpostavlja pozitiven trend spreminjanja tradicionalnih pogledov v DVR, v skladu s katerim vodni viri niso ekonomska dobrina, v bolj pragmatično prepričanje, da so vodni viri ekonomska in socialna dobrina.

¹⁸⁵ Gleick 1994: 6-15, 35-42; Allan 1995-96: 12-15; Spillmann 1997: 51-53; Glatzl 2001: 712-13.

¹⁸⁶ Klötzli 1992: 1; Simonis 1993: 5; Dombrowsky 1995: 188-210; Kliot 2000: 197-205; Cech 2003: 426-43.

¹⁸⁷ Več glej v poglavjih 5. Strateški pomen vodnih virov, 7.4 Neskladja in pomanjkljivosti mednarodnega prava, 6.1 in 6.2 Voda kot (ne)ekonomska dobrina.

6.3.1 POVEČEVANJE PONUDBE SKUPNIH VODNIH VIROV

Prvi in nedvomno najpomembnejši cilj nacionalne hidrološke politike držav v subtropskem pasu je povečevanje obsega ponudbe skupnih vodnih virov, saj to omogoča (začasno) razrešitev vodooskrbnega problema oziroma preložitve potencialnih konfliktov, brez potrebe po izvajanju velikopoteznih in bolečih ekonomskih in socialnih reform. V ta namen služijo številni konvencionalni pristopi in metode, kamor sodijo a) neposredna uporaba površinskih voda in podtalnice, b) zbiranje kapnice,¹⁸⁸ c) gradnja akumulacijskih jezov in skladiščenje sezonskih presežkov vodnih virov, d) umetno polnjenje zalog podtalnice, e) večkratna uporaba vodnih virov in recikliranje¹⁸⁹ ter f) prenos vodnih virov preko večjih razdalj po kopnu.¹⁹⁰ Poleg teh so se uveljavile tudi tri nekonvencionalne metode za razreševanje vodooskrbne problematike: a) razsoljevanje (ang. desalination) morske vode,¹⁹¹ b) t.i. cepljenje oblakov (nem. wolkenbeimpfung)¹⁹² in c) prenos

¹⁸⁸ Zbiranje kapnice je prastar pristop sezonskega pridobivanja manjših količin vodnih virov, ki je danes skorajda pozabljen. Na ta način so Nabatejci pred dobrima dvema tisočletjema v puščavi uspeli vzpostaviti bogato civilizacijo. Assaf (1993: 142) trdi, da je moč danes v sušnih delih Jordanije (primer DVR) s pomočjo 100 m² velike zbiralne površine (strehe) letno zbrati 48 m³ vode, kar zadostuje za gospodinjске potrebe enega člana gospodinjstva. Gre torej za pragmatičen pristop k povečevanju ponudbe, ki temelji na tradicionalnih metodah in rešitvah.

Po drugi strani pa Zupančič (2003: 274; 2004: 97-106) v primeru vodooskrbe kraških pokrajin v Sloveniji (primer RID) zaradi razvejanosti sodobne vodooskrbne infrastrukture izpostavlja predvsem kulturno vrednost t.i. tradicionalnih načinov zbiranja in skladiščenja vodnih virov (vključno s kapnico) in nakazuje na njihov razvojni potencial na lokalni in regionalni ravni.

¹⁸⁹ Gre za ciljno usmerjeno a) ponovno uporabo vodnih virov brez dodatnega prečiščevanja (primer namakanja polj bombaža v Izraelu) in b) recikliranje oziroma prečiščevanje in ponovno uporabo vode, s čimer se razbremenijo ostali vodni viri višje kakovosti. Najboljši tovrsten primer je Izrael, ki je leta 1993 ponovno uporabil 50 odstotkov vodnih virov, leta 2000 pa že 70 odstotkov razpoložljivih vodnih virov (Dombrowsky 1995: 162-68). Khouri (1992: 136) na osnovi regionalne študije povprečno ceno tovrstnih vodnih virov ocenjuje na 0,35 USD/m³, pri čemer poudarja, da bi bilo vsaj delno prečiščevanje odpadnih voda tako ali tako potrebno opraviti zaradi ekoloških in zdravstvenih razlogov. Temu v prid govori tudi izraelska študija, ki omenjene stroške ocenjuje na 0,26 do 0,52 USD/m³ (Ben Gurion University of the Negev & Tahal Consulting Engineers 1994: 10).

¹⁹⁰ Turški predsednik Özal je leta 1991 predlagal gradnjo t.i. bližnjevzhodnega mirovnega vodovoda v vrednosti 21 milijard ameriških dolarjev, ki naj bi vodo iz turških rek Seyhan in Ceyhan pred iztekom v morje preusmeril v vodovod s potencialom 1.200 milijonov m³ na leto. Oskrboval naj bi vse države Bližnjega vzhoda, do vključno Združenih arabskih Emiratov, in s pomočjo krepitve medsebojnega vsestranskega zaupanja in sodelovanja v skupnem megaprojektu omogočil mirno razreševanje arabsko-izraelskega konflikta ter večine ostalih obstoječih sporov v regiji (The Washington Times v Brill 2001: 701; Cech 2003: 421). Ključ za uspešno razrešitev konfliktov v tem primeru predstavlja zamisel o vzpostavitvi popolne medsebojne vodooskrbne soodvisnosti večine držav v družbenogeografski regiji, kar naj bi dolgoročno vodilo tudi do njihovega tesnejšega gospodarskega povezovanja po vzoru EU.

¹⁹¹ Najbolj ambiciozna projekta razsoljevanja morske vode na svetu sta kanala, ki naj bi Mrtvo morje povezovala s Sredozemskim ali Rdečim morjem. Gre za izraelsko-jordansko idejo o ponovnem polnjenju Mrtvega morja, ki bi omogočila pridobivanje vode in električne energije (zaradi 400 metrske višinske razlike). Slednja bi bila v veliki meri porabljena za proces razsoljevanja morske vode. Za realizacijo enega od obeh omenjenih projektov pa bi bilo potrebno vložiti vsaj 3 milijarde USD. Povprečna cena na ta način pridobljene sladke vode bi se zato gibala med 1 in 2 USD/m³ (Wolf 1995: 255). Tudi ta megaprojekt bi imel številne negativne posledice, med katerimi je potrebno izpostaviti predvsem potrebo po preselitvi lokalnega prebivalstva iz sedanjega priobalnega pasu Mrtvega morja in povečano potresno ogroženost širše regije, zaradi povečane obremenitve morskega dna Mrtvega morja.

vodnih virov preko večjih razdalj po morju.¹⁹³ Na podlagi vseh predstavljenih metod in tehnik je moč vodne vire, s katerimi naj bi povečali obseg in kvaliteto ponudbe, združiti v štiri osnovne kategorije:

- a) Vodne vire, ki so bili odkriti šele pred kratkim (primer zalog arteške vode na Madagaskarju).
- b) Vodne vire, katerih izkoriščanje omogočajo dosežki sodobne tehnike in tehnologije (primer razsoljevanja morske vode ali črpanje arteške vode), ali pa je bilo njihovo izkoriščanje do sedaj neekonomično oziroma preveč drago.
- c) Obstoječe vodne vire, ki bi jih lahko z dosežki sodobne tehnike lahko pri zadovoljevanju obstoječih potreb izkoristili bolj optimalno (z manjšimi izgubami). Gre za pristop ekonomizacije in racionalizacije (u)porabe vodnih virov na ravni lokalnih skupnosti, države ali regije.¹⁹⁴
- d) Virtualno vodo (nem. virtuelles wasser) oziroma potencialne prihranke pri izkoriščanju obstoječih vodnih virov, do katerih bi lahko prišlo v primeru radikalnih sprememb namena njihove (u)porabe in oblikovanju globalne mreže (trga) ponudbe in povpraševanja za ta

¹⁹² Gre za posipavanje oblakov s srebrovim jodidom (iz letala), ki povzroča kondenziranje vodnih hlapov in posledično tudi padavine. Harpaz (1992: 59) navaja, da so v Izraelu med leti 1961 in 1975 na ta način povečali količino padavin za 14 odstotkov, pri čemer so relativni stroški znašali 0,01 USD/m³ vode. Po drugi strani ima uporaba tovrstne tehnologije tudi številne negativne posledice, kamor sodita predvsem onesnaževanje okolja in protesti sosednjih držav zaradi enostranskega prilaščanja skupnih vodnih virov (oblakov). Poleg tega je moč omenjeno tehniko uporabiti le v obdobju formiranja nevihtnih oblakov in ne v obdobju dolgotrajnih suš, ko ni ustreznih meteoroloških pogojev za njihov nastanek.

¹⁹³ Med tovrstne projekte sodita a) uporaba velikanskih modularnih polivretanskih vreč (ang. medusabags), ki bi jih po morju vlekli luški vlačilci in b) ladijski transport tekočih snovi, s pomočjo klasičnih tankerjev. Med slednje sodi tudi turški projekt, v skladu s katerim naj bi vodo iz reke Menavgat tik pred njenim izlivom v Sredozemsko morje prečrpavali v tankerje in z njimi oskrbovali vsa večja obalna mesta v vzhodnem Sredozemlju po relativno ugodni ceni 0,08 USD/m³, ki je nekoliko nižja od cene vode pridobljene s procesom razsoljevanja (Brill 2001: 698-702; Schiffler 2000: 150-68). Tovrstni projekti predstavljajo prilagodljivo in ekonomično alternativo velikopotezni gradnji t.i. megavodovodov med državami.

Med glavne potencialne izvoznice sodijo države z večjimi presežki vodnih virov, kamor je med drugim moč uvrstiti tudi Slovenijo, ki v povprečju izkoristi le 30 odstotkov letno razpoložljivih vodnih virov (Doktrina civilne obrambe RS 2002: 49). Po podatkih ZN pa je ta vrednost še občutno nižja, saj naj bi v Sloveniji v povprečju letno uporabili manj kot deset odstotkov razpoložljivih obnovljivih vodnih virov (Global Environmental Outlook 2003: 164).

¹⁹⁴ Kar 65 do 75 odstotkov sladke vode v svetu je porabljeno za potrebe kmetijstva. Dosežki sodobne tehnologije (primer naprednega kapalnega sistema za namakanje) (ang. drip irrigation system) omogočajo do 400 odstotkov bolj učinkovito (u)porabo obstoječih zalog vodnih virov. Problem predstavlja le pomanjkanje finančnih sredstev namenjenih za izgradnjo ali modernizacijo namakalnih sistemov v DVR (Glatzl 2001: 713). Za izgradnjo kapalnega sistema za namakanje na pridelovalnem območju velikosti enega hektarja je namreč potrebno vložiti kar 1500 do 3000 USD (Libiszewski 1995a: 62).

Po drugi strani pa tudi z ekonomizacijo (u)porabe, ki jo omogočajo dosežki sodobne tehnike in tehnologije v sušnih območjih tretjega sveta dolgoročno ni možno zmanjšati ali ohranjati obstoječe razlike med ponudbo in porabo vodnih virov. To zagotavlja kombinacija visokega prirastka lokalnega prebivalstva in opaznega krčenja obsega razpoložljivih vodnih virov. Slednje je v prvi vrsti posledica prekomernega izkoriščanja in negativnega učinka globalnih podnebni sprememb.

strateško pomemben naraven vir. Gre za pristop ekonomizacije in racionalizacije (u)porabe na ravni regij ali sveta kot celote (Allan 2003: 715-17).

6.3.1.1 ARTEŠKA VODA

Arteška voda je voda iz pradavnine, ki je v obliki velikanskih podzemnih rezervoarjev uskladiščena oziroma ujeta med dve zemeljske plasti globoko pod zemeljskim površjem. Glede na svoj geološki položaj in porazdelitev je primerljiva z nahajališči nafte. Tudi tehnologija in postopki za črpanje arteške vode so identični tistim za črpanje nafte. Ciklusi naravne obnove zalog arteške vode so dolgi več stoletij, največkrat nekaj tisočletij, v nekaterih primerih pa se zaloge po naravni poti sploh ne obnavljajo. Zato lahko za razliko od ostalih vodnih virov, v tem primeru, podobno kot pri nafti, dejansko govorimo o neobnovljivem naravnem viru. Njihovo izkoriščanje lahko zato predstavlja le kratkoročno ali srednjeročno rešitev problema vodooskrbe.¹⁹⁵ Odkrivanje novih zalog in njihovo izkoriščanje lahko tako le začasno ublaži vsestransko negativne posledice stalno naraščajočih potreb in začasno prestavi resnejše konflikte za vodne vire. V nekaterih specifičnih primerih, kot sta npr. oaza Kufra v Libiji in pokrajina Ta'iz v Jemnu, pa jih lahko celo povzroči.

Zaloge arteške vode predstavljajo glavni vodni vir v številnih sušnih območjih in državah, kot so: Združeni arabski Emirati, Kuvajt, Saudska Arabija, Libija, Avstralija in zahodi del osrednjega dela ZDA.¹⁹⁶ Velik del podzemnih rezervoarjev arteške vode leži na obmejnih območjih in zato podobno kot reke, ki tečejo preko državnih meja, pogosto predstavlja razlog za meddržavne (oborožene) konflikte oziroma spore za njihov nadzor in pravice do izkoriščanja.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Saudska Arabija naj bi tako zaradi želje po samozadostnosti na področju prehrane med leti 1980 in 1995 za pridelavo žita porabila kar 95 odstotkov razpoložljivih zalog arteške vode (Gleick 1994: 6-15). Končna cena arabskega žita je bila kar 6 krat višja od cene omenjene dobrine na svetovnem trgu, zaradi česar je za pokrivanje stroškov proizvodnje in spodbujanje izvoza domačega žita država namenila izjemno visoke subvencije, ki so jih pokrivali z dobičkom od izvoza nafte (Allan 2002: 171). Takšna nesmiselna državna politika, ki je dejansko pomenila, da je puščavska država v obliki žita dobesedno izvažala svoje skromne zaloge vode in v ta namen še neekonomično trošila dohodke od izvoza nafte, je bila dokončno opuščena šele leta 1994, ko je arteške vode skorajda povsem zmanjkalo (O'Sullivan 1994: 9).

Po drugi strani pa željo po samozadostni oskrbi s ključnimi prehrabnimi proizvodi in posledično visoko subvencioniranje domače proizvodnje še danes lahko opazimo tudi v številnih RID (primer Japonske in njene pridelave riža) (Clawson v Cronin 1996: 72).

¹⁹⁶ Al Alawi in Abdulrazzak v Rogers in Lydon 1994: 179.

¹⁹⁷ Takšen primer so velikanske zaloge arteške vode v okolici oaze Kufra v Libiji, ki predstavljajo predmet spora med Libijo, Egiptom, Sudanom in Čadom.

Za izkoriščanje zalog arteške vode je potrebno: a) na podlagi precizne geološke karte ozemlja odkriti bogata nahajališča, kar zahteva vrtanje večjega števila poskusnih vrtin, b) postaviti potrebno infrastrukturo za izkoriščanje (črpališča in razdelilne sisteme), zaradi česar je potrebno imeti tudi ustrezno razvit sistem komunikacij (prometnic), c) obvladati tehnološko tehnične elemente črpanja oziroma razpolagati z ustrezno usposobljeno delovno silo in d) imeti na razpolago stalen vir energije za črpanje in proces razsoljevanja (hidroelektrarne, elektrarne na nafto ali zemeljski plin). Zaradi pomanjkanja potrebnega finančnega vložka, neustrezno usposobljenega kadra, slabo razvitega sistema energetske oskrbe in na splošno nezadostno razvite infrastrukture, večina gospodarsko slabše razvitih DVR razpoložljivih zalog arteške vode sploh ne more izkoriščati. Temu v prid govori tudi zgoraj predstavljen seznam največjih uporabnic arteške vode, kamor sodijo predvsem bogatejše države, ki razpolagajo z velikimi zalogami fosilnih goriv.

Ker gre v primeru arteške vode za prostorsko omejen vodni vir, ki za razliko od ostalih vodnih virov ne kroži v prostoru, je njegovo obvladovanje (nadzor nad črpališči) možno zagotoviti s pomočjo omejene uporabe vojaške sile. Gre torej za redki primer potencialnih oboroženih konfliktov za vodne vire, kjer je možno s ciljno usmerjeno uporabo vojaške sile, v relativno kratkem obdobju, doseči načrtan vojaški in politični cilj (popoln nadzor nad vodnim virom). V ostalih primerih, kjer gre za konflikte za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov, kot so npr. reke ali večja sladkovodna jezera, bi bilo namreč potrebno za dosego absolutnega nadzora dejansko nadzirati večino porečja¹⁹⁸ ali povodja.¹⁹⁹ Ker gre v obeh primerih največkrat za velikanske površine ozemlja,²⁰⁰ ki so praviloma tudi gosto poseljene, bi bilo potrebno za njihovo zasedbo in obvladovanje mobilizirati, uporabiti in na terenu ohranjati vojaške formacije velikosti korpusov in armad.

¹⁹⁸ Porečje je ozemlje (površina) od koder se vse površinsko in podzemno tekoče vode iztekajo v isto reko (primer porečja Donave).

¹⁹⁹ Povodje je ozemlje (površina) od koder se vse površinsko in podzemno tekoče vode iztekajo v isto morje (primer črnomoškega povodja). Izjemo predstavlja vodovje tistih reke, ki se ne izteka v morje, ampak v večja jezera znotraj kontinenta. V teh primerih lahko govorimo o povodjih, kot ozemlju od koder se vse površinsko in podzemno tekoče vode iztekajo v isto jezero (primer povodja jezera Čad).

²⁰⁰ Porečji Evfrata in Tigrisa (voda iz obeh rek je predmet spora med Turčijo, Sirijo, Irakom in Iranom) skupaj (porečje Shatt al Araba) obsegata kar 765.831 km². Povodje jezera Čad (voda iz njegovih pritokov in upadajoče zaloge vode v jezeru samem so predmet spora med Čadom, Centralnoafriško republiko, Kamerunom, Nigrom in Nigerijo) pa obsega kar 2.497.918 km² (Carroll 2002: Supplement to National Geographic, september 2002).

6.3.1.2 RAZSOLJEVANJE MORSKE VODE

Odstranjevanje soli iz morske vode je tehnološko-tehnično možno izvesti na več različnih načinov. Vsem pa so skupni visoki finančni stroški in velika poraba energije, zaradi česar se za takšen postopek pridobivanja pitne vode odloča razmeroma malo držav. Kljub upadanju stroškov proizvodnje, je namreč končna cena na ta način pridobljene sladke vode še zmeraj razmeroma visoka (1,5 do 3 USD/m³). Pri sodobnejših napravah, ki zaenkrat še niso v uporabi pa naj bi se cena gibala med 0,5 in 1 USD/m³ (Hillel 1994: 253; Libiszewski 1995a: 55-56). Zato na ta način pridobljena sladka voda zaenkrat pokriva le 0,1 odstotek od skupno (u)porabljene sladke vode na svetu (Ohlsson 1999a: 11).

Razsoljevanje zato predstavlja smiseln način pridobivanja dodatnih vodnih virov le v izredno sušnih in z energetskega bogatih območjih sveta (primer z nafto bogatih držav Perzijskega zaliva)²⁰¹ in na večjih, gosteje naseljenih otokih, ki nimajo lastnih virov sladke vode (primer Malte). Ker je v obeh primerih potrebno zagotoviti znatna finančna sredstva za izgradnjo ustrezne infrastrukture (energetskega omrežja, črpališč slane vode, t.i. vodnih rafinerij in razdelilnega sistema) in zagotavljanje usposobljene delovne sile, ki bo skrbela za nemoteno delovanje in vzdrževanje tehnološko zahtevnih sistemov, razsoljevanje morske vode za veliko večino DVR (vsaj zaenkrat) še ne predstavlja ustrezne rešitve.

Prav nasprotno. Zahvaljujoč tehnološko tehničnemu razvoju in uvajanju nove generacije relativno dragih in tehnološko zahtevnih sistemov za razsoljevanje, bodo lahko tudi v prihodnje le bogatejše države tretjega sveta (primer Izraela) zmožne nemoteno oskrbovati lastno prebivalstvo s pitno vodo. Zato je realno pričakovati, da se bodo razlike v hitrosti gospodarskega razvoja in življenjskem standardu ljudi v DVR (med državami in med družbenimi skupinami znotraj posamičnih držav) v prihodnje le še povečevale, kar bo še dodatno stopnjevalo številne že obstoječe konflikte med njimi.

Zaradi razmeroma visokih stroškov proizvodnje predstavlja proces razsoljevanja ekonomsko sprejemljivo rešitev le v primeru zadovoljevanja potreb industrije in gospodinjstev. Uporaba na ta

²⁰¹ Dve tretjini svetovnih kapacitet za razsoljevanje se nahaja v z nafto bogatih državah (na Arabskem polotoku) (Wolf in Ross v Dombrowsky 1995: 156).

način pridobljene sladke vode za potrebe kmetijstva, ki je sicer največji (u)porabnik vodnih virov, zaradi previsokih povprečnih proizvodnih stroškov namreč ni ekonomična.²⁰² Pridobivanje sladke vode iz morske vode je torej najbolj sprejemljivo za industrializirane države v sušnih območjih sveta, ki jih je sicer razmeroma malo. Po drugi strani pa lahko zaključimo, da zaenkrat z razsoljevanjem ni moč rešiti problema ustrezne preskrbe hitro rastočega prebivalstva s hrano, kar v DVR (srednjeročno in dolgoročno) predstavlja vse resnejši varnostni izziv.

6.3.1.3 VIRTUALNA VODA

Pojem virtualna voda predstavlja logičen vsebinski podaljšek problematike namenske uporabe vse bolj omejenih vodnih virov. V osnovi gre za idejo o racionalizaciji in prerazporeditvi (u)porabe obstoječih vodnih virov v najbolj sušnih državah in regijah sveta. V skladu s takšnim pristopom, naj bi države v sušnih regijah (primer Bližnjega vzhoda) drastično zmanjšale ali celo povsem zaustavile pridelavo določenih strateških prehrabnih artiklov (npr. žita) in tako "osvobodile" velikanske količine vode, ki so bile do tedaj namenjene kmetijstvu (Allan 2003: 715-16).²⁰³ Na ta način bi lahko minimalizirale tudi negativne učinke pogostih suš na nacionalno gospodarstvo. Drastično zmanjšanje porabe vodnih virov v kmetijstvu, bi namreč ustvarilo presežke vodnih virov, ki bi tudi v primeru dolgotrajnejše suše zadostovali za pokrivanje potreb gospodinjstev in industrije.

Gre torej za pristop ekonomizacije in racionalizacije (u)porabe na ravni regij ali sveta kot celote, saj bi se na ta način lahko na osnovi načel tržnega gospodarstva izoblikoval tesneje povezan svetovni trg, na katerem bi države iz sušnih območij svoje resurse (npr. rudna bogastva) izmenjevale za hrano, ki bi jo bilo moč kupiti po razmeroma nizki ceni.²⁰⁴ Hrana pa bi se proizvajala v regijah, kjer a) sta na voljo najsodobnejša tehnologija in tehnika, b) ni pomanjkanja vodnih virov in c) ni

²⁰² Assaf (1993: 56) trdi, da najvišji (še znosni) stroški za nakup vodnih virov za potrebe kmetijstva znašajo 0,25 USD/m³. Gre za ekvivalent najvišje povprečne proizvodne vrednosti uporabljene vode za večino namakanih poljedelskih kultur, ki se pridelujejo s pomočjo sodobnih kmetijskih tehnik.

²⁰³ Do trenutka, ko je žito primerno za žetev v povprečju porabi skoraj tisoč krat več vode, kot znaša njegova lastna masa. Zato je za pridelavo enega kilograma kruha v povprečju potrebno investirati kar tisoč litrov vode (Zahnder v Spillmann 1997: 55). Za pridelavo kilograma riža, ki predstavlja osnovo prehrane v Aziji pa je potrebna približno 10 krat večja količina vode.

²⁰⁴ Na svetovnem trgu je za tono žita v povprečju potrebno odšteti okoli 140 USD, kar sicer predstavlja le polovico proizvodnih stroškov žita, saj drugo polovico z državnimi subvencijami pokrijejo največji izvozniki (EU in ZDA) sami (ABARE 1995: 195).

pomanjkanja kvalitetne obdelovalne zemlje, kar naj bi dolgoročno zagotovilo nizke proizvodnje stroške in posledično tudi razmeroma nizko ceno hrane. Povedano drugače: Gre za območja v zmerno toplem podnebnem pasu, kjer v prvi vrsti ležijo RID (Sager 2001: 719; Allan 2003: 715).²⁰⁵

Na ta način bi lahko (vsaj teoretično) zadovoljili vse večje potrebe po vodnih virih in hrani v državah s skromnimi vodnimi viri in visoko nataliteto. Nujni pogoji za uresničitev tovrstnega razvoja dogodkov pa so:

- a) Pripravljenost držav v sušnih regijah DVR, da se zavestno in načrtno odpovejo zamisli o samooskrbi z osnovnimi strateškimi dobrinami (primer žita) in postanejo odvisne od uvoza hrane (primer Saudske Arabije).
- b) Obstoj primernega substituta, ki bi ga države iz sušnih območij lahko ponudile v zameno za hrano (primer nafte).²⁰⁶
- c) Stabilnost in nemoteno delovanje mednarodnega trga, kar zaradi morebitnih (gospodarskih) kriz in vojn srednjeročno in/ali dolgoročno ni moč zagotoviti.²⁰⁷
- d) Obstoj izjemno visoke stopnje zaupanja med ponudniki hrane na eni in ponudniki drugih surovin, izdelkov in storitev na drugi strani, saj bi v nasprotnem primeru lahko prihajalo do medsebojnega izkoriščanja in/ali izsiljevanja,²⁰⁸ zaradi česar bi v sušnih predelih sveta prišlo do lakote in stopnjevanja cele serije obstoječih konfliktov v družbi.

²⁰⁵ Gre za idejo o nadaljevanju in načrtnem stopnjevanju sedanjega scenarija razvoja dogodkov. Temu v prid govori tudi dolgoročen trend zmanjševanja cen ključnih prehranskih artiklov na svetovnem trgu. Glej graf 6.3 : Cene ključnih prehranskih artiklov na svetovnem trgu (izražene v vrednosti USD iz leta 1990) na strani 120.

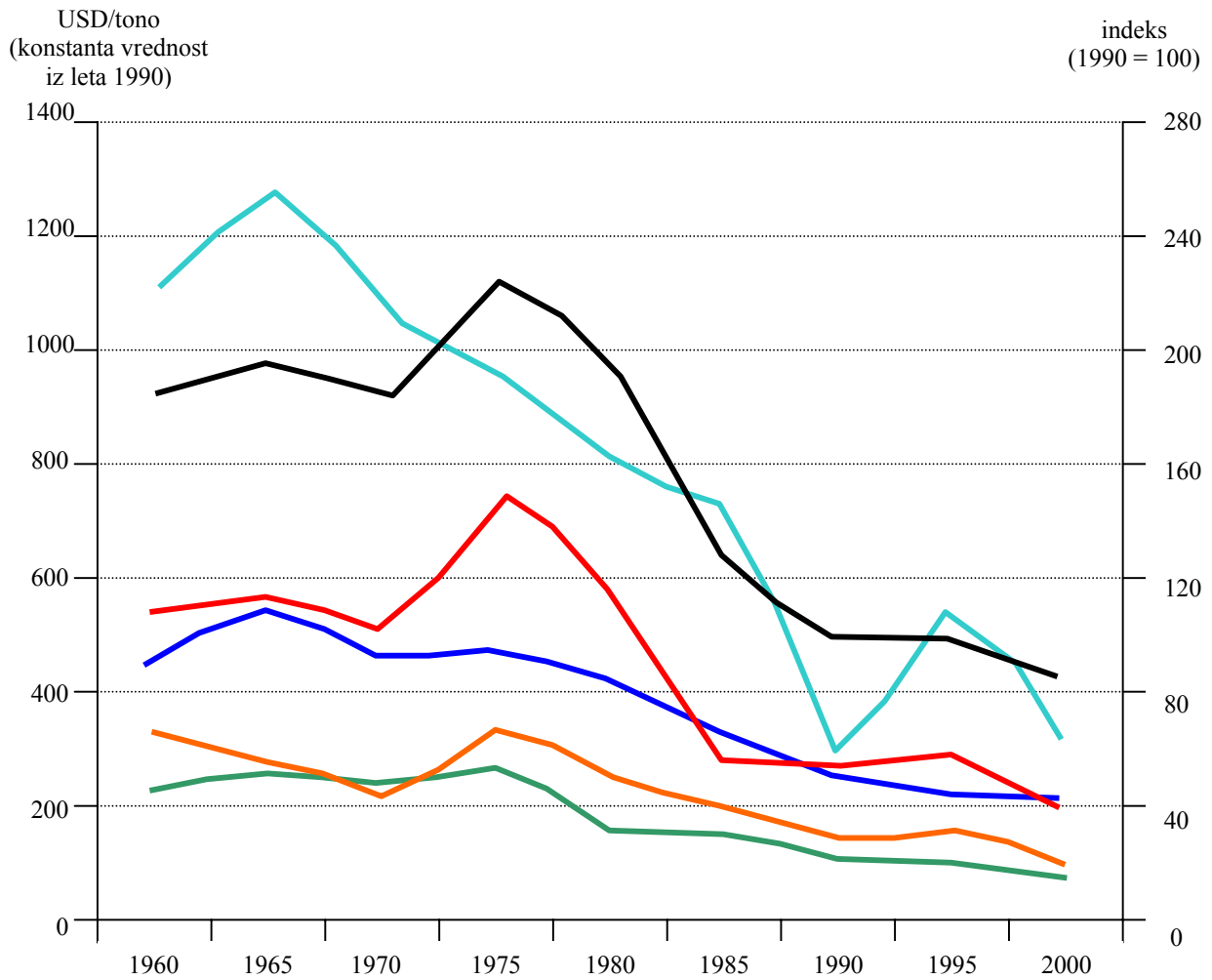
²⁰⁶ Glej shemo 8.3 : Vloga vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki: Analiza varnostnih razmer v izbranih državah v odnosu do pomanjkanja vodnih virov in (ne)razvitih sposobnosti prilagajanja družbe (stanje leta 2000) na strani 171.

²⁰⁷ Zaradi vse večjega povpraševanja po žitu (letni uvoz Kitajske trenutno znaša 46 milijonov ton, ostale države vzhodne Azije letno uvozijo 58 milijonov ton, države severne Afrike in Bližnjega vzhoda pa okoli 80 milijonov ton) se je njegova cena na svetovnem trgu v preteklih letih občutno zvišala. Na podlagi tega je moč zaključiti, da revnejše države z uvozom v prihodnje ne bodo več uspele pokriti lastnih potreb. Po drugi strani pa je višja cena žita tudi v državah izvoznicah povzročila skok cen kruha in drugih prehranskih proizvodov, kar je dvignilo življenjske stroške in socialno bolj ogrožene sloje pripeljalo še bližje k bedi. Zato lahko pričakujemo, da bodo največje proizvajalke kljub ohranjanju visokih subvencij za kmetijstvo omejile proizvodnjo in/ali izvoz žita (primer ZDA) in na ta način poskušale omiliti socialne posledice rasti cen žita na svetovnem trgu (Sager 2001: 718-719).

Posledično je moč zaključiti, da bo v prihodnje, tudi v obdobju miru, vse težje ohranjati nizke in stabilne cene žita na svetovnem trgu. To dokazuje tudi skokovita rast cen ključnih prehranskih artiklov v obdobju t.i. naftne krize leta 1975, kar je razvidno iz grafa 6.3 na strani 120. Zato je moč pričakovati, da bo skokoviti rasti cen nafte, ki smo jim priče v zadnjih letih, neizbežno sledila tudi občutna rast cen ključnih prehranskih artiklov.

²⁰⁸ Kliot (1994: 252) na tej točki izpostavlja t.i. prehransko politiko ZDA, ki svoj položaj največjega proizvajalca in izvoznika žita že desetletja uspešno izkorišča kot sredstvo za promocijo proameriške politike in podpiranje proameriških režimov v DVR. Uveljavljanje koncepta virtualne vode tako dejansko pomeni krepitev vloge in pomena brezosebnih (globalnih) tržnih mehanizmov in še bolj izrazito uveljavljanje subtilnih strategij neposrednega nastopanja.

Graf 6.3 : Cene ključnih prehrabnih artiklov na svetovnem trgu (izražene v vrednosti USD iz leta 1990)

Legenda:

- palmovo olje
- soja
- koruza
- riž
- žito
- ključni prehrabni artikli skupaj (indeks)

World Bank in World Development Indicators 2001 v Alexandratos (2003: 819).

Ker je verjetnost za globalno uveljavitev vsakega od predstavljenih pogojev razmeroma majhna, je moč zaključiti, da do radikalne preusmeritve (u)porabe vse bolj omejenih razpoložljivih vodnih virov v svetu v prihodnosti ne bo prišlo. Če pa bi do tega le prišlo, bi spremenjene razmere povzročile vsaj toliko problemov, kot bi jih razrešile. Enega izmed najbolj perečih tovrstnih potencialnih problemov bi nedvomno predstavljalo tudi občutno povečanje stopnje brezposelnosti med podeželskim prebivalstvom v sušnih območjih DVR, saj le to zaradi načrtnega drastičnega krčenja porabe razpoložljivih vodnih virov nebi več smelo živeti od kmetijstva. Tovrsten razvoj dogodkov pa bi imel poleg očitnih gospodarskih posledic tudi vseobsežne socialne posledice, kamor je moč uvrstiti zaton tradicionalne agrarne družbe in kulture ter še bolj pospešeno migracijo podeželskega prebivalstva v mesta.

Na podlagi predstavljenih spoznanj je zato moč zaključiti, da gre v primeru razsoljevanja morske vode, črpanja arteške vode in virtualne vode lahko le za prehodne rešitve in poskus usmerjanja in dodatnega omejevanja obsega (u)porabe razpoložljivih konvencionalnih vodnih virov kot ekonomske dobrine, katere cena se prilagaja tržnim zakonitostim na lokalni, regionalni ali svetovni ravni. Takšen pristop k reševanju problema vodooskrbe lahko v svetu, s poudarkom na DVR, dolgoročno poglobi razlike med revnimi in bogatimi, kar bo še dodatno zvišalo verjetnost in pogostost konfliktov za nadzor nad skupnimi vodnimi viri.

Negativna (strateška) posledica povečevanje porabe arteške vode in vode pridobljene s procesom razsoljevanja je tudi povečevanje stopnje odvisnost od drugih (ne)obnovljivih naravnih virov (primer nafte ali zemeljskega plina), s katerimi po navadi razpolagajo druge države. Omenjeni naravni viri se namreč uporabljajo kot energetski vir za črpanje oziroma proizvodnjo (ne)pitne sladke vode. Njihova uporaba pa še dodatno obremenjuje okolje (onesnaževanje zraka, zemlje in vode).

6.3.2 USMERJANJE (U)PORABE SKUPNIH VODNIH VIROV

V številnih državah sveta (predvsem v RID) ljudje vodo še vedno dojemajo kot dobrino, katere obstoj in razpoložljivost sta samoumevna. V drugih delih sveta, kjer vlada relativno pomanjkanje vodnih virov pa zaradi vse bolj omejenih naravnih zalog in omejenega dostopa do dosežkov sodobne tehnike in tehnologije, postaja vse pomembnejši razvoj sposobnosti omejevanja in usmerjanja (u)porabe skupnih vodnih virov (Allan 2003: 707-13). Usmerjanje (u)porabe se ne nanaša le na tradicionalne (količinske in kvalitetne) dimenzije voddooskrbne problematika, ampak vključuje tudi ekološko in ekonomsko dimenzijo varčevanja in zmanjševanja izgub znotraj vodooskrbnega sistema ter tako posledično predstavlja alternativo neekonomičnemu predimenzioniranju uporabe (ne)konvencionalnih pristopov in tehnik povečevanja ponudbe vodnih virov.

Politiko načrtnega usmerjanja (u)porabe skupnih vodnih virov je moč izvajati s pomočjo:

- a) neposrednih ukrepov in metod: racioniranje (u)porabe vodnih virov s pomočjo administrativnih ukrepov in/ali,
- b) posrednih ukrepov in metod: vplivanje na prostovoljno obnašanje s pomočjo programov javnega osveščanja,²⁰⁹ tržnih mehanizmov ali različnih finančnih iniciativ (Berkoff v Libiszewski 1995a: 59).

Pogoja za učinkovito usmerjanje (u)porabe pa sta:

- a) določitev ustrezne enotne cene vodnih virov,²¹⁰ ki odraža njihovo ekonomsko vrednost in
- b) ustrezne infrastrukturne spremembe v družbi (Dombrowsky 1995: 169).²¹¹

²⁰⁹ Na tej točki strokovnjaki v RID izpostavljajo tudi možnost uvajanja učinkovitih programov načrtovanja družine v sušnih območjih sveta oziroma načrtnega zmanjševanja visokega naravnega prirastka v DVR, ki predstavlja ključen dejavnik povečevanja (u)porabe razpoložljivih vodnih virov in vsestranskega pritiska na naravno okolje. V večini DVR namreč še vedno prevladuje tradicionalna pronatalitetna ali proimigracijska politika, na podlagi katere različne družbene skupnosti in države poskušajo izboljšati ali vsaj ohraniti razmerje moči v odnosu do svojih sosed (Libiszewski 1995a: 67-70).

Pridobivanje ali ohranjanje (etnične ali verske) večine prebivalstva na nekem območju pogosto služi tudi kot politično sredstvo za krepitev legitimnosti lastnih želja in interesov. Med najbolj ekstremne tovrstne primere v novejši zgodovini je moč uvrstiti oborožene konflikte: a) med Palestinci in Židi za ozemlje nekdanje Palestine, b) med Srbi, Hrvati in Bošnjaki za ozemlje nekdanje socialistične republike Bosne in Hercegovine, c) med Albanci in Srbi za Kosovo in d) med Turi in Kurdi za vzhodno Anatolijo. Prvi in zadnji primer imata tudi dokaj izrazito vodooskrbno dimenzijo.

²¹⁰ Podcenjevanje realne vrednosti vodnih virov krepi uveljavljeno prepričanje ljudi, da v družbi ne obstaja (kronično) pomanjkanje vodnih virov in da je njihova ekološko in ekonomsko nesmotna (u)poraba še vedno smiselna (Postel 1992: 165).

²¹¹ Pri tem se zopet postavlja vprašanje: Kako je moč določiti realno ceno vode s kombinacijo ekonomskih, ekoloških, socialnih in političnih učinkov njene (u)porabe skozi čas?

Vse predstavljene pogoje, ukrepe in metode je moč izvajati na lokalni, nacionalni, regionalni in/ali globalni ravni. Njihova intenzivnost, spekter, trajanje in končni (pozitivni in negativni) učinki pa so med seboj kumulativni in imajo lahko na družbo in naravno okolje izjemno močan (ne)posreden povratni sinergijski učinek.

6.3.2.1 OBLIKOVANJE ENOTNE CENE VODNIH VIROV IN VODNIH TRGOV

Operacionalizacija usmerjanja (u)porabe je možna z oblikovanjem enotne cene vodnih virov in vzpostavitvijo t.i. vodnih trgov (nem. wassermärkte). Dombrowsky (1995: 170) kot osnovo za določanje realne cene predlaga upoštevanje sledečih stroškovnih kategorij:

- a) Investicijski stroški za omogočanje dostopa do vodnih virov.
- b) Obratovalni stroški za črpanje, prečiščevanja in oskrbo.
- c) Oportunitetni stroški oziroma stroški, ki bi jih utrpeli ostali akterji (vključno z naravnim okoljem), ker ne morejo (u)porabljati skupnih virov.
- d) Stroški za prečiščevanje odpadnih voda.
- e) Zunanji stroški odvajanja odpadnih voda v okolje (t.i. ekološka taksa).
- f) Stroški (u)porabe arteške vode in posledično nepovratno izčrpavanje neobnovljivih naravnih virov na škodo bodočih generacij.

Že na prvi pogled je očitno, da bi bila praktična aplikacija predstavljenega koncepta izjemno težavna. V večini držav namreč končni dohodki od (u)porabe vodnih virov ne pokrivajo niti obratovalnih stroškov (Postel 1992: 143). Njihovo obračunavanje bi za nacionalna gospodarstva številnih DVR predstavljalo neznosno ekonomsko breme. Upoštevanje oportunitetnih in zunanjih stroškov pa z metodološkega in tehničnega vidika predstavlja le še dodatno oviro (Dombrowsky 1995: 170-72).

Uvedba enotnih realnih cen za vodne vire (na nacionalni ravni) bi imela izjemno velik vpliv na razporejanje vodnih virov med različnimi gospodarskimi sektorji oziroma uporabniki. Glavno (ekonomsko) breme in največji pritisk bi nedvomno občutil največji (u)porabnik (kmetijstvo), ki v

ustvarja najmanjši povprečen ekonomski donos.²¹² Kmetijstvo bi namreč ostalo brez izdatnega državnega subvencioniranja vodnih virov (primer Izraela in Egipta), zaradi česar bi se:

- a) V sušnih območjih (s poudarkom na DVR) skokovito zvišali stroški proizvodnje hrane in posledično občutno zmanjšal obseg proizvodnje hrane.
- b) Kmetijska proizvodnja preusmerila iz ekonomsko najbolj donosnih proizvodov na tiste, ki zahtevajo najmanj vodnih virov, saj bi morali stroške za nakup vode (praviloma) pokrivati kmetje sami.

Sicer pa je moč (u)porabo vodnih virov v kmetijstvu regulirati z a) omejevanjem obsega namakalnih površin, b) izbiro metode namakanja,²¹³ c) izbiro kmetijskega produkta²¹⁴ in d) izboljšanjem organizacijskih sposobnosti, ki so potrebne za namakanja in/ali pridelavo hrane (Sager 2001: 718-20).

Formalizacija odnosa med ponudbo in povpraševanjem vodnih virov je (vsaj teoretično) možna z vzpostavitvijo (lokalnih, nacionalnih in regionalnih) vodnih trgov. Pri tem se zopet izpostavlja nerešen problem lastništva in pravične delitve skupnih vodnih virov.²¹⁵ Tovrstni trgi, so kot posledica (kroničnega) pomanjkanja vode na lokalni ravni že zaživel.²¹⁶ Njihovo uvajanje na nacionalni ravni pa bi zahtevalo obsežnejše priprave in večje spremembe v gospodarski in varnostni politiki držav (Schiffler 1997: 308; Allan 2003: 715-17). Uvajanje vodnih trgov na regionalni (mednarodni) ravni pa zaradi obstoječih razlik v stopnji gospodarske razvitosti in kupni moči prebivalstva ni realno pričakovati.²¹⁷

²¹² Glej tabelo 6.1 : Poraba vodnih virov glede na kombinacijo njihove kvantitete, kvalitete in donosnosti na strani 108.

²¹³ Dosežki sodobne tehnologije (primer naprednega kapalnega sistema za namakanje) (ang. drip irrigation system) omogočajo do 400 odstotkov bolj učinkovito uporabo obstoječih zalog vodnih virov (Glatzl 2001: 713). Za izgradnjo tovrstnega kapalnega sistema za namakanje na pridelovalnem območju velikosti enega hektarja pa je potrebno vložiti kar 1500 do 3000 USD (Libiszewski 1995a: 62).

Po drugi strani pa tudi z ekonomizacijo porabe, ki jo omogočajo dosežki sodobne tehnike in tehnologije, v sušnih območjih tretjega sveta dolgoročno ni možno zmanjšati ali ohraniti obstoječo razliko med ponudbo in porabo vodnih virov. To zagotavlja kombinacija visokega prirastka lokalnega prebivalstva in opaznega krčenja obsega razpoložljivih vodnih virov. Slednje je posledica prekomernega izkoriščanja in negativnega učinka globalnih podnebnih sprememb.

²¹⁴ Za pridelavo banan so potrebne 8 krat večje količine vode na hektar, kot za proizvodnjo fižola. Za pridelavo riža je v povprečju potrebno vsaj 10 krat več vode, kot za pridelavo žita. Potrebne količine vode za pridelavo koruze pa se gibljejo nekje med količinami, ki so potrebne za pridelavo žita in riža (Dombrowsky 1995: 179).

²¹⁵ Lastništvo bi se lahko preneslo na lastnike zemlje, vodooskrbna podjetja, lokalne skupnosti, regije in seveda državo.

²¹⁶ Primere lokalnih vodnih trgov je moč najti a) v ruralnih območjih v Jemnu, b) pri Palestincih na območju Gaze in c) pri Američanih v Kaliforniji.

²¹⁷ Analitiki opozarja, da za zadovoljevanje potrebe po vodi gospodinjstva nebi smela odšteti več kot 5 odstotkov svojega dohodka (Schiffler 1993: 20). Posledično bi se lahko zgodilo, da prebivalci revnejših držav (primer Palestine),

6.3.2.2 USTREZNE INFRASTRUKTURNE SPREMEMBE

Strategije smotrne (u)porabe skupnih vodnih virov je moč razdeliti na dve osnovni a funkcionalno komplementarni skupini:

- a) Tehnološko-tehnične strategije, katerih cilje je povečevanje tehnične učinkovitosti vodooskrbnih sistemov. Srž aktivnosti in sprememb na tem področju je na mikroekonomski ravni).
- b) Institucionalne strategije, katerih cilj je povečevanje ekonomske učinkovitosti (u)porabe vodnih virov. Srž aktivnosti in sprememb na tem področju je na makroekonomski ravni.²¹⁸

Cilj tehnološko-tehničnih strategij je predvsem zmanjševanje a) stroškov transporta, b) izgub vodnih virov znotraj vodooskrbnega sistema (voda odteče ali izpari)²¹⁹ in c) obsega transporta vodnih virov znotraj hidrografskih regij, s čimer se izgube zmanjšujejo na posreden način (Allan 2003: 713-14). K uresničevanju predstavljenih ciljev, ki zagotavljajo izvajanje bolj učinkovite hidrološke politike, bo v veliki meri pripomoglo tudi tesnejše institucionalno in infrastrukturno povezovanje na lokalni in regionalni ravni, česar med DVR, ki trpijo pomanjkanje vodnih virov, zaradi medsebojnega nezaupanja, do sedaj (v večjem obsegu), še ni prišlo.²²⁰

zaradi večje kupne moči in velikih potreb prebivalcev gospodarsko razvitejših sosed (primer Izraela), nebi več mogli odkupiti zadostnih količin vode, ki teče po njihovem ozemlju, da bi zadovoljili svoje najosnovnejše življenjske potrebe. Kljub temu so mednarodni vodni trgi, kot posledica premajhne ponudbe lokalnih vodnih virov in pripravljenosti na plačilo visokih stroškov transporta, v nekaterih specifičnih primerih, kamor sodijo Singapur, Hong Kong, številni karibski otoki, Baleari (v Španiji) in Oranžna reka med Lesotom in Južno afriško republiko že zaživel (Küffner 1998: 79). Gre za izjeme manjšega obsega, na podlagi katerih ni moč izdelati celovit regionalen model vodooskrbe, ki je pogoj za vzpostavitev pravih tržnih mehanizmov na mednarodni ravni.

²¹⁸ Povprečen proizvodni učinek enote vodnih virov je v industriji in v terciarnem sektorju 30 do 40 krat višji kot v kmetijstvu (Libiszewski 1995a: 64). Poleg tega je za industrijo in terciarni sektor v povprečju značilna kombinacija nižje relativne porabe vodnih virov in višje rasti realnega dohodka. V Izraelu (primer industrijsko razvite DVR) je povprečen proizvodni učinek vodnih virov v industriji od leta 1962 do leta 1975 iz 5 USD/m³ narasel na 12,8 USD/m³. Na Japonskem (primer RID) pa je omenjena vrednost med leti 1965 in 1989 iz 21 USD/m³ narasla na 77 USD/m³ (Postel 1992: 114).

²¹⁹ Izrael je z velikimi investicijami v posodobitev omenjenega sistema v zadnjih letih drastično zmanjšal povprečne izgube vodnih virov, ki tako sedaj znašajo 10 do 15 odstotkov. V RID se omenjena vrednost v povprečju giblje med 5 in 10 odstotki. Po drugi strani se v Jordaniji povprečna vrednost obsega izgubljene vode giblje med 30 in 50 odstotki, na območju Gaze pa celo presega 50 odstotkov (Assaf 1993: 136, Dombrowsky 1995: 190).

Očitno je, da je moč z modernizacijo in ustreznim vzdrževanjem infrastrukture v DVR, v prihodnje brez povečevanja pritiska na okolje zagotoviti velike količine dodatnih vodnih virov. Med glavne probleme za uresničevanje predstavljene rešitve pa je moč uvrstiti: a) pomanjkanje finančnih sredstev, b) omejen dostop do sodobnih tehnologij in sistemov in c) pomanjkljivo izobražena oziroma usposobljena delovna sila.

²²⁰ Glej tabelo 3.7 : Realne možnosti razreševanja problemov vodooskrbe držav oziroma območji, ki ležijo v zgornjem in v spodnjem toku porečij v luči širšega varnostnega okvirja na strani 38 in tabelo 3.6 : Osnovne značilnosti političnih, gospodarskih, ekoloških in varnostnih razmer v RID in DVR, predstavljene v obliki prevladujočih trendov na strani 37.

Prav tako pomembne in v številnih primerih še težje izvedljive pa so institucionalne spremembe na nacionalni ravni, pri čemer gre dejansko za spreminjanje razmerij moči znotraj civilne družbe,²²¹ kar je posledica uveljavljanja vodnih trgov in prerazporejanja namembnosti vodnih virov na nacionalni ravni. Morebitna posledična notranjepolitična destabilizacija države bi imela lahko tudi širše varnostne posledice, ki jih trenutno skoraj da ni mogoče predvidet in ovrednotiti. Na podlagi tega je moč zaključiti, da bodo vse bodoče reforme hidrološke politike v posameznih držav in/ali regijah sveta potekale zelo počasi, kar naj bi blažilo morebitne konflikte v družbi oziroma negativne ekonomske, ekološke, socialne in politične posledice tovrstnih sprememb.

²²¹ Med tiste tradicionalno močne elemente civilne družbe (v DVR), ki bi izgubili del svojega vpliva in moči sodijo: nacionalisti, ideološki ekstremisti in kmetijski lobiji (zemljiški veleposestnikih). Po drugi strani pa bi svoj vpliv in moč povečale predvsem različne nevladne in vladne organizacije, industrijski lobiji in nosilci terciarnih dejavnosti. Temu v prid govorijo tudi dosedanje izkušnje iz RID, ki so se lotile vseobsežnih reform vodooskrbnega sektorja (primer Velike Britanije in Nemčije).

7 VODNI VIRI IN KONFLIKTI

Vodni viri sodijo med t.i. gibljive naravne vire, ki praviloma ne pripadajo nikomur, dokler niso ujeti in/ali izkoriščeni. Zato je težko jasno določiti njihovo lastništvo. Če je namreč lastništvo definirano le na osnovi (u)porabe vira, to posameznike in države spodbuja le k pospešeni in nesmotrni (u)porabi virov v obdobju, ko so ti prehodno pod njihovo pristojnostjo oziroma preden le ti ponovno prečkajo državno mejo. Na ta način se del stroškov in posledic (u)porabe vira, v obliki zmanjšane kvalitete in kvantitete vodnih virov, prenese tudi na druge potencialne uporabnike v hidrogeografski regiji (Clawson v Cronin 1996: 74). Prav to pa je pogosto razlog za spore o pravični delitvi in uporabi vodnih virov ter intenziviranje že obstoječih konfliktov v družbi.

V svetu si vsaj po dve državi (ang. riparian states) delita vodne vire v preko dvestotih večjih porečjih. Mednje sodi tudi dvanajst rek in jezer, katerih porečja oziroma povodja si deli več kot pet držav.²²² Le v redkih primerih med državami v porečju zaradi uveljavljanja pravic do (u)porabe skupnih vodnih virov ne obstaja (vsaj latentnih) konfliktov. Tako obstaja preko 280 pravno zavezujočih pogodb o (u)porabi skupnih vodnih virov, ki so predmet konflikta med vsaj dvema državama (Dombrowsky 1995: 108). Pri tem je v prvi vrsti potrebno izpostaviti, da ima vsakršna uporaba skupnih vodnih virov s strani enega akterja lahko negativne ali pozitivne učinke za ostale akterje. Zaradi svojega hidrogeografskega položaja, so v izhodišču na boljšem države v zgornjem toku reke (porečja), saj lahko lažje vsiljujejo svojo voljo državam v spodnjem toku reke. Zato lahko upravičeno govorimo o nesimetričnem odnosu med državami v zgornjem in spodnjem toku reke, pri čemer velja poudariti, da je kar osemdeset odstotkov posledic uporabe vodnih virov v zgornjem toku za države v spodnjem toku po svoji naravi izrazito negativna (Rogers 1992: 64-5).²²³

²²² Glej tabelo 7.1 : Reke in jezera, katerih porečja oziroma povodja si deli več kot pet držav na strani 237.

²²³ Glej tabelo 7.2 : Možni učinki, ki jih pri (u)porabi skupnih vodnih virov državi v spodnjem toku reke povzroča država v zgornjem toku reke na strani 128.

Tabela 7.2 : Možni učinki, ki jih pri (u)porabi skupnih vodnih virov državi v spodnjem toku reke povzroča država v zgornjem toku reke

uporaba skupnih vodnih virov	učinek na državo v spodnjem toku reke	narava učinka (+/-)
neposredna (u)poraba vodnih virov		
hidroelektrarne		
nadzor količine vode v reki	pomaga pri regulaciji reke	+
nadzor časovne razporeditve vode v reki	povzroča dodatne viške vodostaja	-
skladiščenje vode v primeru grožnje poplav	omogoča zaščito pred poplavami	+
uporaba vode v kmetijstvu	odvaja vodo iz reke	-
uporaba vode v gospodinjstvu in industriji	odvaja vodo iz reke	-
navigacija/plovba	ohranja vodo v reki	+
skladiščenje vode za potrebe rekreativnih aktivnosti	odvaja vodo iz reke	-
ohranjanje ekološkega ravnovesja	ohranja stalen nizek pretok v rekah	+
uporaba podtalnice	zmanjša nivo podtalnice zmanjša pretok reke	- -
prečiščevanje odpadnih voda	večja onesnaženost reke	-
posredna (u)poraba vodnih virov		
kmetijstvo	večje količine sedimentov in kmetijskih kemikalij	-
gozdarstvo	večje količine sedimentov in kemikalij, upadanje nivoja podtalnice in manjši pretok reke	- -
izsuševanje močvirij	zmanjševanje biološke raznovrstnosti in uničevanje biološkega ravnovesja vodotokov, povečevanje poplavnih tveganj	- -
rudarstvo	spremembe v sistemih odvodnjavanja in tokovih talne vode, večji obseg kemikalij in soli v vodotokih, povečevanje poplavnih tveganj	- - -
industrija	večji obseg in raznovrstnost kemikalij v vodotokih in v podtalnici, uničevanje biološkega ravnovesja	- -
urbanizacija	večje onesnaževanje, povečevanje poplavnih tveganj	- -

Vir: Prirejeno po Rogers v Dombrowsky (1995: 109); Morris in Biggs v Plut (2003: 174-75).

Tovrstnih konkretnih primerov, zaradi katerih je že prišlo do mednarodnopravnih sporov, konfliktov in celo vojn je največ na območju severne Afrike in Bližnjega vzhoda, kjer lahko med glavna konfliktna območja uvrstimo kar porečja največjih rek (Jordana, Nila, Evfrata in Tigrisa).²²⁴ Pogosto gre za dolgotrajne in nam dobro znane konflikte, pri čemer velja poudariti, da njihovi hidrološki dimenziji analitiki in strokovnjaki v večini RID (tudi v Sloveniji) do sedaj praviloma niso namenjali večje pozornosti.

7.1 SODOBNE TEORIJE O KONFLIKTIH

V sodobnih teorija o varnosti naletimo na široko paleto pojmov, s katerimi poskušajo avtorji opredeliti in ovrednotiti različne stopnje neskladnosti interesov in nasilja v družbi. Med najpogosteje uporabljane pojme nedvomno sodijo spor, konflikt in vojna, katerih kategorizacija se praviloma opira na načelo intenzivnosti oziroma nasilnosti dogodka in merjenje njegovih vsestranskih razlogov in posledic v prostoru in času. Če je v omenjenem naboru pojmov v preteklosti prevladoval pojem vojne, je bil sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja narejen korak v teoretično in analitično konceptualiziranje ter testiranje konflikta, ki naj bi kot nova kategorija (ne)oboroženega spopada zapolnil praznino, ki jo je ustvarjala dihotomija vojna - ne vojna (Tunjić 2004: 78-9).²²⁵ Tako je bil narejen tudi premik k oblikovanju podatkovnih zbirk, ki bi omogočile izdelavo in testiranje modelov, ki zajemajo tudi nasilne (militarizirane) konflikte, manjše od vojne. S tem pa osnovna pojmovna zmeda še zdaleč ni bila razčiščena, ampak le vsebinsko predrugačena.

Zato lahko sodobne definicije konflikta (ang. conflict) in različne raziskovalne projekte v grobem še vedno delimo na tiste, ki konflikt obravnavajo v širšem smislu²²⁶ in na tiste, ki na konflikt gledajo

²²⁴ Glej tabelo 7.3 : Uveljavljanje načel mednarodnega prava in uporaba skupnih vodnih virov znotraj porečij rek Jordana, Nila ter Evfrata in Tigrisa na strani 130 in tabelo 8.5.a/b/c : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 - 2005 na strani 174, 175 in 176.

²²⁵ Sodobna vsebinsko širša definicija konflikta, ki odraža radikalne spremembe v mednarodnem okolju po koncu hladne vojne zato zavrača takšno strogo ločevanje med mirom, oboroženim konfliktom in vojno, kot tremi možnimi idealnotipskimi stanji v varnostnem okolju. Fastabend (1995: 42) trdi, da to izhaja iz spoznanja, da lahko a) mir, b) oborožen konflikt in c) vojna v sodobnih razmerah znotraj vojskovališča ali celo bojevališča obstajajo sočasno.

²²⁶ Na tovrstne definicije se v svojih raziskavah opirajo sledeči avtorji: Larson 1994: 42-44; Fastabend 1995: 42; Bächler 1998: 24; Bandula 1999: 30; Homer-Dixon 1999: 134; Sager 2001: 118; Allan 2002: 3-8; Lund 2003: 158-60; Pfetsch 2004: 2; Galtung (2006: 233-38) idr.

Tabela 7.3 : Uveljavljanje načel mednarodnega prava in uporaba skupnih vodnih virov znotraj porečij rek Jordana, Nila ter Evfrata in Tigrisa

porečje / države	uveljavljanje/vsiljevanje načel mednarodnega prava	priznavanje pravice do uporabe vodnih virov	pridobitev pravice do uporabe vodnih virov (trenutno stanje)
države v porečju reke Jordan			
Libanon	zagotovljeno zaradi geografske lege (zgornji tok reke)	ne spodbija nihče	zagotovljena
Sirija (samo Jordan in Yarmuk)	zagotovljeno zaradi geografske lege (zgornji tok reke)	spodbija Jordanija	zagotovljena
Izrael	zagotovljeno (hegemonistično)	spodbijata Sirija in Palestina	zagotovljena
Jordanija	ni zagotovljeno zaradi geografske lege (spodnji tok reke)	onemogoča Sirija (na Yarmuku)	le delno zagotovljena
Palestinci (Zahodni breg in Gaza)	ni zagotovljeno	onemogoča Izrael	pogojno zagotovljena
države v porečju reke Nil			
ostale afriške države v zgornjem toku reke *	zagotovljeno zaradi geografske lege (zgornji tok reke) vendar neizkoriščeno	spodbijata Egipt in delno Sudan	pogojno zagotovljena
Sudan	delno zagotovljeno zaradi geografske lege (spodnji tok reke)	spodbijajo afriške države v zgornjem toku reke	zagotovljena, vendar so jo začeli spodbijati
Egipt	delno zagotovljeno zaradi geografske lege (spodnji tok reke)	spodbijajo afriške države v zgornjem toku reke	zagotovljena, vendar so jo začeli spodbijati
države v porečju rek Evfrata in Tigrisa			
Turčija	zagotovljeno zaradi geografske lege (zgornji tok reke)	spodbijata Sirija in Irak	zagotovljena
Iran	zagotovljeno zaradi geografske lege (zgornji tok reke)	delno spodbija Irak	možno jo je zagotoviti
Sirija	ni zagotovljeno zaradi geografske lege (spodnji tok reke)	onemogoča Turčija	ni zagotovljena (Evfrat in Tigris) zagotovljena (Orontes in Yarmuk)
Irak	ni zagotovljeno zaradi geografske lege (spodnji tok reke)	onemogoča Turčija	ni zagotovljena

* Etiopija, Eritreja, Kenija, Tanzanija, Uganda, Ruanda, Burundi in D.R. Kongo.

Vir: Prirejeno po Allan (2002: 223).

izključno v ožjem smislu.²²⁷ V literaturi na splošno prevladujejo slednje, ki praviloma poskušajo definirati le vsebinsko in časovno izjemno ozek segment t.i. življenjskega ciklusa konflikta (oborožen konflikt (ang. armed conflict) oziroma celoto različnih obdobj uporabe oborožene sile) in zato niso najbolj primerne za oris realnih razmer in prevladujočih trendov v širšem varnostnem okolju. Po drugi strani pa predstavljajo najprimernejše izhodišče za proučevanje vojaške dimenzije varnosti oziroma za najrazličnejše analize razlogov, lastnosti in vsestranskih posledic oboroženih konfliktov.

Gre torej za dva konceptualno ločena pristopa k proučevanju varnostnega okolja, pri čemer:

- a) Konflikt kot vsebinsko ožji pojem izhaja iz tradicionalnega pojmovanja varnosti in poenostavljenih definicij konflikta, ki izhajajo iz želje po prirejanju metodološkega izhodišča že obstoječih raziskovalnih projektov (o vojni), spremenjenim razmeram v svetu in zapolnitvi metodološke vrzeli med že definiranimi idealnotipskima stanjema v varnostnem okolju (vojno in mirom).²²⁸ Zato v tovrstni vojaškostrokovni in geopolitični literaturi konflikt pogosto enačijo kar s pojmom oborožen konflikt, kar ni najbolj primerna rešitev, saj gre v slednjem primeru za podpomenko in ne sopomenko.²²⁹
- b) Konflikt kot vsebinsko širši pojem izhaja iz potrebe po vsebinski razširitvi pojma sodobna varnost, ki nakazuje oziroma zahteva ustrezno vsebinsko zaokroženo proučevanje celotnega spektra konfliktov (nasilnih in nenasilnih konfliktov).²³⁰ V tem primeru je konflikt del

²²⁷ Na tovrstne definicije se v svojih raziskavah opirajo sledeči avtorji: Regner v Scheumann in Schiffler 1998: 48-50, Amery in Wolf 2000: 1-19; Gleditsch et al. 2002: 617-19; Collins 2002: 91-93; Institut für Politische Wissenschaft 2003: 1; Kaufmann 2004: 395-414; Tunjić 2004: 344 idr.

²²⁸ Tovrsten praktičen primer je vsakoletni projekt sistematičnega raziskovanja aktualnih vojn in oboroženih konfliktov (nem. aktuelle kriege und bewaffnete konflikte oziroma AKUF), ki ga izvaja Univerza v Hamburgu, kjer so oborožene konflikte enostavno definirali kot medsebojne nasilne obračune, ki kriterije za vojno ne izpolnjujejo v celoti (Institut für Politische Wissenschaft 2003: 1).

Za podobno rešitev se je pri nas odločil Tunjić (2004: 344), ki konflikt opredeli kot stanje spora, ki občasno ali trajno preraste v grožnjo z uporabo vojaške sile, demonstracijo in uporabo sile z manjšo intenzivnostjo in manjšimi neposrednimi posledicami kot vojna.

²²⁹ Povečevanje terminološke nejasnosti potrjuje tudi uradna ameriška vojaškostrokovna definicija konflikta, ki konflikt opredeljuje kot oborožen spopad med organiziranimi skupinami znotraj države ali med državami, s ciljem doseganja omejenih političnih ali vojaških ciljev. Konflikt je zato časovno in prostorsko omejen, omejena pa je tudi uporaba oborožitvenih sistemov in nasilja. Omejene cilje je zato možno doseči s kratko, osredotočeno in neposredno uporabo vojaške sile (Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, http://www.dtic.mil/doctrine/jel/new_pubs/jp1_02.pdf 20. 2. 2002). Že na prvi pogled je očitno, da gre za vsebinsko zelo okrnjeno oziroma nepopolno definicijo oboroženega konflikta.

²³⁰ Na smiselnost oblikovanja celovitega spektra (ne)nasilnih konfliktov nakazuje že opredelitev pojma konflikt v Enciklopediji Leksikografskog zavoda (1968: 569), ki konflikt pojasnjuje s sledečimi pojmi (podpomenkami): razprava, kreganje, spor, spopad, boj in vojna.

vsakodnevnega življenja, ki se odraža v politični, gospodarski, socialni, ekološki in vojaški dimenziji varnosti in na vseh petih ravneh človekove interakcije z okoljem.²³¹ (Vojaško) nasilje v skladu s takšnim prepričanjem ni samostojno sredstvo za razreševanje konfliktov, ampak predstavlja enakovreden element, ki dopolnjuje politične, gospodarske, socialne in ekološke aktivnosti in ukrepe.²³² Šele njihov skupen sinergijski učinek namreč omogoča učinkovito razreševanje konfliktov (njihovih vzrokov in vsestranskih posledic) na miroljuben in/ali na nasilen način.

²³¹ Tako npr. Larson (1994: 42-44) pri definiciji konflikta v širšem smislu izhaja iz treh ključnih ugotovitev:

- a) Izhodišče in vzrok za konflikt predstavljajo razlike v miselnosti in idealih. V tem primeru gre za subjektivno dimenzijo človeške narave.
- b) Pri razreševanju konflikta obstajata dve temeljni sestavini ali izhodiščni možnosti: 1) nasilje oziroma uporaba oborožene sile in 2) logika, kot izhodišče za nenasilno razreševanje konflikta. V tem primeru gre za objektivno dimenzijo človeške narave.
- c) Omenjeni dimenziji konflikta sta povsem soodvisni.

²³² Glej tabelo 7.4 : Aktivnosti ključnih nosilcev varnosti na področju vseh horizontalnih dimenzij varnosti v celotnem spektru konfliktov na strani 133.

Tabela 7.4 : Aktivnosti ključnih nosilcev varnosti na področju vseh horizontalnih dimenzij varnosti v celotnem spektru konfliktov

cilj nacionalne politike		krepitev miru	preprečevanje vojne reševanje konflikta	bojevanje in zmaga			
razmere v okolju		celoten spekter konfliktov					
dimenzije varnosti		latentni konflikt	kriza	resna kriza	vojna		
politična dimenzija		prepričevanje dogovori sporazumi	dogovori zaveznitva	sankcije	dogovori	objava vojne zmaga ali poraz	
gospodarska dimenzija		ekonomska pomoč svobodna trgovina skupni razvoji projekti	gospodarske ovire	gospodarske sankcije embargo	dogovori blokada		
socialna dimenzija		enotni standardi in pravice	demografski pritisk	medijski pritisk	informacijsko vojskovanje* begunci etnično čiščenje genocid		
ekološka dimenzija		skupni projekti obnove naravnega okolja	enostranske (nepravične) rešitve prekomerno izčrpavanje naravnih virov (ne)načrtna degradacija okolja kot sredstvo		načrtna degradacija okolja kot cilj		
vojaška dimenzija	primeri	vojaška pomoč tujim državam graditev miru pomoč civilnim oblastem pomoč ob naravnih nesrečah boj proti trgovini z mamili	nebojne evakuacijske operacije preventivno razoroževanje protiteroristično delovanje podpora vstajam in proti vstajam preventivna projekcija vojaške sile vsiljevanje in/ali ohranjanje miru hitri vpadi in/ali udari z razdalje		manjše regionalne operacije	velike konvencionalne operacije	uporaba orožja za množično uničevanje
	vrste vojaških operacij	nevojne			vojne		
		nebojne			bojne		

(opomba: Informacijsko vojskovanje obsega vse dimenzije varnosti, njegov neposreden učinek pa je najbolj opazen v okviru socialne dimenzije varnosti v najbolj intenzivnih fazah konflikta.)

Vir: Blaž Milovac.

Najboljša primera za prikaz omenjenih razlik v pojmovanju konflikta in posledično tudi povsem različnih metodoloških izhodišč predstavljata dva odmevna raziskovalna projekta, v katerih v obliki večjih raziskovalnih skupin sodelujejo številni priznani strokovnjaki, ki se že dobro desetletje ukvarjajo s sistematičnim proučevanjem konfliktov. Gre za:

- a) t.i. uppsalsko skupino,²³³ ki se osredotoča na proučevanje oboroženih konfliktov oziroma konfliktov v vsebinsko ožjem smislu in
- b) t.i. heidelberško skupino,²³⁴ ki se osredotoča na proučevanje (oboroženih) konfliktov oziroma konfliktov v vsebinsko širšem smislu.

Gleditsch et al. (2002: 617-19) je, kot predstavnik uppsalske skupine, oborožen konflikt definiral kot neprekinjeno organizirano uporabo oborožene sile dveh ali več strani (vsaj ena nastopa kot vladna stran) zaradi medsebojnega nasprotovanja glede nadzora nad oblastjo in/ali ozemljem, pri čemer oborožene sile vseh sprtih strani v boju skupaj povzročijo vsaj 25 žrtev. Skladno s predstavljeno definicijo vse oborožene konflikte delijo na:

- a) Majhne (ang. minor) oborožene konflikte, z najmanj 25 smrtnimi žrtvami v spopadih v enem letu in manj kot 1000 smrtnimi žrtvami v celotnem obdobju trajanja konflikta.
- b) Vmesne ali srednje (ang. intermediate ali medium) oborožene konflikte, z najmanj 25 smrtnimi žrtvami v spopadih v enem letu in vsaj 1000 smrtnimi žrtvami v celotnem obdobju trajanja konflikta, vendar z manj kot 1000 smrtnimi žrtvami v enem letu.
- c) Vojne (ang. war) ali velike (ang. large) oborožene konflikte, z več kot 1000 smrtnimi žrtvami v spopadih v enem letu.²³⁵

Žal je večina razpoložljivih študij uppsalske skupine konceptualno pomanjkljiva, saj se lotevajo problematike oboroženih konfliktov predvsem s količinskega in ne s kakovostnega vidika. Gleditsch

²³³ Letni pregled vojn in oboroženih konfliktov v svetu v okviru t.i. uppsalske baze podatkov o konfliktih (ang. Uppsala Conflict Data Project) pripravlja skupina priznanih strokovnjakov a) iz Mednarodnega instituta za mirovne študije v Oslu (ang. International Peace Research Institute in Oslo oziroma PRIO), kamor sodita Nils Peter Gladitsch in Håvard Strand in b) iz oddelka za mirovne študije Univerze v Uppsalu (ang. Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University), kamor sodijo Peter Wallensteen, Margareta Sollenberg, Mikael Eriksson, Karin Axell, Halvard Buhaug in Jan Krittill Rød (Gleditsch in Strand 2001: 1; Strand in Wilhelmsen 2003: 1).

²³⁴ Letni pregled konfliktov v svetu, v okviru projekta konfliktni barometer (ang. conflict barometer) in baze podatkov KOSIMO (ang. conflict simulation model), pripravlja skupina strokovnjakov pod vodstvom Frenka Pfetscha in Pamele Jawad iz Heidelberškega inštituta za raziskovanje mednarodnih konfliktov (nem. Heidelberg Institut für Internationale Konflikte oziroma HIIK) (Pfetsch 2002: 36; Pfetsch 2004: 44).

²³⁵ Pogosto se uporablja tudi izraz večji (ang. major) oborožen konflikt, ki vključuje oba ostrejša tipa konfliktov (Strand in Wilhelmsen 2003: 2).

et al. (2002: 615-37) namreč podaja podatke o času trajanja konfliktov in jih razvršča glede na število žrtev. Pri tem se ne pogloblja v iskanje celotnega spektra njihovih vzrokov in morebitnih posledic, zaradi česar iz seznama dosedanjih konfliktov ni moč izluščiti in analizirati le tiste, v katerih naravni viri oziroma njihovo pomanjkanje igra odločilno vlogo.²³⁶ Zato je bilo potrebno za tipologijo²³⁷ in klasifikacijo celotnega spektra konfliktov za vodne vire (na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki) izdelati poseben metrični sistem,²³⁸ pri čemer sta kot izhodišče služila predvsem kvalitativna modela Pfetscha²³⁹ (2003: 150) in Kaufmanna²⁴⁰ (v Art in Waltz 2004: 413-14).²⁴¹

Po drugi strani Pfetsch (2004: 2), kot predstavnik heidelberške skupine, konflikt definira kot spopad interesov (pozicijske razlike) glede razmeroma trajnih in obsežnih nacionalnih vrednost med najmanj dvema stranema (organiziranima skupinama, državama, skupinama držav, organizacijama), ki sta odločeni slediti svojim interesom in pri tem zmagati. Pojem konflikta tako uporablja kot splošen pojem za označitev vseh stopenj spopada interesov, nato pa jih razvršča po intenzivnosti

²³⁶ Avtor konflikte deli le na a) interne (notranje državne) in mednarodne (meddržavne) in b) tiste, ki potekajo zaradi ozemlja ali zaradi nasprotovanja obstoječi družbeni ureditvi oziroma vladajočemu režimu. Gre torej za proučevanje dokaj ozkega spektra konfliktov, pri čemer so, po mnenju avtorja tega dela, uporabljena preveč poenostavljena metrična merila in kategorije, ki ne odražajo prave dinamike, širine in globine konkretnega konflikta. To je tudi glaven razlog, da njihove splošne ugotovitve v primeru analize oboroženih konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike niso mogle služiti kot konceptualno izhodišče ali splošno merilo.

²³⁷ Tipologija konfliktov za vodne vire je izdelana na osnovi podobnosti in razlik temeljnih lastnosti a) etničnih in ideoloških konfliktov in b) simetričnih in nesimetričnih konfliktov. Glej tabelo 7.11.a/b na straneh 150,151 in tabelo 7.12 na strani 153. Ocenjene značilnosti konfliktov za vodne vire pa temeljijo na pregledu širokega spektra konkretnih primerov po celem svetu. Glej tabelo 7.8/a/b/c na straneh 238-240.

²³⁸ Glej graf : 7.6 Življenjski cikel in posamezna obdobja (faze) konflikta (idealnotipski model) na strani 139.

²³⁹ Več o tem v poglavju 7.1.1.

²⁴⁰ Kaufmann (2004: 395) (oborožene) konflikte, s poudarkom na notranjih konfliktih, deli v dve večji skupini:

a) Konflikte znotraj družbe (ang. intracommunity conflicts), ki temeljijo na ideoloških razlikah.

b) Konflikte med družbami (ang. intercommunity conflicts), ki temeljijo na etničnih razlikah.

Osnovno razlika med obema tipoma je pomen tekmovanja za lojalnost prebivalstva. Ideološki konflikti (npr. državljanske vojne) temeljijo na tekmovanju med vladno stranjo in uporniki za lojalnost prebivalstva, medtem ko je nadzor nad ozemljem nepomemben dejavnik. Za razliko od tega je v primeru etničnih konfliktov logika ravno obratna. Lojalnost ni vprašljiva, saj je etnična identiteta določena že ob rojstvu, kar praviloma onemogoča a) pridobivanja podpore drugih (etničnih) skupin in b) možnost rekrutiranja njihovih pripadnikov. Glaven cilj je boj za nadzor nad ozemljem, ki se odloča predvsem na osnovi razmerja (vojaške) moči (Collins 2002: 91-93, 167-72, 181-90).

Ideološki konflikti imajo v primerjavi z etničnimi konflikti povsem drugačno dinamiko, zaradi katere je moč opredeliti tudi glavne razlike v okviru: a) ključnih lastnosti, b) uporabljenih instrumentov in strategij, c) verjetnosti in obsega mednarodne podpore in d) determinant zmage (glej tabelo 7.11.a/b na straneh 150 in 151) (Kaufmann 2004: 394-414). Na osnovi predstavljene vloge in pomena posamičnih indikatorjev je možno opredeliti tudi konflikte za vodne vire, ki jih lahko v osnovi delimo na notranje državne (interne) in meddržavne (mednarodne). Več o tem v poglavju 7.2 in 7.3.

²⁴¹ Jasno ločevanje med različnimi obdobji (de)eskalacije posamičnega konflikta predstavlja osnovo a) za opredelitev temeljnih lastnosti oboroženih konfliktov za vodne vire, ki so predstavljene v tabeli 7.12 na strani 153 in b) za klasifikacijo dosedanjih konfliktov za vodne vire na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki, ki je podrobneje predstavljena v okviru vsebinske tabele 8.5.a/b/c in na grafu 8.5.1 na straneh 174-176 in 178.

nasilja, kot kaže tabela 7.5.1,²⁴² na podlagi katere je moč za potrebe tega magistrskega dela izdelati tudi primerljivo tabelo 7.5.2.²⁴³

²⁴² Tabela 7.5.1 : Klasifikacija konfliktov po intenzivnosti (HIK: konfliktni barometer 2004) na strani 137.

²⁴³ Tabela 7.5.2 : Klasifikacija konfliktov po intenzivnosti za potrebe magistrskega dela na strani 137 temelji na metodološki osnovi iz projekta konfliktni barometer 2002.

Tabela 7.5.1 : Klasifikacija konfliktov po intenzivnosti (HIK: konfliktni barometer 2004)

stanje nasilja	skupina po intenzivnosti	stopnja intenzivnosti	vrsta intenzivnosti	kratka definicija
brez uporabe oborožene sile	konflikti nizke intenzivnosti	1	latentni konflikt	Pozicijska razlika glede opredeljivih vrednot nacionalnega pomena je ocenjena kot latentni konflikt, če posamezne zahteve izrazi ena stran in jih kot take zazna druga stran.
		2	izražen konflikt	Zajema izvajanje ukrepov, ki so postavljeni v področje nasilnih dejanj, npr. verbalni pritisk, javno grožnjo z nasiljem ali uvajanje gospodarskih sankcij.
uporaba oborožene sile	konflikt srednje intenzivnosti	3	kriza	Kriza pomeni napete razmere, v katerih najmanj ena stran uporablja nasilje v posameznih incidentih.
	konflikt visoke intenzivnosti	4	resna kriza	Konflikt je ocenjen za zaostrelega, če se nasilje ponavlja na organiziran način.
		5	vojna	Vrsta nasilnega konflikta, v katerem se nasilje uporablja z določeno kontinuiteto na organiziran in sistematičen način. Strani v konfliktu izvajajo obsežne ukrepe glede na razmere. Obseg uničenja je velik in traja dolgo.

Vir: Pfetsch (2004: 2).

Tabela 7.5.2 : Klasifikacija konfliktov po intenzivnosti za potrebe magistrskega dela

stanje nasilja	skupina po intenzivnosti	stopnja intenzivnosti	vrsta intenzivnosti	kratka definicija
brez uporabe oborožene sile	konflikti nizke intenzivnosti	1	latentni konflikt	Ena ali več strani dvomi v obstoječe vrednote, cilje in/ali način njihove realizacije.
uporaba oborožene sile	konflikt srednje intenzivnosti	2	kriza	Kopičenje vojaške sile, političen pritisk, ekonomski ukrepi in/ali vojaške grožnje (brez uporabe sile).
		3	resna kriza	Konflikt je ocenjen za zaostrelega, če pride do omejene uporabe oborožene sile.
	konflikt visoke intenzivnosti	4	vojna	Daljši oborožen konflikt visoke intenzivnosti med vsaj dvema regularnima oboroženima silama.

Vir: Izhodišče je povzeto po Pfetsch (2002: 2) in Pfetsch (2003: 145-57).

V nasprotju z definicijami uppsalske skupine so vojne in konflikti nižje intenzivnosti klasificirani glede na obseg merjenega nasilja in ne glede na število smrtnih primerov.²⁴⁴ Na podlagi tega je jasno, da gre za raziskave, ki temeljijo na kvalitativni definiciji konflikta. Skladno s tem kot predmet konflikta merijo secesijo, etnično, versko ali regionalno avtonomijo, (ne)obnovljive vire (v to kategorijo sodijo tudi konflikti za vodne vire) ter ideološke in sistemske dimenzije konflikta.

Težave nastanejo pri poskusu primerjave in kombiniranja rezultatov in ključnih ugotovitev tovrstnih raziskav, saj se omenjeni skupini definicij konflikta med seboj vsebinsko največkrat prekrivata oziroma ne tvorita skladne celote. Zato so rezultati med seboj pogosto neprimerljivi in v nekaterih primerih celo nereprezentativni,²⁴⁵ zaradi česar moramo nanje v okviru tega znanstvenostrokovnega ustvarjanja gledati objektivno kritično in selektivno.

7.1.1 ŽIVLJENJSKI CIKLUS KONFLIKTA

V okviru zamisli o obstoju t.i. življenjskega ciklusa konflikta²⁴⁶ je moč predstaviti različne praktično aplikativne koncepte izbranega nabora priznanih avtorjev in jih združiti v vsebinsko celoto, ki prestavlja primerno teoretično izhodišče za proučevanje teme tega magistrskega dela. Gre torej za teoretično in praktično smiselno povezovanje ključnih vzrokov za nastanek in eskalacijo konfliktov, z lastnostmi posameznih tipov konfliktov²⁴⁷ v različnih fazah oziroma obdobjih njihovega razvoja, teoretičnimi možnostmi razpleta (oboroženega) konflikta in postkonfliktno pomiritvijo sprtih strani.

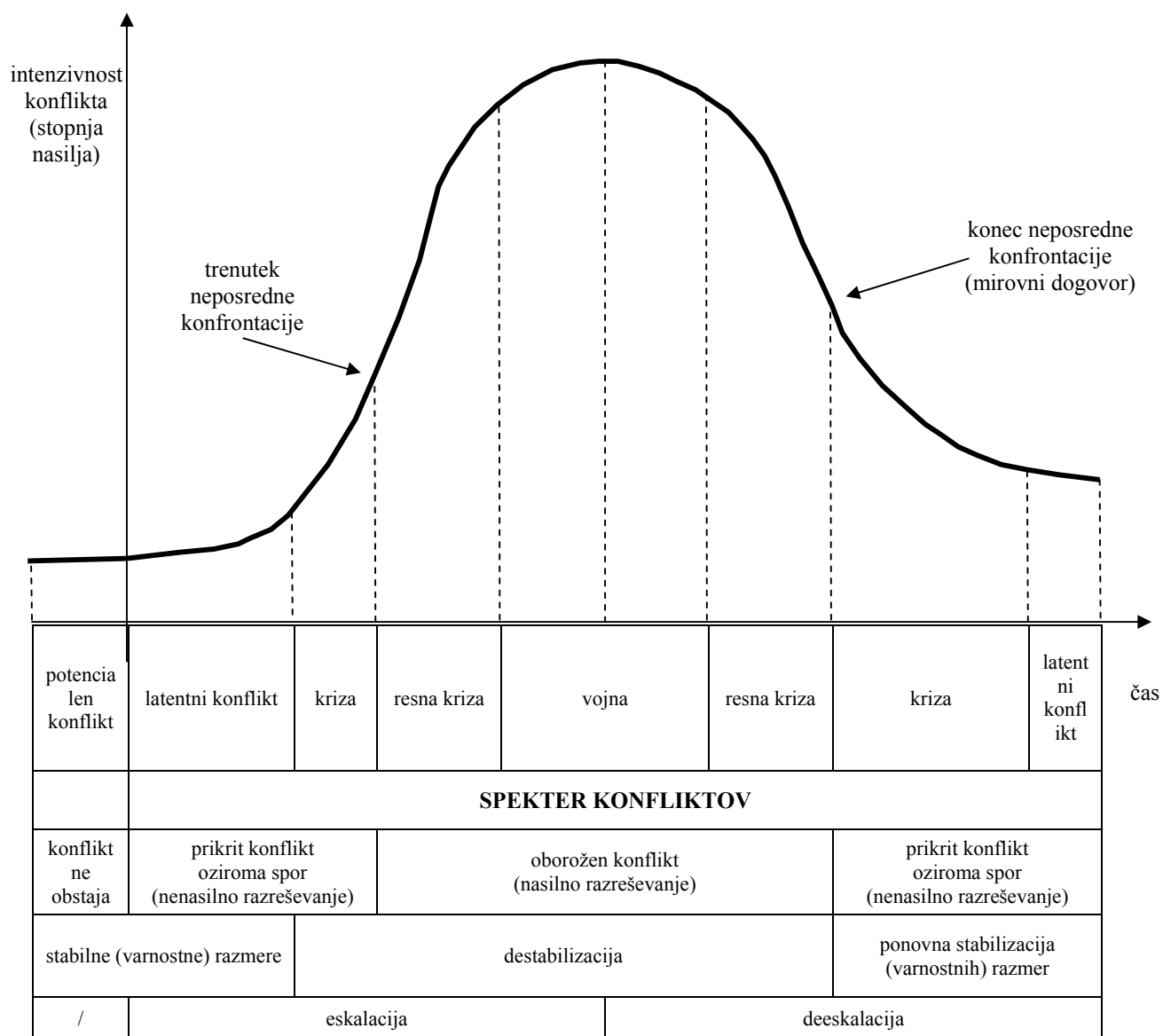
²⁴⁴ V HIIK-u trdijo, da takšen pristop zagotavlja, da bo konflikte možno beležiti in primerjati tudi v primeru zgodovinskih sprememb načina njihovega izbruha. Sicer pa so definicijo konflikta razširili tudi zaradi razmeroma novega pojava oziroma dejstva, da se od leta 1991 vse pogosteje pojavljajo konflikti v oslABLjenih in propadlih državah, ki s svojimi silami in sredstvi niso več kos varnostnim grožnjam in izzivom (Pfetsch 2004: 2).

²⁴⁵ Največkrat prihaja do (ne)namernega zapostavljanja a) notranjih državnih konfliktov, b) konfliktov v katerih države niso glavni akterji oziroma nosilci varnosti in c) nenasilnih faz konflikta (Pfetsch 2003: 148). V takšnih primerih končen rezultat nesistematičnega proučevanja dogodkov in razmer v varnostnem okolju predstavljajo neresnične ali pomanjkljive ugotovite.

²⁴⁶ Glej graf 7.6 : Življenjski cikel in posamezna obdobja (faze) konflikta (idealnotipski model) na strani 139.

²⁴⁷ V našem primeru gre za dokaj specifičen segment konfliktov: konflikte za vodne vire. Slednje je moč na podlagi njihovih temeljnih lastnosti razdeliti na dve osnovnih skupini: a) meddržavne konflikte za vodne vire in b) notranje državne konflikte za vodne vire.

Graf 7.6 : Življenjski cikel in posamezna obdobja (faze) konflikta (idealnotipski model)

Legenda intenzivnosti konfliktov:

latentni konflikt : ena ali več strani dvomi v obstoječe vrednote, cilje in/ali način njihove realizacije

kriza : kopičenje vojaške sile, političen pritisk, ekonomski ukrepi in/ali vojaške grožnje (brez uporabe sile)

resna kriza : omejena uporaba oborožene sile

vojna : daljši oborožen konflikt visoke intenzivnosti med vsaj dvema regularnima oboroženima silama

Avtor: Blaž Milovac.

Konflikti, s poudarkom na notranjih državnih konfliktih, se v nasprotju s splošno uveljavljenim prepričanjem ne pojavljajo iznenada in se tudi ne zaključijo hitro. V svojem življenjskem ciklusu gredo namreč skozi več stopenj ali faz, med katerimi je tiste z nižjo stopnjo konfliktnosti občutno težje zaznati in ovrednotiti (Lund in Prendergast 1997: 215-16; Kreisberg 1998: 23-85). Zato je eden od možnih načinov njihovega definiranja s pomočjo različnih nivojev stopnjevanja neskladnosti percepcije interesov in ciljev med večjimi družbenimi skupinami, pri čemer se omenjena neskladnost izraža skupinsko. V skladu s tem merilom je Lund (2003: 158-60) izoblikoval skalo devetih možnih faz (obdobj življenjskega ciklusa)²⁴⁸ posameznega konflikta:

- a) Stabilen mir, ali konstruktiven konflikt, ki vključuje mirno komuniciranje in formalne oblike interakcij med družbenimi skupinami z različnimi interesi.
- b) Nestabilen mir, ki vključuje vzpostavitev napetosti, znake polarizacije in njuno intenziviranje, z občasnimi izbruhi nasilja nizke stopnje.
- c) Kriza, ki vključuje višjo stopnjo napetosti, konfrontacije in eskalacijo nasilja.
- d) Vojna (bolj primeren izraz bi bil oborožen spopad), ki vključuje kontinuirano uporabo (organizirane) oborožene sile.
- e) Pat položaj med zagovorniki uporabe oborožene sile.
- f) Deeskalacija oziroma popuščanje napetosti, ki vključuje prekinitev uporabe oborožene sile.
- g) Mirovni pogovori o razrešitvi konflikta in (ne)formalno sprejetje novega stanja.
- h) Uresničevanje mirovnega dogovora, ki vključuje obnovo in ponovno vzpostavitev (mirnodobne) gospodarske in politične ureditve.
- i) Postkonfliktna pomiritev, ki vključuje korake v smeri skupnega sobivanja (reintegracije) sprtih strani.

Drug možen pristop je klasifikacija konfliktov na osnovi njihove intenzivnosti oziroma stopnje uporabljenega nasilja. S tovrstnim pristopom je Pfetsch (2003: 149-56), na skali od najmanj do najbolj intenzivnega, opredelil štiri temeljne stopnje (obdobja) oziroma tipe konfliktov:

- a) Latentne konflikte, kjer ena ali več družbenih skupin ali držav prične dvomiti v uveljavljene vrednote, cilje in/ali način njihove realizacije. Različna mnenja in interesni konflikti morajo biti jasno oblikovani in izraženi v obliki zahtev ali trditev.

²⁴⁸ Predstavljene stopnje se ne odigrajo vedno v enakem zaporedju, ki bi vključeval vse stopnje konflikta. Različne stopnje se lahko med seboj v času in prostoru celo prekrivajo.

- b) Krize, kjer se napetosti izražajo z metodami in sredstvi, ki so pod pragom nasilja. Napetosti med sprtimi stranmi lahko dosežejo prelomno točko, ko uporaba sile postane zelo verjetna.²⁴⁹
- c) Resne krize, kjer gre za stanje visoke napetosti med vsaj dvema sprtima stranema, pri čemer lahko grozita z uporabo oborožene sile, ali pa do uporabe oborožene sile in/ali nasilja tudi dejansko pride. Pri tem je uporaba oborožene sile omejena na občasne obmejne incidente, pomorske ali kopenske blokade, okupacijo dela ozemlja in aretacije.
- d) Vojne, ki jih definira kot obliko množičnega nasilja, za katere je značilno, da gre za spopad vsaj dveh nasprotnikov z organiziranimi rednimi vojaškimi formacijami, pri čemer le ti niso občasni, trajajo dalj časa, zahtevajo veliko število žrtev in znatno materialno škodo ter posledično sodijo med oborožene konflikte srednje in visoke intenzivnosti.²⁵⁰

Tudi v tem primeru ni nujno, da se predstavljene stopnje odigrajo v enakem zaporedju ali v celotnem spektru intenzivnosti (v vseh idealnotipskih fazah). Za razliko od Lundovih obdobj življenjskega ciklusa je možno pri aplikaciji Pfetschovega koncepta različne faze posameznega konflikta v času in prostoru med seboj jasno ločiti.²⁵¹ Sposobnost določanja meja med različnimi fazami konflikta je ključna, saj je na ta način moč realno oceniti morebitne spremembe stopnje medsebojnega sovraštva in nasilja v družbi, kar predstavlja osnovo za klasifikacijo in analizo konfliktov.

Pfetsch (2003: 151) poskuša konflikte v skladu z njihovo intenzivnostjo razdeliti tudi na osnovi glavnega razloga za izbruh konflikta v družbi. Pri tem je potrebno poudariti, da ne gre za najbolj

²⁴⁹ Ekonomske sankcije so primer instrumenta, s pomočjo katerega lahko latentni konflikt postane kriza (Pfetsch 2003: 150).

²⁵⁰ Podobno delitev konfliktov z vidika stopnje nasilja je moč zaslediti tudi v International Military and Defense Encyclopedia (v Žabkar 2001: 111-12) in Thurber (2002: 21-22), kjer so konflikte v celotnem spektru nasilja razdelili na štiri podskupine: a) neoborožene konflikte (ang. non-violent conflicts), v katerih si sicer strani medsebojno grozita z uporabo oborožene sile, a je ne uporabljata, kar povzroča, da oborožene sile lahko le posredno (torej z grožnjo) vplivajo na končni rezultat, ki se ga dosega z diplomatskimi, ekonomskimi in drugimi pritiski; b) nekonvencionalne sovražnosti (ang. unconventional hostilities), v katerih se uporablja orožje, a vojaške akcije nimajo velikih razsežnosti in se ne odvijajo v skladu z mednarodnimi normativi za vodenje oboroženega boja, pri čemer prevladuje uporaba politične, ekonomske, propagandne in drugih vrst sile; c) konvencionalne sovražnosti (ang. conventional hostilities), v katerih prevladujejo množične vsebine oboroženega boja in d) jedrske sovražnosti (ang. nuclear hostilities), ki s svojo destruktivnostjo večkratno presegajo največje rezultate, ki se jih da doseči v konvencionalnih sovražnostih.

Tovrstna delitev za potrebe tega magistrskega dela ni najbolj primerna, saj ne obstaja dovolj jasne meje med prvo in drugo podskupino. Poleg tega je njeno težišče predvsem na uporabi vojaških sil in sredstev, kar pri proučevanju konfliktov za vodne vire ne predstavlja najbolj ustrezno metodološko izhodišče.

²⁵¹ Glej tabele 8.5a/b/c na straneh 174, 175 in 176.

posrečen pristop, saj izključuje možnost, da imajo konflikti več razlogov. Poleg tega ima lahko poljuben konflikt tudi sekundarne razloge oziroma dimenzije.²⁵²

Dobro poznavanje celotnega spektra razlogov in posledic poljubnega konflikta predstavlja tudi izhodišče za oblikovanje sprejemljivih in pravičnih rešitev, ki omogočajo njegovo (začasno) deeskalacijo ali zaključek. Do zaključka konflikta praviloma pride po:

- a) vojaškem in/ali političnem porazu vsaj ene izmed sprtih strani in vsilitvi zmagovalčeve volje,
- b) (ne)formalnem sprejetju določenih pogojev v obliki obojestranskega konsenza, ali
- c) vsilitvi volje s strani tretje (formalno nevtralne) strani.

V primeru odločilne (vojaške ali politične) zmage sta deeskalacija in formalen zaključek konflikta razmeroma enostavna in hitra. Če pa sprte strani poskušajo uresničiti omejene cilje z uporabo dela razpoložljivih družbenih virov in/ali uporabo omejenega spektra metod (konflikt z omejenimi cilji in sredstvi), je končna rešitev tovrstnega (oboroženega) konflikta največkrat dosti bolj zapletena. Njena izdelava, uveljavitev in dosledno izvajanje določil tovrstnih dogovorov je praviloma zelo naporno in dolgotrajno ter le redko obrodi pričakovane rezultate in zato pogosto povzroča nezadovoljstvo in frustracije (latentne konflikte in krize).²⁵³

Na podlagi tega Collins (2002: 91-93), Kissinger in Chaney (v *The Marshall Plan and Its Legacy* 1997: 157-221) ugotavljajo, da je končen zaključek konflikta v veliki meri odvisen od odnosa, ki ga zmagovalec vzpostavi s poražencem.²⁵⁴ Nerazrešeni t.i. temeljni ali izhodiščni konflikti v kombinaciji z vsiljenimi (nepravičnimi) pogoji in rešitvami namreč predstavljajo resno oviro pri

²⁵² V primeru podrobne t.i. vodocentrične analize (oboroženih) konfliktov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki je namreč moč zaključiti, da se pri klasifikaciji konfliktov, dimenzija vodnih virov pogosto (ne)namerno zanemarija ali izključuje iz spektra možnih razlogov za izbruh oziroma eskalacijo konflikta. To je še posebej pogosto v primerih, ko vodni viri niso primaren (glavni) razlog za konflikte in v primerih konfliktov, ko ne pride do uporabe oborožene sile (latentni konflikti in krize).

²⁵³ Takšen primer je konflikt med državo in družbeno skupino ali organizacijo, kjer pride do nesimetričnega razmerja med razpoložljivimi viri in sposobnostmi na eni strani in različnim vrednotenjem končnega cilja na drugi strani (Craig in George 1983: 220-22). Praktičen primer je oborožen konflikt za vodne vire med vladajočo muslimansko vlado v Sudanu in lokalnim animističnim prebivalstvom na jugu Sudana, ki kljub absolutni vojaški premoči sil zvestih centralni vladi traja že več kot trideset let.

²⁵⁴ Glej tabelo 7.7 : Zaključek (oboroženega) konflikta in postkonfliktne možnosti razvoja dogodkov na strani 143.

postkonfliktne pomiritvi sprtih strani.²⁵⁵ Zato pravi mir (odsotnost latentnega konflikta), ki bi ga bilo možno doseči z nasilnim vsiljevanjem svoje volje, v mednarodnih odnosih predstavlja izjemo in ne pravilo. Velika večina oboroženih konfliktov namreč v družbi dolgoročno pusti odtis zamere in nezadovoljstva, zaradi česar se življenjski cikel konflikta nadaljuje in pod določenimi pogoji ponovno prekorači jasno ločnico, ki jo zaznamuje uporaba oborožene sile. Konflikti, v širšem pomenu besede, se zato najpogosteje zaključijo, če oziroma ko zmagovalec poudarja pomen pomiritve in če poraženec dolgoročno profitira vsaj toliko kot zmagovalec (Collins 2002: 93).²⁵⁶

Tabela 7.7 : Zaključek (oboroženega) konflikta in postkonfliktne možnosti razvoja dogodkov

ZAKLJUČEK KONFLIKTA		POSTKONFLIKTNE MOŽNOSTI		
končen razplet	pogoj	nadzor nad nasprotnikom	dobiček od nasprotnika	možnosti za trajen mir
zmaga	ni predaje	/	različen ¹	različne ²
	pogojna predaja	zadovoljiv	različne ¹	različne ³
	brezpogojna predaja	dober	različne ¹	različne ⁴
kompromisna rešitev	v prid sebi	dober	dober	majhne ⁵
	nepristranska	zadovoljiv	zadovoljiv	dobre
	v prid nasprotniku	majhen	majhen	majhne
pat položaj	ne obstaja	majhen	majhen	majhne
poraz	dobrohotno izhodišče	majhen	dober	dobre
	zlonamereno izhodišče	ne obstaja	majhen	majhne

Opombe:

¹ Dober če infrastruktura poraženca ostane bolj ali manj nedotaknjena. V nasprotnem primeru zadovoljiv ali majhen, kar je odvisno od človeških izgub in materialne škode.

² Popolno uničenje poraženca zagotavlja trajen mir med nasprotujočimi si stranmi. Novo razmerje moči v regiji pa je lahko nestabilno.

³ Odvisno od zmagovalčevega obnašanja po zaključku oboroženega konflikta.

⁴ Odvisno od vsiljenih pogojev in zmagovalčevega obnašanja po zaključku oboroženega konflikta.

⁵ Izčrpanost in drugi dejavniki lahko omogočijo prehodno mirno obdobje.

Vir: Prirejeno po Collins (2002: 92).

²⁵⁵ Zgodovina je polna vojn za izgubljena ozemlja, kot je npr. območje Alzacije in Lorene, ki je predstavljalo predmet spora oziroma sekundaren razlog za oborožen konflikt med Francijo in Nemčijo v letih 1871, 1919, 1940 in 1945. Naštete letnice označujejo obdobje, ko je prišlo do menjave nosilca nadzora nad spornim ozemljem.

²⁵⁶ Med tovrstne uspešne primere pomiritve in gospodarskega razcveta je moč uvrstiti a) obnovo ZDA po ameriški državljanski vojni, b) obnovo Nemčije in Japonske po drugi svetovni vojni in c) obnovo Južne Koreje po korejski vojni. Poudariti velja, da je v vseh treh primerih obstajal jasen ekonomski in dolgoročen varnostni cilj (V prvem primeru je šlo za ponovno združitev ZDA in posledično pospešeno ozemeljsko ekspanzijo v Severni Ameriki. V zadnjih dveh primerih pa je šlo geostrateško krepitev t.i. zahodnega bloka, na čelu z ZDA, v obdobju hladne vojne.), ki je opravičeval znatne zagonske investicije v porušena krizna območja.

7.2 KONFLIKTI ZA VODNE VIRE

Konflikti za naravne vire največkrat nastanejo, ko ima oziroma zahteva pravico do uporabe omejenega vira oziroma dobrine, kot je npr. voda, večje število akterjev. Glatzl (2001: 707) in Keohane (2006: 82) trdita, da je moč v takšnem primeru pri sprejemanju končne odločitve uporabiti matematično-teoretičen instrument analize, v skladu s katerim so v osnovi možni trije pristopi k reševanju nastalega (varnostnega) problema:

- a) Igra ničelne vsote (ang. zero sum game), v kateri lahko en akter pridobi ali (u)porabi samo toliko vode, kot jo izgubijo oziroma ne (u)porabijo ostali akterji. Tovrstna logika izhaja iz dejstva, da je voda količinsko in kvalitativno omejen obnovljiv naraven vir.²⁵⁷ Gre torej za pristop, ki ne dopušča sodelovanje med akterji in posledično neizbežno vodi do odprtih (oboroženih) konfliktov ali vojn.²⁵⁸
- b) Zapornikova dilema (ang. prisoner's dilemma), v kateri akterji lahko izbirajo le med dvema skrajnima možnostma (medsebojnim sodelovanjem ali nesodelovanjem). Težava je v tem, da morajo akterji sprejemati ključne odločitve brez poznavanja razlogov in/ali osnovnih izhodišč za sprejemanje ključnih odločitev s strani drugih akterjev. Tudi v tem primeru akterji, ki sicer sprejemajo racionalne odločitve pri sprejemanju odločitev o najpomembnejših eksistencialnih vprašanjih, med seboj ne bodo sodelovali. Sodelovanje torej ni najbolj verjeten razplet vodooskrbnega problema. Če pa do njega le pride, le ta v prvi vrsti odraža geostrateško razmerje (pre)moči posamičnih akterjev in v praksi uveljavi voljo močnejšega.²⁵⁹

²⁵⁷ Glej tabeli 5.1 : Tipologija vodnih virov v hidrosferi in 5.9 : Čas potreben za obnovo vodnih virov na zemlji po naravni poti na straneh 232 in 236.

²⁵⁸ Najboljši primer predstavljajo arabsko izraelske vojne in izraelska zasedba Golana. Glej sliko 8.7.a : Medsebojno nasprotujoči si vodooskrbni projekti znotraj porečja reke Jordan na strani 244.

Drug tovrsten primer, ki postaja vse bolj pereč, predstavlja Kitajski projekt preusmeritve toka rek Irtiš in Ili, ki predstavljata glavna vodna vira Kazahstana. Vodne vire iz Irtiša in Ili nameravajo Kitajci v prihodnje uporabljati za namakanje puščave in pridelovanje hrane na vzhodnih območjih province Sinkjang, ki do sedaj niso bila naseljena (Biliouri 2001a: 15).

²⁵⁹ Dober primer je želja Egipta, da ohrani oziroma poveča svoj monopol nad vodnimi viri reke Nil. Zato Sudanu, v primeru, če bi se le ta odločil zmanjšati pretok reke in povečati lastno (u)porabo vodnih virov, grozi z vojaškim posredovanjem. Po drugi strani je Egipt v preteklosti v Sudanu že večkrat vojaško posredoval na strani ogrožene vladajoče elite in si kot plačilo prislužil ugodnejše koncesije za izkoriščanje skupnih vodnih virov. Poleg tega Egipt in Sudan skupaj grozita Etiopiji, ki namerava v prihodnje izkoriščati vse večji delež vode iz Modrega Nila. V ta namen sta omenjeni državi celo vložili skupno tožbo, s katero želita preprečiti dotok mednarodnih finančnih posojil namenjenih uresničevanju etiopskih načrtov (Swain 1997: 675-694).

Po drugi strani bo zaradi visokega letnega prirastka število prebivalcev Etiopije že pred letom 2025 preseгло število prebivalcev Egipta. Da bi uspeli prehraniti hitro rastoče prebivalstvo, želijo v Etiopiji v prvi vrsti povečati obseg obdelovalnih in namakalnih površin (Biliouri 2001b: 51-52).

- c) Krepitev medsebojnega zaupanja, ki lahko v specifičnih pogojih tvori temelj varnosti vseh akterjev.²⁶⁰ Zmanjševanje napetosti in krepitev medsebojnega zaupanja pa lahko le blaži trenutne razmere in posledice morebitnega konflikta, ne more pa razrešiti osnovnega problema, v katerem so glavni predmet spora vodni viri in ne same namere akterjev.

V realnosti je najbolj pogosta kombinacija vseh treh zgoraj predstavljenih pristopov, zaradi česar ostrih meja med njimi, pri analizi konkretnih primerov (razreševanja) konfliktov povezanih z nadzorom nad vodnimi viri, ni moč določiti. Pri tem je potrebno poudariti, da ključni akterji (največkrat gre za države) sebi vedno poskušajo zagotoviti najboljše možno izhodišče za zadovoljevanje potreb lastnega prebivalstva,²⁶¹ zaradi česar zagovarjajo legitimnost pristopa (neizbežnost konflikta, možnost omejenega sodelovanja ali krepitev medsebojnega zaupanja, kot nujnega pogoja za načrtovanje optimalne (u)porabe razpoložljivih vodnih virov na regionalni ravni), ki jim v danih geostrateških razmerah v regiji najbolj ustreza.²⁶²

Potrebno je izpostaviti tudi načrtno izčrpavanje vodnih virov južnega Sudana (zaradi gradnje akumulacijskih jezov, irigacijskih kanalov in prekopa Jonglei), kjer živijo animisti in kristjani. Tovrstne projekte podpirata in financirata tako militaristična muslimanska vlada v Sudanu, kakor tudi Egipt. Na ta način poskušata oba omenjena akterja, na račun zapostavljenega lokalnega prebivalstva, povečati količino razpoložljivih vodnih virov.

Konflikt za nadzor nad vodnimi viri reke Nil je poleg regionalne in lokalne dimenzije v letih 1978-79 pridobil tudi širšo mednarodno dimenzijo. Takrat je namreč egipčanski predsednik Sadat v okviru mirovnih pogajanj v Camp Davidu izraelskemu premieru Menachemu Baginu podal svoj predlog rešitve izraelsko-palestinskega problema. V zameno za osvoboditev Jeruzalema, naj bi namreč Egipt Izrael letno oskrboval z 365 milijonov m³ vode iz reke Nil (Krishna v Starr in Stoll 1988: 23-41). Omenjeno ponudbo je Izrael seveda zavrnil, saj bi v nasprotnem primeru izgubil Jeruzalem in dolgoročno postal odvisen od egipčanske radodarnosti z vodo. Sam obstoj Sadatove ponudbe pa je razburil vse države v porečju Nila, ki so kategorično nasprotovale vsaki zamisli, da bi brez vzajemnega dogovora izvažali že tako omejene skupne vodne vire v drugo hidrogeografsko regijo.

²⁶⁰ Za razliko od poskusov zmanjševanja stopnje konfliktnosti s pomočjo uveljavljanja ali vsiljevanja mednarodnopravnih načel, pogodb in dogovorov je odločitev o razreševanju konfliktov oziroma o sodelovanju in/ali substituciji izključno v pristojnosti akterjev samih in temelji na prostovoljni osnovi. Klasični tovrstni primeri so dvostranski ali večstranski podpisi pogodb ali dogovorov, ki temeljijo na a) medsebojnem neposrednem konsenzu, b) mediaciji oziroma posredovanju tretje (nevtralne) strani, ali c) arbitraži oziroma sprejetju obvezujoče sodniške odločitve (Wolf 1993: 5-17).

Tovrsten konkreten primer predstavlja Sporazum o zmanjševanju oziroma omejevanju konvencionalne oborožitve v Evropi. Na področju urejanja pravic do (u)porabe skupnih vodnih virov, kot sredstva za vzajemen gospodarski razvoj celotne regije, pa tovrsten primer med DVR predstavlja multinacionalen projekt ureditve porečja Mekonga (Gonsalves 2000: 34-35).

²⁶¹ Nekatero državo (primer Sirije) sočasno zagovarjajo povsem nasprotujoča si načela mednarodnega prava. V konfliktu za vodne vire rek Jordan in Yarmuk, Sirija tako zagovarja načelo absolutne teritorialne suverenosti, medtem ko v primeru reke Evfrat zagovarja načelo absolutne teritorialne integritete. Poleg tega v primeru konflikta za vodne vire reke Orontes zagovarja načelo predhodne obvestitve o nameri uporabe (Dellapenna 1995: 206; Scheumann 1998: 127-33). V vseh treh primerih so izbrali načelo, ki naj bi jim prineslo kar največje koristi, kar onemogoča oblikovanje enotne državne hidrološke politike in dolgoročno zmanjšuje ugled in legitimnost sirskega prizadevanja. Več o tem v poglavju 7.3.

²⁶² Kronološko gledano je možno morebitne spremembe v državni politiki, med tremi možnimi in zgoraj predstavljenimi pristopi k razreševanju problemov razdelitve skupnih vodnih virov v kriznih regijah, najpogosteje opaziti a) v obdobju

Zato vse večje razlike v stopnji oskrbe prebivalstva znotraj regij in celo znotraj posameznih držav nastanejo prav zaradi omejenih ekonomskih in tehnološko-tehničnih zmožnosti posameznih držav in skupin ljudi ter njihove (ne)pripravljenosti (politične volje) za izkoriščanje obstoječih vodnih virov. Voda tako dejansko lahko predstavlja generator konfliktov in vojn med državami, sočasno pa predstavlja tudi nujen pogoj za gospodarski razvoj in tehten razlog za mirno razreševanje obstoječih konfliktov.

Vodni viri imajo v okviru predstavljenih sodobnih teorij konfliktov (za naravne vire) na splošno lahko tri dimenzije. Vodni viri za ključne akterje (največkrat gre za države) lahko predstavljajo:

- a) Strateški cilj, v okviru strategije neposrednega delovanja.
- b) Vojaški cilj, v okviru strategij neposrednega in posrednega delovanja.
- c) Sredstvo za doseganje (drugih) ciljev, v okviru strategije posrednega delovanja.

V prvem primeru gre za strateško pomembne naravne vire za državo oziroma družbo, zaradi katerih je v preteklosti pogosto prihajalo do oboroženih konfliktov, katerih cilj je bil predvsem obvladovanje ozemlja, na katerem se je nahajal strateški viri (primer nahajališč fosilnih goriv). Zaradi razširitve mednarodne trgovine in vzpostavitve globalnih trgov za posamične vire pa je uporaba vojaške sile v ta namen, v preteklem stoletju postopno izgubljala svojo smiselnost. V drugem primeru vodni viri v obdobju trajanja oboroženih konfliktov postanejo glaven in legitimen cilj oboroženih sil, medtem ko na strateški ravni ne igrajo večje vloge. V tretjem primeru pa lahko naravni viri, s poudarkom na tistih, ki prečkajo državne meje (primer vode), predstavljajo idealno sredstvo za izsiljevanje in vsiljevanje svoje volje sosednjim državam ali zapostavljenim družbenim skupinam znotraj lastne države (Loneragan 2000: 46-50).²⁶³ V praksi se vse tri predstavljene dimenzije v okviru velike strategije pogosto kombinirajo in dopolnjujejo.

Države, ki so soočene s potencialnim pomanjkanjem vodnih virov, poskušajo svoje vire (sedanji obseg (u)porabe skupnih virov) ustrezno zavarovati in si na ta način tudi v prihodnje zagotoviti vsaj obstoječo višino ponudbe kvalitete in/ali kvantitete vodnih virov. Beaumont (1994: 75-9) meni, da je zato prva dolžnost vlad v tovrstnih državah:

menjave političnega vodstva v posameznih državah, b) v obdobju hitrih in opaznih sprememb v razmerju moči med glavnimi akterji v regiji, ali c) v trenutkih občutnega zaostrovanja varnostnih razmer v regiji.

²⁶³ Dober primer je Turčija, ki je Siriji in Iraku večkrat zagrozila z omejevanjem pretoka rek Tigris in Evfrat, če omenjeni državi ne bosta nehali podpirati uporniških Kurdov na jugovzhodu Turčije (Scheumann 2003: 756-60).

- a) Vsiliti oziroma uveljaviti (ang. assertion) svoje pravice in ustrezna načela mednarodnega prava (po potrebi tudi z vojaško (pri)silo), kar je praviloma enostavno, a v širšem strateškem okvirju politično nevhvaležno dejanje.
- b) Doseči priznanje (ang. recognition) pravic do (u)porabe (skupnih) vodnih virov od ostalih akterjev znotraj države in/ali akterjev na mednarodni ravni, kar je načeloma možno, a politično naporno prizadevanje, ki največkrat ostane nepoplačano.
- c) Končno pridobiti pravice do (u)porabe (skupnih) vodnih virov, kar je načeloma jalovo prizadevanje, ki največkrat le dokončno uveljavi voljo in interese močnejšega akterja.²⁶⁴

Tudi na tej ravni v praksi največkrat prihaja do kombiniranja a) vsiljevanja, b) kompromisnega priznavanja vsiljenega stanja in c) dokončne ali začasne pridobitve pravic do (u)porabe skupnih virov (Allan 2002: 217-25).²⁶⁵ Zato ne preseneča podatek, da je trenutno v svetu kar 37 večjih akutnih konfliktov za vodne vire (13 med oziroma v RID in 24 med oziroma v DVR).²⁶⁶ Praviloma gre za več desetletij trajajoče mednarodne konflikte (med večjim številom držav v porečju) za pravico do (u)porabe skupnih virov v njihovem celotnem spektru namembnosti. Potrebno pa je poudariti, da so konflikti med oziroma v RID v povprečju manj nasilni, saj po koncu druge svetovne vojne niti v enem primeru ni prišlo do resne krize oziroma prehoda magičnega pragu uporabe oborožene sile za razreševanje (nacionalnega) vodooskrbnega problema. Razmere v DVR pa so v

²⁶⁴ Na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike so tovrstni dogovori v obliki obvezujočih bilateralnih pogodb doseženi le med a) Egiptom in Sudanom (za Nil), b) Izraelom in Jordanijo (za Jordan) in c) Sirijo in Irakom (za Evfrat) (Dombrowsky 2003: 729-45, Scheumann 2003: 745-61, Peichert 2003: 761-75). Očitno je, da niti en dogovor ne upošteva pravic in potreb vseh držav, ki si delijo posamezno porečje, zaradi česar je njihova pravičnost, legitimnost in obstojnost dolgoročno zelo vprašljiva. Glej tabelo 7.3 : Uveljavljanje načel mednarodnega prava in uporaba skupnih vodnih virov znotraj porečij rek Jordana, Nila ter Evfrata in Tigrisa na strani 130.

²⁶⁵ Velika večina sprejetih dogovorov in pogodb o (u)porabi skupnih vodnih virov med DVR ne temelji na a) predstavljenih helsinških pravilih oziroma načelu pravične in ekološko smotrne uporabe ali b) upoštevanju realnih potreb in razvojnih priložnosti. Njihova glavna lastnost je, da želijo (politično, ekonomsko in vojaško) močnejši akterji spremeniti statusa quo in uveljaviti svoje interese tako, da posameznim šibkejšim akterjem ponudijo nekoliko več pravic ali možnosti za (u)porabo vodnih virov, kot bi si jih le ti uspeli izboriti sami in jih na ta način motivirajo k podpisu mirovnega oziroma pravno obvezujočega dogovora o (u)porabi skupnih vodnih virov (Küffner 1998: 74-75). Zato se med DVR praviloma sprejemajo predvsem na videz legitimni bilateralni dogovori, ki uveljavljajo prevlado enega močnega in enega šibkega akterja nad vsemi ostalimi šibkimi akterji v hidrogeografski regiji. Tovrstna praktična primera sta a) dogovor med Izraelom in Jordanijo iz leta 1994 o uporabi vodnih virov reke Yarmuk (na škodo Sirije) in b) dogovor med Egiptom in Sudanom iz leta 1959 o uporabi vseh razpoložljivih vodnih virov reke Nil (na škodo vseh ostalih držav v porečju).

²⁶⁶ Glej tabelo 7.8.a : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med RID po celinah na strani 238 in tabeli 7.8.b/c : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med DVR po celinah na straneh 239 in 240.

povprečju nekoliko bolj dramatične, saj je kar v šestih primerih²⁶⁷ povprečna intenzivnost konflikta na ravni resne krize. Pri DVR je prisoten tudi izrazit negativen trend (naklonjenost enostranskim prisilnim rešitvam in eskalaciji konfliktov) nadaljnjega razvoja dogodkov v porečju.

Za uspešno (prisilno) uveljavljanje novega režima (u)porabe skupnih vodnih virov so poleg a) ustrezne pravne podlage seveda potrebne oziroma pomembne tudi b) ustrezna ekonomska moč, c) t.i. hegemonika moč, d) dostop do mednarodne podpore in seveda e) izhodiščna hidrološka sposobnost posamezne države.²⁶⁸ Uspešna (kratkoročna in dolgoročna) razrešitev nacionalne vodooskrbne problematike tako dejansko predstavlja enega izmed najpomembnejših ciljev velike strategije omenjenih držav. Na osnovi kombinacije predstavljenih dejavnikov je moč na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki, znotraj posamičnega porečja, identificirati tudi do sedaj najuspešnejše države (Izrael, Egipt in Turčijo).

Na osnovi tabele 7.9 je moč zaključiti tudi to, da izhodiščen geografski položaj in obseg oziroma kvaliteta razpoložljivih vodnih virov ne igrata odločilne vloge pri dokončnem zagotavljanju vodnih virov in (ne)priznavanju na novo uveljavljene ureditve. Zato so Lowi (1990: 68-83), Waterbury (1994: 39, 39-64) in Küffner (1998: 71-9) na osnovi študije praktičnih primerov in prepričanj realistične šole mednarodnih odnosov sprejeli hipotezo: "Da je končen razplet konfliktov za vodne vire v največji meri odvisen od kombinacije ekonomske in hegemonike moči posameznih držav."²⁶⁹

²⁶⁷ Mednje sodijo porečja Cenepe, Jordana, Litani, Nila, Evfrata in Tigrisa, ter podtalnica v Jemnu, v Gazi in na Zahodnem bregu.

²⁶⁸ Glej tabelo 7.9 : Ključni dejavniki, ki pri uveljavljanju mednarodno pravnih načel za zagotavljanje uporabe skupnih vodnih virov vplivajo na mednarodne odnose na strani 149.

²⁶⁹ Države si namreč poskušajo zagotoviti nemoten (naraven) pritek vodnih virov (rek), ki izvirajo v drugih državah. V državah z večjimi vodotoki, delež t.i. skupnih vodnih virov pogosto predstavlja večino razpoložljivih virov v družbi (v primeru Egipta kar 97 odstotkov). Glej tabelo 7.10 : Odvisnost od eksogenih vodnih virov v izbranih državah na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki na strani 241.

Zato ne preseneča visoka občutljivost, s katero države v sušnih območjih sveta (primer Bližnjega vzhoda in severne Afrike) spremljajo vodooskrbne razvojne projekte in rešitve ostalih držav v porečju. Po drugi strani med državami s presežki vodnih virov in med tistimi z majhnim deležem eksogenih vodnih virov do medsebojnih konfliktov za vodo prihaja bolj redko oziroma v njih ne pride do uporabe oborožene sile. Glej tabele 7.8.a/b/c : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med državami po celinah na straneh 238 do 240.

Tabela 7.9 : Ključni dejavniki, ki pri uveljavljanju mednarodno pravnih načel za zagotavljanje uporabe skupnih vodnih virov vplivajo na mednarodne odnose

država/položaj	hidrološka sposobnost (ocena samozadostnosti %)	ekonomska moč (zelo močna do zelo šibka)	hegemonska moč* (zelo močna do zelo šibka)	dostop do mednarodne podpore (zelo velik do zelo majhen)
države v porečju reke Jordan – izjemno visoka stopnja pomanjkanja vodnih virov				
<i>(zgornji tok reke)</i>				
Sirija	70	srednja	šibka	majhen
Libanon	100	srednja	zelo šibka	majhen
Izrael <i>(srednji tok reke)</i>	25	zelo močna	zelo močna	zelo velik
Jordanija	25	šibka	šibka	majhen
Palestinci	20	zelo šibka	zelo šibka	zelo majhen
<i>(spodnji tok reke)</i>				
države v porečju reke Nil – visoka stopnja pomanjkanja vodnih virov				
<i>(zgornji tok reke)</i>				
ostale afriške države v zgornjem toku reke	100	šibka in zelo šibka	zelo šibka	zelo majhen
Sudan	100	zelo šibka	zelo šibka	zelo majhen
Egipt <i>(spodnji tok reke)</i>	70	srednja	srednja	velik
države v porečju Evfrata in Tigrisa – presežek vodnih virov				
Turčija <i>(zgornji tok reke)</i>	100	močna	močna	velik
Iran	90	šibka	srednja	zelo majhen
Sirija	100	srednja	srednja	zelo majhen
Irak	100	šibka (začasno)	šibka (začasno)	majhen
<i>(spodnji tok reke)</i>				

* Združuje (notranje) politično moč in moč represivnih organov države (oboroženih sil, policije, idr.).

Allan (2002: 224).

Na podlagi osnovnih značilnosti indikatorjev iz že omenjene tabele 7.11.a/b²⁷⁰ pa je moč ugotoviti, da dosednji konflikti za vodne vire v svetu sodijo v specifično kategorijo med etnične in ideološke konflikte, saj največkrat posedujejo specifične lastnosti obeh skupin konfliktov.²⁷¹ Obstajajo tudi velike razlike med lastnostmi konfliktov za vodne vire znotraj držav in tistimi med državami. Prvi so po svojih značilnostih namreč bližje ideološkemu konfliktu, medtem ko so drugi bližje etničnemu konfliktu. Zanimivo pa je, da je za oba tipa konfliktov za vodne vire značilno, da izvajanje

²⁷⁰ Glej poglavje 7.1 in tabelo 7.11.a/b : Tipologija konfliktov za vodne vire na straneh 150 in 151.

²⁷¹ Možno pojasnilo za to je dejstvo, da smo pri izdelavi tabele 7.11.a/b upoštevali veliko število dokaj različnih konfliktov (za vodne vire), kakor tudi dejstvo, da vodni viri sami po sebi največkrat niso predstavljali zadosten oziroma edin razlog za izbruh oboroženih konfliktov, zaradi česar so konkretni primeri konfliktov dejansko konglomerati različnih razlogov in posledično tudi različnih lastnosti (tako konfliktov ideološkega kot tudi etničnega izvora).

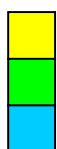
političnih in ekonomskih programov in projektov (primer GAP-a v Turčiji, t.i. nove doline v Egiptu idr.) predstavlja ključen del velike strategije, kar je sicer značilnost ideoloških konfliktov. Po drugi strani pa varnostna dilema, do katere pride pri njihovi realizaciji, (ne)posredno vpliva na vse prebivalce (od lokalnih skupnosti, do države in porečja), kar nedvomno sodi med značilnosti etničnih konfliktov.

Tabela 7.11.a : Tipologija konfliktov za vodne vire

	ideološki konflikti	konflikti za vodne vire znotraj držav	konflikti za vodne vire med državami	etnični konflikti
<i>ključne lastnosti</i>				
individualna lojalnost	(je spremenljiva) lojalnost temelji na prepričevanju, pričakovanju sprememb in/ali prisili			(ni spremenljiva) lojalnost temelji na jeziku, kulturi, veri, vzgoji, nacionalni pripadnosti
mobilizacijsko temeljišče	(deljeno) vojaška moč je odvisna od lojalnosti večine; vsak je potencialen rekrut za vsako stran			(medsebojno izključujoče) mobilizacija je omejena na pripadnike lastne skupnosti, s poudarkom na območjih pod nadzorom lastnih ali prijateljskih sil/struj
vrednost ozemlja	(omejena) ne zagotavlja lojalnosti prebivalstva			(zelo visoka) zagotavlja lojalnosti prebivalstva
	ne zagotavlja nemoteno izkoriščanje naravnih virov			zagotavlja nemoteno izkoriščanje naravnih virov
varnostna dilema	vpliva predvsem na vodje; ni teritorialne rešitve			vpliva na vse prebivalce; zmanjša jo lahko delitev skupin
možne razrešitve konflikta	(ozemlje je le redko deljeno) odločilna zmaga ene strani, ali dogovorjena delitev moči/oblasti			(ozemlje je pogosto deljeno) odločilna zmaga ene strani je redka, delitev moči/oblasti je le redko izvedljiva

(opomba: se nadaljuje)

Legenda :

prevladujejo lastnosti oziroma značilnosti ideoloških konfliktov

kombinacija lastnosti oziroma značilnosti obeh tipov konfliktov

prevladujejo lastnosti oziroma značilnosti etničnih konfliktov

Tabela 7.11.b : Tipologija konfliktov za vodne vire

	ideološki konflikti	konflikti za vodne vire znotraj držav	konflikti za vodne vire med državami	etnični konflikti
<i>instrumenti strategij</i>				
politični in ekonomski programi in projekti	(zelo pomembni) reforme so ključne za zagotavljanje podpore prebivalstva*			(nepomembni) t.i. hipernacionalna polarizacija zmanjšuje privlačnost drugih etničnih skupin
zagotavljanje (prisilnega) nadzora nad prebivalstvom	(pomembno) izseljevanja in teror zaradi želje po onemogočanju in izolaciji nasprotnikov; (velika verjetnost negativne reakcije prebivalstva)			(pomembno) izgoni in množični poboji zaradi želje po onemogočanju in uničenju nasprotnikov; (majhna verjetnost negativne reakcije prebivalstva)
uporaba vojaške sile	(ne igra odločilne vloge) ker ozemlje ni pomembno; prekomerna uporaba sile povzroča nepotrebno materialno škodo in zmanjšuje podporo prebivalstva			(igra odločilno vlogo) ker je ozemlje zelo pomembno; politične omejitve pri uporabi sile so majhne
<i>determinante zmage</i>				
kompetentnost lokalnih akterjev	(zelo pomembna) korupcija in/ali nedisciplina onemogočajo izvajanje reform, kar zmanjšuje podporo prebivalstva			(manj pomembna) korupcija lahko zmanjša učinkovitost kar pa nima večjega vpliva na podporo prebivalstva
ekonomska in vojaška pomoč (od zunaj)	(problematična) lahko zmanjšuje legitimnosti lokalnih zaveznikov, povečuje korupcijo in naklonjenost k prekomerni uporabi vojaške sile			(neproblematična) ne zmanjšuje legitimnosti, ni količinskih omejitev
neposredna vojaška intervencija (od zunaj)	(ni odločilna) ni moč ločiti med pripadniki sprtih strani, prisotnost močnih tujih oboroženih formacij zmanjšuje legitimnost sprtih strani, vojaški uspeh ne zagotavlja podpore			(odločilna) ni večjih obveščevalnih problemov, ne zmanjšuje legitimnost sprtih strani, lahko odločilno vpliva na stanje na terenu (razmejevanje sprtih strani)

* Gre za ameriški izraz (ang. hearts and minds) src in možganov oziroma prepričan in vrednostnega sistema.

Vir: Izhodišče za model je povzeto po Collins (2002: 92, 168, 182-3); Kaufmann (2004: 413-414).

Na podoben način je možno opredeliti tudi razlike in podobnosti med oboroženimi konflikti za vodne vire znotraj posameznih držav in tistimi med državami v primerjavi z idealnotipskimi simetričnimi in nesimetričnimi konflikti.²⁷² Tudi v tem primeru lahko opazimo razlike med lastnostmi konfliktov za vodne vire znotraj držav in tistimi med državami. Prvi so po svojih značilnostih bližje nesimetričnim konfliktom, medtem ko so drugi bližje simetričnim konfliktom. Na podlagi tabele 7.12 je tako moč zaključiti, da dosedanji oboroženi konflikti za vodne vire v svetu sodijo v specifično kategorijo med simetrične in nesimetrične konflikte, saj največkrat posedujejo specifične lastnosti obeh skupin.

Če poskušamo združiti ključne lastnosti konfliktov iz tabel 7.11.a/b in 7.12 postane jasno, da konflikte za vodne vire, kot pojavno celoto, zaradi samosvojega spektra lastnosti ni možno ali smiselno opredeliti kot vrsto (ne)oboroženega konflikta s točno določenimi lastnostmi in jasno začrtanimi ločnicami.²⁷³ Očitno obstajata dva vsebinsko ločena segmenta konfliktov (notranji državni konflikti in meddržavni konflikti) za vodne vire, katerih lastnosti in vzročnopolosledične povezave so v veliki meri odvisne od prevladujočih varnostnih trendov v regiji in razvoja ostalih (oboroženih) konfliktov v družbi.

²⁷² Glej tabelo 7.12 : Temeljne lastnosti oboroženih konfliktov za vodne vire na strani 153.

²⁷³ Pri njihovem vrednotenju je namreč vedno treba izhajati iz širšega varnostnega okvirja in definicije konflikta v širšem smislu, saj v nasprotnem primeru ne moremo zaobseči celotne problematike, kar predstavlja pogoj za uravnoteženo vrednotenje in analiziranje vseh njihovih dimenzij in posledic. Brez tega je vsaka nadaljnja analiza (primer analize konfliktnega potenciala vodnih virov) nepopolna, njeni rezultati pa napačni in pristranski.

Tabela 7.12 : Temeljne lastnosti oboroženih konfliktov za vodne vire

tip konflikta / lastnosti konflikta	simetričen konflikt	(meddržavni) konflikt za vodne vire	(notranji državni) konflikt za vodne vire	nesimetričen konflikt
primer	tradicionalna vojna	obmejni spopadi	lokalni spopadi	protigverilsko vojskovanje
intenzivnost konflikta	visoka/srednja	visoka/srednja	srednja/nizka	srednja/nizka
izhodiščna grožnja	jasna	jasna	nejasna	nejasna
osnovni varnostni cilj	vojaška zmaga	vojaška zmaga	interna stabilnost	interna stabilnost
odločilna strategija	neposredno nastopanje	neposredno nastopanje	posredno nastopanje	posredno nastopanje
odločilna moč	vojaška	vojaška in ekonomska	vojaška in socialna	socialna in politična
tehnološka premoč	pomembna	pomembna	nepomembna	nepomembna
odločilna aktivnost	premagati nasprotnikove sile	premagati nasprotnikove sile	zagotoviti podporo ljudskih množic	zagotoviti podporo ljudskih množic
trajanje konflikta	kratko/srednje	kratko/srednje	dolgo	dolgo
možnost za dolgoročno razrešitev konflikta z uporabo oborožene sile	velika	srednja	majhna	majhna

Legenda :

prevladujejo lastnosti oziroma značilnosti simetričnih konfliktov

kombinacija lastnosti oziroma značilnosti obeh tipov konfliktov

prevladujejo lastnosti oziroma značilnosti nesimetrični konfliktov

Vir: Blaž Milovac.

7.2.1 VODNI VIRI KOT NEZADOSTEN RAZLOG ZA OBOROŽENE KONFLIKTE

Zaradi predstavljenih trendov zmanjševanja razpoložljivih vodnih virov, pravnih nedorečenosti in vse večjega števila potencialnih sprožilcev konfliktov za vodne vire, se postavlja vprašanje: Zakaj do sedaj skoraj da ni bilo vojn oziroma pogostih oboroženih konfliktov za nadzor nad vodnimi viri oziroma zakaj voda sama po sebi praviloma še ni zadosten razlog za vojne? Pojme, kot so vojna, (oborožen) konflikt in (resna) kriza je pravno težko definirati,²⁷⁴ v praksi pa je njihovo jasno razlikovanje še mnogo težje. Poleg tega nasilna (vojaška) rešitev problema največkrat (dolgoročno) ne zagotavlja ustrezno stopnjo varnosti, ki je potrebna za neovirano (u)porabo skupnih vodnih virov, saj na ta način ni možno zagotoviti popolnega nadzora nad zasedeno dobrino, kar je nujen pogoj za njeno optimalno izkoriščanje.

Za razliko od velike večine omejenih naravnih virov, v primeru vodnih virov ključno vlogo igrata njihova relativno velika količina (obseg naravne ponudbe) ter prostorska in časovna razdrobljenost. V primeru oboroženih konfliktov za nadzor in pravico do (u)porabe skupnih vodnih virov, kot so npr. reke ali večja sladkovodna jezera, bi bilo za doseganje oziroma prevzem absolutnega nadzora nad njimi dejansko potrebno nadzirati večino nekega porečja ali povodja. V obeh primerih gre največkrat za velikanske površine,²⁷⁵ ki jih je težko oziroma skorajda nemogoče učinkovito nadzorovati s pomočjo vojaške sile.

Aktiven vojaški prevzem nadzora nad vodnimi viri v neki hidrogeografski regiji bi zato v realnosti največkrat zahteval vsesplošno vojaško invazijo oziroma totalno vojno, katere končen (političen) cilj bi moralo biti drastično zmanjšanje lokalne porabe vodnih virov (v najbolj skrajni obliki genocid lokalnega prebivalstva in/ali ekocid)²⁷⁶ na ozemlju, ki je predmet spora.²⁷⁷ Le na ta način je namreč

²⁷⁴ Temu v prid govori tudi pomanjkljiva opredelitev omenjenih pojmov v mednarodnih pravnih aktih in odsotnost učinkovitih mednarodnih mehanizmov za striktno, nepristransko in predvsem učinkovito sankcioniranje omenjenih kršitev pravnega reda.

²⁷⁵ Porečji Evfrata in Tigrisa (voda iz obeh rek je predmet spora med Turčijo, Sirijo, Irakom in Iranom) skupaj obsegata kar 765.831 km². Povodje jezera Čad (voda iz njegovih pritokov in upadajoče zaloge vode v jezeru samem so predmet spora med Čadom, Centralnoafriško republiko, Kamerunom, Nigrom in Nigerijo) pa obsega 2.497.918 km² (Carroll 2002: Supplement to National Geographic, september 2002).

²⁷⁶ Ekocid, genocid in etnično čiščenje, kot radikalne in najbolj učinkovite metode za umetno zmanjševanja oziroma načrtno nadzorovanje (u)porabe drugih (u)porabnikov skupnih vodnih virov (ljudi, gospodarskih dejavnosti in naravnega okolja), predstavljajo najbolj krute oblike kratenja pravice do življenja, ki neizbežno vodijo do ekoloških katastrof, obsežnih migracij lokalnega prebivalstva in dodatne vsestranske destabilizacije kriznega območja.

možno (na račun neposrednih sosedov) pridobiti velike količine dodatnih vodnih virov za zadovoljevanje lastnih potreb in/ali zagotoviti pogoje za realizacijo velikopoteznih vodooskrbnih razvojnih projektov (primer izraelskega Nacionalnega vodooskrbnega sistema). Zato prisilno uveljavljanje interesov močnejših akterjev še naprej ostaja neekonomična, organizacijsko izjemno zahtevna in politično zelo tvegana poteza, ki zaradi prekomerne porabe vseh razpoložljivih virov družbe, dolgoročno neizbežno vodil do izčrpanja države agresorja in vse pogosteje tudi do njene mednarodne izolacije.²⁷⁸

To je tudi ena izmed možnih pojasnitev dejstva, da v človeški zgodovini zaradi želje po nadzoru nad vodnimi viri, ni pogosteje prihajalo do oboroženih konfliktov oziroma vojn med državami. Lahko celo trdimo, da pomanjkanje vode do sedaj z redkimi izjemami (primer arabsko-izraelskega konflikta)²⁷⁹ ni predstavljalo zadosten razlog za oborožene konflikte večjih razsežnosti (Sager 2001: 717). Kljub temu na podlagi zgodovinskih izkušenj ne smemo prehitro sprejeti zaključka, da se omenjen trend v začetku enaindvajsetega stoletja ne bo spremenil.

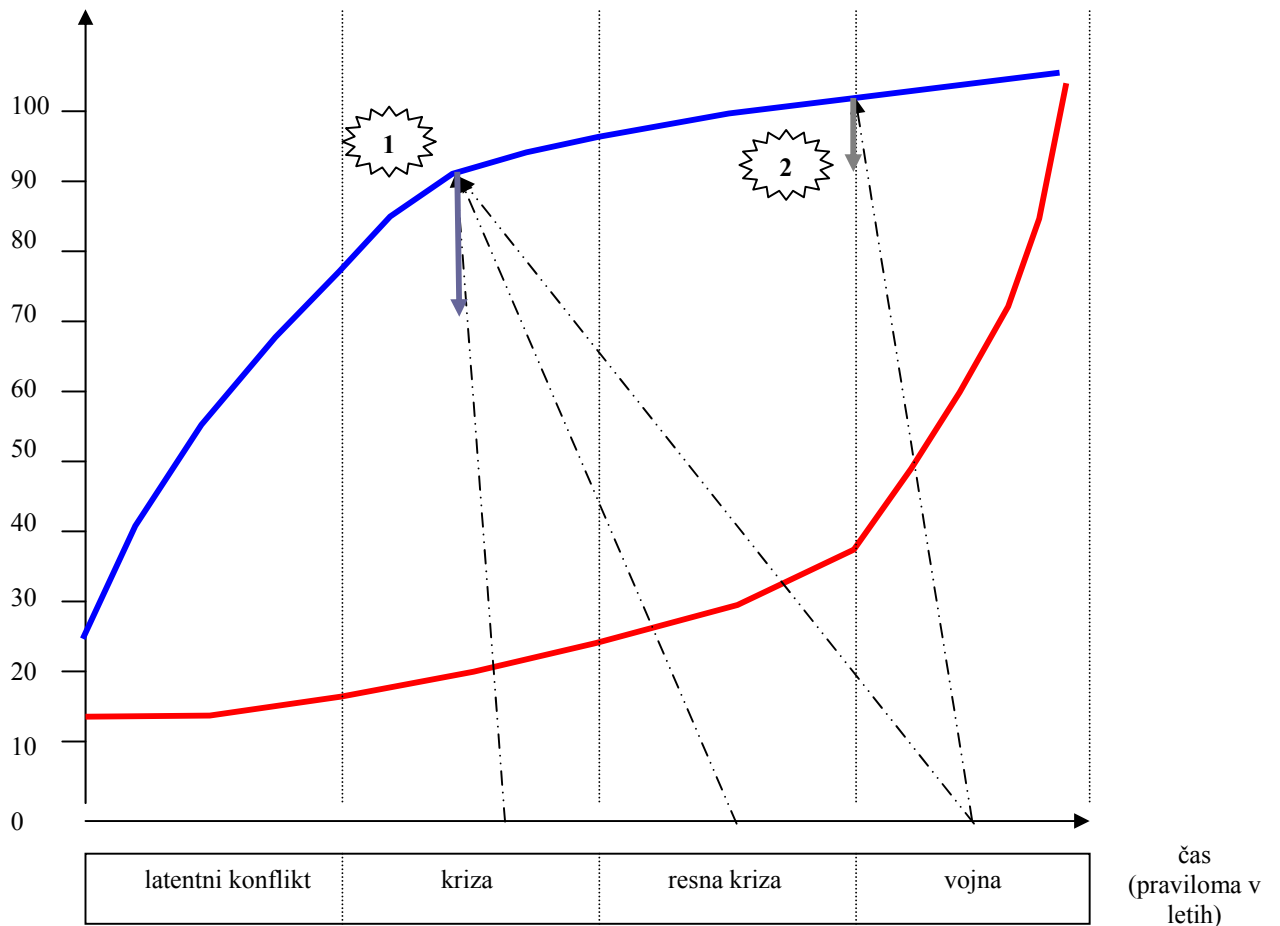
²⁷⁷ Tovrsten primer je tudi izraelsko-palestinski konflikt. Glej shemo 8.4 : Model pomanjkanja vodnih virov na območju Gaze na strani 242.

²⁷⁸ Vojaško razreševanje konfliktov mednarodna skupnost in OZN načeloma ne odobravata, ampak sankcionirata. Neracionalnost odločitve o uporabi oborožene sile za razreševanje poljubnega konflikta kaže tudi graf 7.13 : Neracionalnost odločitev za stopnjevanje konflikta (za vodne vire) v različnih obdobjih njegovega življenjskega ciklusa na strani 156. Od trenutka odločitve o uporabi (pri)sile, se namreč (vsestranski) stroški za stopnjevanje intenzivnosti konflikta povečujejo progresivno. Sočasno se začne tudi progresivno zmanjševanje vpliva nadaljnjih (političnih) odločitev na skupen obseg končnih (vsestranskih) stroškov konflikta. To je tudi glavni razlog, da se politiki, kot vrh t.i. odločevalske piramide, relativno redko odločijo uporabiti vojaško silo za razreševanje poljubnega konflikta, saj gre za neekonomično potezo, ki sočasno a) zmanjšuje njihov odločevalski manevrski prostor, b) nepovratno zvišuje stroške nadaljnjega razvoja dogodkov ter c) razvoj dogodkov v veliki meri podreja nepredvidljivim in težko obvladljivim zakonitostim kriznega oziroma vojnega gospodarstva.

²⁷⁹ Omenjena trditev je nekoliko sporna, saj so v številnih primerih oboroženi konflikti res izbruhnili tudi zaradi želje po nadzorovanju skupnih vodnih virov. Med najbolj izrazite tovrstne primere sodijo: oboroženi konflikti leta 1945, 1959, 1967, 1982 in 2000. Več glej v tabeli 8.5.a : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005: arabsko-izraelski konflikti na strani 174. Po drugi strani pa Frey in Naff (1985: 76) opozarjata, da vodni viri niso bili glaven razlog za izraelsko ozemeljsko ekspanzijo, sočasno pa poudarjata, da postajajo glavni razlog, zaradi katerega se Izraelci ne želijo odreči nadzoru zasadenih ozemelj. Izrael je namreč na ta način uspel zmanjšati odvisnost od skupnih vodnih virov iz predhodnih 50 na sedanjih 21 odstotkov.

Graf 7.13 : Neracionalnost odločitev za stopnjevanje konflikta (za vodne vire) v različnih obdobjih njegovega življenjskega ciklusa

stroški / obseg odločitev (%)

Legenda:

- obseg odločitev o nadaljnjem toku razvoja dogodkov
- stroški (s poudarkom na ekonomski dimenziji) sprejetih odločitev

1 trenutek odločitve v katerem obstaja velik (dolgoročen) vpliv na stroške konflikta

2 trenutek odločitve v katerem obstaja relativno majhen (dolgoročen) vpliv na stroške konflikta

Vir: Blaž Milovac.

7.3 MEDNARODNO PRAVNA NAČELA ZAGOTAVLJANJA NADZORA IN PRAVIČNE UPORABE SKUPNIH VODNIH VIROV

Voda je gibljiv naraven vir, ki v okolju nenehno kroži v obliki potokov, rek, jezer, morij, podtalnice ali oblakov in kot takšna nenehno prečka državne meje, ki jih je zarisal človek. S pravnega vidika zato vodne vire lahko delimo na:

- a) endogene ali notranje vire (površinske tekoče in statične vode in podzemne zaloge vodnih virov), ki so izključno pod nadzorom in v pristojnosti ene države in
- b) eksogene ali zunanje vire (površinske tekoče in statične vode, podzemne zaloge vodnih virov in vodni viri v atmosferi), ki niso pod nadzorom ene same države in jih posledično (lahko) (u)porablja več držav.²⁸⁰

Potencialni konflikti za nadzor in pravice do (u)porabe omenjenih vodnih virov lahko izbruhnejo v obeh primerih (tako znotraj države, kot tudi med državami). Na osnovi dosedanjih izkušenj so pogostejši in za stabilnost regij veliko bolj nevarni konflikti med državami, saj gre v teh primerih največkrat za izjemno velikanske količine vode (porečja, povodja, velika jezera itd.).²⁸¹

Končen cilj sodobnega mednarodnega prava je miroljubno razreševanja morebitnih konfliktov za nadzor in pravico do (u)porabe vodnih virov.²⁸² Gre torej za željo po omejevanju širitve konfliktov, njihovi deeskalaciji in preprečevanju, kar je v praksi dokaj težko izvedljivo, saj je mednarodno pravo, ki naj bi urejalo pravice do (u)porabe vodnih virov zelo slabo razvito. Ker je spoštovanje, izvajanje in nadzor nad izvajanjem določil sprejetih pogodb težko izvedljivo, v praksi pogosto prihaja do eskalacije konfliktov in ne do njihovega miroljubnega razreševanja (Rowley 2000: 218-45).

²⁸⁰ Reka ali jezero imata lahko status skupnega mednarodnega vira (ang. common property resource) (pogosto se uporablja pretirano poenostavljen izraz mednarodne vode) le, če noben akter (praviloma država) nima ekskluzivne pravice do njunega upravljanja in uporabe (Rogers 1992: 64).

²⁸¹ Okoli 260 rek prečka dve ali več držav. Porečje trinajstih rek si deli pet ali več držav. Štiri (Kongo, Donavo, Nil in Niger) pa si deli devet ali več držav. Deljena porečja skupno obsegajo kar 47 odstotkov površine kopna. V Afriki, Aziji in v Južni Amerika ta delež znaša preko 60 odstotkov. Poleg tega si države v številnih primerih delijo tudi podzemne zaloge vode (podtalnico in (sub)arteško vodo). Znotraj deljenih porečij živi kar 40 odstotkov svetovnega prebivalstva (Gleick 1994: 6-15, 35-42; Sager 2004: 720). Med območja z najbolj izrazitimi konflikti za vodne vire sodijo porečja Rio Granda, Irtiša, Amu Darje, Inda, Gangesa, Mekonga, Nila, Evfrata in reke Jordan.

²⁸² Annan, Kofi (2002) Building Sustainable peace: Speech to the German Bundestag, 28. 2. 2002. www.bundestag.de/aktuell/presse/2002/pz-0202283.html (15. 8. 2004).

Na osnovi analize številnih virov²⁸³ je moč izpostaviti sedem temeljnih mednarodno pravnih načel, od katerih si nekatera medsebojno konceptualno in vsebinsko povsem nasprotujejo. Mednje sodijo:

- a) načelo absolutne teritorialne suverenosti,
- b) načelo omejene teritorialne suverenosti,
- c) načelo absolutne teritorialne integritete,
- d) načelo predhodne obvestitve o nameri uporabe,
- e) načelo zagotavljanja nepovzročanja večje škode,
- f) načelo pravične in ekološko smotrne (ang. sustainable) uporabe in
- g) načelo skupnega interesa.

Njihova skupna lastnost je, da posameznim državam, ki so vpletene v medsebojne konflikte za vodne vire, služijo kot sredstvo, s katerim želijo nacionalizirati (u)porabo skupnih vodnih virov (vodooskrba je interni problem) in internacionalizirati breme in posledice tovrstnega početja (vodooskrba je mednarodni problem) (Barandat in Kaplan 1998: 14).²⁸⁴

7.3.1 NAČELO ABSOLUTNE TERITORIALNE SUVERENOSTI

Načelo absolutne teritorialne suverenosti (imenovano tudi Harmonova doktrina) zagotavlja absolutno in nedotakljivo pravico do (u)porabe vseh razpoložljivih vodnih virov na ozemlju neke države (Glatzl 2001: 708; Sager 2001: 720). To načelo trenutno zavrača večina držav in strokovnjakov za mednarodno pravo, saj bi v praksi omogočalo realizacijo enostranskih ukrepov, s katerimi bi lahko ena država, ki nadzira zgornji tok reke, porabila vse vodne vire ali preusmerila tok

²⁸³ Caponera (1994: 12-4); Dombrowsky (1995: 108-112); Eckstein (1996: 67); Kliot v Amery in Wolf (2000: 205-208); Glatzl (2001: 708-9); Sager (2001: 720) in Cech (2003: 180-221).

²⁸⁴ To drži tudi v primeru Slovenije. V letu 2004 se je namreč iztekel rok, v katerem si je Slovenija z uvedbo novega zakona o vodah (v letu 2002) določila, da bo uveljavila popoln nadzor in monopol nad rabo vodnih virov znotraj svojih meja (Horvat 2004: 30). Pri tem velja poudariti, da tudi Slovenija kot država v zgornjem toku rek, v odnosu do sosednjih držav, ki ležijo v srednjem ali spodnjem toku rek pravno uvaja teoretično možnost uveljavljanja togega načela absolutne teritorialne suverenosti. Po drugi strani sta v 105. člen zakona vsebinsko vključena a) načelo zagotavljanja nepovzročanja večje škode in b) načelo pravične in ekološko smotrne uporabe skupnih vodnih virov. V obeh slednjih primerih gre za prožno načelo, ki je v veljavi v demokratičnih družbah RID z velikimi presežki vodnih virov.

reke in na ta način državam, ki ležijo v srednjem in spodnjem toku reke odvzela vso vodo. Gre torej za načelo, ki zagotavlja uresničitev koncepta igre ničelne vsote.²⁸⁵

7.3.2 NAČELO OMEJENE TERITORIALNE SUVERENOSTI

Gre za načelo, ki (teoretično) omejuje suverenost držav znotraj porečja, saj priznava obstoj skupnih interesov med državami, kar predstavlja izhodišče za oblikovanje medsebojno obvezujočih pogodb o pravicah in dolžnostih (Caponera 1994: 14). V praksi pa v skladu z načelom absolutne teritorialne suverenosti in igre ničelne vsote predstavlja le nekoliko prirejeno (pol)prisilno obliko uveljavljanja premoči močnejšega akterja. Razlika je le v tem, da lahko v tem primeru skladno s sprejetim večstranskim dogovorom močnejših akterjev, slednji profitirajo na račun ostalih (šibkejših) akterjev.

7.3.3 NAČELO ABSOLUTNE TERITORIALNE INTEGRITETE

V ostrem nasprotju z načelom teritorialne suverenosti imajo v primeru načela absolutne teritorialne integritete prednost države, ki ležijo v srednjem in spodnjem toku reke. Le te imajo namreč nedotakljivo pravico do prejemanja kontinuiranega ali naravnega pretoka reke (kombinacija kvantitete in kvalitete), kar posledično močno omejuje pravico do (u)porabe državam, ki ležijo v zgornjem toku reke (Glatzl 2001: 708; Sager 2001: 720). Ker imajo države v spodnjem toku reke nekakšno pravico veta na aktivnosti držav v zgornjem toku reke, tudi to načelo zavrača večina držav.²⁸⁶ Očitno gre tudi v tem primeru za poskus uresnitve koncepta igre ničelne vsote.

²⁸⁵ Kljub temu poskušajo nekatere regionalne sile v praksi uveljaviti prav to načelo. Takšen primer je Turčija, ki želi preusmeriti velik del vode Evfrata in Tigrisa v jugovzhodno Anatolijo in na ta način omogočiti pogoje za namakanje 1,7 milijonov hektarjev velikega območja, kjer je sedaj puščava. To bi radikalno zmanjšalo pretok Evfrata in Tigrisa, kar bi najbolj občutili prebivalci Sirije in Iraka, ki za pridelavo hrane prav tako uporabljajo omenjena vodna vira (Biliouri 2001c: 36-38). Glej slike 8.8 : Porečje Evfrata in Tigrisa (Shatt al Araba) na strani 246 in 8.10 : Povečevanje namakalnih površin v vzhodni Anatoliji v okviru turškega vodooskrbnega projekta GAP (stanje leta 2004) na strani 247.

Drug tovrsten projekt je predstavila Kitajska, ki želi preusmeriti vodo iz rek Irtiš in Ili (slednja predstavljata glavna vodna vira Kazahstana) nazaj na svoje ozemlje in namakati puščavo Džungarijo. Posledično bi se izsušila Balhaško in Buhtarminsko jezero, kar bi v širšem območju centralne Azije nedvomno povzročilo ekološko katastrofo, ki bi bila po svojih razsežnostih še hujša od izsušitve Aralskega jezera (Biliouri 2001a: 15).

²⁸⁶ Primer države, ki zagovarja to načelo je Egipt. Na ta način poskuša ohraniti in legalizirati večtisočletni t.i. civilizacijski monopol nad (u)porabo vodnih virov reke Nil, ki zadovoljujejo preko 95 odstotkov vodnih potreb te šestdeset milijonske države. Glej sliko 8.6 : Porečje Nila na strani 243. Analitiki Global Policy Foruma (2000: 1-3) celo

7.3.4 NAČELO PREDHODNE OBVESTITVE O NAMERI UPORABE

Načelo predhodne obvestitve o nameri uporabe skupnega vodnega vira je priznано in razširjeno načelo mednarodnega prava. V skladu z njim, naj bi država pred izgradnjo nekega projekta (npr. jezua ali kanala) o svoji nameri obvestila ostale države, ki (u)porabljajo isti vodni vir. Le te se lahko tako na morebitno zmanjšanje ali povečanje pretoka rek predhodno pripravijo (Cech 2003: 203).²⁸⁷ Gre torej za načelo: "Kdor prvi pride prvi melje."

V praksi prav uveljavljanje tega načela pogosto pripelje do zlorab sprejetih bilateralnih ali multilateralnih dogovorov in konvencij, saj lahko v določenih pogojih (v primeru suše ali širitve namakalnega sistema) ena stran na škodo preostalih podpisnic, z nepričakovano javno oznanitvijo svoje namere sprejme in kasneje tudi udejanji sporno rešitev. Legitimnost njene odločitve v tem primeru temelji prav na načelu predhodne obvestitve o nameri uporabe skupnega vodnega vira, ki tako dejansko lahko predstavlja sredstvo za uresničitev enostranskih rešitev in izvajanje igre ničelne vsote. Pri tem izhodiščni hidrogeografski položaj države s pravnega vidika ne igra nobene vloge.²⁸⁸

7.3.5 NAČELO ZAGOTAVLJANJA NEPOVZROČANJA VEČJE ŠKODE

Načelo zagotavljanja nepovzročanja večje škode (lat. sic utere tuo ut alienum non laedas) je zelo razširjeno, prilagodljivo in mednarodno najbolj priznано načelo. Uporabljeno je bilo pri sprejetju velikega števila dokumentov in pravnih pojasnil. Tako so številne mednarodne organizacije, kot je npr. Svetovna banka pojasnile, da finančno ne bodo podprle nobenega hidrološkega projekta (primer

trdijo, da Egipt svoj monopol nad vodami Nila ohranja predvsem zaradi vodenja načrtna politike krepitev regionalne nestabilnosti.

Drug primer je Hrvaška, ki lahko skladno z določili konvencije Espoo, katere podpisnica je tudi Slovenija, v primeru uresničevanja slovenskega projekta gradnje osmih hidroelektrarn na Muri uveljavlja enostransko pravico veta (Kajzer 2006: 3). V tem primeru si je torej Slovenija, zaradi (ne)premišljene odločitve o pristopu k omenjeni konvenciji, sama omejila izhodiščni pogajalski manevrski prostor in suverenost pri uresničevanju lastnih hidroloških razvojnih projektov.

²⁸⁷ Tako je npr. Turčija v okviru svojega projekta GAP novembra 1989 naznanila, da bo zaradi polnjenja akumulacijskega jezera za Atatürkovi jezo za en mesec (med januarjem in februarjem 1990) povsem ustavila pretok reke Evfrat (Bahgat 1999: 55).

²⁸⁸ V primeru Turčije se je to zgodilo že pozimi leta 1993, ko je Sirija in Irak ponovno obvestila, da bo zaradi polnjenja akumulacijskega jezera za Atatürkovi jezo za pol leta povsem ustavila pretok reke Evfrat, kar je povzročilo občuten padec razpoložljivih količin pitne vode v obeh omenjenih državah in 30 do 40 odstotni padec kmetijske proizvodnje v Iraku (Yazar 1998: 200).

gradnje vodnih črpališč, verige hidroelektrarn, prekopov ali širokopoteznih namakalnih projektov), ki bi kršil omenjeno načelo (Dombrowsky 1995: 117-18).

V osnovi naj bi imeli vsi uporabniki vodnih virov v porečju (v prvi vrsti gre za države) pravico do primerne in pravičnega deleža skupnih vodnih virov (GITEC 1993: 97). Težava je le v tem, da ni določeno kako in kdo odloča o pravični delitvi in ustreznih količinah oziroma kvaliteti skupnih vodnih virov. Gre torej za načelo, ki je tako široko in prožno, da dejansko ne pomaga pri razreševanju osnovnega problema. Zato predstavlja dobro pravno osnovo za krepitev medsebojnega zaupanja in sodelovanja med ključnimi akterji (predvsem med državami), ki si delijo skupne vodne vire, sočasno pa ne more predstavljati resno izhodišče za razrešitev konkretnega konflikta.

Poleg tega v praksi pogosto prihaja do neupoštevanja potreb akterjev na nižji (lokalni) ravni. Tako je številnim etničnim in verskim skupinam v različnih državah prikrajšana pravica do (u)porabe lastnih vodnih virov, ki tako postanejo izhodišče (potrebna surovina) za hitrejši gospodarski razvoj drugih delov države ali celo drugih držav.²⁸⁹ Zato tudi znotraj posameznih držav in ne le znotraj regije (med državami istega porečja) prihaja do vse večjih razlik v dostopnosti do vodnih virov, stopnji gospodarske rasti in razvitosti, kar še dodatno podžiga številne že obstoječe konflikte v družbi.

7.3.6 NAČELO PRAVIČNE IN EKOLOŠKO SMOTRNE UPORABE

Ta utilitarni koncept, ki predstavlja nekakšno osnovo za obče mednarodno pravo (ang. *customary international law*) je v osnovi sprejemljiv za večino akterjev. V praksi pa se pogosto uporablja pri določanju pravic in pravil za (u)porabo skupnih zalog arteške vode, podtalnice in vodnih zajetij. Gre torej za nekakšno kombinacijo načel teritorialne suverenosti in teritorialne integritete, pri čemer se upošteva relevantnost geografskih, hidroloških in ekoloških dejavnikov, kakor tudi socialnih in ekonomskih interesov (Goldberg 1992: 72; Dombrowsky 1995: 110-11; Libiszewski 1995b: 8).

²⁸⁹ Med tovrstne konkretne primere je moč uvrstiti: a) Palestince in izraelsko prekomerno izčrpavanje zalog podtalnice na zasedenih območjih, zaradi česar njen nivo vsako leto upade za 15-20 cm. Sočasno se povečuje tudi njena zasoljenost. b) t.i. močvirske Arabce v Iraku in načrtno osuševanje močvirij v južni Mezopotamiji, s čimer se je drastično skrčil njihov tradicionalni življenjski prostor ter c) kristjane in animiste na jugu Sudana in izgradnjo verig akumulacijskih jezer in vodnega kanala na Belem Nilu ter posledičnega izsuševanja močvirnih območij južnega Sudana, s čimer si namerava vladajoča muslimanska večina zagotoviti dodatne vodne vire za zadovoljevanje svojih hitro rastočih potreb.

Bulloch in Darwish (1988: 172) poudarjata, da podobna nepisana pravila že stoletja urejajo (u)porabo vodnih virov v Sahari in na Arabskem polotoku. Predstavljeno načelo tako tudi v praksi pogosto predstavlja sprejemljivo rešitev in dobro osnovo za krepitev medsebojnega zaupanja in sodelovanja med akterji, ki si delijo skupne vodne vire.

Zaradi izhodiščne želje po zadovoljevanju potreb vseh akterjev in upoštevanju vseh interesov, je realno gledano, v praksi uresničljiv le na nižji (lokalni) ravni.²⁹⁰ Pri razreševanju konfliktov med državami akterji namreč pogosto igrajo igro ničelne vsote, pri čemer svoje interese neredko uveljavljajo tudi s (pri)silo. Zato praviloma ne razmišljajo o racionalni in ekonomični (u)porabi in minimalni porabi skupnih vodnih virov na regionalni ravni. Temu v prid govori tudi dejstvo, da predstavljeno načelo temelji na konceptu strogega samonadzora in samoodrekanja v skupno korist, kar je v praksi smiselno izvajati le v primeru, ko obstaja majhno število uporabnikov na identični tehnološko-tehnični ravni razvoja družbe, s približno enakimi potrebami in enakim vrednostnim sistemom (Klötzli 1992: 1).

7.3.7 NAČELO SKUPNEGA INTERESA

Načelo skupnega interesa je v osnovi širše od načela pravične in ekološko smotrne uporabe, saj poskuša zaobseči najširše možno pojmovanje (razpoložljivih) vodnih virov. Dojema jih namreč kot vodni sistem oziroma kot ekonomsko in hidrogeografsko celoto (Cech 2003: 201). Čeprav bi uporaba tovrstnega pristopa omogočila oblikovanje in realizacijo učinkovitih skupnih projektov za izkoriščanje vodnih virov na nacionalni in predvsem na regionalni ravni, omenjeno načelo zaradi političnih razlogov (primer vprašanja suverenosti držav) do sedaj ni bilo deležno večje podpore. Gre torej za idealno tipski koncept, ki je v praksi zaenkrat težko izvedljiv in zato tudi ni deležen ustrezne mednarodne pozornosti in podpore. Pomemben pa je z vidika oblikovanja celostne podobe o

²⁹⁰ Dejavnikov, ki jih je potrebno upoštevati pri uveljavljanju načela pravične in ekološko smotrne uporabe je enostavno preveč (Libiszewski 1995a: 70). To dovoljuje najrazličnejše interpretacije, zaradi česar v primeru palestinsko-izraelskega konflikta na ta način enostavno ni možno oblikovati konkretnih rešitev (Postel 1992: 120).

razpoložljivih virih, kar omogoča načrtovanje njihovega smotrnega izkoriščanja, pri čemer se upoštevajo tudi morebitne dolgoročne ekološke in ekonomske posledice takšnega ravnanja.²⁹¹

7.4 NESKLADJA IN POMANJKLJIVOSTI MEDNARODNEGA PRAVA

Kodifikacijo zgoraj navedenih načel občega prava in njihovo preobrazbo v priznana načela mednarodnega prava je omogočilo delo dveh ključnih institucij:

- a) mednarodnega združenja pravnikov (ang. International Law Association: ILA) in
- b) komisije OZN za mednarodno pravo (ang. International Law Commission of the UN: ILC).

Leta 1966 so Združeni narodi sprejeli dokument z naslovom: Helsinška pravila o uporabi mednarodnih voda mednarodnih rek (ang. Helsinki Rules on the Use of International Waters of International Rivers), bolj znanega pod okrajšavo Helsinška pravila, ki so formalno opredelila nekatere ključne pojme, načelo pravične in ekološko smotrne uporabe in kriterije za določanje onesnaženosti vodnih virov (Dombrowsky 1995: 112-16). Na konferenci leta 1986 so bila sprejeta dopolnila Helsinških pravil, z naslovom: Seulska pravila o (u)porabi talnih in podzemljskih vodnih virov (ang. Seoul Groundwater Rules), ki se zavzemajo za zaščito podtalnice, podzemnih tokov in zalog arteške vode ter smotrno in racionalno uporabo razpoložljivih vodnih virov, saj so le ti v veliki večini medsebojno povezani in zato soodvisni.²⁹²

Glatzl (2001: 709-10) je prepričan, da si tudi pravne norme in načela helsinških in seulskih pravil medsebojno nasprotujejo in da se do neke mere celo izključujejo. Težava je tudi v tem, da jih veliko držav ne priznava oziroma jih do sedaj še ni ratificiralo. Problemi pri poskusih razreševanja konkretnih mednarodnih konfliktov za nadzor nad omejenimi skupnimi vodnimi viri pa lahko

²⁹¹ Eden od redkih tovrstnih praktičnih primerov je poskus velikopoteznega namakanja obdelovalnih površin na območju centralne Azije, ki ga je ob koncu prve polovice preteklega stoletja pričela izvajati Sovjetska zveza. Že po nekaj desetletjih je postalo jasno, da je zaradi prekomernega izkoriščanja vodnih virov iz rek Sir darje in Amu darje prišlo do nepovratne ekološke katastrofe, ki bo omenjeno regijo zaznamovala tudi v prihodnje (Anderson 1993: 176). Praktičen poskus optimalne izrabe vodnih zalog kot systemske celote v tem primeru ni uspel. Povzročil pa je popolno energetske in vodooskrbno soodvisnost novo nastalih držav v regiji, zaradi česar so napetosti med njimi prav zaradi želje po nadzoru količinsko in kvalitativno vse bolj omejenih vodnih virov danes bolj izrazite kot kadarkoli prej (Biliouri 2001a: 12-15; Edwards 2002: 124-25).

²⁹² World Water Conference 2000: Evolution trends of international water law. www.international.waterlaw.org/conference.papers.htm (23. 5. 2001).

nastanejo tudi pri poskusu njihovega doslednega izvajanja in ne le na pravno normativni ravni.²⁹³ Ena izmed ključnih tematik v tem pogledu je tudi spoštovanje suverenosti posameznih držav.

Po drugi strani je potrebno izpostaviti tudi vse bolj izrazito zahtevo po spoštovanju temeljnih človekovih pravic, kamor sodi tudi pravica do življenja, ki brez vode in hrane, za pridelavo katere so med drugim potrebne tudi znatne količine vode, seveda ni možno. Na tej točki velja omeniti tudi kazensko pravo, s katerim pravice do (u)porabe vodnih virov niso neposredno povezane, kršitve pravnega reda in ureditve (primer kraje vode) in konflikti za nadzor nad vse bolj omejenimi viri ter njihove posledice pa zagotovo.

Poleg vseh omenjenih neskladij in pomanjkljivosti je potrebno poudariti tudi, da je bila večina mednarodnih institucij, ki pravno-formalno nadzira in ureja (u)porabo skupnih vodnih virov ustanovljena v obdobju, ko na regionalni ravni v svetu še ni prihajalo do kroničnega pomanjkanja vodnih virov. Velika večina omenjenih institucij je nameščena in še vedno deluje predvsem v z vodnimi viri bogato obdarjenimi RID, ki ne trpijo kronično pomanjkanje (Clawson v Cronin 1996: 75). Logična posledica tega je, da med mednarodnopravno teorijo RID in prakso v sušnih območjih DVR nastaja vse večji in na videz skoraj nepremostljiv prepad, ki temelji na pravnih, kulturnih, ekonomskih in v nekaterih primerih tudi verskih razlikah v odnosu ljudi oziroma družbe do vodnih virov. Tudi zato kljub številnim poskusom²⁹⁴ še vedno ne obstaja a) univerzalni mednarodno pravni model ali mehanizem za razreševanje konfliktov za vodne vire in b) univerzalno sprejemljivo mednarodnopravno načelo, ki bi ga podprla in ratificirala večina akterjev v mednarodni skupnosti. Zato je moč zaključiti, da se bodo konflikti za skupne vodne vire tudi zaradi mednarodno pravnih nedorečenosti v prihodnje postopno a nezadržno stopnjevali.

²⁹³ Najboljši tovrsten primer je neučinkovitost mirovnih dogovorov o (u)porabi skupnih vodnih virov med Izraelom in Palestinci. V tem primeru so se namreč merila in standardi komisije ZN za mednarodno pravo izkazali za pretirano prožne, zaradi česar je tudi na mednarodni konferenci o vodnih virih na Bližnjem vzhodu leta 1992, kljub številnim protestom ponovno prišlo do popolne uveljavitve interesov močnejših držav (Tarasofsky 1993: 71).

²⁹⁴ Leta 1997 so Združeni narodi sprejeli Konvencijo o pravu o uporabi mednarodnih površinsko tekočih voda za nenavigacijske namene (ang. UN Convention on the Law on Non-navigational Uses of Transboundary Watercourses), v kateri se kot sprejemljivi izhodišči omenjata načelo smotrne uporabe (5. člen) in načelo nepovzročanja večje škode (7. člen). Ker pa niso jasno določili kateri od obeh načel ima primat pri razreševanju konkretnih konfliktov, se je zmešnjava pri zagotavljanju nacionalnih pravic (u)porabe skupnih vodnih virov le še dodatno povečala (Scheumann 2003: 753).

8 ANALIZA KONFLIKTNEGA POTENCIALA VODNIH VIROV NA BLIŽNJEM VZHODU IN V SEVERNI AFRIKI

Bližnji vzhod in severna Afrika, sta kot družbenogeografski regiji vstopili v obdobje pomanjkanja vodnih virov ($x < 2.000 \text{ m}^3/\text{p/l}$) že v začetku sedemdesetih let preteklega stoletja. Posamične države kot je npr. Jordanija pa so pod magični prag kroničnega pomanjkanja ($x < 1.000 \text{ m}^3/\text{p/l}$) padle že leta 1955 (Lonergan v Amery in Wolf 2000: 51). Do danes se jim je pridružila že večina držav v regiji.²⁹⁵ Leta 2030 kroničnega pomanjkanja ne bosta trpela le še Mali in Čad. Glaven razlog za omenjene negativne spremembe je hitra rast prebivalstva. Skupen obseg razpoložljivih vodnih virov na državljana se bo tako v obdobju od 1990 do 2025 v severni Afriki v povprečju zmanjšal za 53 odstotkov, na Bližnjem vzhodu pa kar za 59 odstotkov.²⁹⁶

Omenjene ocene pa še ne vključujejo negativnih učinkov a) globalnih podnebnih sprememb, b) načrtnega uničevanje naravnega okolja oziroma ravnotežja (s poudarkom na vodnih virih) in posledičnega spreminjanja klimatskih razmer ter c) vse višjega življenjskega standarda ljudi (predvsem na Bližnjem vzhodu), ki še dodatno pospešuje izkoriščanja razpoložljivih vodnih virov. Zaradi kombinacije omenjenih dejavnikov, naj bi se po predvidevanju hidrologov (Assaf 1993: 38; Shiklomanov in Rodda 2003: 384-85, 410), obseg naravno razpoložljivih vodnih virov v omenjenih družbenogeografskih regijah v obdobju od 1990 do leta 2025 v povprečju zmanjšal za okoli 30 odstotkov.²⁹⁷

²⁹⁵ Glej tabelo 8.1 : Nove države s kroničnim pomanjkanjem vodnih virov ($x < 1.000 \text{ m}^3/\text{p/l}$) na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike na strani 166.

²⁹⁶ Glej tabeli 8.2.a/b : Relativna količina razpoložljivih vidnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki v obdobju od 1990 do 2025 na straneh 167 in 168.

²⁹⁷ Omenjena vrednost, ki velja za polsušna območja subtropskega sveta na severni polobli, je v prvi vrsti odraz uporabljenih matematičnih metod predvidevanja. Zaradi kompleksnosti in visoke stopnje nepredvidljivosti globalnih podnebnih sprememb, so tovrstne ocene dolgoročnih trendov relativno redke. Njihove konkretne vrednosti pa se med seboj občutno razlikujejo.

Tabela 8.1 : Nove države s kroničnim pomanjkanjem vodnih virov ($x < 1.000 \text{ m}^3/\text{p/l}$) na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike

1945 - 1955	1955 - 1990	1990 - 2000	2000 - 2010	2010 - 2020	2020 - 2030
Mavretanija Bahrain Kuvajt Katar Zahodna Sahara	Združeni arabski emirati Jordanija Eritreja ² Džibuti Palestinci Tunizija Jemen ³	Alžirija Saudska Arabija Izrael Libija Somalija	Egipt Maroko Oman Niger	Iran Sirija Etiopija Libanon	Turčija Irak Sudan

$\text{m}^3/\text{p/l}$ = kubični metri vode na prebivalca na leto

(opomba ² Eritreja je bila leta 1955 še vedno del Etiopije.)

(opomba ³ Jemen je bil razdeljen na dve državi.)

Vir: Izhodišče je povzeto po Glatzl (1993: 310); Engelman & Leroy (1993: 79); Samson in Charrier (1997: 107-42); Lonergan v Amery & Wolf (2000: 51).

Kumulativen učinek krčenja razpoložljivih vodnih virov in zmanjševanja relativnega deleža, ki bo na voljo posamičnemu prebivalcu, v realnosti pomeni, da bo povprečnemu prebivalcu severne Afrike leta 2025 teoretično na razpolago le 32,9 odstotkov vodnih virov, ki so mu bili na voljo leta 1990. Povprečnemu prebivalcu Bližnjega vzhoda pa bo leta 2025 teoretično na razpolago le še 28,7 odstotkov vodnih virov, ki so mu bili na voljo leta 1990.²⁹⁸ Takšno drastično zmanjšanje relativnega obsega razpoložljivih vodnih virov v kombinaciji z a) vse višjo povprečno (u)porabo vodnih virov,²⁹⁹ b) prevladujočim, a očitno zmotnim prepričanjem v DVR, da prebivalstvu ne grozi nikakršno pomanjkanje vodnih virov in c) številnimi obstoječimi, a še nerazrešenimi konflikti v regiji nedvomno lahko vodi do realizacije negativnih scenarijev nadaljnega razvoja dogodkov, ki so bili podrobneje predstavljeni v poglavju 4.4.1.

²⁹⁸ Najbolj ekstremna primera sta a) Saudska Arabija in Jordanija (na Bližnjem vzhodu), kjer se bo obseg razpoložljivih vodnih virov na prebivalca zmanjšal na 21,7 odstotkov svoje vrednosti iz leta 1990 ter b) Somalija in Mavretanija (v severni Afriki), kjer bo omenjena vrednost padla na vsega 21 odstotkov vrednosti iz leta 1990.

²⁹⁹ V obdobju med leti 1990 in 2025 se bo namreč skupna uporaba vodnih virov v obeh družbenogeografskih regijah občutno povečala. Dober primer sta Saudska Arabija, kjer se bo omenjena vrednost podvojila in Jordanija, kjer se bo le ta povečala kar za 3,6 krat (Shiklomanov in Rodda 2003: 139).

Tabela 8.2.a : Relativna količina razpoložljivih vidnih virov v državah na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki v obdobju od 1990 do 2025

države	m ³ /p/l		predvidena sprememba (%)
	1990	2025	
BLIŽNJI VZHOD			
Kuvajt	0	0	0
Bahrain	0	0	0
Izrael	470	310	- 34
Libanon	1.600	960	- 40
Združeni arabski emirati	190	110	- 42
Katar	60	40	- 44
Palestinci (Zahodni breg in Gaza)	120	60	- 50
Iran	2.080	960	- 54
Turčija	3.520	1.480	- 58
Oman	1.330	470	- 65
Irak	4.100	1.360	- 67
Jemen	240	80	- 67
Sirija	2.800	900	- 68
Jordanija	260	80	- 69
Saudska Arabija	160	50	- 69
SKUPAJ	16.930	6.860	- 59
SEVERNA AFRIKA*			
Tunizija	460	310	- 33
Egipt	1.070	620	- 42
Maroko	1.200	680	- 43
Čad	6.760	3.510	- 48
Alžirija	750	380	- 49
Sudan	4.800	2.250	- 53
Mali	6.620	3.110	- 53
Niger	1.970	930	- 56
Džibuti	740	260	- 65
Libija	160	60	- 63
Etiopija	2.360	750	- 68
Mavretanija	200	60	- 70
Somalija	1.320	400	- 70
SKUPAJ	28.410	13.320	- 53

(opomba: se nadaljuje)

Tabela 8.2.b : Relativna količina razpoložljivih vidnih virov v državah na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki v obdobju od 1990 do 2025

države	m ³ /p/l		predvidena sprememba (%)
	1990	2025	
PRIMERJAVA			
Švica	7.560	7.000	- 7
Francija	3.300	3.000	- 10
Brazilija	35.530	25.000	- 30
Kitajska	2.250	1.700	- 24
Ruanda	880	350	- 60
Kenija	590	190	- 68

(opomba: Sprememba med leti 1990 in 2025 je izključno posledica spremembe števila prebivalstva.)
 (* Ni ločenih podatkov za Eritrejo in Zahodno Saharo. Omenjeni podatki so vključeni v vrednosti Etiopije in Maroka.)

m³/p/l = kubični metri vode na prebivalca na leto

Vir: Izhodišče je povzeto po Falkenmark v Gleick (1993: 101); Lonergan 2000: 51; Gleick v Libiszewski (1995b: 2); Natek (2000: 252-370, 372-490); Samson in Charrier (1997: 107-42); Shiklomanov in Rodda (2003: 139, 172, 194).

Med bolj obetavne kratkoročne rešitve, ki lahko brez potrebe po povečevanju ponudbe vodnih virov in posledičnem dodatnem povečevanju pritiska na naravno okolje in/ali sosednje države oziroma družbe občutno izboljšajo vodooskrbno stanje, v prvi vrsti sodijo večje investicije v a) učinkovitejše namakalne sisteme, b) sodobnejšo infrastrukturo z manjšimi specifičnimi izgubami in c) izdelavo koncepta ponovne uporabe vodnih virov brez dodatnega prečiščevanja (Dombrowsky 1995: 188-206; Brill 2001: 696-704). Kljub temu samo s povečevanjem "prihrankov vodnih virov" in njihovo smotno (u)porabo srednjeročno in dolgoročno vseeno ni moč razrešiti problema ustrezne preskrbe oziroma nadomestiti vse večjo razliko med ponudbo in povpraševanjem (Scheumann 2003: 745).³⁰⁰

³⁰⁰ Glej sheme 5.12.2.a/b/c : Rast potreb po vodnih virih in percepcij posledic tovrstnega razvoja dogodkov v RID in v DVR v a) obdobju presežkov vodnih virov, b) obdobju brez presežkov vodnih virov in c) obdobju splošnega kroničnega pomanjkanja vodnih virov na straneh 97 do 99.

8.1 POMEN IN VLOGA VODNIH VIROV NA BLIŽNJEM VZHODU IN V SEVERNI AFRIKI

Za večino držav v obeh regijah je značilno ohranjanje vodooskrbne paradigme (poslanstva) industrijske dobe, ki vključuje širokopotezno (nesmotrno) uporabo vodnih virov za povečevanje kmetijske proizvodnje in ustvarjanje električne energije. V skladu s tovrstno ekonomsko in institucionalno usmerjenostjo, okoljevarstvu že tradicionalno ne posvečajo večje pozornosti, kar bo dolgoročno povzročilo številne negativne posledice (Allan 2003: 717).

Na podlagi shem 8.3 in 8.3.2³⁰¹ je moč zaključiti, da je dobro izhodišče za dolgoročno razreševanje vodooskrbne problematike na nacionalni ravni razvita sposobnost prilagajanja družbe³⁰² in/ali visoka stopnja vodooskrbne samozadostnosti (razpolaganje z večjimi količinami kakovostnih vodnih virov). Resna družbena kriza namreč nastopi šele, ko država ne razpolaga več z zadostno količino vodnih virov in nima razvite sposobnosti prilagajanja. Ohlsson (1999b: 89-92) poudarja, da je pri tem še posebej pomembna prav stopnja prilagodljivosti družbe, saj je s pomočjo nje, ne glede na višino razpoložljivih vodnih virov, moč ohraniti močno gospodarstvo in stabilne varnostne razmere ter se na ta način posredno ogniti vsestranskim negativnim posledicam pomanjkanja vodnih virov (Ohlsson in Turton 1999: 163-65).³⁰³ Pri tem je potrebno opozoriti, da ima lahko tovrstna politika tudi (ne)pričakovane negativne posledice.³⁰⁴

Dolgoročne rešitve vodooskrbne problematike pa ni moč iskati le v ozkem vodooskrbnem sektorju (velikopoteznih gradbenih projektih in institucionalnih spremembah), ampak v širši politični ekonomiji in preišljeni varnostni politiki. Krepitev gospodarstva in vlaganja v širši spekter gospodarskih dejavnosti naj bi omogočilo začetek sprememb, ki so potrebne za povečevanje

³⁰¹ Glej shemo 8.3 : Vloga vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki: Analiza varnostnih razmer v izbranih državah v odnosu do pomanjkanja vodnih virov in (ne)razvitih sposobnosti prilagajanja družbe (stanje leta 2000) na strani 171 in shemo 8.3.2 : Opis osnovnega modela tipologije držav na osnovi kombinacije družbene prilagodljivosti in razpoložljivih vodnih virov na strani 172.

³⁰² Družba z neprilagodljivim gospodarstvom, ki je orientirano v eno panogo (npr. v kmetijstvo), je bolj občutljiva na ekonomske in socialne posledice (nenadnega) kroničnega pomanjkanja strateško pomembnih (naravnih) virov (primer vode).

³⁰³ Najboljši tovrsten primer so z nafto bogate države Perzijskega zaliva, ki lahko z dobički od prodaje nafte na mednarodnem trgu kupujejo hrano (virtualno vodo). V tem primeru je zadovoljevanje nacionalnih potreb po vodnih virih podrejeno zakonitostim in mehanizmom mednarodnega trga (bolj točno dostopu do virtualne vode) (Allan 2003: 716). Po drugi strani pa jim fosilna goriva lahko služijo tudi kot glavni vir energije, ki je potrebna za razsoljevanje morske vode in/ali črpanje podzemnih zalog arteške vode.

³⁰⁴ Glej poglavje 6.2 Voda kot neekonomska dobrina.

sposobnosti prilagajanja družbe in posledično za lažje in hitrejše razreševanje vodooskrbne problematike (Allan 2002: 323-25).³⁰⁵

Pri vsem tem velja izpostaviti, da se bo v prihodnje postopno povečeval delež tistih DVR, ki zaradi prekomernega izčrpavanja (ne)obnovljivih naravnih virov ne bodo imele na voljo ustreznih substitutov, ki bi zagotavljali potrebno ekonomsko rezervo za neboleče razreševanje vodooskrbne problematike. Tovrstne družbe in države, z resnimi varnostnimi izzivi, je moč razdeliti v dve osnovni skupini oziroma kategoriji:

- a) Revne države oziroma družbe s slabo razvitimi proizvodnimi dejavniki in/ali skromnimi naravnimi viri (primer Jemna).
- b) Šibke države oziroma družbe, ki nimajo pod nadzorom celotnega (državnega) ozemlja (primer Sudana) ali pa jim je bila v skladu z igro ničelne vsote vsiljena volja (interesi) močnejših sosedov (primer Palestincev).³⁰⁶

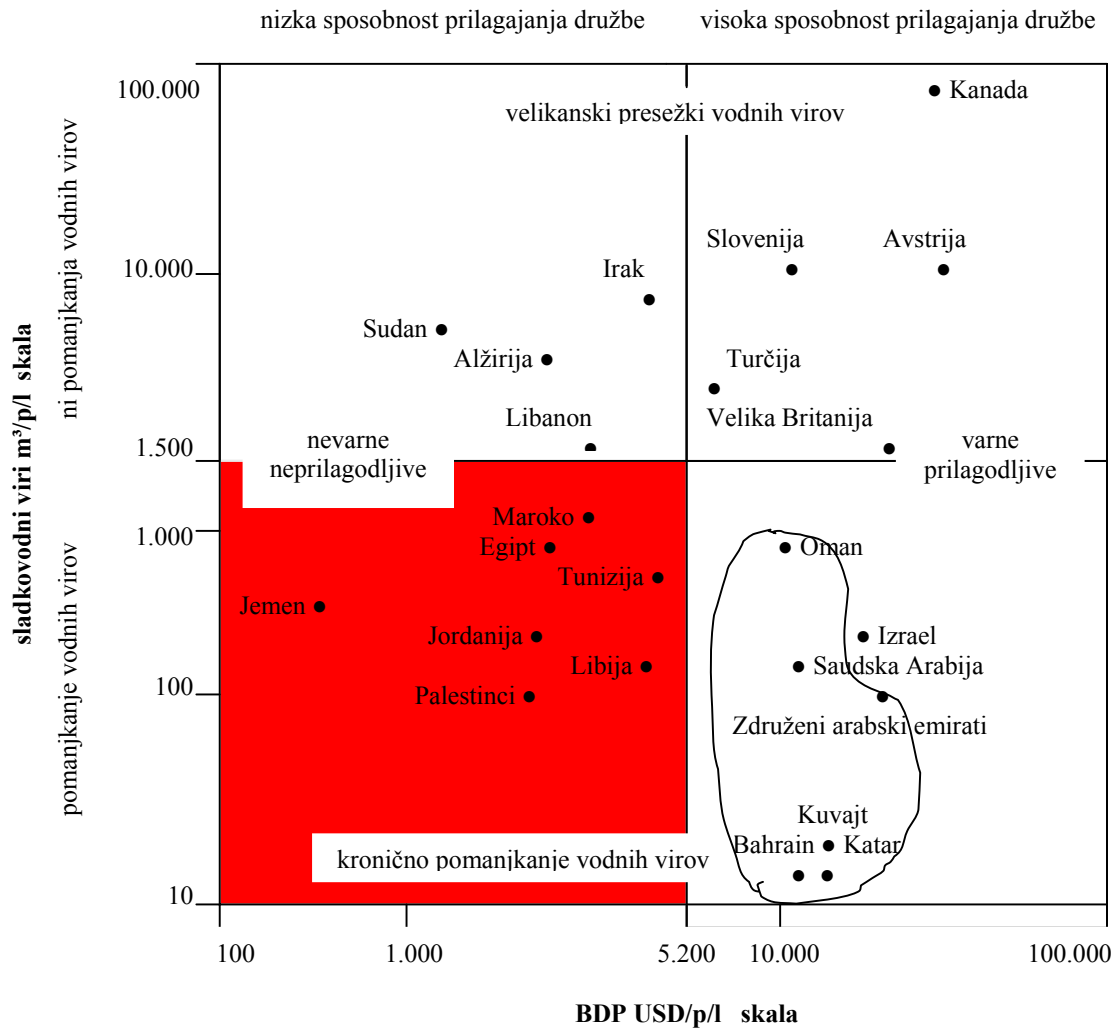
³⁰⁵ Dober tovrsten primer je Izrael, ki si je v preteklih petdesetih letih s kombinacijo ekonomske in hegemonске moči ter izdatnim vlaganjem v sodobno (ne)konvencionalno tehnologijo uspel zagotoviti zadosten obseg vodnih virov za zadovoljevanje vseh svojih potreb. Po drugi strani je npr. Irak zaradi nepremišljene politike, kljub razpolaganju z znatnimi vodnimi viri in ustreznimi substituti (zalogami fosilnih goriv) v istem obdobju znatno poslabšal svoje vodooskrbno in varnostno stanje.

Glej shemo 8.3.1 : Trendi spreminjanja varnostnih razmer v izbranih državah v obdobju 1950 do 2000 na strani 172.

³⁰⁶ Glej shemo 8.4 : Model pomanjkanja vodnih virov na območju Gaze na strani 242.

Shema 8.3 : Vloga vodnih virov na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki:

Analiza varnostnih razmer v izbranih državah v odnosu do pomanjkanja vodnih virov in (ne)razvitih sposobnosti prilagajanja družbe (stanje leta 2000)

Legenda:

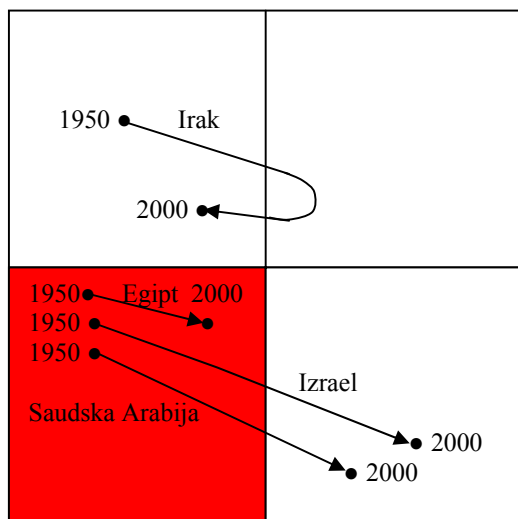
- resne negativne posledice pomanjkanja vodnih virov
- majhne ali zanemarljive posledice pomanjkanja vodnih virov
- države z znatnimi zalogami fosilnih goriv, ki omogočajo kompenzacijo

m³/p/l = kubični metri vode na prebivalca na leto

USD/p/l = BDP na prebivalca na leto izražen v ameriških dolarjih

Vir: Prirejeno po Ohlsson & Turton (1999: 163-65); World Bank Atlas 2000; Water Resources and Human Health in Europe V Schimon (2001: 727); Allan (2003: 716).

Shema 8.3.1: Trendi spreminjanja varnostnih razmer v izbranih državah v obdobju 1950 - 2000

Shema 8.3.2 : Opis osnovnega modela tipologije držav na osnovi kombinacije družbene prilagodljivosti in razpoložljivih vodnih virov

ni pomanjkanja vodnih virov a neprilagodljiva družba	ni pomanjkanja vodnih virov in prilagodljiva družba
pomanjkanje vodnih virov in neprilagodljiva družba ali družba v začetnih fazah prilagajanja	pomanjkanje vodnih virov in razvita sposobnost prilagajanja ali možnost kompenzacije

Vir: Prirejeno po Ohlsson & Turton (1999: 163-65); World Bank Atlas 2000; Water Resources and Human Health in Europe V Schimon (2001: 727); Allan (2003: 716).

Za predstavnice obeh omenjenih skupin je značilna visoka verjetnost izbruha konfliktov za vodne vire, zaradi česar bodo morale vladajoče elite, ob pomoči mednarodnih organizacij in RID, že v kratkem začeti izvajati ustrezne vseobsežne socialne, ekonomske in politične reforme, katerih cilj naj bi bil povečanje sposobnosti prilagajanja družbe. Malo verjetno je, da bosta dinamika in spekter reform dejansko ustrezali dimenzijam varnostnih izzivov. Zato je moč zaključiti, da bo pomanjkanje vodnih virov v sušnih območjih revnih DVR, tako znotraj držav, kot tudi med državami, vse pogosteje preraščalo v realno varnostno grožnjo in povzročalo oborožene konflikte. Temu v prid žal govori tudi dolg seznam (oboroženih) konfliktov, ki so se v zadnjih petdesetih letih odvijali na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike.

8.2 KONFLIKTI ZA VODNE VIRE NA BLIŽNJEM VZHODU IN V SEVERNI AFRIKI

Za analizo temeljnih lastnosti konfliktov za vodne vire je najbolj primerno izbrati manjši nabor konfliktov (primer regionalne študije Bližnjega vzhoda in severne Afrike),³⁰⁷ ki lahko zaradi svoje pogostosti in raznolikosti služijo kot primeren nabor temeljnih značilnosti, razlogov in posledic vseh konfliktov za vodne vire in dobro izhodišče za izdelavo splošnega modela konfliktnega potenciala vodnih virov.³⁰⁸

Omenjen nabor konfliktov (za obdobje od 1945 do 2005)³⁰⁹ vključuje kar štirideset konfliktov, v katerih so vodni viri za posamične akterje (na nacionalni ali mednarodni ravni) igrali pomembno vlogo. Zanimivo je, da je kar v petindvajsetih primerih (62,5 odstotkih konfliktov) voda predstavljala glaven (primaren) razlog za konflikt.³¹⁰ Na osnovi zbranih podatkov je moč zaključiti tudi, da je do resne krize, ki je vključevala omejeno uporabo vojaške sile, prišlo kar v petnajstih primerih, do klasične vojne pa le v treh primerih. Do uporabe vojaške sile je torej prišlo v slabi polovici primerov (45 odstotkih konfliktov), pri čemer je potrebno poudariti, da kronološko gledano nasilne rešitev niso v sedanosti nič manj uspešne ali manj pogosto uporabljene, kot v obdobju hladne vojne.

³⁰⁷ Tokrat so pri analizi konfliktov za vodne vire na Bližnjem vzhodu in v severni Afrike izvzeta porečja Senegala, Nigra in povodje jezera Čad, saj večina njihovih vodnih virov izvira v tropskem pasu z drugačnimi hidrogeografskimi značilnostmi oziroma v večjem (relativnem) deležu obsegajo druge družbenogeografske regije (zahodno in osrednjo Afriko), ki v prvi vrsti zaradi omejitve obsega tega magistrskega dela niso predmet njegove analize.

³⁰⁸ Glej shemo 8.9 : Splošen model konfliktnega potenciala vodnih virov na strani 186.

³⁰⁹ Glej tabelo 8.5.a/b/c : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005 na straneh 174, 175 in 176.

³¹⁰ Frey in Naff (1985: 76) opozarjata, da vodni viri niso bili glaven razlog za izraelsko ozemeljsko ekspanzijo, sočasno pa poudarjata, da postajajo glavni razlog, zaradi katerega se Izraelci ne želijo odreči nadzoru zasedenih ozemelj. Izrael je na ta način namreč uspel zmanjšati odvisnost od skupnih vodnih virov iz predhodnih 50 na sedanjih 21 odstotkov. Glej tabelo 7.10 : Odvisnost od eksogenih vodnih virov v izbranih državah na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki na strani 241.

Tabela 8.5.a : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005: arabsko-izraelski konflikti

vodni viri kot razlog za konflikt			glavni akterji		trajanje		intenzivnost konflikta	razplet (kdo nadzira sporen vodni vir)		
kaj? / kje?	primarni pomen	sekundarni pomen	agresor (1)	branilec (2)	začetek	konec		zmaga agresor	neodločeno/mirovni dogovor	zmaga branilec
ustanovit ev države/ lokalni viri	*		Izrael	Palestinci (različne skupine)	1946	1948	resna kriza	*		
podtalnica/ Gaza, Zahodni breg		*	Izrael	Palestinci (različne skupine)	1967	1995	resna kriza	*		
podtalnica/ Gaza, Zahodni breg		*	Palestinci (različne skupine)	Izrael	1995	2000	kriza		*	
podtalnica/ Gaza, Zahodni breg		*	Palestinci (različne skupine)	Izrael	2000	-	resna kriza	*		
Jordan/ lokalni viri		*	Palestinci Sirija, Jordanija, Irak, Libanon	Izrael	1948	1949	vojna		*	
Jordan, Litani	*		Izrael	Sirija, Libanon, Jordanija	1959	1967	resna kriza	*		
Golan, Zahodni breg/ lokalni viri		*	Izrael	Sirija, Jordanija, Irak	1967	1967	vojna	*		
Golan/ lokalni viri		*	Sirija	Izrael	1967	1973	kriza			*
Jordan, Golan/ lokalni viri		*	Sirija, Jordanija, Maroko	Izrael	1973	1973	vojna			*
Golan/ lokalni viri		*	Sirija	Izrael	1973	-	kriza		*	
Jordan	*		Izrael	Jordanija	1969	1976	resna kriza		*	
Jordan/ jez Maqarin	*		Izrael	Jordanija	1977	1994	kriza	*		
Jordan	*		Jordanija	Izrael	1994	-	latentni konflikt		*	
Litani	*		Izrael	Libanon (PLO)	1978	1978	resna kriza		*	
Jordan, Litani	*		Izrael	Sirija Libanon (PLO)	1978	1982	kriza		*	
Jordan, Litani	*		Izrael	Sirija Libanon (hezbollah)	1982	2000	resna kriza	*		
Jordan, Litani		*	Libanon (hezbollah)	Izrael	2000	-	kriza		*	

(opomba: se nadaljuje)

Tabela 8.5.b : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005: konflikti v porečju Nila

vodni viri kot razlog za konflikt			glavni akterji		trajanje		intenzivnost konflikta	razplet (kdo nadzira sporen vodni vir)		
kaj? / kje?	primarni pomen	sekundarni pomen	agresor (1)	branilec (2)	začetek	konec		zmaga agresor	neodločeno/ mirovni dogovor	zmaga branilec
Nil/ jez Aswan	*		Sudan	Egipt	1956	1958	kriza		*	
Nil/ vadi Halfa	*		Egipt	Sudan	1958	1959	kriza		*	
Nil/ vadi Halfa	*		Egipt	Sudan	1959	1992	latentni konflikt		*	
Nil/ Jonglei		*	Egipt, Sudan (nekdanja vlada)	Sudan (nova vlada)	1971	1971	resna kriza	*		
Nil/ Jonglei		*	Egipt, Sudan (nekdanja vlada)	Sudan (nova vlada)	1976	1976	resna kriza	*		
Nil/ Jonglei	*		Sudan	lokalno prebivalstvo (SPLA)	1984	2003	resna kriza		*	
Nil/ Jonglei	*		Sudan	lokalno prebivalstvo (SPLA)	2003	-	kriza		*	
Nil/ vadi Halfa		*	Egipt	Sudan	1992	-	resna kriza	*		
Nil	*		Sudan	Egipt	1995	-	kriza			*
Modri Nil	*		Etiopija	Egipt, Sudan	1959	1978	latentni konflikt			*
Modri Nil	*		Etiopija	Egipt	1978	1984	kriza			*
Modri Nil	*		Etiopija	Egipt	1984	-	latentni konflikt		*	

(opomba: se nadaljuje)

Tabela 8.5.c : Seznam in temeljne značilnosti konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005: ostali konflikti v regiji

vodni viri kot razlog za konflikt			glavni akterji		trajanje		intenzivnost konflikta	razplet (kdo nadzira sporen vodni vir)		
kaj? / kje?	primarni pomen	sekundarni pomen	agresor (1)	branilec (2)	začetek	konec		zmaga agresor	neodločeno/ mirovni dogovor	zmaga branilec
Orontes/ jez	*		Sirija	Turčija	1956	-	kriza	*		
Evfrat/ jez Tabqa	*		Sirija	Irak	1975	1975	kriza		*	
Evfrat, Tigris/ GAP	*		Turčija	Sirija, Irak	1989	1999	kriza		*	
Evfrat, Tigris/ GAP	*		Sirija, Irak	Turčija	1999	-	latentni konflikt			*
Evfrat, Tigris/ južno močvirje	*		Irak	lokalno prebivalstvo (šiiti)	1991	1999	resna kriza	*		
Evfrat, Tigris/ južno močvirje		*	lokalno prebivalstvo (šiiti)	Irak	1999	2003	kriza		*	
Evfrat, Tigris/ južno močvirje		*	lokalno prebivalstvo (šiiti)	Irak, koalicija na čelu z ZDA	2003	-	resna kriza		*	
arteška voda/ Kufra		*	Libija	Egipt	1977	1977	resna kriza		*	
velika umetna reka/ Tarhuna	*		ZDA	Libija	1992	1997	kriza	*		
podtalnica/ Ta'iz, vadi Haima	*		Jemen	lokalno prebivalstvo	1996	1996	resna kriza			*
podtalnica/ Ta'iz, vadi Haima	*		Jemen	lokalno prebivalstvo	1996	-	kriza		*	

(1) agresor (uveljavlja novo stanje); ni vedno tisti, ki prvi grozi z uporabo ali dejansko uporabi vojaško silo

(2) branilec (uveljavlja obstoječe stanje)

Legenda intenzivnosti konfliktov:

latentni konflikt : ena ali več strani dvomi v obstoječe vrednote, cilje in/ali način njihove realizacije

kriza : kopičenje vojaške sile, političen pritisk, ekonomski ukrepi in vojaške grožnje (brez uporabe sile)

resna kriza : omejena uporaba oborožene sile

vojna : daljši oborožen konflikt visoke intenzivnosti med vsaj dvema regularnima oboroženima silama

Vir: Izhodišče je povzeto po Wyllie (1993:167); Swain (1997: 679-87); Amery (2000:121-50); Biliouri (2001c: 36-39); Klare (2002: 158-180) in Pfetsch (2003: 145-57).

Končen razplet omenjenih konfliktov (Kdo nadzira sporen vodni vir po koncu konflikta?)³¹¹ je praviloma dokaj nepredvidljiv. Svojo voljo oziroma premoč v porečju pa kljub vsemu največkrat uspejo uveljaviti regionalne sile (Izrael, Egipt in Turčija). Na podlagi grafa 8.5.1³¹² je moč jasno razbrati tudi to, da je v obdobju 1945 do 2005 na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike prišlo do drastičnega povečanja števila konfliktov za vodne vire (iz dveh leta 1946 na dvanajst v letu 2005). V povprečju se je povečala tudi njihova intenzivnost (stopnja nasilja), kar med drugim sovпада tudi z vse večjim kroničnim pomanjkanjem vodnih virov v omenjeni regiji.³¹³ Razbrati je moč tudi trend širjenja spektra intenzivnosti konfliktov za vodne vire.

Pri vsem tem velja poudariti, da v prvem desetletju po koncu druge svetovne vojne, zaradi postopnega in nadziranega procesa dekolonizacije in vzpostavljanja novih držav (meja, nacionalne identitete in vrednot), v obeh družbenogeografskih regijah konfliktov za vodne vire skorajda ni bilo. Temu je sledilo obdobje globalnega in posledično tudi regionalnega zaostrovanja varnostnih razmer. Takrat so posamične države na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki vzpostavljale tesnejše zveze in zaveznitva s posamičnimi velesilami v vzponu (z ZDA ali Sovjetsko zvezo) ali v zatonu (z Veliko Britanijo in/ali Francijo). Zaradi kombinacije hitre rasti prebivalstva in pospešene industrializacije, je bilo v tem obdobju v obeh regijah prvič možno in potrebno načrtovati in uresničiti večje število velikopoteznih razvojnih projektov, ki naj bi v posamičnih državah dokončno razrešili problem vodooskrbe. Logična posledica tovrstnega razvoja dogodkov je bilo neposredno trčenje medsebojnih interesov posameznih držav, kar je v kombinaciji z že obstoječimi (etničnimi in ideološkimi) konflikti nezadržno vodilo do resnih kriz in celo vojn za skupne vodne vire.

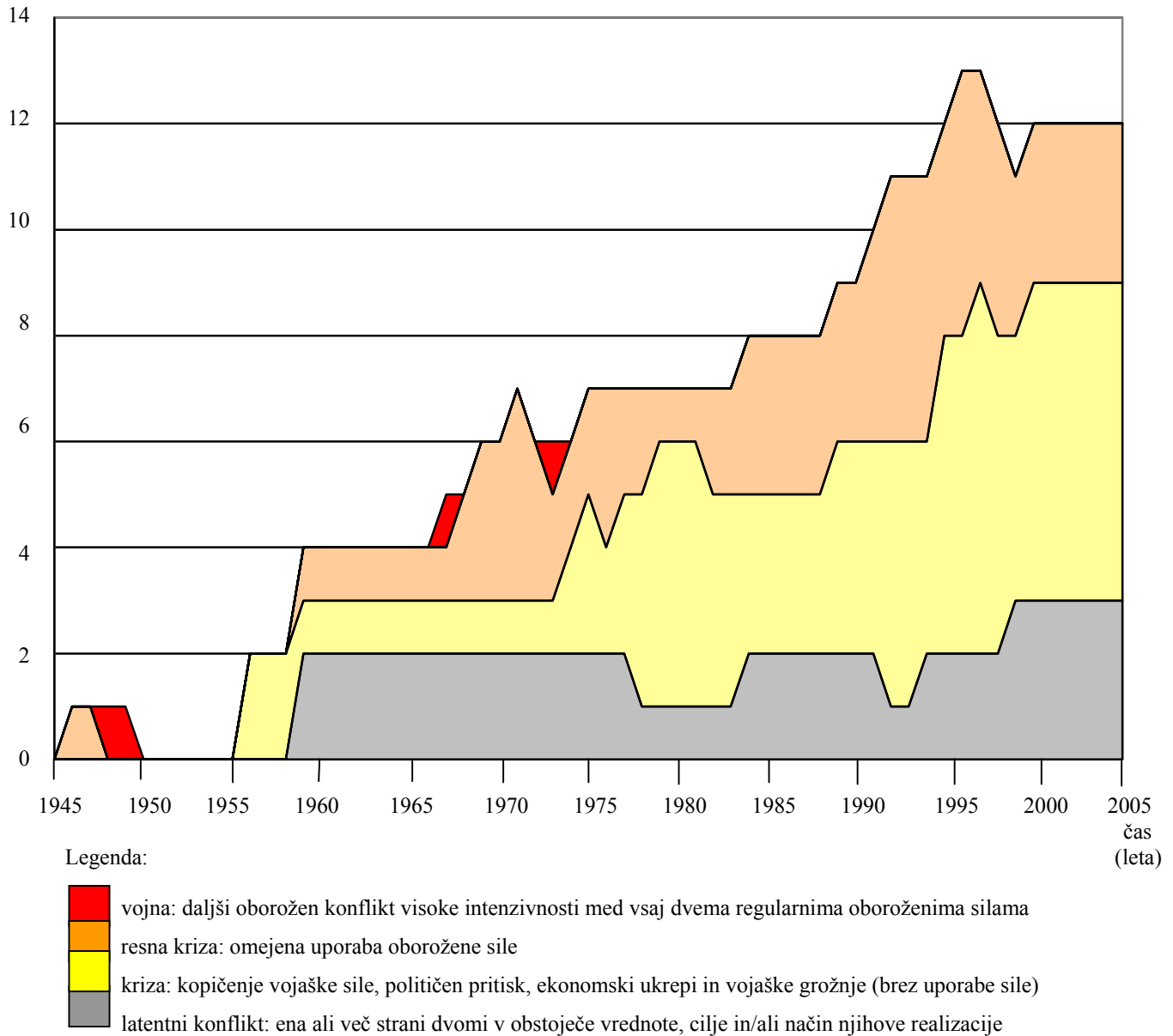
³¹¹ Od štiridesetih konfliktov je namreč kar v dvajsetih primerih prišlo do neodločenega rezultata ali oblikovanja konsenza o pravični delitvi skupnih vodnih virov izraženega v obliki sprejetega mirovnega dogovora. V trinajstih primerih je zmagal agresor, v sedmih primerih pa branilec. Na podlagi teh podatkov seveda ni moč oblikovati splošno veljavnega recepta o razpletu bodočih konfliktov za vodne vire.

³¹² Glej graf 8.5.1 : Število, struktura in intenzivnost konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005 na strani 178.

³¹³ Glej graf 5.8 : Dinamika povprečne razpoložljivosti (m³/prebivalca) vodnih virov v različnih naravno-ekonomskih regijah sveta, izražena kot delež vrednosti iz leta 1950 na strani 87.

Graf 8.5.1 : Število, struktura in intenzivnost konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike v obdobju 1945 – 2005

skupno število konfliktov
za vodne vire

Vir: Blaž Milovac.

Zanimivo je, da konec hladne vojne niso zaznamovali mirovni dogovori o smotrni uporabi skupnih vodnih virov. Prišlo je prav do obratnega procesa. Število konfliktov za vodne vire je naraščalo vse do leta 1997. Tako so države (primer Egipta, Turčije in Izraela), ki so v preteklosti na račun šibkejših sosed uspešno uveljavile svojo (politično, ekonomsko in vojaško) premoč, v obdobju po koncu hladne vojne svoj monopol nad skupnimi vodnimi viri le še dodatno utrdile.³¹⁴ Posledično postajajo varnostne razmere v šibkejših in očitno depriviligiranih državah (primer Etiopije, Sirije in Iraka) vse bolj brezizhodne in zaskrbljujoče, zaradi česar je realno napovedovati, da se bodo konflikti za vodne vire na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki v prihodnje nadaljevali in zaradi vse večjega relativnega pomanjkanja vodnih virov celo stopnjevali (predvsem v pogostosti).³¹⁵

Na podlagi predstavljenih ugotovitev je moč zaključiti, da pomen in vloga vodnih virov v DVR naraščata v obratnem sorazmerju z obsegom razpoložljivih vodnih virov v družbi. Da je temu v resnici tako, je v zadnjem času najbolj nazorno pokazala potencialna humanitarna katastrofa, ki je zaradi pomanjkanja pitne vode grozila iraškemu prebivalstvu v obdobju vojne vojaške operacije Iraška svoboda. Zaradi želje po preprečitvi tovrstnega razvoja dogodkov, so morale namreč enote t.i. koalicije voljnih sočasno z izvajanjem vojnih vojaških nalog graditi in popravljati vodovode tudi v tistih mestih, ki še niso bila povsem pod njihovim nadzorom (primer britanskih vojakov v Basri).

³¹⁴ Vsebinsko združen pregled kombinacije političnega, ekonomskega in vojaškega razmerja med državami v porečju Nila, Jordana ter Evfrata in Tigrisa je predstavljen v tabeli 7.9 : Ključni dejavniki, ki pri uveljavljanju mednarodno pravnih načel za zagotavljanje uporabe skupnih vodnih virov vplivajo na mednarodne odnose na strani 149.

³¹⁵ Zaradi vzpostavljenega razmerja moči v obeh družbenogeografskih regijah bo stopnjevanje konfliktov za vodne vire največkrat potekalo do vključno faze rasne krize.

Največkrat gre za konflikte nizke intenzivnosti, ki v povprečju trajajo do osem let. To je povprečno obdobje a) vladanja posameznih predsednikov in koalicij, ki odločajo o tonu politike do svojih sosedov in o odnosu do lastnih depriviligiranih delov prebivalstva, ki najbolj občutijo (strukturalno) pomanjkanje vodnih virov in b) povprečno "življenjsko dobo" različnih mirovnih načrtov RID (v prvi vrsti ZDA), ki z vidika večine regionalnih akterjev praviloma predstavljajo nenasilno obliko vsiljevanja nesprejemljivih rešitev, katerih končen cilj je nabiranje političnih točk in ne razreševanje izhodiščne vodooskrbne problematike (Dombrowsky 1995: 39-70, Wolf 2000: 63-121, Kliot 2000: 191-218, Hof 2000: 150-68).

Po drugi strani pa bodo v primeru t.i. depriviligiranih držav v prihodnje vse pogostejši in vse bolj intenzivni notranji oziroma interni konflikti za vodne vire, saj nujno potrebnih dodatnih vodnih virov ne bo več možno zagotavljati na račun relativno vse močnejših (varnostno stabilnih) sosednjih držav.

8.3 MOŽNI SCENARIJI NADALJNJEGA RAZVOJA DOGODKOV

Gospodarsko slabše razvite države Bližnjega vzhoda in severne Afrike nimajo na razpolago večjega števila alternativnih (miroljubnih) možnosti razreševanja vodooskrbne problematike,³¹⁶ ki so na voljo reflektivno modernim družbam (RID), zaradi česar lahko upravičeno pričakujejo negotovo in manj prijetno prihodnost. V večini omenjenih držav vladajoča elita namreč ne želi uveljaviti ideje o a) obstoju (kroničnega) pomanjkanja vodnih virov, b) vodi kot ekonomski dobrini, c) ekološki vrednosti vodnih virov in d) o smotrni in omejeni (u)porabi naravnih virov (Migdal 1988: 23-58; Allan 2002: 210). Poleg tega predindustrijske in sodobne industrijske družbe (primer večine DVR v sušnih območjih sveta) kroničnega pomanjkanja vodnih virov dolgoročno ne morejo nadomestiti s kombinacijo drugih proizvodnih dejavnikov (naravnih virov, kapitala itd.).

Po drugi strani pa je moč na podlagi sklepov študij nekaterih najbolj priznanih analitikov³¹⁷ zaključiti, da imajo vse družbe oziroma države (RID in DVR) pri razreševanju vodooskrbne problematike na voljo tri temeljne idealnotipske možnosti³¹⁸ (scenarije nadaljnje razvoja dogodkov):

- a) Pozitiven scenarij oziroma miroljubno razrešitev vodooskrbne problematike, ki predstavlja pogoj za pravično in smotrno (u)porabo skupnih vodnih virov. Gre za idejo o deeskalaciji in zaključku življenjskega ciklusa konflikta ter oblikovanju sprejemljive miroljubne rešitve za razdelitev in (u)porabo vodnih virov (prevladujoč trend v porečju Ria Granda).
- b) Scenarij nadaljevanja obstoječega stanja (ang. business as usual), ki zagotavlja (ne)pravično in/ali nesmotrno (u)porabo skupnih vodnih virov. V tem primeru gre za nadaljevanje obstoja izhodiščnega akutnega problema, brez njegove nadaljnje eskalacij, zaradi česar v družbi ostane prisoten (nenasilen) konflikt (prevladujoč trend v porečju Nila in Jordana).³¹⁹
- c) Negativen scenarij oziroma uveljavitev enostranskih (nasilnih) rešitev, ki vodijo v novo spiralo nasilja in konfliktov. Gre za eskalacijo nenasilnega konflikta v nasilen konflikt, preko katerega

³¹⁶ Glej poglavje 4.4 Povečevanje pritiska na državo.

³¹⁷ Dombrowsky 1995: 196-200, Sager 2001: 717-22, Brill 2001: 697-703, Allan 2002: 208-11, Cech 2003: 426-36, Pfetsch 2003: 146.

³¹⁸ Te izhajajo iz treh teoretičnih alternativnih možnosti razreševanja (ne)nasilnih konfliktov v družbi.

³¹⁹ Sliki 8.6 : Porečje Nila na strani 243 in sliki 8.7 : Porečje reke Jordan in 8.7.a : Medsebojno nasprotujoči si vodooskrbni projekti znotraj porečja reke Jordan na straneh 244 in 245.

se uveljavi (pre)moč in volja močnejšega, kar vodi do občutnega spreminjanja razmerja sil med ključnimi akterji v porečju in posledično tudi do občutnih sprememb v obsegu, načinu in kraju (u)porabe skupnih vodnih virov. V tem primeru se lahko uveljavijo le nepravične in nesmotrne rešitve (prevladujoč trend v porečju rek Evfrata in Tigrisa).³²⁰

8.3.1 POZITIVEN SCENARIJ

Izhodišče za pozitiven scenarij nadaljnega razvoja dogodkov v kriznih regijah predstavljata mirovni proces in dogovor, v skladu s katerim bi na osnovi pravnega načela, ki bi ga kot pravičnega priznavali vsi akterji znotraj porečja, razdelili obstoječe skupne vodne vire oziroma jasno določili pravice in dolžnosti največjih (u)porabnikov (praviloma gre za države) (Dombrowsky 1995: 197). Na podlagi tega je možno izdelati celovit in optimalen načrt managementa vodnih virov na ravni porečja, kar je najboljše izhodišče za smotrno uporabo omejenega naravnega vira, kot je voda. Takšen pristop bi v prvi vrsti vključeval in omogočil:

- a) Izgradnjo velikopoteznih (mednarodnih) vodooskrbnih projektov, v skladu in ne v nasprotju z naravnimi hidrografskimi danostmi porečja, pri čemer bi lahko ob pomoči RID uporabili najsodobnejše tehnološko-tehnične rešitve. Slednje bi zagotavljale ekonomičnost projekta in učinkovito (u)porabo vodnih virov.
- b) Obsežne investicije v produkcijsko učinkovitejše načine dela, sredstva in gospodarske panoge, z manjšo specifično (u)porabo vodnih virov in višjo končno ekonomsko donosnostjo. Gre torej za obsežnejšo (dolgoročno) prestrukturiranje nacionalnih gospodarstev in posledično tudi za velikopotezne infrastrukturne, ekonomske, socialne in ideološke spremembe (Dombrowsky 1995: 199; Sager 2004: 720-22).

Pozitivna stran predstavljenega pristopa je predvsem to, da izpolnjuje tako želje vladajočih političnih elit,³²¹ kot tudi širših množic (u)porabnikov vodnih virov (družbe). Po drugi strani pa zahteva a) konsenz med vsemi akterji v porečju, b) aktivno vključevanje ter finančno in tehnološko-tehnično podporo RID, mednarodnih organizacij (OZN, Svetovne Banke idr.), nevladnih organizacij in

³²⁰ Glej sliko 8.8 : Porečje Evfrata in Tigrisa (Shatt al Araba) na strani 246.

³²¹ Izjemo predstavljajo ideološki ekstremisti, nacionalisti in kmetijski lobiji v posamičnih državah, ki imajo v večini vlad na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki že tradicionalno izjemno močan vpliv.

agencij. Prav zaradi predstavljenih političnih, ekonomskih in delno tudi ekoloških zahtev in implikacij je takšen razvoj dogodkov v praksi dokaj težko izvedljiv in zato v primeru Bližnjega vzhoda in severne Afrike (vsaj zaenkrat) malo verjeten.

8.3.2 NADALJEVANJE SEDANJEGA STANJA

Scenarij nadaljevanja sedanjega stanja vključuje (ne)zavestno zavračanje obstoja pomanjkanja vodnih virov za zadovoljevanje vseh družbenih potreb (v prvi vrsti za proizvodnjo hrane). Globalen trg za zadovoljevanje nacionalnih in celo regionalnih potreb namreč še vedno omogoča nakup vodnih virov v virtualni obliki (Allan 2002: 211). Čeprav gre za najbolj pogosto rešitev (na globalni ravni), le ta zaradi vse večjega pomanjkanja vodnih virov (še posebej v DVR v subtropskem pasu) na nacionalni in na regionalni ravni dolgoročno ne more predstavljati prave rešitve (Sager 2001: 718-20). Zatiskanje oči pred realnostjo (kroničnim pomanjkanjem) lahko namreč v družbi v kritičnem trenutku povzroči nevzdržen pritisk in izrazito željo po radikalnih spremembah, ki so največkrat nasilne oziroma prisilne in vodijo le v novo spiralo nasilja in do oboroženih konfliktov in ne do pragmatičnih miroljubnih rešitev osnovnega problema.

Zato bi v mednarodno pravnem okviru načrtno ohranjanje obstoječega stanja na terenu le še povečalo smiselnost in legitimnost vseh oblik nasilnega uveljavljanja prevlade interesov močnejših držav v posameznih porečjih (primer Izraela, Turčije in Egipta)³²² in vladajočih elit in družbenih skupin znotraj posameznih držav (primer Sudana, Etiopije in Nigra). Takšen razvoj dogodkov bi lahko tudi ostale akterje opogumil ali prisilil v to, da si z (vojaško) (pri)silo sami poskušajo izboriti svoj pravičen delež skupnih vodnih virov. Zato so kakršni koli bilateralni dogovori in projekti med državami o uporabi skupnih vodnih virov (primer Izraela in Jordanije), brez upoštevanja potreb tretje strani (primer Palestinecev in Sirijcev), kljub posledičnem popuščanju napetosti, lahko le prehodne oziroma začasne in ne dolgoročno sprejemljive rešitve.

³²² Glej tabelo 7.3 : Uveljavljanje načel mednarodnega prava in uporaba skupnih vodnih virov znotraj porečij rek Jordana, Nila ter Evfrata in Tigrisa na strani 130 in tabelo 7.9 : Ključni dejavniki, ki pri uveljavljanju mednarodno pravnih načel za zagotavljanje uporabe skupnih vodnih virov vplivajo na mednarodne odnose na strani 149.

V primeru uveljavitve statusa quo vseobsežne in drage reforme nacionalnega gospodarstva in vodooskrbnih institucij niti ne bi bilo potrebno izvajati, saj je moč dodatne vodne vire (kratkoročno) zagotoviti z uveljavljanjem oziroma bolje rečeno z ohranjanjem svoje vsestranske premoči nad sosedi (Dombrowsky 1995: 200; Raphaeli 2004: 4). Kljub vsemu ostaja ključen problem financiranje dragih nacionalnih vodooskrbnih projektov, saj posamične države tretjega sveta, brez mednarodne pomoči le stežka zberejo potrebna sredstva za njihovo izgradnjo oziroma smotrno izkoriščanje (pridobljenih) vodnih virov.

Zaradi relativno nizkih političnih, ekonomskih in delno tudi ekoloških zahtev in dokaj predvidljive stopnje varnostnega tveganja, je uresničitev omenjenega scenarija nadaljnjega razvoja dogodkov v praksi (vsaj kratkoročno) dokaj verjetna. Za razliko od obeh ostalih scenarijev, slednji srednjeročno in dolgoročno ne predstavljata možne alternative, saj razreševanje osnovnega (vodooskrbnega) problema v državah, ki trpijo kronično pomanjkanje vodnih virov, v nasprotju z realnimi potrebami ni prioriteta. Splošno uveljavljena politika ohranjanja obstoječega stanja zato kratkoročno in dolgoročno le še dodatno povečuje vsestranske razlike, relativno pomanjkanje in stopnjo konfliktnosti a) med družbenimi skupinami ali državami v posamični hidrogeografski regiji in b) med z vodnimi viri različno obdarjenimi regijami sveta.

8.3.3 NEGATIVEN SCENARIJ

Scenarij negativnega razvoja dogodkov vključuje aktivno prizadevanje za zagotovitev čim večjega deleža skupnih vodnih virov, ki si ga deli večje število akterjev. Gre za realpolitično igro ničelne vsote, kjer se potrebni vodni viri, praviloma brez kakršnih koli oblik regionalnega sodelovanja ali dogovorov, poskušajo zagotoviti na račun drugih (u)porabnikov. Kljub temu, da dandanes enostranske nasilne rešitve praviloma vodijo do zaostrovanja varnostnih razmer, visokih (ekonomskih) stroškov in mednarodne izolacije, tovrstne rešitve vodooskrbnega problema za države v subtropskem pasu (velika večina je DVR) še zdaleč niso izgubile svoje privlačnosti. Gre namreč za najpreprostejši in v nekaterih specifičnih primerih celo najcenejši način zagotavljanja ustreznih

količin in kvalitete vodnih virov za zadovoljevanje (nacionalnih) potreb,³²³ brez vzpostavljanja kompleksnega in praviloma krhkega miroljubnega odnosa vzajemne soodvisnosti med večjimi (u)porabniki skupnih obnovljivih naravnih virov v regiji.

Tovrstna rešitev je najpogostejša izbira najmočnejših držav v vseh treh predstavljenih porečjih in neizbežno vodi v novo spiralo nasilja in konfliktov znotraj držav in med državami (Brill 2001: 697-704). Potrebno pa je poudariti, da predstavljen scenarij, na globalni ravni, do sedaj ni bil in najverjetneje tudi v prihodnje ne bo najbolj primerna ali najpogosteje uporabljena rešitev vodooskrbnega problema.³²⁴ Povsem drugače je seveda v DVR v subtropskem pasu, kjer vse večje število ljudi že sedaj trpi vsestranske posledice kroničnega pomanjkanja vodnih virov.³²⁵ Ker se prizadetim državam in družbam progresivno zmanjšujejo sposobnosti prilagajanja in spekter alternativnih (miroljubnih) rešitev vodooskrbnega problema, je moč zaključiti, da verjetnost uresničevanja negativnega scenarija na lokalni in regionalni ravni postaja vse bolj verjetna. Najbolj znan primer povečevanja napetosti nedvomno predstavljata prav Bližnji vzhod in severna Afrika.

Na splošno velja, da je v primeru konfliktov za vodne vire znotraj oziroma med RID in konfliktov med RID in DVR kratkoročno in srednjeročno (do leta 2015) najbolj verjeten pozitiven scenarij nadaljnega razvoja dogodkov. Po drugi strani je v primeru konfliktov znotraj oziroma med DVR najbolj verjetno nadaljevanje sedanjega stanja, kar med drugim vključuje tudi stopnjevanje vseh negativnih posledic DES-a. Na podlagi tega je moč zaključiti, da bodo konflikti za vodne vire srednjeročno in dolgoročno (do leta 2030) najverjetneje postali del vsakodnevnega boja za preživetje na vseh petih ravneh človeške interakcije.³²⁶ V varnostno nestabilnih regijah, ki že sedaj trpijo kronično pomanjkanje vodnih virov (primer Bližnjega vzhoda in severne Afrike) pa je verjetnost izbruha oboroženih konfliktov za vodne vire (negativen scenarij nadaljnega razvoja dogodkov) že sedaj zaskrbljujoče visoka.

³²³ Ker ni potrebno upoštevati potreb prihodnjih generacij, je moč trenutno razpoložljive vire (u)porabljati neracionalno in brez upoštevanja t.i. ekološkega minimuma.

³²⁴ Glavni razlog za to trditev je obstoj velikih presežkov vodnih virov na globalni ravni, s katerimi je kljub visokem naravnem prirastku tudi v prihodnje, vsaj teoretično, možno zadovoljiti vse potrebe človeštva. Glej tabelo 5.14 : Negotovi scenariji kombinacije nadaljnje rasti prebivalstva in porabe vodnih virov: Interpretacija globalne in regionalne (Bližnji vzhod in severna Afrika) ponudbe in povpraševanja po vodnih virih in hrani na strani 101.

³²⁵ Samo v Afriki je trenutno že 18 milijonov ljudi, ki so svoje domove zapustili zaradi pomanjkanja vodnih virov (Töpfer v Sager 2004: 722).

³²⁶ Glej tabelo 3.1 : Vertikalne ravni in horizontalne dimenzije varnosti v RID in DVR na strani 17.

8.4 SPLOŠEN MODEL KONFLIKTNEGA POTENCIALA VODNIH VIROV

Za razumevanje kompleksne vzročno-posledične povezave med vodnimi viri in potencialnimi konflikti je potrebno na podlagi študij številnih primerov izdelati splošen konfliktni model,³²⁷ ki 1) (naravne in antropogene) generatorje potencialnih konfliktov za vodne vire povezuje s 2) pomenom in vlogo vodnih virov v družbi oziroma državi in 3) le te s specifičnimi okoliščinami, v katerih najverjetneje oziroma najpogosteje prihaja do izbruha konfliktov ter 4) neposrednimi sprožilci konfliktov in 5) samimi (oboroženimi) konflikti in 6) slednje s petimi najbolj relevantnimi dimenzijami (ekološko, ekonomsko socialno, politično in vojaško) posledic prekomerne (u)porabe vodnih virov in morebitnih oboroženih konfliktov za vodne vire. Gre torej za enostavno enosmerno šest stopenjsko vzročno-posledično povezavo³²⁸ s povratno zanko, na podlagi katere je moč identificirati in ovrednotiti verjetnost izbruha (nasilnih in nenasilnih) konfliktov za vodne vire med različnimi akterji v posamičnem porečju.

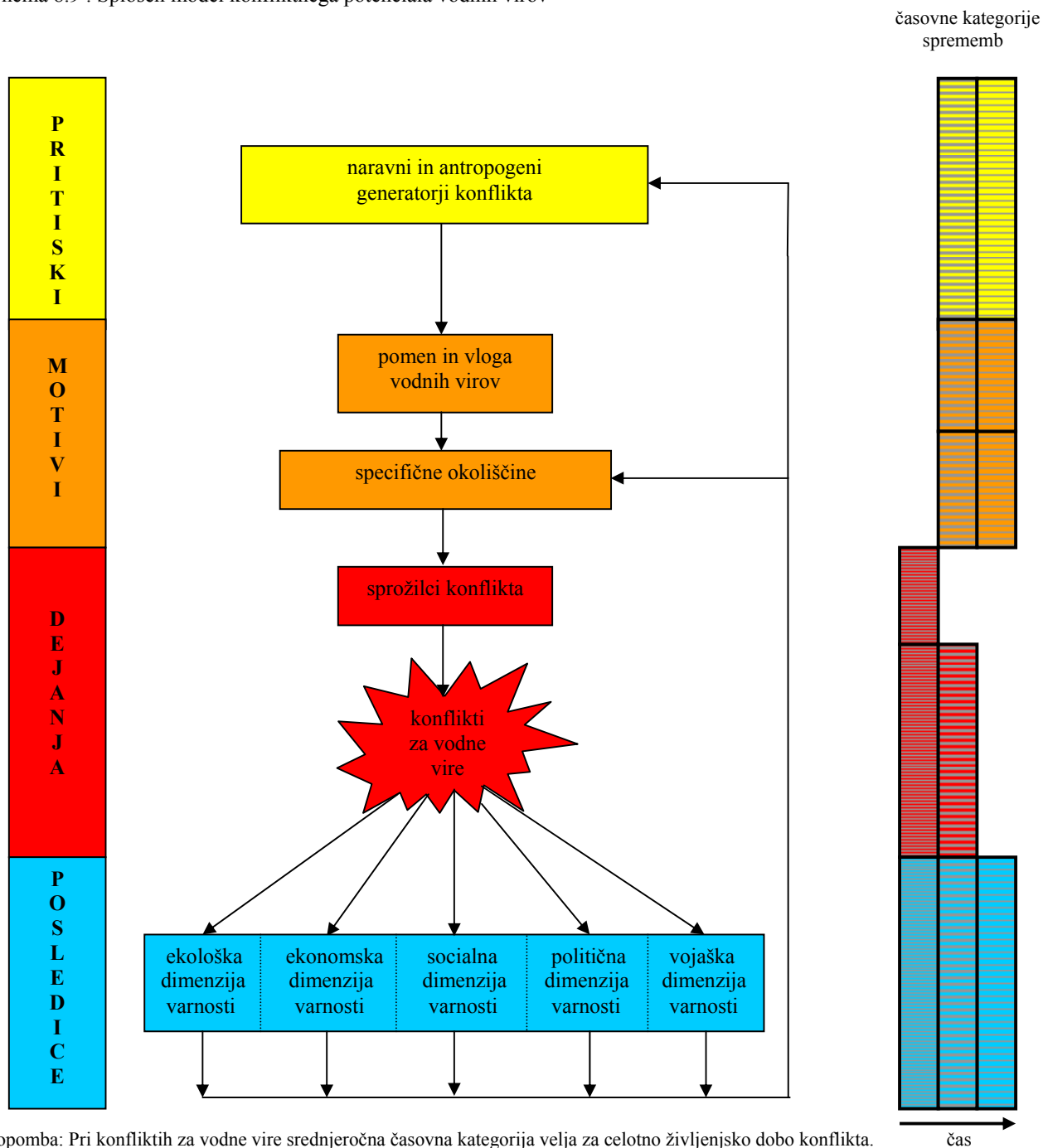
Omenjen vzročno-posledični kompleks medsebojnih povezav med pritiski, motivi, dejanji, njihovimi (ne)posrednimi posledicami in njihovim povratnim vplivom je moč predstaviti tudi skladno s konceptom o sočasnem obstoju treh časovnih kategorij sprememb v družbi in njenem okolju.³²⁹ Na ta način je moč lažje razumeti, spremljati in vrednotiti medsebojne povezave v različnih časovnih dimenzijah in na podlagi tega dokončno izoblikovati celovit in vseobsegajoč teoretičen model konfliktnega potenciala vodnih virov.

³²⁷ Glej shemo 8.9 : Splošen model konfliktnega potenciala vodnih virov na strani 186.

³²⁸ Gre za povezovanje pritiska (t.i. zunanjih dejavnikov in DES-a), motivov, dejanj in njihovih posledic oziroma za kvalitativno in ne kvantitativno povezovanje vloge in pomena vodnih virov v družbi in (ne)oboroženih konfliktov.

³²⁹ Glej poglavje 3.3.1.

Shema 8.9 : Splošen model konfliktnega potenciala vodnih virov

(opomba: Pri konfliktih za vodne vire srednjeročna časovna kategorija velja za celotno življenjsko dobo konflikta. Kratkoročna časovna kategorija velja v prvi vrsti za fazo oboroženega konflikta.)

Legenda časovnih kategorij sprememb v družbi in okolju:

- kratkoročne in hitre spremembe oziroma dogodki, ki jih je praviloma zelo veliko
- srednjeročne (ciklične) spremembe, ki jih je praviloma veliko
- dolgoročne in počasne spremembe, ki jih je praviloma manj

Vir: Blaž Milovac.

Generatorji konfliktov³³⁰ so bili in bodo tudi v prihodnje geopolitične, zgodovinske, etnične, verske, rasne, ekonomske in socialne narave. V praksi največkrat prihaja do medsebojnega kombiniranja in potenciranja njihovega sinergijskega vpliva na družbo in/ali državo. Mednje v prvi vrsti sodijo:

- a) podnebne spremembe globalnega značaja in razsežnosti,
- b) hitra rast prebivalstva,
- c) povečana (u)poraba (sladke) vode,
- d) razlike v dogovorih in/ali percepciji pravične delitve in (u)porabe skupnih vodnih virov med državami znotraj regij ali med posameznimi regijami,
- e) razlike v razporeditvi in dostopnosti do vodnih virov znotraj posamičnih regij in držav,
- f) raznoliki in nezdružljivi načrti in načini (u)porabe skupnih vodnih virov,
- g) onesnaževanje skupnih vodnih virov,
- h) povečana poraba energije,
- i) spreminjanje življenjskega standarda in načina življenja,
- j) gospodarska rast ali želja po gospodarski rasti,
- k) želja ali zahteva po samozadostnosti, s poudarkom na proizvodnji hrane,
- l) (ne)uspešnost politike zategovanja pasu pri oskrbi prebivalstva s pitno vodo in hrano,
- m) politična, socialna in/ali ekonomska (ne)stabilnost držav in regij sveta in
- n) lokalna in/ali regionalna zaveznitva in povezave.

Da bodo vodni viri za vsestranski razvoj človeških združb tudi v enaindvajsetem stoletju predstavljali ključno strateško dobrino, katere vloga in pomen se bosta v prihodnje le še povečevala, potrjujejo naslednja dejstva:

- a) Voda predstavlja temelj za vsa živa bitja na svetu.
- b) Vode kljub vsem znanstvenim in tehnološki dosežkom ni moč zamenjati, saj zanjo substitut enostavno ne obstaja.
- c) Voda je nepogrešljivo sredstvo za proizvodnjo hrane.

³³⁰ Gre za (ekološke, ekonomske, socialne, politične in vojaške) dejavnike, ki lahko srednjeročno in dolgoročno negativno ali pozitivno vplivajo na vodooskrbno problematiko v družbi oziroma državi. Zato lahko govorimo o kompleksnih povezavah med dejavniki, ki povzročajo (ang. pull effect) in stopnjujejo (ang. push effect) potencialne konflikte v družbi. Njihov končen sinergijski učinek se v obliki naraščajočega pritiska, časovno gledano, postopno a progresivno stopnjuje.

- d) Voda je nosilec širokega spektra gospodarskih aktivnosti (kot transportno sredstvo oziroma prometnica, ali ključen dejavnik pri razvoju industrije) in socialnih aktivnosti (integracija in identifikacija družbe, razvoj kulture in vere, za sprostitev in prosti čas).
- e) Voda ima poleg ekonomske tudi simbolično (kulturno) vrednost.
- f) Voda lahko v okviru strategij (ne)posrednega delovanja predstavlja strateški cilj, vojaški cilj ali sredstvo za doseganje drugih ciljev.

Velika verjetnost, da zaradi pomanjkanja vode oziroma omejenih količin in ali kvalitete skupnih vodnih virov pride do konfliktov in celo do vojn obstaja v šestih (temeljnih) primerih:

- a) Ko je država, ki leži v srednjem ali spodnjem toku reke v veliki meri ali v celoti odvisna od vodnih virov (vode iz rek in potokov), ki prečkajo državne meje (primer Egipta in reke Nil).
- b) Ko je država, ki leži v zgornjem ali srednjem toku reke tehnično in/ali finančno sposobna preusmeriti tok rek in potokov oziroma omejiti ali nadzorovati njihov pretok (primer reke Irtiš in kitajski načrti preusmeritve njenega toka).
- c) Ko obstajajo nepremostljiva in nasprotujoča si mnenja o načinu uporabe in delitve skupnih vodnih virov z vidika kvalitete in/ali kvantitete med državami in/ali znotraj držav samih (primer konflikta centralnoazijskih držav za pravice do uporabe vode iz rek Amu darja in Sir darja).
- d) Če je ena ali več držav ali družbenih skupin znotraj posamične države, ki trpijo pomanjkanje vodnih virov, vojaško močnejših in je oziroma so, za uresničitev svojih ciljev tudi pripravljene uporabiti vojaško silo (primer izraelske zasedbe Golana).
- e) Če je ena ali več držav ali družbenih skupin politično, vojaško in/ali gospodarsko izolirana od preostalega sveta, njen oziroma njihov neugoden položaj pa poizkušajo s političnimi in/ali vojaškimi pritiski izkoristiti drugi akterji (primer a) Turčije in realizaciji njenega projekta GAP na račun vodnih virov Sirije in Iraka³³¹ ter b) Nigerije in uveljavljanja monopola nad vodnimi viri reke Niger).
- f) Če pride do ekološke nesreče ali katastrofe, ki v kratkem času povzroči drastičen padec kvantitete in/ali kvalitete skupnih vodnih virov, kar lahko vodi k zaostrovanju razmer med ključnimi akterji (primer krčenja Aralskega jezera in jezera Čad).

³³¹ Glej slike 8.8 : Porečje Evfrata in Tigrisa (Shatt al Araba) na strani 246 in 8.10 : Povečevanje namakalnih površin v vzhodni Anatoliji v okviru turškega vodooskrbnega projekta GAP (stanje leta 2004) na strani 247.

Med potencialne sprožilce konfliktov³³² za omejene vodne vire oziroma dejavnike, ki v danem trenutku neposredno in odločilno vplivajo na stopnjo konfliktnosti v prvi vrsti sodijo:

- a) Enostranski provokativni nastopi in izjave političnih voditeljev, ki sprožijo ali podpirajo enostranska nasilna dejanja oziroma reakcije.³³³
- b) Nesposobnost vojaških ali varnostnih sil, da zaustavijo medsebojno nasilno obračunavanje ali uspešna ustavitev nasilja na neprimeren (krut) način, kar zmanjšuje legitimnost in avtoriteto osrednje oblasti.³³⁴
- c) Odsotnost aktivnega in učinkovitega posredovanja s strani mednarodne skupnosti, ki praviloma poskuša ublažiti nastale razmere in preprečiti izbruh oboroženih konfliktov znotraj in/ali med državami.³³⁵
- d) Nasilna dejanja, kot posledica socialnih, ekonomskih, političnih ali ekoloških razmer, ki lahko v danem trenutku sama po sebi oziroma spontano izzovejo nasilno reakcijo in začetek nove spirale nasilja.

Potrebno je poudariti, da praviloma en sam sprožilec še ne zadostuje za izbruh oboroženih konfliktov v družbi. Za takšen razvoj dogodkov je največkrat potrebna kombinacija večjega števila sprožilcev, pri čem se njihov končni učinek potencira in oblikuje v usmerjen in (ne)nadzorovan izbruh nasilja.

³³² Gre za specifična dejanja in dogodke (t.i. sprožilce iskre ob sodu smodnika), ki spodbudijo ali izzovejo nasilno reakcijo in povzročijo nenadno zaostrovanje varnostnih razmer.

³³³ Med tovrstne primere sodita izjavi: a) Turškega premierja Demirela, ki je leta 1992 izjavil: "Reke, ki izvirajo v Turčiji pripadajo nam do meje, šele nato pripadajo našim sosedom. Ne skrbijo me grožnje z vojno, ki so povezane z uresničevanjem turških vodooskrbnih razvojnih projektov. Če bo obstajala grožnja jo bomo odstranili (Sülejman Demirel, 1992 v Sager 2001: 721 in Klare 2002: 179)." in b) Egipčanskega premierja Mubarka, ki je leta 1997 izjavil: "Sudan se igra z vodami Nila. To je igra z ognjem. Obstaja rdeča črta. Če jo bo Sudan prekoračil, bomo ustrezno odgovorili. Pri tem so odprte vse možnosti (Muhammad Hosni Mubarak, 1997 v Brill 2001: 699)." V obeh primerih je šlo za neposredno in javno izraženo grožnjo z uporabo oborožene sile, ki je bila usmerjena proti ostalim vojaško in ekonomsko šibkejšim državam v hidrogeografski regiji, ki so poskušale zavarovati svoje interese in obstoječ delež skupnih vodnih virov. Posledica omenjenih izjav je bilo dodatno zaostrovanje razmer med državami in velikopotezno kopičenje vojaških enot na obeh straneh meje.

³³⁴ Tovrsten primer je območje mesta Ta'iz v Jemnu, kjer je jemenska vojska leta 1996 z uporabo oborožene sile neuspešno poskušala posredovati v oboroženem konfliktu za vodne vire med lokalnim agrarnim prebivalstvom in rudarji.

³³⁵ Tovrsten primer je neuspešna ameriška mediacija v arabsko-izraelskem konfliktu v petdesetih letih preteklega stoletja, ko so z Johnstonovim načrtom poskušali razrešiti vodooskrbno problematiko celega porečja reke Jordan (Dombrowsky 1995: 43).

Relevantne in (vseobsežne) posledice konfliktov in prekomerne (u)porabe omejenih vodnih virov je moč v osnovi razdeliti na pet večjih vsebinskih sklopov oziroma dimenzij: 1) ekološko, 2) ekonomsko, 3) socialno, 4) politično in 5) vojaško.

I. Ekološka dimenzija vključuje:

- a) Onesnaževanje razpoložljivih vodnih virov, njihovo prekomerno izkoriščanje in posledično krčenje njihovega obsega in kvalitete.
- b) Degradacijo zemlje in tal: 1) zasoljevanje in kalcinizacija prsti zaradi krčenja vodnih površin ali pretiranega namakanja na lateritnih prsteh,³³⁶ 2) erozija rodovitne zemlje, 3) krčenje obdelovalnih površin, zaradi pospešene urbanizacije in širjena velikih mest povzroča potrebo po nenehnem širjenju obdelovalnih površin (tudi na manj rodovitna in z vodnimi viri neredno oskrbovana območja) in/ali 4) onesnaževanje zemlje s težkimi kovinami, pesticidi in odpadnimi vodami.
- c) Onesnaževanje ozračja (primer kislega dežja, kot dela nenehnega procesa kroženja vode v okolju).
- d) Spreminjanje mikroklimе: širjenje puščav in krčenje tropskih gozdov povzroča vse večja odstopanja od povprečnih letnih količin in razporeditve padavin na lokalni in regionalni ravni (primer pogostejših poplav in dolgotrajnejših sušnih obdobj).
- e) Povečevanje stopnje ogroženosti in ranljivosti od naravnih in drugi nesreč (večja pogostost in hujše posledic).
- f) Izumiranje živalskih in rastlinskih vrst zaradi krčenja naravnega okolja ali ogrožanja naravnega ravnovesja (primer jangcejskih sladkovodnih delfinov na Kitajskem) ter posledično zmanjševanje biološke raznolikosti.

II. Ekonomska dimenzija vključuje:

- a) Migracije prebivalstva: 1) imigranti kot dejavnik ekonomske (ne)stabilnosti držav gostiteljic (v državah gostiteljicah lahko predstavljajo ekonomsko breme: primer velikih begunskih valov ali pa zapolnjujejo specifične potrebe na trgu delovne sile) in/ali 2) emigranti kot dejavnik

³³⁶ Zaradi vse večje koncentracije soli v Evfratu, ki je posledica širjenja namakalnih površin v Turčiji in Siriji, so v Iraku že pričeli opuščati številne obdelovalne površine (posledica namakanja s slano vodo). Na kmetijskih zemljiščih, kjer se poljedelstvo nadaljuje pa je prišlo do zmanjšanja povprečnih donosov za 30 do 40 odstotkov. Leta 1998 je bilo na ta način prizadetih že 80 odstotkov obdelovalnih površin v Iraku, trend zasoljevanja pa se skozi čas progresivno stopnjuje (Scheumann 1998: 119).

ekonomske (ne)stabilnosti matične države, (primer zmanjševanja obsega delovne sile in bruto družbenega proizvoda).³³⁷

- b) Zmanjševanje proizvodnje nekaterih virov energije (primer elektrike iz hidroelektrarn) in posledična večja odvisnost od drugih neobnovljivih virov (npr. od nafte ali zemeljskega plina) in/ali drugih z energetskimi viri bogatih držav.
- c) Krčenje namakalnih površin in/ali prehod na manj intenzivno kmetijsko proizvodnjo, zaradi česar se zmanjša specifična donosnost obdelanega zemljišča in posledično tudi obseg proizvodnje hrane, kar povečuje odvisnost od uvoza.
- d) Povečanje poudarka na iskanju in (u)porabi alternativnih vodnih virov, kar je bilo do sedaj ekološko in/ali cenovno nesprejemljivo (primer razsoljevanja morske vode, prečiščevanja onesnažene vode, črpanje arteške vode, ali uvoza pitne vode).
- e) Dodatno politično destabilizacijo države in/ali širše regije, kar povečuje tveganost investicij in posledično zmanjšuje pritek tujega kapitala, zaradi česar se upočasni gospodarski razvoj (nižja stopnja gospodarske rasti) ali obnova kriznega območja.

III. Socialna dimenzija vključuje:

- a) Migracije prebivalstva: 1) povečanje socialnih in političnih trenj v državi gostiteljici in/ali 2) (ne)načrtna notranja kolonizacija in spreminjanje etnične slike ozemlja neke države.³³⁸
- b) Povečevanje razlik v dostopu do skupnih vodnih virov znotraj posamične države ali družbe in nudenje prednosti na osnovi 1) ekonomskega položaja (razlike med revnimi in bogatimi), 2) prostorske razporeditve (razlike med podeželskim in mestnim prebivalstvom) in/ali 3)

³³⁷ Po ocenah OZN je bilo leta 2000 v svetu kar 25 milijonov begunce, ki so matično državo zapustili zaradi vode (zaradi nezadostne oskrbe, suš ali poplav), kar je za 3 milijone več kot je skupno število beguncev, ki so svojo domovino zapustili zaradi oboroženih konfliktov (Spillmann 2000: 54; Sager 2004: 719).

³³⁸ Primer načrtna notranje kolonizacije je turška realizacija vodooskrbnega projekta GAP in naseljevanje turškega prebivalstva znotraj kurdskega etničnega ozemlja.

Med podobne državne projekte krčenja in/ali drobljenja življenjskega prostora avtohtonega prebivalstva, je moč uvrstiti tudi načrtno naseljevanje Židov na zasedena območja in poskus ponovne srbske kolonizacije Kosova in Metohije v zadnjem desetletju preteklega stoletja. V obeh omenjenih primerih je prišlo do eskalacije konfliktov med različnimi verskimi in/ali etničnimi skupinami, oboroženih spopadov, množičnega prisilnega preseljevanja prebivalstva in do strateške pat situacije.

Vse tri predstavljene primere povezuje isti temeljni razlog, ki je zaznamoval takšno državno politiko. Gre za obstoj nekakšne zgodovinske pravice oziroma težnje do širjenja življenjskega prostora (notranja ali zunanja kolonizacija) nekega naroda in (u)porabe vseh razpoložljivih naravnih virov na tem območju za izboljšanje življenjskega standarda ene privilegirane socialne skupine na račun druge.

pripadnosti različnim depriviligiranim socialnim skupinam (razlike med večinskim prebivalstvom in etničnimi in/ali verskimi manjšinami).³³⁹

- c) Dvig ekonomske cene in simbolične vrednosti vode in (socialne) posledice takšnega dejanja, kamor sodijo 1) splošen dvig cen in življenjskih stroškov ter posledično povečevanje razlik in trenj med revnimi in bogatimi, 2) večja poraba vode slabše kvalitete in posledično poslabšanje splošnih higienskih razmer v družbi ter povečevanje nevarnosti izbruha nalezljivih bolezni in nastanka ekoloških nesreč, 3) porast stopnje kriminala zaradi ilegalnega črpanja vode iz skupnega omrežja in/ali 4) protesti, neredi in poskusi nasilne zamenjave oblasti zaradi povečanega nezaupanja do vlade, kar lahko vladajočo elito prisili v iskanje drastičnih kratkoročnih rešitev, kot sta uporaba vojaške sile za zagotavljanje javnega reda in miru v državi (scenarij vala militarizacije mladih demokracij v tretjem svetu) in/ali uporabo vojaške sile proti sosednji državi, na škodo katere bi lahko poskušali zagotoviti večje količine vodnih virov za zadovoljevanje rastočih potreb, brez dvigovanja (ekonomske) cene vodnih virov za povprečnega (u)porabnika oziroma državljana.
- d) Stopnjevanje konfliktnosti znotraj in/ali med državami in 1) zmanjšanje stabilnosti in enotnosti oziroma povečanje t.i. varnostne občutljivosti družbe, 2) obujanje starih konfliktov (ponoven začetek njihovega življenjskega ciklusa) in/ali 3) povzročanje novih konfliktov in njihovo intenziviranje.

IV. Politična dimenzija vključuje:

- a) Medsebojno oboroževalno tekmo in redno izmenjevanje groženj z uporabo sile, ki sta lahko posledica 1) vse večjega medsebojnega nezaupanja in 2) percepcije (sposobnost zaznavanja in dojetanja) obstoja pomanjkanja in nepravilne delitve oziroma (u)porabe skupnih vodnih virov, zaradi česar skupni vodni viri postanejo sredstvo za mobilizacijo javne podpore na

³³⁹ Mednje sodijo številne načrtno zatirane skupine prebivalstva znotraj matičnih držav, ki so postale žrtve državne vodooskrbne politike, katere cilj je spreminjanje naravnega okolja in posledično krčenje njihovega tradicionalnega življenjskega prostora ter zniževanja obstoječega življenjskega standarda, kar drastično zmanjšuje možnosti za preživetje njihove družbe in kulture.

Med tovrstne konkretne primere je moč uvrstiti a) Palestince in izraelsko prekomerno izčrpavanje zalog podtalnice na zasedenih območjih, zaradi česar njen nivo vsako leto upade za 15 do 20 cm. Poleg tega se zaradi podzemnega vdiranja morske vode v pretirano izpraznjena vodna zajetja povečuje tudi njena zasoljenost, b) t.i. močvirske šiite v Iraku in načrtno osuševanje močvirij v južni Mezopotamiji, zaradi česar se je ob koncu vladavine Saddama Huseina drastično skrčil njihov tradicionalni življenjski prostor in posledično tudi njihovo število ter c) kristjane in animiste na jugu Sudana in izgradnjo verig akumulacijskih jezer ter vodnega kanala Jonglei na Belem Nilu in posledično izsuševanje močvirnih območij južnega Sudana, s čimer si namerava vladajoča muslimanska večina zagotoviti dodatne vodne vire za zadovoljevanje lastnih potreb v spodnjem toku reke (Swain 1997: 681-86; Spillmann 2000: 48).

nacionalni in regionalni ravni ter pridobivanje političnih točk v internih bojih za oblast.³⁴⁰ Na ta način lahko politično vodstvo začasno (ne)načrtno preusmeri pozornost domače javnosti od drugih perečih notranjepolitičnih izzivov.

- b) Tesnejše vključevanje mednarodne skupnosti v miroljubno razreševanje regionalnih varnostnih problemov, kar lahko vodi k 1) tesnejšemu medsebojnemu sodelovanju, obsežnejšim investicijam in k bolj smotrni (u)porabi skupnih vodnih virov (primer zasedenih območij v Izraelu med leti 1994 in 2000) in 2) mednarodni izolaciji posamičnih držav, zaradi vodenja nesprejemljive oziroma sovražne politike do sosedov ali dela lastnega prebivalstva (primer Sirije in Iraka v času vladavine Saddama Huseina) in/ali 3) mednarodnemu priznanju na terenu že uveljavljene volje močnejšega.
- c) Večjo ali manjšo odvisnost posamičnih akterjev od uvoza vodnih virov, virtualne vode ali elektrike (odvisno od razpleta konflikta), kar dolgoročno odločilno vpliva na ekonomsko in socialno stabilnost, obstoj in možnosti nadaljnega razvoja države.³⁴¹
- d) Redefiniranje koncepta 1) suverenosti nad naravnimi viri, kot sestavnega dela boja za ozemlje oziroma življenjski prostor in/ali 2) nacionalne identitete in nacionalnih interesov.³⁴² Skladno s tem se spremeni tudi percepcija ogroženosti.
- e) Posledično spreminjanje razmerja moči in stopnje razvitosti znotraj hidrogeografske regije in med različnimi območji znotraj posamičnih držav v regiji.

V. Vojaška dimenzija³⁴³ vključuje:

- a) Spreminjanje poslanstva in nalog oboroženih sil DVR v smeri izvajanja vojaških operacij v čim širšem konfliktnem spektru³⁴⁴ na območju celotne hidrografske regije (kot potencialnega kriznega območja), s poudarkom na vodenju vojnih vojaških operacij na ozemlju lastne države

³⁴⁰ V oboroženih konfliktih so izgubljeni ali pridobljeni vodni viri pogosto predmet nacionalnega ponosa in razlog za neracionalno obnašanje voditeljev oziroma nepripravljenost za pogajanja za miroljubno razreševanje akutnih varnostnih problemov (primer Golana v pogajanjih med Izraelom in Sirijo).

To potrjujeta tudi izjavi dveh nekdanjih predsednikov: a) "Voda je edini razlog, ki lahko Egipt ponovno popelje v vojno" (Sadat 1979 v Libiszewski 1995b: 4) in b) "Voda je edini razlog, ki lahko Jordanijo ponovno popelje v vojno" (kralj Husein 15.5.1990 v Libiszewski 1995a: 96).

³⁴¹ Primer Izraela in njegove rastoče blaginje na račun vodnih virov njegovih sosedov (Palestincev, Sirijcev, Jordancev in delno tudi Libanoncev).

³⁴² V tem kontekstu vodni viri največkrat predstavljajo sekundaren in na prvi pogled neopazen dejavnik nacionalno varnostne politike.

³⁴³ Pri vojaški dimenziji je težišče dogajanja že tradicionalno na proučevanju posledic (oboroženih) konfliktov in ne na posledicah prekomerne (u)porabe vodnih virov v vojaške namene.

³⁴⁴ Glej tabelo 7.4 : Aktivnosti ključnih nosilcev varnosti na področju vseh horizontalnih dimenzij varnosti v celotnem spektru konfliktov na strani 133.

in njeni neposredni okolici, kar naj bi omogočal načrten razvoj sposobnosti zasedbe in/ali učinkovitega varovanja ozemlja oziroma lastnih vodnih virov.³⁴⁵

- b) Spreminjanje poslanstva in nalog oboroženih sil RID v smeri izvajanja vojaških operacij v celotnem konfliktnem spektru po celem svetu, s poudarkom na nevojnih vojaških operacijah v DVR in posledične vsestranske reorganizacije in prednostnega razvoja ekspedicijskih večnamenskih modularnih formacij, ki so primernejše za hitro posredovanje v kriznih regijah in vodenje krajših ali daljših operacij.³⁴⁶
- c) Spreminjanje poslanstva in nalog različnih nedržavnih oboroženih formacij in organizacij v smeri boja za a) "pravično delitev" naravnih virov ali b) za lastno materialno korist.³⁴⁷
- d) Spreminjanje vojaških zavezništev in koalicij ter posledično spreminjanje razmerja vojaške moči v družbeno geografski regiji ali znotraj posamičnih držav.
- e) Medsebojno oboroževalno tekmo in vse pogostejše izmenjevanje obtožb in groženj z uporabo sile, kar lahko vključuje tudi demonstracijo sile.
- f) Degradacijo in opustošenje okolja, človeške izgube in materialno škodo, kot (ne)posreden rezultat (oboroženega) konflikta za vodne vire.

Na podlagi širine predstavljenega modela je očitno, da le ta poskuša zaobseči celoten spekter možnih razlogov in posledic³⁴⁸ prekomerne (u)porabe vodnih virov in konfliktov za vodne vire in kot takšen predstavlja tudi dobro izhodišče za izdelavo:

- a) Podrobnejše analize konkretnih primerov konfliktov za vodne vire v posamičnih porečjih ali kriznih območjih (primer porečja Evfrata) in njihove primerjalne analize (primer analize prostorske ali časovne dimenzije konfliktov in analize posamične dimenzije varnosti).
- b) Splošnega modela konfliktnega potenciala za kak drug (ne)omejen naraven vir (primer nafte, ozemlja itd.).

³⁴⁵ Gre torej za strategijo aktivne obrambe, ki bi jo izvajale ekonomsko in vojaško močnejše DVR in strategijo pasivne obrambe, ki bi jo izvajale ekonomsko in vojaško šibkejše DVR.

³⁴⁶ Gre torej za strategijo aktivne (kolektivne) obrambe v kombinaciji z dinamično razporeditvijo za strateški napad (Milovac 2002a: 17-26).

³⁴⁷ V to kategorijo sodijo različna teroristična gibanja in uporniške skupine, kriminalna združenja in privatne organizacije, ki nudijo vojaške plačance oziroma najemnike. Gre za vse bolj izraženo obliko nesimetričnih groženj, ki v sodobnem varnostnem okolju v očeh RID upravičeno pridobiva vse večji pomen.

³⁴⁸ Njihova intenzivnost, spekter, trajanje in končni (pozitivni in negativni) učinki pa so med seboj kumulativni in imajo lahko na družbo in naravno okolje (na lokalni, nacionalni, regionalni in/ali globalni ravni) izjemno močan (ne)posreden povratni sinergijski učinek.

- c) Celovitega teoretičnega modela konfliktov v človeški družbi, ki bi združeval vse možne vrste konfliktov ter njihove temeljne razloge in ključne posledice.

Zgoraj predstavljene tri ravni akademskih in znanstvenih izzivov avtor tega dela, kot pravočasen opomin in vzpodbudo za nadaljnje delo, prepušča vsem bodočim znanja željnim generacijam raziskovalcev in analitikov, ki se že oziroma se bodo v prihodnje začeli ukvarjali z varnostjo v enaindvajsetem stoletju in/ali vplivom človeka na naravno okolje oziroma naravnega okolja na človeške združbe.

9 ZAKLJUČEK

Po koncu hladne vojne se na vseh področjih človekove dejavnosti dogajajo obsežne spremembe,³⁴⁹ ki se na geopolitičnem, gospodarskem in varnostnem področju odražajo predvsem v obliki drugačnega razmerja moči, vpliva in povezav med ključnimi akterji ter spremenjenih virov in načinov ogrožanja človeških združb in naravnega okolja. Tako se sočasno z upadanjem pomena vojaških virov ogrožanja vedno jasneje kažejo tudi nevojaški viri ogrožanja, varnostna tveganja in izzivi, ki zadevajo predvsem politično, ekonomsko, socialno in ekološko dimenzijo varnosti in lahko, prav tako kot vojna, resno ogrozijo sodobne države, njihove vitalne interese in vrednote. Njihovo učinkovanje na različna področja družbene aktivnosti je zaradi vse intenzivnejšega prepletanja in obstoja kompleksnih medsebojnih povezav pogosto sinergijsko, pri čemer posledično prihaja tudi do posrednih ali neposrednih vplivov na percepcijo ogroženosti posamične države oziroma njenih državljanov ali posamičnih družbenih skupin in do vse bolj izrazitih zahtev in potreb po visoki stopnji prilagodljivosti družbenih sistemov.

Iz širšega varnostnega kontekstu zato velja izpostaviti vlogo in pomen DES-a oziroma njegov (ne)posreden srednjeročen in dolgoročen vpliv na varnost posamičnih (najbolj ranljivih) človeških združb, s poudarkom na DVR. S povečevanjem DES-a na družbo se namreč med drugim (ne)posredno povečujejo tudi socialni in ekonomski pritiski na državo in njene institucije.³⁵⁰ Rezultat predstavljenih procesov in negativnih ekonomskih trendov v družbi je kombinacija vse večje zadolženosti držav ter vse višjih pričakovanj in zahtev do države in vladajočih elit, ki dolgoročno same ne morejo biti kos vse širšem spektru (varnostnih) izzivov in vse bolj izrazitim (ne)posrednim varnostnim grožnjam, kar na lokalni in nacionalni ravni vodi do povečevanja nezadovoljstva in vse bolj izrazitih zahtev za menjavo statusa quo oziroma (ne)nasilno spreminjanje obstoječega stanja in družbene ureditve. Ker je tovrsten razvoj dogodkov praviloma zelo boleč, v družbi, tudi dolgoročno,

³⁴⁹ V ta kontekst v prvi vrsti sodijo: a) proces vse tesnejše vsestranske (mirne) integracije RID, b) proces ohranjanja in v številnih primerih tudi stopnjevanja nasprotij in konfliktov znotraj oziroma med DVR in c) posledično vsestransko povečevanje razlik med RID in DVR.

³⁵⁰ V prvi vrsti gre za negativen sinergijski učinek v obliki a) zmanjševanja državnih prihodkov, kar je posledica pospešene degradacije okolja in nenehnega upadanja relativne vrednosti dobrin in storitev iz DVR in b) povečevanja državnih izdatkov za potrebe velikopoteznih razvojnih projektov, šolstva, socialne pomoči in delovanje vse bolj preobremenjenih represivnih organov države.

pušča številne nezaceljene rane (latentne konflikte), ki otežujejo normalizacijo razmer in začetek gospodarske obnove oziroma gospodarskega razcveta.³⁵¹

Kljub vsemu pa DES, sam po sebi (brez t.i. sprožilcev konflikta), najverjetneje tudi v prihodnje ne bo predstavljal zadosten razlog za splošno širjenje nezadovoljstva in nasilja v človeški družbi. Nekatere države s prilagodljivimi in učinkovitimi socialnimi in političnimi sistemi (primer večine RID), se bodo namreč tudi v prihodnje najverjetneje uspele prilagoditi nenehno spreminjajočim se izzivom in razmeram v svetu. Po drugi strani pa lahko, na podlagi dosedanjega razvoja dogodkov, z varnostnega vidika v najbolj rizično skupino držav uvrstimo tiste, a) z bogato predhodno zgodovino (ne)razrešenih konfliktov ter notranje in zunanjepolitičnih problemov, b) z visoko stopnjo korupcije oziroma neučinkovitim sistemom vladanja in c) s slabo reprezentativnostjo družbenih skupin v različnih političnih institucijah ali procesih, kar praviloma vodi do njihove selektivne alienacije, povečevanja nezadovoljstva, frustracij in razlik med privilegiranimi in/ali bogatimi na eni strani in depriviligiranimi in/ali revnimi družbenimi skupinami na drugi strani.

Revščina je v številnih DVR sočasno glavni razlog in posledica hitre rasti prebivalstva, procesa urbanizacije, degradacije okolja in prekomernega izčrpavanja (ne)obnovljivih naravnih virov. Zaradi nadaljevanja oziroma stopnjevanja predstavljenih trendov DES-a in vse bolj izrazitih negativnih posledic globalnih podnebnih sprememb, se bosta revščina in neenakost v družbi v prihodnje le še povečevala. V primeru, da tovrsten pritisk zmanjšuje avtoriteto, legitimnost in vpliv vladnih institucij, lahko v takšnih državah (v DVR in v RID) in posledično tudi v njihovi širši družbenogeografski regiji, pride do destabilizacije in odprtih konfliktov v celotnem možnem spektru.³⁵² Zato je verjetno, da bosta v prihodnosti prav absolutno in relativno pomanjkanje, ki sta v prvi vrsti rezultat ekonomske in socialne marginalizacije, v številnih regijah sveta v enaindvajsetem

³⁵¹ Pozitivni makroekonomski kazalci v družbi, ki tradicionalno nakazujejo na gospodarski razvoj in blaginjo posamične države ali družbenogeografske regije, sočasno predstavljajo tudi enega najpomembnejših stimulatorjev za ohranjanje miru in stabilnosti. Brez varnosti in stabilnosti v družbi namreč ne more priti do večjih investicij (s poudarkom na tujem kapitalu), ki predstavljajo nujen pogoj za gospodarsko obnovo in/ali razvoj. Zato je moč trditi, da je v obdobju globalizacije ohranjanje pozitivnih makro in mikroekonomskih trendov ključna naloga in eden najpomembnejših ter sočasno najbolj zahtevnih kratkoročnih in dolgoročnih izzivov za vse države.

³⁵² Po drugi strani je potrebno poudariti, da revščina in pomanjkanje sama po sebi še ne predstavljata zadosten razlog za množično nezadovoljstvo, nereda in (ne)oborožene upore prebivalstva proti lastni vladi. Če bi bilo temu res tako, potem bi se revnejši sloji prebivalstva nenehno borili proti lastni vladi in svoji državi in/ali med seboj, česar dosedanja praksa, z redkimi izjemami, seveda ne potrjuje. Revnejši sloji namreč največkrat nimajo na voljo dovolj resursov in možnosti za izvajanje organiziranega nasilja. Poleg tega se največkrat ukvarjajo predvsem z vsakodnevnim bojem za preživetje.

stoletju sprožila nov val nezadovoljstva in nasilja.³⁵³ S tem se je potrdila tudi veljavnost prve delovne hipoteze, ki pravi: Vpliv DES-a na varnost se v prvi vrsti kaže v obliki negativnih socialnih in ekonomskih trendov, ki vodijo do frustracij, nezadovoljstva, notranjih nemirov in celo do oboroženih konfliktov. Tovrsten pritisk na družbo, ki ga občutijo predvsem marginalizirane skupine prebivalstva, v prvi vrsti slabi moč države (njeno avtoriteto, legitimnost in kohezijo družbe), zaradi česar se drastično povečuje verjetnost izbruha konfliktov in širina njihovega spektra.

Naraščajoče nezadovoljstvo in obstoj konfliktov nizke intenzivnosti lahko v primeru, ko se vladajoče elite z njimi ne soočijo oziroma jih ne uspejo pravočasno razrešiti, postanejo velika nepredvidljiva realna ali namišljena grožnja a) obstoječemu režimu (družbeni eliti) oziroma ureditvi in/ali b) uveljavljenim družbenim vrednotam in nacionalnim interesom. Ker za ohranitev moči in avtoritete vsi režimi, tudi tisti najbolj avtoritarni, potrebujejo neko družbeno osnovo oziroma bazo socialne podpore, se v primeru, ko države oziroma njene institucije zaradi DES-a ali drugih političnih, gospodarskih, socialnih ali ekoloških razlogov niso več kos najrazličnejšim pritiskom in zahtevam prebivalstva, vladajoče elite upravičeno bojijo erozije omenjene podpore.

V tej luči lahko številni resni ekonomski in socialni izzivi in vsestranske posledice, ki izhajajo iz DES-a, za vladajoče elite v DVR predstavljajo pobudo in možnost za podpihovanje potencialnih in latentnih konfliktov, kriz in resnih kriz ter usmerjanje, na ta način proizvedenega naraščajočega nezadovoljstva in nasilja v družbi.³⁵⁴ Gre torej za vsestransko priložnostno okoriščenje na račun ostalih prebivalcev v državi in/ali v širši družbenogeografski regiji.³⁵⁵ Zato lahko na osnovi dejstev in spoznanj, ki so podrobneje predstavljena v magistrskem delu, brez večjih zadržkov sprejemem tudi drugo delovno hipotezo, ki se glasi: Izbruh konfliktov ni nujno le posledica postopnega slabljenja držav zaradi DES-a, ampak pogosto predstavlja tudi rezultat načrtnega delovanja družbenih elit znotraj držav in njihovih zunanjih zaveznikov, ki želijo izkoristiti vse večje pomanjkanje (ne)obnovljivih virov in s tem povezanih ekonomskih in socialnih problemov za uresničevanje lastnih interesov in ciljev oziroma koristi.

³⁵³ Ena oblika manifestacije tovrstnega nezadovoljstva, ki je v svetu dandanes tudi vse bolj razširjena, je tudi terorizem.

³⁵⁴ Med končne cilje tovrstnih dejanj najpogosteje sodijo pridobivanje in/ali ohranjanje oblasti, družbene moči, kapitala in ostalih bonitet.

Pri tem je potrebno izpostaviti, da je igranje z ognjem zelo nevarno in nepredvidljivo početje, kar med drugim dokazujejo tudi oboroženi konflikti na območju nekdanje Jugoslavije.

³⁵⁵ Med tovrstne praktične primere lahko uvrstimo tudi konflikte za vodne vire na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki.

Sicer pa na splošno velja, da organizirano nasilje med različnimi družbenimi skupinami ali proti državi postane verjetno, ko posamezniki ali skupine ocenijo, da so morebitni končni rezultati (t.i. outputi) tovrstnih dejanj višji od pričakovanih stroškov (t.i. inputov) in tveganj. Zato prav v oslabiljenih državah, z majhno legitimnostjo in šibkimi represivnimi organi,³⁵⁶ posamezniki in skupine pogosteje izbirajo (ne)nadzorovano nasilje, kot najprimernejše ali pravično sredstvo za doseganje svojih ciljev.

Na podlagi realne ocene trenutnih varnostnih razmer in trendov v svetu je tako moč zaključiti, da je verjetnost izbruha in eskalacije (oboroženih) konfliktov najvišja prav znotraj oziroma med DVR, kjer lahko že v razmeroma kratkem časovnem obdobju pride do: a) vsesplošnega kaosa, b) povečevanja števila propadlih držav, c) povečevanja napetosti med državami, d) krepitve vladavine družbene elite, ali e) različnih kombinacij predstavljenih negativnih scenarijev nadaljnjega razvoja dogodkov. S tem se je potrdila tudi veljavnost tretje delovne hipoteze, ki se glasi: Zaradi vse večjih napetosti med in znotraj DVR, bo že v prvi polovici enaindvajsetega stoletja prišlo do uresničitve vsaj enega izmed štirih možnih scenarijev negativnega razvoja dogodkov: a) vsesplošnega kaosa, b) povečanja števila propadlih držav, c) povečanja napetosti med državami in/ali d) krepitve vladavine družbenih elit.

Ker se večina DVR že danes sooča s širokim spektrom zanje težko obvladljivih varnostnih groženj in izzivov, je moč oceniti, da bo postopno stopnjevanje DES-a za številne regije sveta srednjeročno in dolgoročno dejansko predstavljalo vse bolj pereč in vse težje razrešljiv generator konfliktov. Prav zato je v prihodnje na nacionalni in na nadnacionalni ravni realno pričakovati a) vse ostrejšo in brezobzirno tekmovanje za vse bolj omejene naravne vire, b) vse večje razlike in nesoglasja med različnimi družbenimi skupinami ter med omenjenimi skupinami in c) vse večje pritiske na državo³⁵⁷ in njene institucije, kar lahko ogrozi njihovo legitimnost in/ali avtoriteto. Sočasno bo, ob aktivnejšem udejstvovanju RID, zagotovo prišlo tudi do vse pogostejših poskusov mirnega razreševanja, ali vsaj deeskalacije nastalih konfliktov na nacionalni in na nadnacionalni ravni.

³⁵⁶ V številnih primerih je višja stopnja legitimnosti zadostno nadomestilo za nižjo stopnjo prisile (moč represivnih organov oblasti) in obratno.

³⁵⁷ Z vidika varnostni države pomanjkanje (ne)obnovljivih virov, degradacija okolja, ekonomska marginalizacija in hitra rast prebivalstva predstavljajo predvsem močan negativen pritisk na ekonomsko, socialno in politično stabilnost in enotnost na lokalni in/ali nacionalni ravni, ki lahko v kombinaciji z eskalacijo obstoječih (latentnih) konfliktov v družbi razmeroma hitro destabilizira najbolj ranljiva območja države, širšo družbenogeografsko regijo in tudi posamične države izven nje.

Tako lahko na osnovi dejstev in spoznanj, ki so podrobneje predstavljena v magistrskem delu, ter na osnovi preverjanja in potrditve prvih treh izvedenih delovnih hipotez v celoti potrdim tudi veljavnost prve splošne hipoteze, ki se glasi: **Kombinacija "neugodnih" demografskih trendov, nezadržne degradacije okolja, prekomerne (u)porabe in neenakomerne razporeditve ter omejenega dostopa do (ne)obnovljivih naravnih virov, bo v prihodnje, predvsem za DVR, predstavljala vse resnejši varnostni izziv in realno grožnjo njihovi stabilnosti in obstoju.**

Očitno je, da sta oziroma da bosta DES in varnost v enaindvajsetem stoletju tesno povezani vsebinski kategoriji. Podoben zaključek velja tudi za ožjo vsebinsko celoto proučevanja omenjene povezave, ki tvori težišče tega magistrskega dela,³⁵⁸ kar sicer predstavlja znaten odklik od splošno uveljavljene percepcije v RID in DVR.³⁵⁹ To dejstvo pa nas, pri vrednotenju trenutno prevladujočih naravnih in antropogenih procesov in trendov v širšem varnostnem okolju, ne sme zavesti ali prisiliti k sprejetju površnih, nepopolnih ali celo napačnih sklepov o a) dosedanjem razvoju dogodkov in aktivnosti vezanih na različne dimenzije vodooskrbne problematike na lokalni, nacionalni, regionalni ali globalni ravni, ali b) možnih in najbolj verjetnih scenarijih nadaljnjega razvoja dogodkov.

V tem kontekstu je moč zaključiti, da bo v trenutku, ko bodo predstavljeni (negativni) trendi DES-a na lokalni, nacionalni ali regionalni ravni postali nepovratni, njihov učinek na ključne akterje pa kumulativen, tudi upadanje kvalitete in/ali kvantitete razpoložljivih vodnih virov vse pogosteje povzročalo in intenziviralo konflikte ter spreminjalo njihovo naravo.³⁶⁰ To med drugim kažejo tudi rezultati analize dosedanjih konfliktov za vodne vire na območju Bližnjega vzhoda in severne Afrike in splošen model konfliktnega potenciala vodnih virov. S tem se je potrdila tudi veljavnost četrte delovne hipoteze, ki se glasi: **Čprav skupni vodni viri sami po sebi praviloma ne predstavljajo zadosten razlog za oborožene konflikte, vsiljevanje volje močnejšega predstavlja uveljavljen,**

³⁵⁸ Gre za povezavo med vse bolj omejenimi skupnimi vodnimi viri in (oboroženimi) konflikti, s poudarkom na konfliktih v subtropskih (sušnih) območjih DVR oziroma točneje na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki.

³⁵⁹ V preteklosti so namreč vodni viri ali njihovo pomanjkanje le redko predstavljali a) zadosten ali glaven (primaren) razlog za oborožene konflikte ali njihovo mirno razreševanje, ali b) razlog za zaskrbljenost širše javnosti ali političnega vodstva posameznih držav oziroma razlog za krepitev percepcije ogroženosti.

³⁶⁰ Spreminjanje narave (oboroženih) konfliktov se v prvi vrsti kaže pri opredeljevanju njihovih temeljnih lastnosti. V tej luči konflikti za vodne vire, glede na svoje specifične značilnosti, nihajo med idealnotipskimi značilnostmi a) simetričnih in nesimetričnih konfliktov, ali b) etničnih in ideoloških konfliktov. Njihove lastnosti so v praksi največkrat odvisne od (prostorskih) razsežnosti posamičnega konflikta oziroma od odgovora na vprašanje: Ali gre za konflikt znotraj države ali za konflikt med državami?

pogosto uporabljen in žal tudi (kratkoročno in srednjeročno) učinkovit način razreševanja nacionalne vodooskrbne problematike v subtropskih (sušnih) območjih DVR.

Vodni viri v sušnih območjih sveta tako pridobivajo vse večji pomen in vse višjo ekonomsko in neekonomsko (simbolično) vrednost ter posledično tudi vse večji konfliktni potencial. V nasprotju s tem so v DVR in delno tudi v RID še vedno uveljavljeni tradicionalni pogledi na pomen in vlogo vodnih virov v družbi, zaradi česar velika večina (morebitnih) reform a) managementa vodnih virov, kot širšega segmenta vodooskrbne problematike in b) vodooskrbne politike držav, kot ožjega segmenta vodooskrbne problematike, v prvi vrsti odraža le trenutno percepcijo družbenih priorit³⁶¹ in ne realno stanje, potrebe in (srednjeročne in dolgoročne) trende na vodooskrbnem področju.

Poleg tega pri poskusih mirnega razreševanja konkretnih konfliktov za vodne vire, zaradi obstoja sedmih medsebojno nasprotujočih si mednarodno pravnih načel,³⁶² nenehno prihaja do nekakšnega mednarodno pravnega gordijskega vozla, ki ga poskuša vsak akter, ki je (ne)posredno vpleten v konflikt za nadzor in pravico do (u)porabe skupnih vodnih virov razrešiti na način, ki bo njemu sočasno prinesel kar največ koristi in pravic ter najmanj odgovornosti. Ker pa je voda količinsko in kvalitativno omejen naraven vir, je to v praksi (na lokalni, nacionalni in regionalni ravni) moč doseči le na račun drugih akterjev. Zato je realno pričakovati, da se bodo konflikti za nadzor in pravice do (u)porabe skupnih vodnih virov prav zaradi a) trdno uveljavljenih tradicionalnih pogledov na pomen in vlogo vodnih virov v družbi in b) mednarodnopravnih nedorečenost v kriznih regijah, kjer že sedaj vlada relativno pomanjkanje vode, v prihodnje še bolj razplamteli. S tem se je v celoti potrdila tudi peta delovna hipoteza.

Izhodišče za mirno razreševanje obstoječih in bodočih konfliktov v prvi vrsti predstavlja krepitev medsebojnega zaupanja in sodelovanja med ključnimi akterji na lokalni, nacionalni, regionalni in globalni ravni, saj je le na ta način možno zagotoviti potrebne pogoje za oblikovanje celovitega

³⁶¹ Prioritete posamične človeške združbe v prvi vrsti determinirajo socialne, politične, kulturne in ekonomske razmere in medsebojne razlike. Zato prihaja tudi do več kot očitnih razlik v pomenu in vlogi (hidrološkem poslanstvu), ki ga vodnim virom pripisujejo v RID in v DVR ter posledično tudi do drugačne percepcije spektra teoretično možnih in praktično sprejemljivih in izvedljivih rešitev za razreševanje konkretnih konfliktov za vodne vire.

³⁶² Gre za načela a) absolutne teritorialne suverenosti, b) omejene teritorialne suverenosti, c) absolutne teritorialne integritete, d) predhodne obvestitve o nameri (u)porabe, e) zagotavljanja nepovzročanja večje škode, f) pravične in ekološko smotrne (u)porabe in g) skupnega interesa, ki naj bi zagotavljala pravično delitev in (u)porabo omenjenega naravnega vira.

sistema za dolgoročno optimalno gospodarjenje s skupnimi vodnimi viri.³⁶³ Le skupno a) povečevanje ponudbe in usmerjanje (u)porabe razpoložljivih vodnih virov, b) izvajanje načrtanih projektov ukrepov in pristopov ter c) dosledno izvajanje učinkovitega nadzora nad skupnimi vodnimi viri na vseh ravneh človeških interakcij namreč zagotavlja, 1) da pri sprejemanju kratkoročnih in dolgoročnih rešitev ne bodo prevladali individualni interesi posamičnih akterjev, ki poskušajo ohraniti ali pridobiti prevlado oziroma prednosti na račun drugih in 2) da relativno pomanjkanje vodnih virov ne bo vodilo k igri ničelne vsote, v kateri bi skupni vodni viri predstavljali glaven razlog za izbruh in/ali eskalacijo konfliktov. S tem se je potrdila tudi šesta delovna hipoteza, ki pravi, da bo za mirno in smotrno razreševanje vodooskrbne problematike potrebno spremeniti uveljavljene poglede in odnos do vodnih virov na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni ter uporabiti kombinacijo širokega spektra novih rešitev na institucionalni, infrastrukturni in tehnološko-tehnični ravni.

Po drugi strani je neizpodbitna tudi trditev, da človekova želja, potreba in sposobnost izkoriščanja³⁶⁴ vse bolj omejenih naravnih virov, kamor sodi tudi voda, ter njegova sposobnost spreminjanja in uničevanja naravnega okolja nikoli ni bila večja. Tovrstno početje pa ima lahko številne pričakovane in nepričakovane politične, ekonomske, ekološke in socialne posledice, ki lahko v razmeroma kratkem času radikalno izboljšajo ali poslabšajo (varnostne) razmere v katerih živimo.³⁶⁵

³⁶³ V hidropolitničnem procesu na nacionalni in regionalni ravni naj bi bili namreč enakopravno zastopani a) interesi gospodarstva (različnih proizvodnih sektorjev), b) interesi družbe oziroma ljudi (predvsem v obliki potreb gospodinjstev) in c) interesi naravnega okolja, ki jih zagovarjajo okoljevarstveniki. Tovrsten pristop, ki omogoča oblikovanje celovitih in dolgoročno (ekološko) smotrnih rešitev za uporabo skupnih vodnih virov pa je, vsaj zaenkrat, razširjen predvsem v RID in ne v DVR, ki pogosteje trpijo kronično pomanjkanje vodnih virov.

Na tej točki je potrebno poudariti tudi dejstvo, da tovrstne praktične rešitve (povečevanje ponudbe in usmerjanje (u)porabe vodnih virov) zaradi izrazito negativnih učinkov DES-a, same po sebi, dolgoročno ne bodo uspele razrešiti vodooskrbne problematike na globalni ravni (v najbolj sušnih območjih DVR), zaradi česar bo potrebno začeti resneje razmišljati tudi o bolj radikalnih miroljubnih rešitvah, kamor sodijo: a) uvajanje t.i. vodnih trgov (na regionalni in globalni ravni), b) izbira novega prioritarnega sektorja nacionalnega gospodarstva in načrtno preusmerjanje težišča razvoja posameznih gospodarskih panog glede na povprečno razpoložljivost vodnih virov v širši družbenogeografski regiji in/ali c) omejevanje naravne rasti prebivalstva (s poudarkom na DVR).

³⁶⁴ Tehnološko-tehnični napredek namreč šele sedaj omogoča izkoriščanje velikanskih količin vode (primer večjih vodotokov) in njihovega vsestranskega potenciala za zadovoljevanje različnih človekovih potreb. Ta trditev še posebej drži v primeru DVR, kjer (u)poraba vodnih virov skokovito narašča predvsem zaradi a) hitre rasti prebivalstva, b) posledične pospešene širitve namakalnih površin, c) izrazite želje po gospodarski rasti in d) spreminjajočega se standarda življenja. Tako je (u)poraba vodnih virov v številnih porečjih že dosegla (primer Nila) in v nekaterih primerih celo preseгла (primer Jordana) obseg in/ali hitrost naravne samoobnove vodnih virov.

³⁶⁵ Najbolj znan tovrsten primer je ekološka katastrofa na Aralskem jezeru, ki je nastala zaradi prekomernega izkoriščanja vodnih virov obeh njegovih največjih pritokov (Sir darje in Amu darje).

Tudi na tej točki obstajajo občutne razlike med prevladujočimi trendi in realnimi možnostmi nadaljnjega razvoja dogodkov med RID in DVR. Tako v primeru zaostrovanja konfliktov za vodne vire med ali znotraj RID oziroma med RID in DVR obstaja velika verjetnost za mirno razrešitev konkretnega konflikta in izhodiščnega varnostnega problema. Po drugi strani številni primeri konfliktov med ali znotraj DVR kažejo, da ključni akterji miroljubnih idej in rešitev v praksi ne morejo ali ne želijo uresničiti.³⁶⁶ Zato je moč predvideti, da bodo v prihodnje tudi konflikti za nadzor nad skupnimi (količinsko in/ali kvalitativno omejenimi) vodnimi viri, vsaj v subtropskih sušnih območjih DVR, postali dosti bolj verjetni, pogosti in intenzivni.

S tem se je potrdila tudi veljavnost sedme delovne hipoteze, ki se glasi: Zaradi vse večjih napetosti, ki so neposredno ali posredno povezane z vse večjim pomanjkanjem vodnih virov, je moč predvideti, da bo v svetu v prvi polovici enaindvajsetega stoletja prišlo do uresničitve vsaj enega izmed treh možnih scenarijev (načinov) razreševanja vodooskrbne problematike, kamor je moč uvrstiti a) pozitiven scenarij oziroma miroljubno razreševanje vodooskrbne problematike, b) srednji scenarij oziroma nadaljevanja obstoječih trendov in razmer ter c) negativen scenarij oziroma uveljavljanje enostranskih (nasilnih) rešitev. V primeru konfliktov za vodne vire znotraj ali med RID je najbolj verjetno mirno razreševanje konfliktov. Po drugi strani pa je v primeru DVR žal najbolj verjetno nadaljevanje negativnega trenda oziroma prevlade negativnega scenarija, v kombinaciji s scenarijem nadaljevanja obstoječega (vsiljenega) stanja.

Na osnovi vseh predstavljenih ugotovitev je moč zaključiti, da bo imela voda v prihodnje še večjo strateško vrednost, nadzor nad vodnimi viri in njihovo smotrno izkoriščanje pa bosta postala ključni del varnostne politike posameznih držav, družbenogeografskih regij in našega planeta, kot hidrološke celote. Zato lahko na temelju dejstev in spoznanj, ki so podrobneje predstavljena v magistrskem delu ter na osnovi preverjanja in verifikacije vseh izpeljanih delovnih hipotez trdim, da se je povsem potrdila tudi druga splošna hipoteza, ki se glasi: **Relativno pomanjkanje vodnih virov bo v kombinaciji z nekaterimi specifičnimi dejavniki v prihodnje predstavljalo ključen razlog za številne konflikte med državami in znotraj držav samih, kar bo še dodatno destabiliziralo številna**

³⁶⁶ Čeprav obstajajo številni alternativni (miroljubni) načini kratkoročnega in srednjeročnega razreševanja vodooskrbne problematike, vse večja prostorska in časovna omejenost vodnih virov v veliki meri omejuje možnosti in obseg nadaljnjega družbeno-ekonomskega razvoja človeških združb v najbolj prizadetih regijah sveta (subtropskih sušnih območjih DVR), kar posledično zmanjšuje njihovo sposobnost prilagajanja novim varnostnim grožnjam in izzivom ter sočasno povečuje verjetnost izbruha in stopnjevanja konfliktov v družbi.

krizna območja in dolgoročno v številnih regijah sveta (med državami in znotraj držav samih) vzpostavilo drugačno razmerje moči. Voda bo tako v prihodnosti, kot vse bolj omejen naraven vir, sočasno predstavljala a) ključen dejavnik vsestranskega družbenega razvoja, b) generator (oboroženih) konfliktov med državami in znotraj držav samih ter c) tehten razlog za njihovo mirno razreševanje in medsebojno sodelovanje.

10 LITERATURA

10.1 SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

1. Ahlburg, Dennis A. (1994) Population Growth and Poverty. V Cassen (ur.) Population and Development: Old Debates, New Conclusions, 127-147, New Brunswick, Transaction Publishers.
2. Alexandratos, Nikos (2003) Mediterranean Countries and World Markets: Basic Foods and Mediterranean Products. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 35-145, Heilderberg, Springer-Verlag.
3. Allan, Anthony J. (2003) Water Security in the Mediterranean and the Middle East. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 705-719, Heilderberg, Springer-Verlag.
4. Allan, Anthony, J. (2002) The Middle East Water Question. Hydropolitics and the Global Economy, London-New York, I.B.Tauris.
5. Amery, Hussein A. in Wolf, Aaron T. (2000) Water in the Middle East: A Geography of Peace, Austin, The University of Texas Press.
6. Art, Robert J. (2004) The Strategy of Selective Engagement. V Art, Robert J. in Waltz, Kenneth N. (ur.) The Use of Force: Military Power and International Politics, 299-321. Lanham, Rowman Littlefield Publishers Inc.
7. Assaf, Karen et al. (1993) A Proposal for the Development of the Regional Water Master Plan, Jerusalem, IPCRI.
8. Barandat, Jörg in Kaplan, Ayatül (1998) International Water Law: Regulations for Cooperation and the Discussion of the International Water Convention. V Scheumann, Waltina in Schiffler, Manuel (ur.) Water in the Middle East: Potentials for Conflict and Prospects for Cooperation, 11-31, Berlin-Heidelberg, Springer Verlag.
9. Barnett, Jon (2001) The Meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the New Security Era, London, Zed.
10. Bateman, Graham et. al. (ur.) (1993) Encyclopedia of World Geography, Oxford, Andromeda Oxford Limited.

11. Beck, Ulrich (1999a) *World Risk Society*, Cambridge, Polity.
12. Ben Gurion University of the Negev & Tahal Consulting Engineers Ltd. (1994) *Israel Water Study for the World Bank: Draft Working Paper, Executive Summary and Recommendations*, Washington, The World Bank.
13. Boulding, Kenneth (1964) *The Economist and the Engineer*. V Smith, S. in Castle, E. (ur.) *Economics and Public Policy in Water Resource Development*, Ames, Iowa State University Press.
14. Brauch, Günter H. (2001)a *The Mediterranean Space Beyond Geopolitique and Globalization: Common Space – Divided Region*. V Marquina, Antonio et al. (ur.) *The Mediterranean Space and its Borders: Geography, Politics, Economics and Environment*, 109-114, UNISCI.
15. Brauch, Günter H. (2001)b *The Mediterranean Space and Boundaries*. V Marquina, Antonio et al. (ur.) *The Mediterranean Space and its Borders: Geography, Politics, Economics and Environment*, 24-58, UNISCI.
16. Brauch, Günter H. (2003)a *Security and Environment Linkages on the Mediterranean Space: Three Phases of Research on Human and Environmental Security and Peace*. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): *Security and Environment in the Mediterranean*, 35-145, Heilderberg, Springer-Verlag.
17. Brauch, Günter H. (2003)b *Worldviews and Mind-sets: American vs. European Perspectives on Mediterranean (Environmental) Security Policy*. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): *Security and Environment in the Mediterranean*, 237-267, Heilderberg, Springer-Verlag.
18. Brauch, Günter H. (2003)c *Towards a Fourth phase of Research on Human and Environmental Security and Peace: Conceptual Conclusions*. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): *Security and Environment in the Mediterranean*, 919-955, Heilderberg, Springer-Verlag.
19. Brockhaus Enzyklopädie (1993) *Sicherheit*, vol. 10, 227-229, Berlin, F.A. Brockhaus.
20. Brown, Michael E. (1996) *The Causes and Regional Dimensions of Internal Conflict*. V Brown, Michael E. (ur.) *The International Dimensions on Internal Conflict*, 571-602, Cambridge, MIT Press.
21. Bulloch, John; Darwish, Adel (1988) *Water Wars – Coming Conflicts in the Middle East*, London.
22. Burton, John W. (1968) *Systems, States, Diplomacy & Rules*, Cambridge, Cambridge University Press.

23. Buzan, Barry (1991) *People, States and Fear*. New York, Harvester Wheatsheaf.
24. Buzan, Barry; Weaver, Ole; de Wilde, Jaap (1998) *Security: A new Framework for Analysis*, London, Boulder.
25. Caponera, D. (1994) *The Legal Institutional Issues Involved in the Solution of Water Conflicts in the Middle East*. V Issac, J. in Shuval, H. (ur.) *Water and Peace in the Middle East*, 163-180, Amsterdam, Elsevier.
26. Carius, Alexander in Imbush, Karin (1999) *Environment and Security in International Politics – an Introduction*. V Carius Alexander in Lietzmann, Kurt M. (ur.) *Environmental Change and Security: A European Perspective*, 7-30, Berlin, Springer Verlag.
27. Cech, Thomas V. (2003) *Principles of Water Resources: History, Development, Management and Policy*, New York, John Wiley & Sons, Inc.
28. Clawson, Patrick L. (1996) *Environment v Cronin, Patrick M. (ur.) 2015: Power and Progress*, 55-85, Washington, National Defense University Press.
29. Cohen, Joel E. (1995) *How Many People Can the Earth Support*, New York, W.W.Norton & Company.
30. Collier, Paul (2000) *Economic Causes of Civil Conflict and Their Implications for Policy*, Washington D.C., World Bank, 15. june.
31. Collins, John M. (2002) *Military Strategy: Principles, Practices and Historical Perspectives*, Washington D.C., Brassey's Inc.
32. Craig, Gordon A. in George, Alexander L. (1983) *Force and Statecraft: diplomatic Problems of our Time*, New York, Oxford University Press.
33. Cronin, Patrick M. (1996) *2015: Power and Progress*, Washington D.C., National Defense University Press.
34. Debiel, Tobias; Klein, Axel (2002) *Fragile Peace: State Failure, Violence and Development in Crisis Regions*, London, Zed Press.
35. De Soysa, Indra (2000) *The Resource Curse: Are Civil Wars Driven by Rapacity or Paucity?* V Berdal, Mats in Malone, David M. (ur.) *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*, 113-136, Boulder, Rienner.
36. Dellapenna, Joseph (1995) *Designing the Legal Structures of Water Management Needed to Implement the Israeli-Palestinian Declaration of Principles*. V Haddad, M. in Feitelson, E. (ur.)

- Joint Management of Shared Aquifers: The Second Workshop, 261-310, Jerusalem, Palestine Consultancy Group and Harry S. Truman Research Institute.
37. Doktrina civilne obrambe republike Slovenije (2002), 24. april, Ljubljana, Ministrstvo za obrambo RS.
 38. Dombrowsky, Ines (1995) Wasserprobleme in Jordanbecken: Wasser als Ressource, Umweltmedium und Kulturgut, Frankfurt am Main, Europäischer Verlag der Wissenschaften.
 39. Dombrowsky, Ines (2003) Water Accords in the Middle East Peace Process: Moving Toward Cooperation? V Brauch, Günter H. et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 729-745, Heilderberg, Springer-Verlag.
 40. Durth, Rainer (1998) Transboundary Externalities and Regional Integration. V Scheumann, Waltina in Schiffler, Manuel (ur.) Water in the Middle East: Potentials for Conflict and Prospects for Cooperation, 57-71, Berlin-Heidelberg, Springer Verlag.
 41. Enciklopedija Leksikografskog zavoda (1968), III svezak, Zagreb, Jugoslavenski Leksikografski zavod, 569.
 42. Eriksson, Johan (2001) Threat Politics: New Perspectives on Security Risk and Crisis Management, Aldershot, Ashgate.
 43. Feitelson, Eran (1996) Valuing Water and Water Environment: Economic and Political Dimensions in Changing Perceptions of Water in the Middle East, London, Middlesex University.
 44. Frederick, Kenneth in Sedjo, Roger (1991) Resources for the Future: America's Renewable Resources, Washington, D.C.
 45. Furedi, Frank (1997) Population and development: A critical introduction, Cambridge, Polity press.
 46. Galtung, Johan (2006) A Structural Theory of Imperialism. V Little, Richard in Smith, Michael (ur.): Perspectives on World Politics, 233-241, London, Routledge.
 47. George, Alexander L. (2004) Coercive Diplomacy. V Art, Robert J. in Waltz, Kenneth N. (ur.) The Use of Force: Military Power and International Politics, 70-77. Lanham, Rowman Littlefield Publishers Inc.
 48. Gleditsch, Nils P. (2003) Environmental Conflict: Neomalthusians vs. Cornucopians. V Brauch H. Günter et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 477-487, Heilderberg, Springer-Verlag.

49. Goldblatt, Jozef M. (1996) *Social Theory and the Environment*, Cambridge, Polity Press.
50. Goldstone, Jack A. (1997) *Population Growth and Revolutionary Crises*. V Foran, John (ur.) *Theorizing Revolutions*, 102-120, London, Routledge.
51. Goldstone, Jack, A. (1999) *Demography, Domestic Conflict and International Order*. V Hall et al. (ur.) *International Order and the Future of World Politics*, 352-372, Cambridge, Cambridge University Press.
52. Grizold, Anton (1999) *Obrambni sistem Republike Slovenije*, Ljubljana, Visoka policijsko-varnostna šola.
53. Handley, C. (1999) *Water Resources and Water Resource Development in the Taiz region on Yemen*, London, SOAS.
54. Hillel, Daniel (1994) *Rivers of Eden*, New York, Oxford University Press.
55. Hočevar, Marjeta et al. (2000) *Geografija: Shematski pregledi*, Ljubljana, Tehniška založba Slovenije.
56. Hof, Frederic, C (2000) *The Water Dimension of Golan Heights Negotiations*. V Amery, Hussein A. in Wolf, Aaron T. (ur.) *Water in the Middle East: A Geography of Peace*, 150-168, Austin, The University of Texas Press.
57. Homer-Dixon, Thomas F. (1999) *Environment, Scarcity and Violence*, Princeton, Princeton University Press.
58. Homer-Dixon, Thomas F. in Blitt, Jessica (1998) *Ecoviolence: Links Among Environment, Population, and Security*, Oxford, Rowman & Littlefield.
59. Hewitt, Kenneth (2002) *Hazards in Global Environment Change*. V Munn, Ted (ur.) *Encyclopedia of Global Environmental Change*, vol. 5. V Timmerman, Peter (ur.) *Social and Economic Dimensions of Global Environmental Change*, 297-303, Chichester, John Wiley.
60. Ingolič, Borut (1997) *Enciklopedija svetovne geografije*, Ljubljana, DELO – Tiskarna.
61. Kahl, Colin H. (2003) *The Political Ecology of Violence: Lessons for the Mediterranean*. V Brauch Günter H. et al. (ur.): *Security and Environment in the Mediterranean*, 465-477, Heilderberg, Springer-Verlag.
62. Kaldor, Mary (2006) *The Globalized War Economy*. V Little, Richard in Smith, Michael (ur.): *Perspectives on World Politics*, 286-294, London, Routledge.

63. Kaufmann, Chaim (2004) Intervention in Ethnic and Ideological Civil Wars. V Art, Robert J. in Waltz, Kenneth N. (ur.) The Use of Force: Military Power and International Politics, 394-415. Lanham, Rowman Littlefield Publishers Inc.
64. KayFitz, Nathan (1991) Population Growth Can Prevent the Development That Would Slow Population Growth. V Matthews in Tuchman (ur.) Preserving the Global Environment, 39-77, New York, W.W. Norton & Company.
65. Kelly, Kimberley in Homer-Dixon, Thomas F. (1998) The Case of Gaza. V Homer-Dixon, Thomas F. in Blitt Jessica (ur.): (1999) Ecoviolence. Links Among Environment, Population and Security, 67-107 Lanham, Rowman and Littlefield.
66. Keohane, Robert, O. (2006) Cooperation and International Regimes. V Little, Richard in Smith, Michael (ur.): Perspectives on World Politics, 81-89, London, Routledge.
67. Klare, Michael T. (2002) Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict, New York, A Metropolitan/ First Owl Books Edition.
68. Kliot, Nurit N. (2000) A Cooperative Framework for Sharing Scarce Water Resources: Israel, Jordan and the Palestinian Authority. V Amery, Hussein A. in Wolf, Aaron T. (ur.) Water in the Middle East: A Geography of Peace, 191-218, Austin, The University of Texas Press.
69. Kliot, Nurit N. (1994) Water Resources and Conflict in the Middle East, London, Routledge.
70. Klötzli, S. (1992) Sustainable Development: A Disputed Concept, Environment and Conflicts Project (ENCOP), no. 2, Zürich, Schweizerische Friedensstiftung Bern.
71. Kotlyakov, V. M. (1984) Snow Cover. V Kotlyakov, V. M. (ur.) Glaciological Dictionary, Leningrad, Hydrometeoizdat.
72. Kotnik, Igor D. (2000) Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
73. Kotnik, Igor D. (2002) Konceptualizacija varnostnih pojavov v sodobnem svetu. V Nesreče in varstvo pred njimi, 212-221, Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje.
74. Kreisberg, Louis (1998) Constructive Conflict: From Escalation to Resolution, Lanham, Rowman & Littlefield.
75. Küffner, Ulrich (1998) Contested Waters: Dividing or Sharing? V Scheumann, Waltina in Schiffler, Manuel (ur.) Water in the Middle East: Potentials for Conflict and Prospects for Cooperation, 71-91, Berlin-Heidelberg, Springer Verlag.

76. Larson, Charles R. (1994) Personal Reflections on the Use of Force and its Relevance to National Security Strategy, Newport, Naval War College Forum.
77. Layne, Christopher (2004) From Preponderance to Offshore Balancing. V Art, Robert J. in Waltz, Kenneth N. (ur.) *The Use of Force: Military Power and International Politics*, 283-299. Lanham, Rowman Littlefield Publishers Inc.
78. Libiszewski, Stephen (1995)a Water Disputes in the Jordan Basin Region and Their Role in the Resolution of the Arab-Israeli Conflict, Environment and Conflict Project, Occasional Paper No. 13. avgust, Zürich, Center for Security Policy and Conflict Analysis.
79. Libiszewski, Stephen (1995)b Water Conflicts in the Middle East, Zürich, Swiss Federal Institute of Technology, 1-9.
80. Liotta, P. H. (2003) Military and Environmental Security: Revising the Concept in the Euro-Mediterranean. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): *Security and Environment in the Mediterranean*, 301-308, Heilderberg, Springer-Verlag.
81. Lonergan, Steve (2000) Forces of Change and the Conflict over Water in the Jordan River Basin. V Amery, Hussein A. in Wolf, Aaron T. (ur.) *Water in the Middle East: A Geography of Peace*, Austin, The University of Texas Press.
82. Lonergan, Steve (2002) Environmental Security. V Timmerman, Peter (ur.) *Social and Economic dimension of Global Environmental Change*, 269-178, Chichester, John Wiley.
83. Lowi, Miriam, R. (1990) *The Politics of Water Under Conditions of Scarcity and Conflict: The Jordan River and Riparian States*, Princeton, Princeton University Press.
84. Lubi, Darko (2003) *Teorija Strategije: študijsko gradivo*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
85. Lund, Michael, S. (2003) Prevention of Violent Conflicts: A New Task for Security Policy – Lessons Learned from Successes and Failures for the Mediterranean. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): *Security and Environment in the Mediterranean*, 157- 175, Heilderberg, Springer-Verlag.
86. Mackinder, J. H. (1919) *Democratic Ideals and Reality*, New Democratic Ideals and Reality, New York, Henry Holt.
87. Mackinlay, John (2005) International operations to contain violence in a complex emergency. V Duyvesteyn, Isabelle in Angstrom, Jan (ur.): *Rethinking the Nature of War*, London, Frank Cass.

88. Mearsheimer, John J. (2006) Strategies for Survival. V Little, Richard in Smith, Michael (ur.): Perspectives on World Politics, 62-71, London, Routledge.
89. Medzini, A. (2000) The Euphrates River: An Analysis of a Shared River System in the Middle East, London, SOAS Water Issues Group.
90. Meissner, Doris M. et al. (1993) International Migration Challenges in a New Era, Trilateral Commission, New York.
91. Menzel, Ulrich (1998) Globalisierung versus Fragmentierung, Frankfurt, Suhrkamp.
92. Migdal, Joel S. (1988) Strong Societies and Weak Societies: State Society Relations and State Capabilities in the Third World, Princeton, Princeton University Press.
93. Milovac, Blaž (2002a) Vpliv revolucije v vojaških stvareh na uporabo oboroženih sil ZDA v bodočih konfliktih, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
94. Moffett, George D. (1994) Critical Masses: The Global Population Challenge, New York, Penguin Books.
95. Morris, Weatherhead J. (1996) Water Policy: Economic Theory and Political Reality. V Howsam, P. in Carter, R. C. (ur.) Water Policy: Allocation and Management in Practice, 228-234, London, E & FN Spon.
96. Munn, Ted (2002) Preface to the Encyclopedia of Global Environmental Change, vol. 5. V Timmerman, Peter (ur.) Social and Economic Dimensions of Global Environmental Change, vol. 1, XI-XV, Chichester, John Wiley.
97. NATO – CCMS (1999) Environment & Security in an International Context. Lietzmann, Kurt M. in Vest, Gary, D. (ur.), Committee on the Challenges of Modern Society, march, Brussels, Nato.
98. Ohlsson, Lief (1999a) International Security challenges in a Changing World: Water Scarcity and Conflict: Studies in contemporary History and Security Policy, vol. 3, Bern.
99. Ohlsson, Lief (1999b) Environment, Scarcity and Conflict: A Study of Malthusian Concerns, Göteborg, Dept. of Peace and Development Research, University of Göteborg.
100. Peichert, Henrike (2003) The Nile Basin Initiative: A Catalyst for Cooperation. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 761-775, Heilderberg, Springer-Verlag.

101. Pfetsch, Frank R. (2003) Conflicts in and Among Mediterranean Countries (1945-2001). V Brauch, Günter H. et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 145-157, Heilderberg, Springer-Verlag.
102. Pigram, J. J. (1997) The Value of Water in Competing Uses in Water. V Kay, M. in Franks, T. (ur.) Water, Economics and Management and Demand, London, E &FN.
103. Plut, Dušan (1995) Brez izhoda? (Svetovni okoljski procesi). DZS, Ljubljana.
104. Poschmann Christian et. al. (1998) Umweltplanung und bewertung, Perthes, Stuttgart.
105. Posen, Barry R. (2004) Military Responses to Refugee Disasters. V Art, Robert J. in Waltz, Kenneth N. (ur.) The Use of Force: Military Power and International Politics, 415-436. Lanham, Rowman Littlefield Publishers Inc.
106. Postel, Sandra (1992) The Last Oasis: Facing Water Scarcity, London, Earthscan.
107. Prezelj, Iztok; Dolščak, Milivoj (2004) Poplave novembra 1998. V Malešič, Marjan (ur.) Krizno upravljanje in vodenje v Sloveniji: Izzivi in priložnosti, 225-259, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
108. Prunier, Gerard (1995) The Rwanda Crises: History of a Genocide, New York, Columbia University Press.
109. Rogers, Peter; Lydon Peter (1994) Water in the Arab World: Perspectives and Prognoses, Cambridge, Harvard University Press.
110. Rowley, Gwyn (2000) Political Controls of River Waters and Abstractions between Various States within the Middle East: Laws and Operations, with Special Reference to the Jordan Basin. V Amery, Hussein A. in Wolf, Aaron T. (ur.) Water in the Middle East: A Geography of Peace, 218-245, Austin, The University of Texas Press.
111. Sari, Djilari (2003) Increasing Urbanization and Pollution in the MENA Region: Causes of Conflict? V Brauch, Günter H. et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 843-860, Heilderberg, Springer-Verlag.
112. Scheumann, Waltina (1998) Conflicts on the Euphrates: An Analysis of Water and Non-water Issues. V Scheumann, Waltina in Schiffler, Manuel (ur.) Water in the Middle East: Potentials for Conflict and Prospects for Cooperation, 113-136, Berlin-Heidelberg, Springer Verlag.
113. Scheumann, Waltina (2003) The Euphrates Issue in the Turkish-Syrian Realtions. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 745- 761, Heilderberg, Springer-Verlag.

114. Scheumann, Waltina in Schiffler, Manuel (1998) *Water in the Middle East: Potentials for Conflict and Prospects for Cooperation*, Berlin-Heidelberg, Springer Verlag.
115. Schiffler, Manuel (1993) *Nachhaltige Wassernutzung in Jordanien: Determinanten, Handlungsfelder und Beiträge der Entwicklungszusammenarbeit*, Berlin, DEI.
116. Schiffler, Manuel (1997) *The Economics of Groundwater Management in Arid Countries: Theory, International Experience and a Case Study of Jordan*, London, Frank Cass.
117. Seidelmann, Reimund (1996) Sicherheit. V Kochler-Koch, Beate in Woyke, Wichard (ur.) *Lexikon der Politik*, 237-241, vol. 5, München, C.H. Beck.
118. Shiklomanov, I. A. in Rodda C. John (2003) *World Water Resources at the Beginning of the Twenty-First Century*, Cambridge, Cambridge University Press.
119. Simonis, U. E. (1993) *Globale Umweltprobleme – Eine Einführung*, Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
120. Skocpol, Theda (1979) *States and Social Revolutions*, Cambridge, Cambridge University Press.
121. Spanier, John in Wendzel, Robert, L. (1996) *Games Nations Play*, 9. Edition, Washington, Congressional Quarterly Inc.
122. Spillman, Kurt (1995) *From Environmental Change to Environmental Conflict*. V Spillman, Kurt in Bächler, Günter (ur.) *Environmental Crisis: Regional Conflicts and Ways of Cooperation*, Bern, ENCOP paper no. 14, september.
123. Starr, Joyce R.; Stoll, Daniel C. (1988) *The Politics of Scarcity: Water in the Middle East: The Legal Regime of the Nile River Basin*, Boulder.
124. Storer, D. (1994) *The Role of Privatization in Water Management*. V Allan, J. A. in Mallat, C. (ur.) *Water in the Middle East: Legal, Political and Commercial Implications*, 261-269, London, I. B. Tauris.
125. Swyngedouw, Erik (1999) *Hybrid Waters: On Water, Nature and Society*. V Swyngedouw, Erik (ur.) *Sustainability, Risk and Nature: The political Ecology of Water in advanced Countries*, Oxford, University of Oxford, Geography Department.
126. Terlouw, Cornelius P. (1992) *The Regional Geography of World System: External Arena, Periphery, Semi periphery, Core*, Utrecht, Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Utrecht.
127. *The New Encyclopaedia Britannica* (1998)a Security, 15th Edition, vol. 20, 595, Chicago.
128. *The New Encyclopaedia Britannica* (1998)b Security, 15th Edition, vol. 9, 279, 298, Chicago.

129. The Times concise Atlas of the World (2000), eight edition, London, Times Group Ltd.
130. Thompson, Michael et al. (1990) Cultural Theory, Boulder, Westview Press.
131. Thurber, James (2002) Foreign and Domestic Threats. V Collins, John M. (ur.): Military Strategy: Principles, Practices and Historical Perspectives, Washington D.C., Brassey's Inc.
132. Tickell, Crispin (2003) Risk of Conflict: Population and Resource Pressure. V Brauch, Günter H. et al. (ur.): Security and Environment in the Mediterranean, 13-19, Heilderberg, Springer-Verlag.
133. Tunjić, Filip (2004) Vmesna Evropa: konfliktnost državnih teritorialnih meja, Koper, Knjižnica Annales Majora.
134. Waterbury, John (1994) Transboundary Water and the Challenge of International Cooperation in the Middle East. V Rogers, P. in Lydon, P. (ur.) Water in the Arab World: Perspectives and Prognoses, 39-64, Cambridge, Harvard University Press.
135. Wolf, Aaron T. (1995) Hydropolitics along Jordan River: Scarce Water and its Impact on the Arab-Israeli Conflict, United Nation University Press: Tokyo.
136. Wolf, Aaron T. in Hammer, Jesse (1997) Trends in Transboundary Water Disputes and Dispute Resolutions, Tuscaloosa, University of Alabama.
137. Wolfers, Arnold (1962) National Security as an Ambiguous Symbol. V Wolfers, Arnold: Discord and Collaboration: Essays on International Politics, 147-165, Baltimore, John Hopkins University Press.
138. Yazar, Ellen (1998) Facts about Turkey, Istanbul, Turkish News Agency for the Directorate General of Press & Information of the Prime Ministry.
139. Žabkar, Anton (2001) Uvod v vojaško znanost: struktura, predmet, principi in metode, Ljubljana, MORS.

10.2 STROKOVNI ČLANKI

1. Allan, Tony (1995-96) Water in the Region: developing and shared resource, *Bulletin of Regional Cooperation in the Middle East*, winter, vol. 4, no. 4, 12-15.
2. Anderson, Liam (1993) The Aral Sea, *Jane's Intelligence Review*, april, vol. 5, no. 4, 176.
3. Bahgat, Gawdat (1999) Stability in the Persian Gulf: The Water Dimension, *International Journal on World Peace*, march, vol. 16, no. 1, 51-64.
4. Baković, Zorana (2006) Vizija celokupnega uspeha: Slovenski predstojnik nastopil na kitajskem gospodarskem forumu, *Delo*, jutranje, 24. april, št. 94, leto 48, 1.
5. Bandula, Sanja Z. (1997) Demokratska republika Kongo: Nagoveštaj suštinskih geopolitičkih promjena u Africi, *Hrvatski vojnik*, št. 25, letnik 7, 33-41.
6. Bandula, Darko (1999) Upravljanje informacijama, *Hrvatski vojnik*, št. 54, letnik 9, 30-35.
7. Bächler, Günter (1998) Why Environmental Transformation Causes Violence: A Synthesis, *Environmental Change and Security Project Report*, issue 4, spring, 24-44.
8. Beaumont, Peter (1994) The Myth of Water wars and Future of Irrigated Agriculture in the Middle East, *International Journal of Water Resources Research*, vol. 10, no. 1, 9-21.
9. Beck, Ulrich (1992) From Risk Industry to Risk Society, *Theory, Culture and Society*, vol. 9, no. 1, 97-123.
10. Beck, Ulrich (1999b) What is a Risk (Society)?, *Prometheus*, vol. 1.1, winter, 75-79.
11. Biliouri, Daphne (2001a) Keeping the lid on Central Asia's water disputes, *Jane's Intelligence Review*, april, vol. 13, no. 4, 12-15.
12. Biliouri, Daphne (2001b) The challenge for African water, *Jane's Intelligence Review*, may, vol. 13, no. 5, 50-52.
13. Biliouri, Daphne (2001c) Water shortages add to regional tensions, *Jane's Intelligence Review*, july, vol. 13, no. 7, 36-39.
14. Bissell, Richard (1994) The Natural Resource Wars: Let Them Eat Trees, *Washington Quarterly*, winter, 149-165.
15. Bouchard, Joseph F. (2003) Global Governance and the New Wars: The Making of Development and Security, *Journal of Contingencies and Crises Management*, vol. 11, no. 3, september, 146-149.

16. Branc, Tomaž (2004) Vodni viri v Alpah niso neusahljivi, *Delo*, jutranje, 8. oktober, št. 234, leto 46, 6.
17. Brill, Heinz (2001) Wasser als Strategische Ressource, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, jahrgang 39, heft 6, november/dezember, 695-705.
18. Byman, Daniel in Van Evera, Stephen (1998) Hypotheses on the Causes of Contemporary Deadly Conflict, *Security Studies*, spring, vol. 7, no. 3, 1-50.
19. Cameron, Sands J. (2000) The Matter of the Application Pursuant to the Export and Investment Guarantees Act in the Matter of the proposed Ilisu Dam, *The Times*, London, 3 april.
20. Carroll, Allen (2002) Challenges for humanity: A Thirsty Planet, *Supplement to National Geographic*, september, vol. 202, no. 3.
21. De Groet, Henri L. F. (2003) Environmental Policy in the European Union, *Journal of Contingencies and Crises Management*, vol. 11, no. 1, march, 46-47.
22. Durth, Rainer (1995) Internationaler Streit ums Wasser: Konflikt und Kooperationspotential am Euphrat, *Orient*, vol. 36, no. 4, 649-662.
23. Eckstein, Gabriel (1996) Application of International Water Law to Transboundary Groundwater Resources, *Suffolk Transnational Law Review*, vol. 19, 65-68.
24. Edwards, Mike (2002) Central Asia Unveiled, *National Geographic*, februar, vol. 201, no. 2, 108-126.
25. Engelman, Robert in Leroy, Pamela (1993) *La souvegarde de l'eau – La population et l'avenir des ressources en eau renouvelable*, Programme Population et Environment, Population Action International, Washington.
26. Fastabend, David A. (1995) Checking the Doctrinal Map: Can We Get There from Here with FM 100-5? *Parameters*, summer, vol. 25, no. 2, 37-46.
27. Frey, Frederick in Naff, Thomas (1985) Water: An Emerging Issue in the Middle East, *The Annals of American Academy of Political and Social Science*, vol. 482, november, 65-84.
28. Gardner, Tom; Engelman, Robert (1997) Sustaining Water, Easing Scarcity, *Population Action International*, 5-10.
29. Glatzl, Christian (1993) Wasser: Konfliktstoff der Zukunft, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, jahrgang 31, heft 4, juli/august, 309-314.
30. Glatzl, Christian (2001) Wasser: Umgang mit eniner knappen Ressource, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, jahrgang 39, heft 6, november/dezember, 705-714.

31. Gleditsch, Nils Peter et al. (2002) Armed Conflict 1946-2001: A New Dataset, *Journal of Peace Research*, vol. 39, no. 5, 615-637.
32. Gleick, Peter H. (1993) Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security, *International Security*, vol. 18, no. 1, 79-112.
33. Gleick, Peter H. (1994) Water, War and Peace in the Middle East, *Environment*, vol. 36, no. 3, 6-15 in 35-42.
34. Gleick, Peter H. (2000) The Changing Water Paradigm, *Water International*, vol. 25, no. 1, march 2000, 127-130.
35. Gonsalves, Paul (2000) Water security and the Mekong, *Jane's Intelligence Review*, june, vol.12, no.6, 34-35.
36. Harff, Barbara in Gurr, Robert T. (1998) Systematic Early Warning on Humanitarian Emergencies, *Journal of Peace Research*, vol. 35, no. 5, september, 551-579.
37. Harpaz, Yussouf (1992) Künstlicher Regen, *World Media; Die Tageszeitung*, 30.5., 59.
38. Hauser, Gunter in Nestler, Bruno (2004) Mittelmeerprozess: Im Zeichen der Stabilität an der Peripherie Europas, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, jahrgang 42, heft 3, november/dezember, 301-307.
39. Homer-Dixon, Thomas F. (1991) On the Threshold: environmental Changes and Causes of Acute Conflict, *International Security*, vol. 16, no. 2, fall, 76-116.
40. Homer-Dixon, Thomas F. (1994) Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases, *International Security*, vol. 19, no. 1, summer, 5-40.
41. Homer-Dixon, Thomas F. (1995) The Ingenuity Gap: Can Poor Countries Adapt to Resource Scarcity? *Population and Development Review*, september, vol. 21, no. 3, 587-612.
42. Horvat, Cvetka (2004) Voda kot državni monopol, *Gospodarski vestnik: Okolje & Energija*, jesen, 30-31.
43. Kahl, Colin H. (1998) Population Growth, Environmental Degradation and State-Sponsored Violence: The Case of Kenya, 1991-93, *International Security*, fall, vol. 23, no. 2, 80-119.
44. Kajzer, Rok (2006) Ali je Mura nova tempirana bomba? Hrvaška proti gradnji hidroelektrarn na Muri? *Delo*, jutranje, 29. marec, leto 48, 3.
45. Kaplan, Robert (1994) The Coming Anarchy, *Atlantic Monthly*, february, no. 2, 44-76.
46. Karnjuš Igor (2004) Vojni izdaci u svjetskoj ekonomiji 2003, *Hrvatski vojnik*, št. 109/110, letnik 14, 24-27.

47. Kaufman, Stuart J. (1996) Spiraling to Ethnic War: Elites, Masses, and Moscow in Moldova's Civil War, *International Security*, fall, vol. 21, no. 2, 108-138.
48. Kelley, Allen C. (1988) Economic Consequences of Population Change in the Third World, *Journal of Economic Literature*, december, vol. 26, no. 4, 1685-1728.
49. Khouri, N (1992) Wastewater Re-use Implementation in Selected Countries of Middle-East and North-Africa, *Canadian Journal of Development Studies*, Special Issue, 131-144.
50. Klare, Michael T. (2001) The New Geography of Conflict, *Foreign Affairs*, vol. 80, no. 3, 49-61.
51. Lonergan, Stephen C. in Kavanagh, Barb (1991) Climate Change, Water Resources and Security in the Middle East, *Global Environmental Change*, september, 272-290.
52. Marshall, Ray (1995) The Global Job Crisis, *Foreign Policy*, fall, vol. 100, 50-68.
53. McCaffrey, Stephen C. (1993) The Evolution of the Law of International Watercourses, *Austrian Journal of Public and International Law*, vol. 45, 87-95.
54. McKibben, Bill (1998) A Special Moment in History, *Atlantic Monthly*, may, 55-78.
55. Mikulič, Zlatko (2006) Neopazno izgubljeno Blejsko jezero: Podzemne vode – ogroženo bogastvo Slovenije, *Delo*, jutranje, 16. marec, leto 48, 23.
56. Milovac, Blaž (2002b) Puščavske tegobe Sadama Huseina: Možni scenariji ameriškega napada na Irak, *Obramba*, št. 11, 16-21.
57. Montagne, Fen (2002) Water Pressure, *National Geographic*, september, vol. 202, no. 3, 2-34.
58. O'Sullivan, Edmund (1994) Kingdom opts for desalting solutions, *Middle East Economic Digest*, 28. januar, vol. 38, no. 4, 9.
59. Postel, Sandra (1996) Dividing the Waters: food security, ecosystem health and the new politics of scarcity, *World Watch*, september, vol. 132, 24-30.
60. Radclift, Michael in Sage, Colin (1998) Global Environmental Change and Global Inequality: North South Perspectives, *International Sociology*, december, vol. 13, 499-516.
61. Risse-Kappen, Thomas (1994) Ideas do not Flow Freely: Transnational Coalitions, Domestic Structures and the end of Cold War, *International Organization*, vol. 48, spring, 185-214.
62. Rončević, Borut (2005) Med jedrom in periferijo: O vlogi socio-kulturnih dejavnikov razvoja, *Teorija in praksa*, vol. 1, 29-51.
63. Rosner, Jeremy (1994) Is Chaos America's Real Enemy? *Washington Post*, 14. avgust, C1-C2.

64. Sager, Wilhelm (2004) Wasser: Ein Schlüssel zum Frieden, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, jahrgang 42, heft 6, november/dezember, 719-722.
65. Sager, Wilhelm (2001) Wasserkriege im 21. Jahrhundert: Mythos oder drohende Realität, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, jahrgang 39, heft 6, november/dezember, 715-722.
66. Schiffler, Manuel (2000) Wasserexperte der Weltbank, *Der Spiegel*, no. 21, juli, 150-168.
67. Schimon, Wilfried (2001) Gesamtwasserlage Österreichs: Eine strategische Bewertung, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, jahrgang 39, heft 6, november/dezember, 723-732.
68. Schwartz, Daniel M. (2002) The Environment and Violent Conflict. V Munn Ted (ur.): Encyclopedia of Global Environmental Change, vol. 5. V Timmerman, Peter (ur.) *Social and Economic Dimensions of Global Environmental Change*, 137-149, Chichester, John Wiley.
69. Smith, Steve E. (1986) General Impact of Aswan High Dam, *Journal of Water Resources Planning and Management*, october, vol. 112, no. 4, 551-62.
70. Spillmann, Kurt R. (2000) Kriegsursache der kommenden Generation?: Der Kampf um Wasser, *Internationale Politik*, dezember, 47-56.
71. Swain, Ashok (1997) Ethiopia, the Sudan, and Egypt: The Nile River Dispute, *The Journal of Modern African Studies*, vol. 35, no. 4, 675-717.
72. Tarasofsky, Richard G. (1993) International Law and Water Conflicts in the Middle East, *Environmental Policy and Law*, vol. 23, no. 1, 70-73.
73. Tarnopolsky, N. (1996) Water Damps Hopes for Deal with Syrians, *Forward*, 5. januar, 23.
74. The Marshall Plan and Its Legacy (1997) The 50th Anniversary, *Foreign Affairs*, Commemorative Section, vol. 76, no. 3, 157-221.
75. Tomuschat, Christian (1999) Völkerrechtliche Aspekte des Kosovo-Konflikts, *Friedenswarte*, vol. 74, no. 12, 3-38.
76. Töpfler, Klaus (1999) Ökologische Krisen und politische Konflikte, *Internationale Politik*, februar/märz, 15-20.
77. Van Rossem, Ronan (1996) The World System Paradigm as General Theory of Development: A Cross National Test, *American Sociological Review*, vol. 61, 508-527.
78. Zupančič, Jernej (2003) Kapnice – pomemben element kulturne dediščine dolenskih kraških pokrajin, *Rast*, letnik 14, št. 3/4, 267-274.
79. Zupančič, Jernej (2004) Tradicionalne oskrbe z vodo kot kulturna dediščina in razvojni potencial, *Rast*, letnik 15, št. 1, 97-106.

80. Wolf, Aaron (1993) The Jordan Watershed: Past Attempts at Cooperation and Lessons for the Future, *Water International*, vol. 18, no. 1, 5-17.
81. Wyllie, James (1993) Escalating Tension in the Nile Valley, *Jane's Intelligence Review*, april, vol. 5, no. 4, 167.

10.3 LETOPISI

1. ABARE (1995) US Farm Bill 1995: US Agriculture Policies on the Eve of the 1995 Farm Bill, ABARE (Australian Bureau of Agriculture and Resource Economics) Policy Monograph No.5, Canberra, Australian Government Publishing Service.
2. Brundtland, Harlem G. (1987) Our Common Future: The World Commission on Environment and Development, 290-307, Oxford, Oxford University Press.
3. Dalby, Simon (2002) Security and Ecology in the Age of Globalization. V Woodrow Wilson International Center for Scholars (ur.) Environmental Change & Security Project Report, no. 8, summer, 95-108.
4. FAO (1997 a) Water Resource of the Near East Region: a Review, FAO Land and Water Development Division, Aquistat Programme, Rome.
5. FAO (1997 b) Irrigation in the Near East Region in Figures, Water Reports No. 9, FAO Land and Water Development Division, Aquistat Programme, Rome.
6. Flavin, Christopher (2001) Rich Planet, Poor Planet. V Brown, Lester R. et al. (ur.) State of the World 2001, 3-20, New York, W.W. Norton & Company.
7. GITEC (1993) Wasser Als Knappe Lebensnotwendige Ressource: Status-Bericht. Düsseldorf, GITEC Consult GMBH.
8. Goldberg, David (1992) Projects on International Waterways: Legal Aspects of the Bank's Policy. V Le Moigne, G. et. al. (ur.) Country Experience with Water Resource Management, Technical Paper no. 175, Washington, The World Bank.
9. Israel Bureau of Statistics (1994) Statistical Abstract 1993, Jerusalem: Central Bureau of Statistics.
10. Population Reference Bureau (1996) World Population Data Sheet, Washington D.C., Population Reference Bureau.

11. World Bank (2001) Middle East and the North Africa Region, *Environmental Matters*, vol. 6, june 2000 – july 2001, 40-43.
12. World Development Report (1997) The State of the Changing World, Washington, World Bank.
13. World population prospects (1998) The 1998 Revision: Stiftung, Entwicklung und Frieden, Frankfurt am Main.
14. World Resources (1998) World Resources 1998-99 Washington, World Resources Institute.
15. World Resources Institute (1994) World Resources 1994-1995, New York, Oxford University Press.
16. World Resources Institute (1996) World Resources 1996-1997, New York, Oxford University Press.
17. World Resources Institute (2000) World Resources 2000-2001, Oxford, Elsevier Science.

10.4 VIRI Z MEDMREŽJA

1. Annan, Kofi (2002) Building Sustainable peace: Speech to the German Bundestag, 28. 2. 2002. www.bundestag.de/aktuell/presse/2002/pz-0202283.html (15. 8. 2004).
2. Collier, Paul et al. (2003) Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy: The International Bank for Reconstruction and Development, Washington. www.econ.worldbank.org/prr/CivilWarPRR/text-26671 (22. 8. 2004).
3. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms (2001), www.dtic.mil/doctrine/jel/new_pubs/jp1_02.pdf (20. 2. 2002).
4. First, Second and Third World: Worlds within the World? (2005) OWN.O. nationsonline.org/oneworld/third_world_countries.htm (14. 1. 2005).
5. GAP Project (2004) The Government of Turkey. dsi.gov.tr/gapmap.htm (30. 12. 2004).
6. GAP Irrigation Project in Turkey (2004) Scope of the Project, 2. 6. 2004, Northwest Texas International Trade Center. www.nwtic.org/images/turkey2.jpg (30. 12. 2004).

7. Global Environmental Outlook (2003) State of the Environment and policy retrospective: 1972-2002: Special Focus Fresh Water, GEO Yearbook, New York, UNEP.
www.freshwater.unep.net (10. 1. 2005).
8. Homer-Dixon (2003) Effects of Environmental Scarcity on State Capacity and Social Violence.
www.library.utoronto.ca/pcs/state/descript.htm (23. 2. 2003).
9. IFPRI (1995) Global food security, october 1995, Washington D.C. International Food Production Institute Report.
www.cgiar.org/ifpri/globalreport.htm (15. 6. 2000).
10. Institut für Politische Wissenschaft (2003) Aktuelle Kriege und bewafnete Konflikte: Projekt AKUF, Hamburg, Institut für Politische Wissenschaft, Universität Hamburg.
www.socialwiss.uni-hamburg.de/publish/lpw/Akup/krieg_aktuell.htm (20. 4. 2005).
11. Lund, Michael in Prendergast, John (1997) Preventing and Mitigating Violent Conflicts: A Guide for Practitioners, Washington D.C., Creative Associates International Inc.
www.caii-dc.com/ghai> (15. 8. 2004).
12. Nichiporuk, Brian (2000) The security dynamics of demographic factors.
www.rand.org/publications/mr/mr1088/ (23. 8. 2004).
13. Nile River Basin (2000) World Bank.
www.nilebasin.org/nilemap.htm (30. 12. 2004).
14. Nile River Politics: Who Receives Water? (2000), 10. august, Global Policy Forum.
www.globalpolicy.org/security/natores/nile.htm (24. 11. 2004).
15. Mesbahi, Muhamed (2004) Water Wars, 25. november, STRW.
www.countercurrents.org/en-mesbahi251104.htm (24. 11. 2004).
16. Ohlsson, Lief in Turton, Antony R. (1999) The Turning of a Screw: Social Resource Scarcity as a Bottle-Neck in Adaptation to Water Scarcity, *Occasional Paper no. 19*, SOAS Water Issues Group.
www.soas.ac.uk/geography/waterissues/resourcescarity.html (23. 11. 2001).
17. Pfetsch, Frank R. (2002) Conflict Barometer 2002: Crises, Wars, Coups d'Etat, Heidelberg, Heidelberg Institute on International Conflict Research (HIK): Project COSIMO.
www.konfliktbarometer.de/en/index_e.htm (20. 4. 2005).

18. Pfetsch, Frank R. (2004) Conflict Barometer 2004: Crises, Wars, Coups d'Etat, 13th Annual conflict Analysis, Heidelberg, Heidelberg Institute on International Conflict Research (HIK): Project COSIMO.
www.konfliktbarometer.de/en/ConflictBarometer_2004.pdf (20. 4. 2005).
19. Plut, Dušan (2003) Geografske teoretične in metodološke zasnove proučevanja degradacije okolja: Študijsko gradivo za varstvo geografskega okolja, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
www.ff.uni-lj.si/geo/gradiva/studijska_gradiva/vgo/files/b_3metodologija%20VGO%20%20del%20(web%20verzija).pdf (12. 3. 2005).
20. Potting, Jose in Bakkes, Jan (2002) The GEO-3 Scenarios 2002-2032 Quantification and Analysis of Environmental Impacts, UNEP, ICIS, NIES, RIVM, SEI, SESR.
www.freshwater.unep/GEO/index.htm (10. 1. 2005).
21. Raphaeli, Nimrod (2004) Tension over the Nile River Basin: Inquiry and Analysis, NIEMRI Institute.
www.nemri.de/uebersetzung_analysen/themen/oekonomie/eco_nil_29_02_04.pdf (24. 11. 2004).
22. Reimer, Andrea K. (1997) New Challenges und neue risikoanalytische Konzepte: Ein Erster Verknüpfungsversuch zwischen dem Signalansatz und der Umfassenden Risikoanalyse in Schweiz, *Bulletin zur schweizerischen Sicherheitspolitik 1996/97*, Forschungsstelle für Sicherheitspolitik und Konfliktanalyse, januar, 47-68.
www.fsk.ethz.ch/publ/bulletin/bulle_96/b96_ria.htm (15. 2. 2003).
23. Samson, Paul; Charrier Bertrand (1997) International Freshwater Conflict: Issues and Prevention Strategies, august, London, Green Cross International.
www.gci.ch/greencrossprograms/waterres/gcwater/study.html (24. 11. 2004).
24. Strand, Håvard in Gladitsch, Petter N. (2001) Armed Conflict 1946-1999: A New Dataset, Oslo, International Peace Research Institute & Department of Peace and Conflict Research Uppsala University.
www.socsci.uci.edu/gpacs/newpage/Gledisch2.pdf (20. 4. 2005).
25. Strand, Håvard in Wilhelmsen, Lars (2003) Armed Conflict Dataset Codebook, Oslo, International Peace Research Institute & Department of Peace and Conflict Research Uppsala University.
www.prio.no/cwp/armedconflict/surrent/codebook_v3_0.pdf (20. 4. 2005).

26. UNEP/GRID (2001) Geneva; University of Dacca; JRO Munich; The World Bank, World Resources Institute.
www.grida.no/climate/vital/37.htm (15. 2. 2003).
27. US Census Bureau (1998) World Population Profile: 1998-Highlights.
www.census.gov/ipc/www/wp98001.html (14. 6. 2001).
28. Vogeler, Ingolf (1996) Three World Model, february.
www.uwec.edu/geography/ivogeler/w111/3world.htm (14. 1. 2005).
29. World Resources Institute (2000) Watersheds of the World: Europe-Tigris & Euphrates Watersheds.
www.earthtrends.wri.org/text/water-resources/map-336.html (10. 1. 2005).
30. World Water Conference 2000 : *Evolution trends of international water law* (2000).
www.international.waterlaw.org/conference.papers.htm (23. 5. 2001).

11 PRILOGE

Seznam 2.1 : Način označevanja prilog

- Opis tipa priloge (tabela, graf, shema ali slika)/ številka poglavja/ vsebinski vrstni red priloge znotraj poglavja/ morebitni vrstni red priloge v okviru osnovne priloge/ morebitna dodatna oznaka na koncu.
- Morebitni vrstni red priloge v okviru osnovne priloge: (primer 5.12.1); številka (1) označuje prvo prilogo, ki izhaja iz osnovne priloge z oznako 5.12.
- Morebitna dodatna oznaka na koncu: (primer 5.12.2.a); črka (a) označuje prvo prilogo, ki predstavlja sestavni del skupne priloge 5.12.2, vendar le te zaradi obsega ni bilo možno prikazati na eni strani.

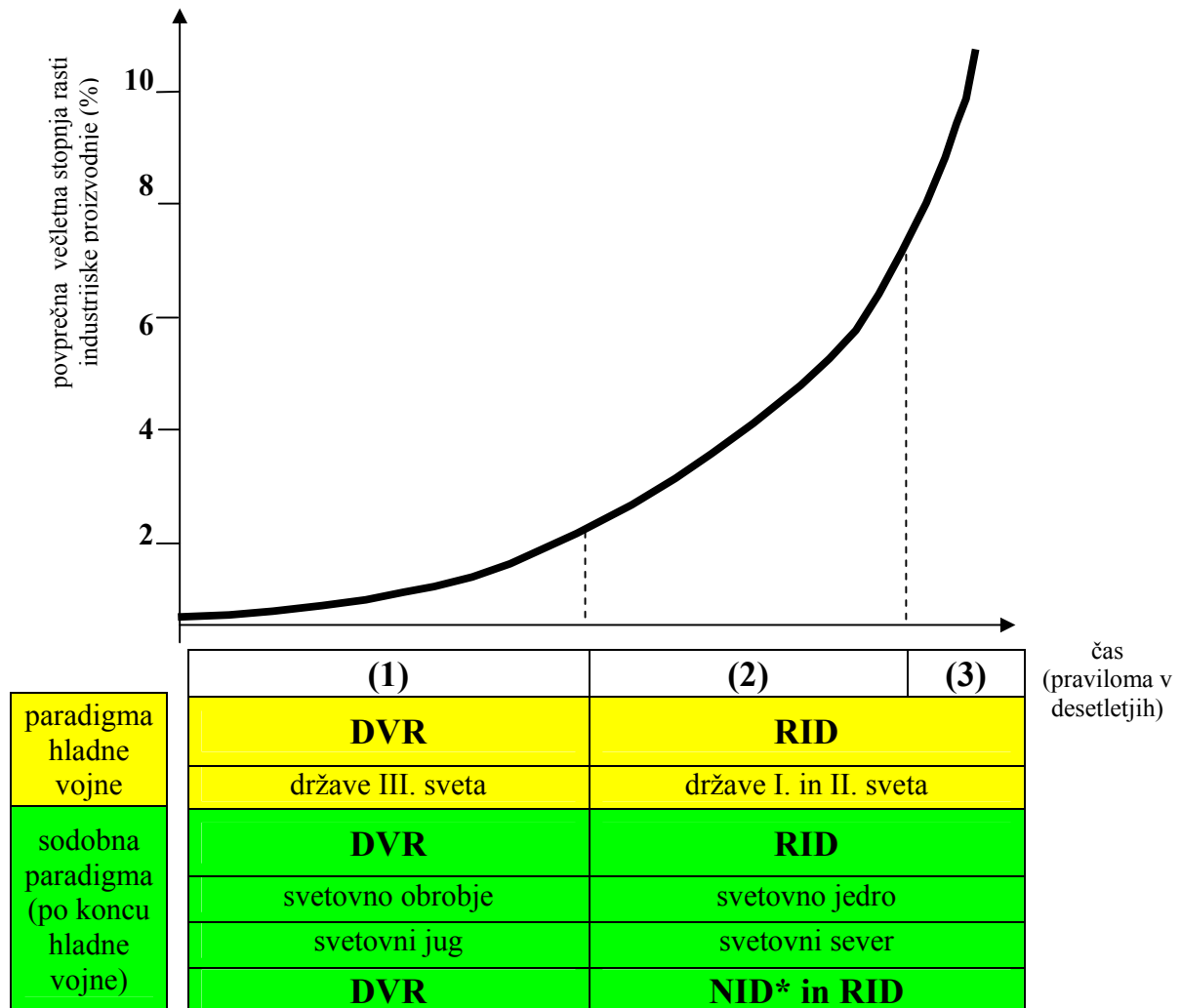
Seznam 2.2 : Načina citiranja avtorjev prilog

- Avtor (leto: stran): klasično citiranje, ki velja za prilogo kot celoto.
- Vir: Prirejeno po avtor (leto: stran): del priloge je spremenjen, prilagojen in/ali nadgrajen s strani avtorja tega magistrskega dela.
- Vir: Izhodišče je povzeto po avtor (leto: stran): priloga je delo avtorja tega magistrskega dela, indikatorji, lastnosti in/ali oblika pa so povzeti od citiranega avtorja.
- Vir: Blaž Milovac: priloga je samostojno delo avtorja tega magistrskega dela.

Tabela 2.3 : Seznam uporabljenih kratic in zloženk

BDP	bruto družbeni proizvod
D.R.Kongo	Demokratska republika Kongo
DES	demografsko-ekološki stres
DVR	države v razvoju
EU	Evropska unija
HIK	nem. Heidelberg Institut für Internationale Konflikte; slo. Heidelberški institut za raziskovanje mednarodnih konfliktov
JAR	Južnoafriška republika
NATO	ang. North Atlantic Treaty Organization; slo. Organizacija Severnoatlantske pogodbe
NID	novi industrializirane države
PLO	ang. Palestinian Liberation Organization; slo. Palestinska osvobodilna organizacija
RID	razvite industrijske države
SČG	Srbija in Črna gora
SPLA	ang. Sudanese Peoples Liberation Army; slo. Sudanska ljudska osvobodilna armada
USD	ameriški dolar
ZDA	Združene države Amerike
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija
OZN	Organizacija združenih narodov

Graf 3.2 : Idealno tipске razvojne stopnje držav glede na povprečno večletno stopnjo rasti industrijske proizvodnje

Legenda:

- (1) Predindustrijska (tradicionalna) družba:
 - delovno intenzivne panoge,
 - nizka stopnja tehnološkega razvoja,
 - domače surovine,
 - poudarek je na razvoju živilske in tekstilne industrije.
- (2) Industrijska družba:
 - spodbujanje domače industrije in (nadomeščanje uvoza z izdelki domače industrije)
 - zaščitniška politika. (visoke carine na industrijske izdelke, uvozne kvote ipd.)
- (3) Postindustrijska družba:
 - izvozno usmerjena industrija,
 - visoko tehnološke in kapitalsko intenzivne panoge,
 - domače raziskave in razvoj,
 - uvožene surovine,
 - visoka rast in hiter razvoj.

* opomba: NID (novo industrializirane države) je pojem, ki ga uporabljajo nekateri sodobni analitiki in označuje države za katere je značilna:

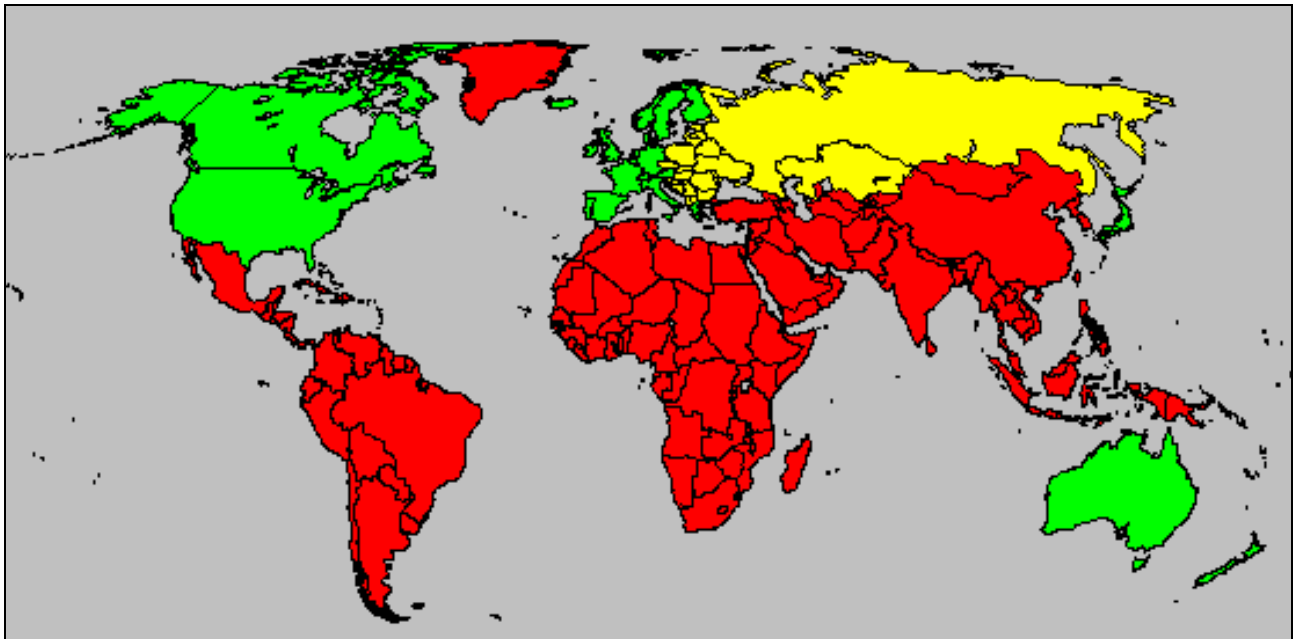
- visoka letna rast industrijske proizvodnje,
- naraščajoči delež v svetovni industrijski proizvodnji,
- hitra rast izvoza industrijskih izdelkov,
- naraščanje deleža zaposlenih v industriji in
- hitra rast deleža industrije v BDP.

Na podlagi predstavljenih kriterijev je moč opredeliti tri glavne skupine t.i. NID. Gre za:

- a) t.i. azijske tigre (Južno Korejo, Tajvan, Singapur, Malezijo),
- b) latinsko ameriške države (Mehiko, Brazilijo) in
- c) evropske države (Španijo, Portugalsko in Grčijo).

Vir: Prirejeno po Mackinder (1919: 179); Hočevar (2000: 117).

Slika 3.2.1 : Delitev sveta na RID in DVR, z upoštevanjem politično-ekonomskih razmer v obdobju hladne vojne in tedanje delitve na države I. sveta, II. sveta in III. sveta

(opomba: Na karti delitev držav ni povsem natančna oziroma ni povsem v skladu s predstavljenimi splošnimi merili. Poleg tega države niso deljene na RID, NID in DVR, saj za takšno delitev v strokovnih krogih še ne obstaja konsenza oziroma jasnih in enotnih meril in kriterijev.)

Legenda:

	države I. sveta	}	RID : svetovni sever
	države II. sveta		
	države III. sveta	}	DVR : svetovni jug

Vir: Prirejeno po Vogeler (1996: 1); Hočevnar (2000: 115).
www.uwec.edu/geography/ivogeler/w111/3world.htm (14. 1. 2005).

Tabela 4.7.a.1 : Splošne geostrateške determinante velike strategije posameznih držav (izhodišče predstavlja kombinacija vsestranske moči države in njene velikosti) in njihovih medsebojnih odnosov v 20. stoletju in v začetku 21. stoletja

raven interakcije človeških združb		nadnacionalna raven		nacionalna raven			subnacionalna raven	
demografsko izhodišče (povprečna osnovna vrednost)	več narodov	več narodov in/ali zelo velik narod	večji narodi	majhni narodi an/ali večja plemena	plemena			
delitev držav na osnovi velikosti ^o	/	velike države	velike države	majhne države	/			
posledična delitev človeških združb na osnovi ocene njihove vsestranske moči in vpliva	velisila ali regionalna sila	velisila ali regionalna sila	velisila	regionalna sila	lokalna sila	lokalna sila	lokalna sila	
IDEJNA RAVEN								
izraženost ambicij v mednarodnem prostoru		želja po političnem in ekonomskem primatu						
način praktične aplikacije ambicij		oblikovanje splošnih smernic t.i. vsestranskega razvoja človeških združb (primat konsenza)	oblikovanje trendov na vseh področjih človeškega razvoja in aktivnosti (ang. trend setter)	sledenje in preoblikovanje trendov na posamičnih področjih človeškega razvoja in aktivnosti (ang. trend modifier)	sledenje trendov na večini področij človeškega razvoja in aktivnosti (ang. trend follower)	polkolonija tujega kapitala in/ali kapitala dominantne človeške združbe na nacionalni ravni	polkolonija tujega kapitala	
posledica praktične aplikacije ambicij		globalni investitor		regionalni investitor	polkolonija tujega kapitala			
NÄCRTOVALNA RAVEN								
politični, ekonomski in vojaški cilji	primarni	ohranjanje stabilnosti in miru (statusa quo)	načrtno širjenje vpliva, vsestranske moči in/ali ozemlja ¹	ohranjanje obstoječega vpliva, vsestranske moči in/ali ozemlja	nastanek in obstoj države	ohranjanje identitete, kulture in življenjskega prostora		
	sekundarni	vsestranski razvoj in blaginja	ohranjanje obstoječega vpliva, vsestranske moči in/ali ozemlja	oportunitetno širjenje vpliva, vsestranske moči in/ali ozemlja	oportunitetno širjenje vpliva, vsestranske moči in/ali ozemlja	nastanek in obstoj države		
obdobje 20. stoletja (glavno vlogo igra država)	primarni proces za doseganje začetnih ciljev	kombinacija lastnosti nižjih ravni (odvisno od trenutnega konsenza)	(neo)kolonializem	antikolonializem				
	a) ciljna in realna odvisnost od tujih		a) a in b) visoka stopnja neodvisnosti	a) in b) delna odvisnost	a) delna odvisnost	a) visoka stopnja odvisnosti		
obdobje 21. stoletja (glavno vlogo igra kapital)	primarni proces za doseganje začetnih ciljev	kombinacija lastnosti nižjih ravni (odvisno od trenutnega konsenza)	globalizacija	antiglobalizacija				
	a) ciljna in realna odvisnost od tujih		a) in b) visoka stopnja neodvisnosti	a) in b) delna odvisnost	a) delna odvisnost	a) visoka stopnja odvisnosti		

(opomba: se nadaljuje)

Tabela 4.7.a.2 : Splošne geostrateške determinante velike strategije posameznih držav (izhodišče predstavlja kombinacija vsestranske moči države in njene velikosti) in njihovih medsebojnih odnosov v 20. stoletju in v začetku 21. stoletja

raven interakcije človeških združb	nacionalna raven		subnacionalna raven	
	nadnacionalna raven	več narodov in/ali zelo velik narod	večji narodi	majhni narodi an/ali večja plemena
demografsko izhodišče (povprečna osnovna vrednost)	več narodov	več narodov in/ali zelo velik narod	večji narodi	majhni narodi an/ali večja plemena
delitev držav na osnovi velikosti	/	velike države	srednje velike države	majhne države
posledična delitev človeških združb na osnovi ocene njihove vsestranske moči in vpliva	velesila ali regionalna sila	velesila	regionalna sila	lokalna sila

IZVAJALSKA RAVEN			
V konfliktu interesov (na nadnacionalni, nacionalni in na subnacionalni ravni) sočasno obstajata dve nasprotujoči si strani (dominantna in recesivna), ki začrtane cilje uresničujeta aktivno in tretja t.i. nevtralna (pasivna) stran, brez jasno izraženih ciljev in/ali potrebnih sredstev oziroma mandata za njihovo uresničevanje.	Kaj se izvaja v mednarodnem okolju?	uvajanje nove ureditve in stabilizacija varnostnih razmer	Kaj se izvaja v mednarodnem okolju?
	percepcija dominantne strani	Kako?	širjenje t.i. vsestranskega napredka in vrednot superiorn ² kulture in civilizacije
S čim ?		s političnim, ekonomskim in vojaškim uveljavljanjem svoje volje	S čim ?
percepcija recesivne strani	Kdo je naš nasprotnik oziroma sovražnik?	teroristi in iridentisti (t.i. sile zla)	Kdo je naš nasprotnik oziroma sovražnik?
	Kdo smo mi?	osvoboditelji in nosilci novih rešitev in metod ³ (t.i. sile dobrega)	Kdo smo mi?
			(ne)nasilno vsiljevanje nove ureditve
			z (ne)posrednim ogrožanjem države in/ali obstoječega načina življenja
			s politični, ekonomskim in vojaškim vsiljevanje tuje volje
			okupatorji in imperialisti (t.i. sile zla)
			osvoboditelji in zaščitniki tradicionalnih rešitev in metod in (t.i. sile dobrega)

⁰ Obnašanje posamezne države je odvisno od njene relativne velikosti in izhodiščnega geografskega položaja v odnosu do ostalih držav v družbenogeografski regiji (izjemo predstavlja kategorija velesil). To še posebej velja za specifično kategorijo t.i. srednje velikih držav.

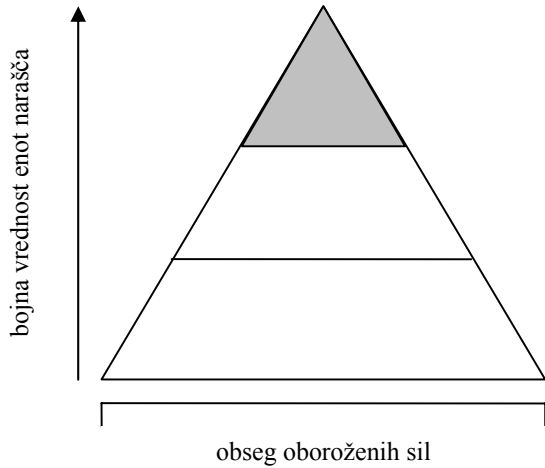
¹ Politika načrtnega širjenja ozemlja (državnega ozemlja in/ali ozemlja t.i. kolonij) je ob koncu 20. stoletja v mednarodnem okolju izgubila podporo in posledično postala nezaželena in praviloma sankcionirana. Zato imata politična in ekonomska dimenzija nacionalne moči v začetku 21. stoletja še toliko večjo vrednost in pomen.

² Pojem superiorne kulture in/ali civilizacije označuje tiste oblike človeških združb, vrednote in način življenja, ki ga promovirajo najmočnejši akterji (največkrat gre za države) v mednarodnih odnosih. V začetku 21. stoletja to velja za t.i. zahodno civilizacijo in kulturo ZDA.

³ V primeru, ko se dolgotrajnejše ohranjanja t.i. nove ureditve in načina življenja dejansko spremeni v ohranjanje statusa quo, se vlogi a) nosilca novih rešitev in metod ter b) zaščitnika tradicionalnih rešitev in metod v družbi lahko zamenjata.

Avtor: Blaž Milovac

Shema 4.7.b.1 : Temeljne lastnosti tradicionalnega piramidalnega modela organizacije oboroženih sil: Struktura oboroženih sil v strateški razporeditvi za obrambo

elitni del stalnih sil (posredovanje izven ozemlja matične države in po potrebi tudi obramba matične države):

- visoka stopnja bojne pripravljenosti
- prednost pri popolnjevanju z vojaškim osebjem in najsodobnejšimi oborožitvenimi sistemi

stalne sile (za obrambo ozemlja matične države):

- srednja stopnja bojne pripravljenosti
- povprečna popolnjenost z vojaškim osebjem in povprečni oborožitveni sistemi

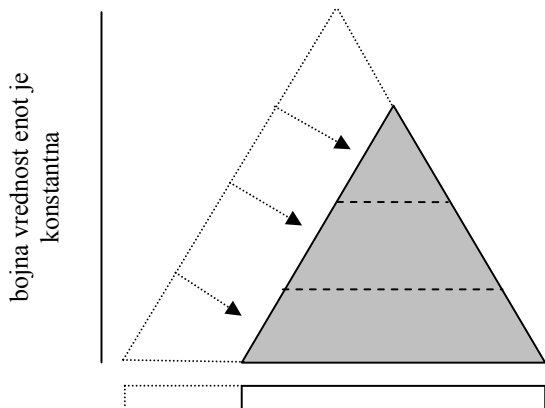
rezervna sestava (za obrambo ozemlja matične države):

- nizka stopnja bojne pripravljenosti
- povprečna popolnjenost z vojaškim osebjem in večinoma zastareli oborožitveni sistemi

Tovrsten model je zaradi geostrateških izhodišč značilen za t.i. kontinentalne države (primer Francije, Nemčije, Rusije in Kitajske), ki so v preteklosti kot primarno vrsto oboroženih sil razvijale in krepile kopensko vojsko. Njena glavna naloga je bila odvrčanje oziroma obramba matične domovine pred močnejšimi sosedi.

Vir: Blaž Milovac.

Shema 4.7.b.2 : Temeljne lastnosti ekspedicijskega modularnega modela organizacije oboroženih sil: Struktura oboroženih sil v strateški razporeditvi za napad

ekspedicijske oborožene sile:

- isti funkcionalni imperativ za vse tipe vojaških enot (posredovanje izven ozemlja matične države in po potrebi tudi obramba matične države)
- visoka stopnja bojne pripravljenosti ne glede na tip enote
- povprečna popolnjenost z vojaškim osebjem in sodobni oborožitveni sistemi
- brisanje ostrih horizontalnih meja med strateško, operativno in taktično ravno delovanja
- posledična potreba po delitvi sil na vertikalni funkcionalni osnovi in oblikovanju t.i. funkcionalnih modulov, ki se na nacionalni in/ali nadnacionalni ravni lahko združujejo v večje namenske celote za izvajanje vojaških operacij

krčenje obsega sil zaradi vse bolj izrazite potrebe po zagotavljanju višje povprečne stopnje bojne pripravljenosti in večnamenskosti vseh enot

Tovrsten model je zaradi geostrateških izhodišč značilen za t.i. pomorske države (primer Velike Britanije, Nizozemske, ZDA in Japonske), ki so v preteklosti kot primarno vrsto oboroženih sil razvijale in krepile vojno mornarico. Njena glavna naloga je bila nadzorovanje pomorskih poti med matično državo in prekomorskimi kolonijami. Kopenska vojska pa je bila v prvi vrsti namenjena projiciranju sile na globalni ravni s ciljem ohranjanja miru v kolonijah (ang. colonial policing).

Vir : Blaž Milovac.

Tabela 5.1 : Tipologija vodnih virov v hidrosferi

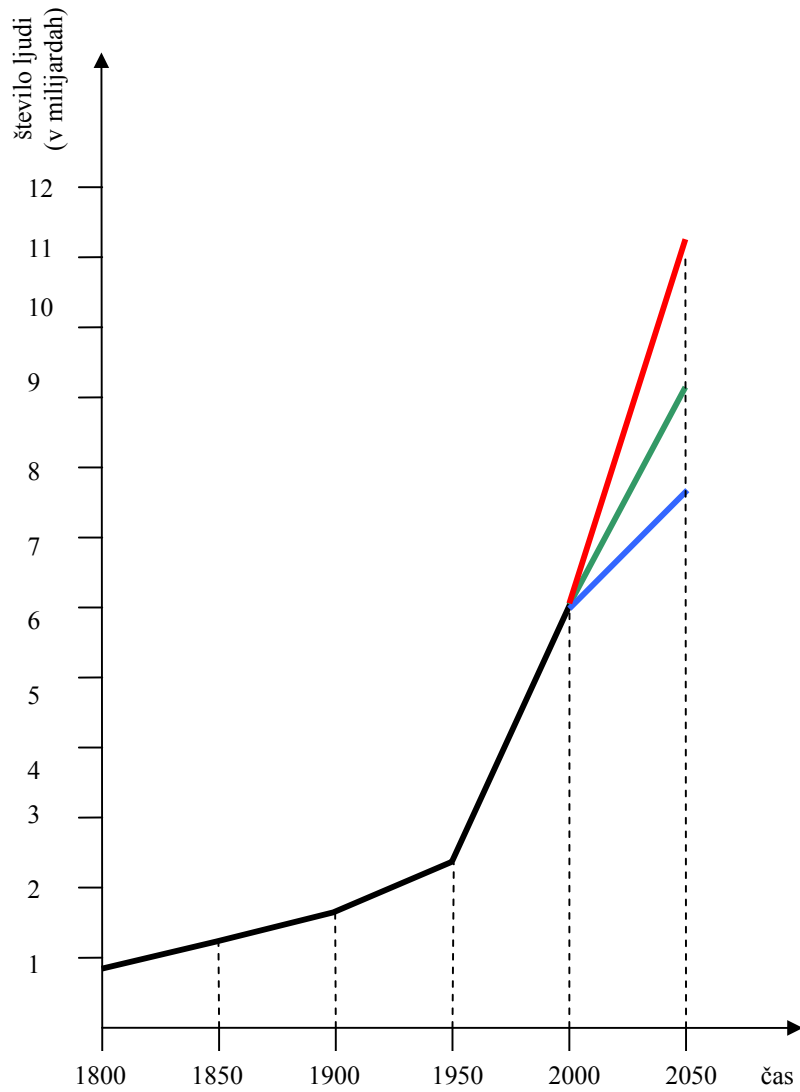
tip vodnega vira	površina razporeditve km ² × 10 ³	volumen km ³ × 10 ³	debelina vodne plast m	delež celotnega volumna hidrosfere %	delež sladke vode %
oceani in morja	361 300	1 338 000	3 700	96.5	-
Podtalnica	134 800	23 400 ¹	174	1.7	
podtalnica sestavljena večinoma iz sladke vode	134 800	10 530	78	0.76	30.1
voda v prsti	82 000	16.5	0.2	0.001	0.05
ledeniki in stalno zasnežene območja	16 227.5	24 064	1 463	1.74	68.7
Antarktika	13 980	21 600	1 546	1.56	61.7
Grenlandija	1 802.4	2 340	1 298	0.17	6.68
arktični otoki	226.1	83.5	369	0.006	0.24
gorska območja	224	40.6	181	0.003	0.12
talni led na območju permafrosta	21 000	300	14	0.022	0.86
voda v jezerih	2 058.7	176.4	85.7	0.013	-
sladka	1 236.4	91	73.6	0.007	0.26
slana	822.3	85.4	103.8	0.006	-
močvirska voda	2 682.6	11.5	4.28	0.0008	0.03
voda v rekah in potokih	148 800	2.12	0.014	0.0002	0.006
biološka voda ²	510 000	1.12	0.002	0.0001	0.003
voda v ozračju	510 000	12.9	0.025	0.001	0.04
<i>skupen volumen hidrosfere</i>	510 000	1 386 000	2 718	100	-
<i>sladka voda</i>	148 800	35 029.2	235	2.53	100

¹ Brez podtalnice na Antarktiki (po ocenah 2 milijona km³, kar vključuje 1 milijon km³ sladke vode.)

² Voda, ki je vezana v živih organizmih in hrani.

Shiklomanov & Rodda (2003: 13).

Graf 5.3 : Projekcija nadaljnje rasti svetovnega prebivalstva po ocenah OZN

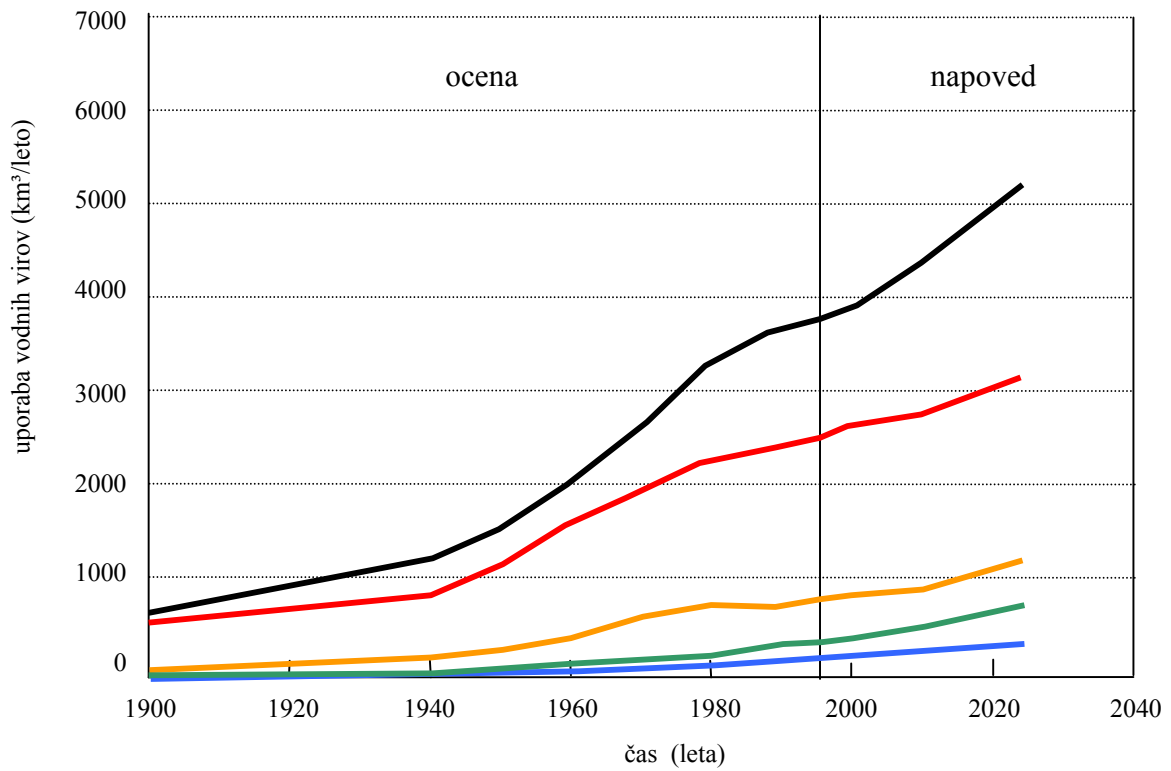

Legenda:

- dosedanja rast prebivalstva
- scenarij visoke rasti prebivalstva
- scenarij srednje rasti prebivalstva
- scenarij nizke rasti prebivalstva

Vir: Prirejeno po World Population Prospects (1998: 219); Cech (2003: 427).

Graf 5.6 : Dinamika uporabe vodnih virov v svetu glede na tip ekonomske aktivnosti (največje uporabnike)

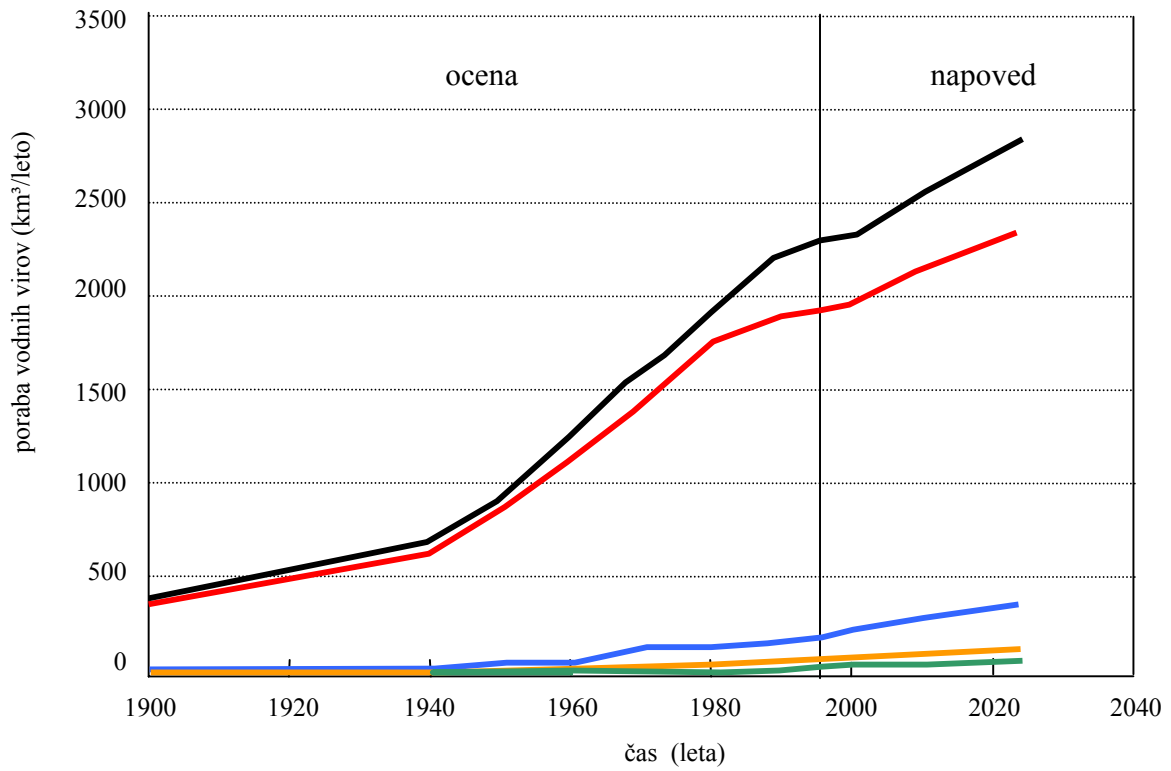

Legenda namembnosti vodnih virov:

- kmetijstvo
- industrija
- gospodinjstva
- v vodnih rezervoarjih
- skupaj

Shiklomanov in Rodda (2003: 376).

Graf 5.7 : Dinamika porabe vodnih virov v svetu glede na tip ekonomske aktivnosti (največje porabnike)

Legenda namembnosti vodnih virov:

- kmetijstvo
- industrija
- gospodinjstva
- v vodnih rezervoarjih
- skupaj

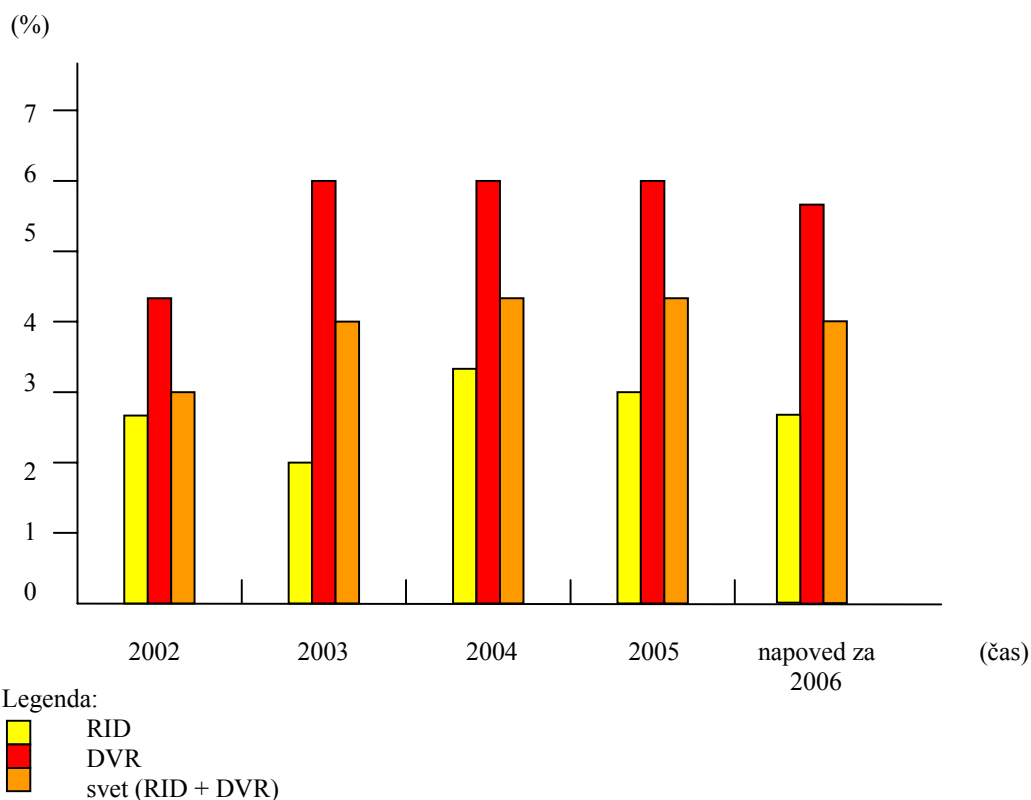
Shiklomanov in Rodda (2003: 376).

Tabela 5.9 : Čas potreben za obnovo vodnih virov na zemlji po naravni poti

voda v hidrosferi	čas obnavljanja
oceani in morja	2.500 let
podtalnica	1.400 let
polarni led	9.700 let
gorski ledeniki	1.600 let
talni led na območju permafrosta	10.000 let
jezera	17 let
močvirja	5 let
voda v prsti	1 leto
voda v sistemih kanalov	16 dni
vлага v atmosferi	8 dni
biološka voda	nekaj ur

Korzun in L'vovich v Shiklomanov & Rodda (2003: 17).

Histogram 5.13 : Aktualne ocene stopnje rasti BDP v RID in DVR

Karnjuš (2004: 27); Dalby (2005: 46-53).

Tabela 7.1 : Reke in jezera, katerih porečja oziroma povodja si deli več kot pet držav

zaporedno število	porečje oziroma povodje	število držav, ki si deli skupen vodni vir
1.	Donava	16
2.	Niger	12
3.	Kongo	11
4.	Nil	10
5.	Ren	8
6.	Zambezi	8
7.	jezero Aral	8
8.	Amazonka	7
9.	jezero Čad	7
10.	Ganges/Bramaputra/Meghna	6
11.	Mekong	6
12.	Tigris/Evfrat/Shatt al Arab	6

The Times concise Atlas of the World 2000: 116-28, 154-79, 188-97, 202-15, 248-51.

Tabela 7.8.a : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med RID po celinah

porečje	najbolj prizadete države	predmet spora (uporaba vodnih virov)	povprečna intenzivnost konflikta**	prevladujoč trend nadaljnjega razvoja dogodkov (konflikt eskalira / deeskalira)
EVROPA				
Donava	Madžarska, Slovaška, Romunija, SČG	pridobivanje električne energije	kriza	deeskalira
Elba	Nemčija, Češka	onesnaženost	latentni konflikt	deeskalira
Maas in Šelda	Nemčija, Nizozemska, Belgija	onesnaženost, plovne poti	latentni konflikt	deeskalira
Ren	Nemčija, Nizozemska, Francija, Švica	onesnaženost, plovne poti	latentni konflikt	deeskalira
Tejo in Douro	Španija in Portugalska	pridobivanje električne energije, kmetijstvo	latentni konflikt	eskalira
Pad	Italija	onesnaženost	latentni konflikt	eskalira
Szamos	Romunija, Madžarska	onesnaženost	kriza	deeskalira
SEVERNA AMERIKA				
reka Svetega Lovrenca	ZDA, Kanada	onesnaženost, pridobivanje električne energije	kriza	eskalira
Kolumbija	ZDA, Kanada	onesnaženost, pridobivanje električne energije	latentni konflikt	deeskalira
Kolorado in Rio Grande	ZDA, Mehika	onesnaženost, zasljevanje, kmetijstvo	kriza	eskalira
Sacramento, San Joaquin, Kolorado	Kalifornija, Arizona, Nevada, Utah, Kolorado	pridobivanje električne energije, onesnaženost, kmetijstvo	kriza	eskalira
Alabama in Apalachicola	Florida, Alabama, Georgia	kmetijstvo, pridobivanje električne energije	kriza	deeskalira
AVSTRALIJA				
Murray	Avstralija	pridobivanje električne energije, onesnaženost, zasljevanje, kmetijstvo	kriza	eskalira

(opomba: se nadaljuje)

Tabela 7.8.b : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med DVR po celinah

porečje	najbolj prizadete države	predmet spora (uporaba vodnih virov)	povprečna intenzivnost konflikta**	prevladujoč trend nadaljnjega razvoja dogodkov (konflikt eskalira / deeskalira)
AZIJA				
Bramaputra, Ganges in Meghna	Indija, Pakistan, Bangladeš, Nepal	onesnaženost, pridobivanje električne energije, kmetijstvo	kriza	eskalira
Ind	Indija, Pakistan	kmetijstvo	latentni konflikt	deeskalira
Mekong	Kitajska, Laos, Tajska, Vietnam, Kambodža	pridobivanje električne energije, kmetijstvo	kriza	eskalira
Saluen	Kitajska, Burma	pridobivanje električne energije	kriza	eskalira
Jance kiang	Kitajska	pridobivanje električne energije, plovne poti	latentni konflikt	deeskalira
Evfrat, Tigris in Shatt al Arab	Turčija, Irak, Sirija	onesnaženost, pridobivanje električne energije, kmetijstvo, zasoljevanje	kriza	eskalira
Jordan	Sirija, Izrael, Jordanija, Libanon, Palestinci	onesnaženost, pridobivanje električne energije, kmetijstvo, zasoljevanje	resna kriza	eskalira
Litani	Libanon, Izrael	pridobivanje električne energije, kmetijstvo,	resna kriza	deeskalira
podtalnica (Gaza, Zahodni breg)	Palestinci, Izrael	kmetijstvo, zasoljevanje	resna kriza	eskalira
podtalnica (Jemen)	Jemen	kmetijstvo	resna kriza	eskalira
Aralsko jezero*	Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadžikistan	pridobivanje električne energije, kmetijstvo, zasoljevanje	kriza	eskalira
Balhaško in Buhtarminsko jezero*	Kitajska, Kazahstan, Rusija	pridobivanje električne energije, kmetijstvo	kriza	eskalira

(opomba: se nadaljuje)

Tabela 7.8.c : Najbolj akutni konflikti za nadzor in pravico do uporabe skupnih vodnih virov v oziroma med DVR po celinah

porečje	najbolj prizadete države	predmet spora (uporaba vodnih virov)	povprečna intenzivnost konflikta**	prevladujoč trend nadaljnjega razvoja dogodkov (konflikt eskalira / deeskalira)
AFRIKA				
Nil	Egipt, Sudan, Etiopija	pridobivanje električne energije, kmetijstvo, zasljevanje	resna kriza	eskalira
arteška voda v Sahari	Libija, Egipt, Sudan, Niger	kmetijstvo	kriza	eskalira
jezero Čad*	Čad, Niger, Nigerija, Kamerun	pridobivanje električne energije, kmetijstvo	kriza	eskalira
Niger	Gvineja, Mali, Niger, Nigerija,	kmetijstvo	kriza	eskalira
Chobe	Namibija, Bocvana, Angola	pridobivanje električne energije, kmetijstvo	kriza	eskalira
Okavango	Namibija, Zimbabve, Bocvana, Angola	pridobivanje električne energije, kmetijstvo	kriza	eskalira
Komati	JAR, Svazi, Mozambik	pridobivanje električne energije	kriza	eskalira
JUŽNA AMERIKA				
Parana	Brazilija, Argentina, Paragvaj	pridobivanje električne energije, kmetijstvo	kriza	eskalira
Urugvaj	Urugvaj, Argentina	pridobivanje električne energije, kmetijstvo	latentni konflikt	eskalira
Pilcomayo	Argentina, Bolivija, Paragvaj	onesnaženost, kmetijstvo	latentni konflikt	eskalira
Lauca	Čile, Bolivija	zasljevanje, kmetijstvo	kriza	eskalira
Cenepa	Ekvador, Peru	pridobivanje električne energije, plovne poti	resna kriza	deeskalira

(opomba: *povodje)

(opomba: **Legenda intenzivnosti konfliktov:

latentni konflikt : ena ali več strani dvomi v obstoječe vrednote, cilje in/ali način njihove realizacije

kriza : kopičenje vojaške sile, političen pritisk, ekonomski ukrepi in vojaške grožnje (brez uporabe sile)

resna kriza : omejena uporaba oborožene sile

vojna : daljši oborožen konflikt visoke intenzivnosti med vsaj dvema regularnima oboroženima silama)

Okolje konflikta:

mednarodni konflikt

notranji (interni) konflikt

Avtor: Blaž Milovac

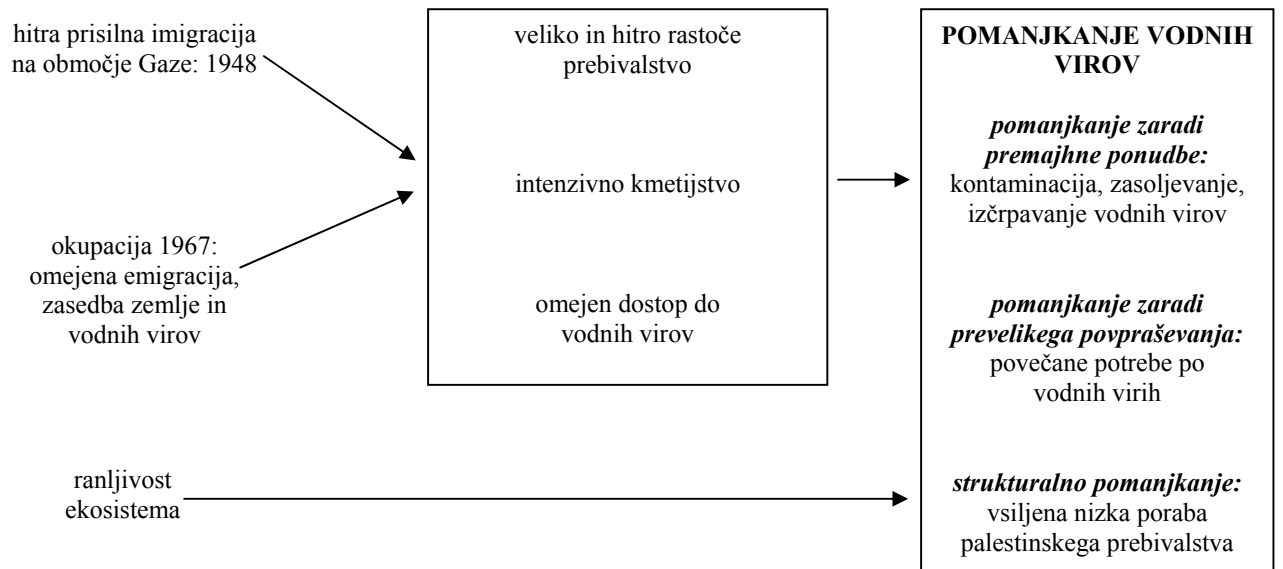
Tabela 7.10 : Odvisnost od eksogenih vodnih virov v izbranih državah na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki

DRŽAVA	DELEŽ OD SKUPNO RAZPOLOŽLJIVIH VODNIH VIROV, KI PRIHAJA IZ OZEMLJA DRUGIH DRŽAV (%)
Egipt	97
Sirija	79
Sudan	77
Irak	66
Jordanija	36
Izrael (vključno z okupiranimi območji)	21
Izrael (v okviru meja iz leta 1967)	x > 60*
Alžirija	1
Libija	0
Saudska Arabija	0
PRIMERJAVA	
Madžarska	95
Nizozemska	89
Nemčija	51
Avstrija	38
Nigerija	15
Indija	11
Francija	7
Švica	1

(opomba* : vključno z eksogenimi viri podtalnice)

Vir: Gleick v Libiszewski (1995b: 3); Samson in Charrier (1997: 14).

Shema 8.4 : Model pomanjkanja vodnih virov na območju Gaze

Kelly & Homer-Dixon (1998: 74).

Slika 8.6 : Porečje Nila

Legenda:

porečje Nila

Nile River Basin (2000), World Bank.
www.nilebasin.org/nilemap.htm (30. 12. 2004).

Slika 8.7 : Porečje reke Jordan

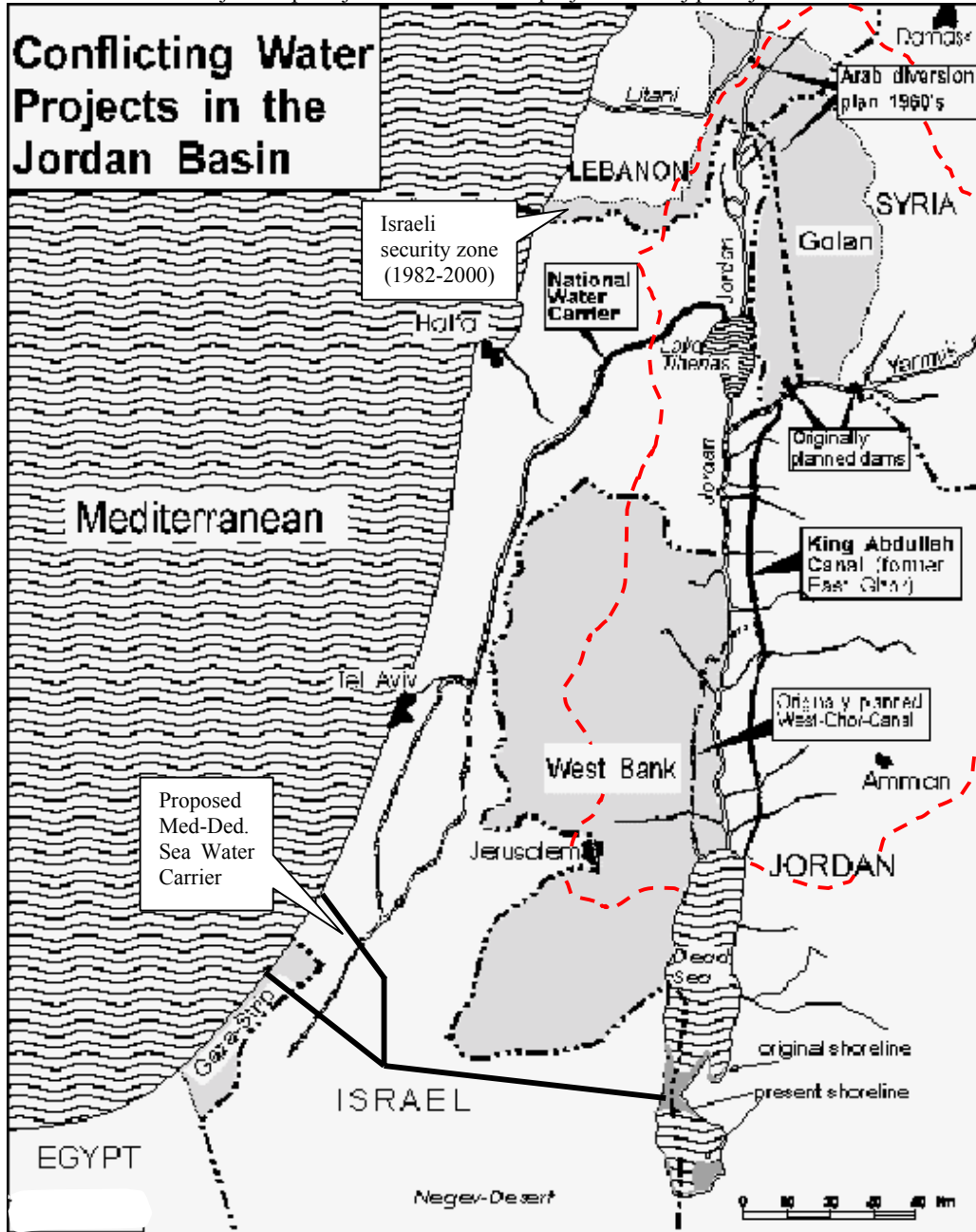

Legenda:

- - - razvodnica reke Jordan
- povodje Mrtvega morja

Vir: Prirejeno po UNEP (2003) Freshwater Resources in Jordan Basin.
www.glowo-jordan-river.de/design/html/JRII_map.htm (10. 1. 2005).

Slika 8.7.a : Medsebojno nasprotujoči si vodooskrbni projekti znotraj porečja reke Jordan

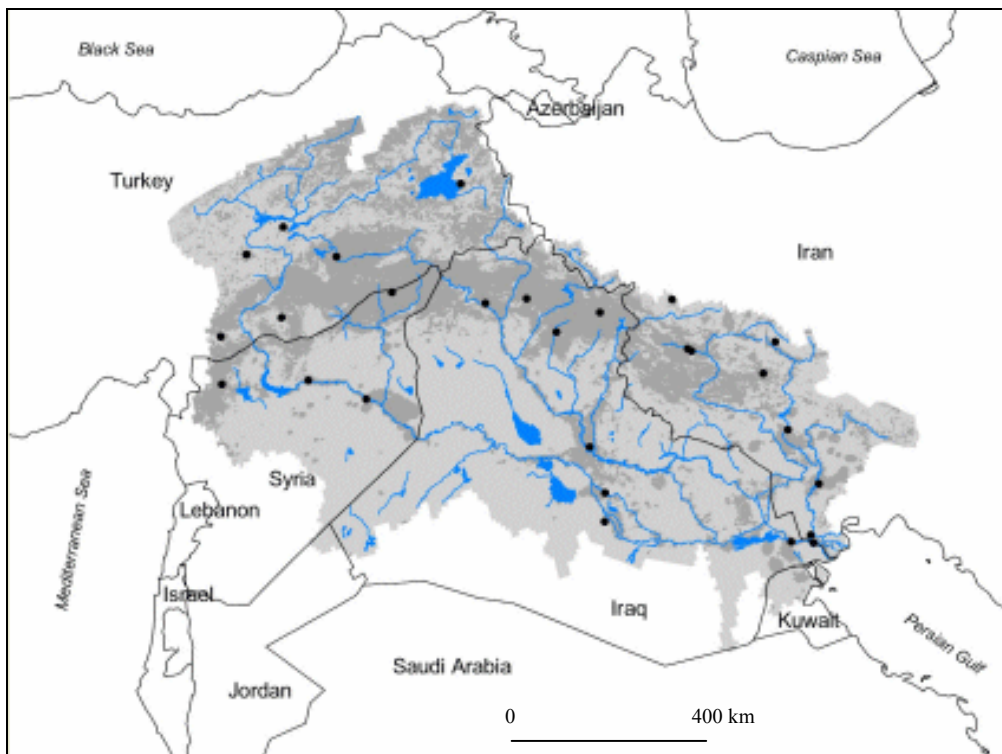

Legenda:

- območja, ki jih nadzira Izrael po letu 1967
- razvodnica reke Jordan
- državne meje

Vir: Prirejeno po Libiszewski (1995a: 5, 8); (Wolf 2000: 91).

Slika 8.8 : Porečje Evfrata in Tigrisa (Shatt al Araba)

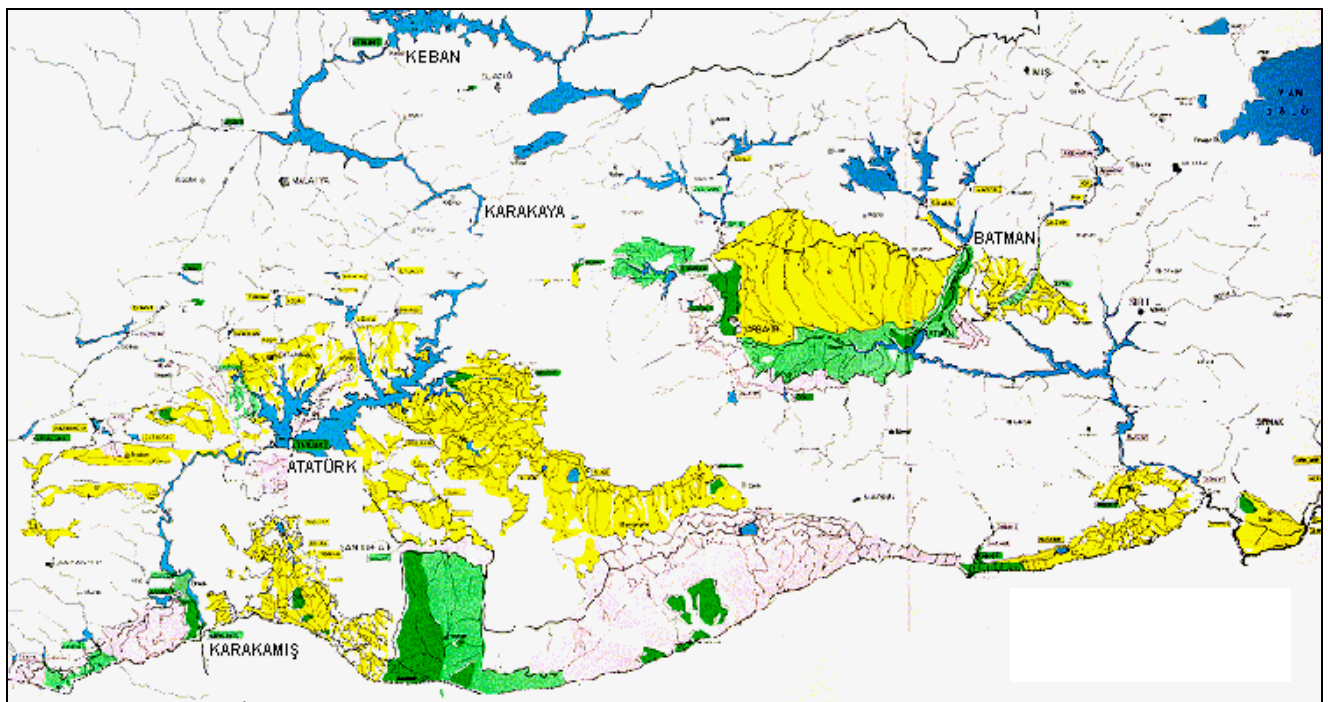

Legenda:

- neporaščene površine znotraj porečja
- poraščene površine znotraj porečja
- vodotoki in akumulacijska jezera
- večji jezovi oziroma hidroelektrarne

World Resources Institute (2000) Watersheds of the World: Europe-Tigris & Euphrates Watersheds.
www.earthtrends.wri.org/text/water-resources/map-336.html (10. 1. 2005).

Slika 8.10 : Povečevanje namakalnih površin v vzhodni Anatoliji v okviru turškega vodooskrbnega projekta GAP (stanje leta 2004)

Legenda:

- namakane obdelovalne površine
- namakane površine v izgradnji
- načrtovane namakane površine
- površine na katerih se proučujejo možnosti za namakanje

Vir: Prirejeno po GAP Development Project (2004) The Government of Turkey.

www.dsi.gov.tr/gapmap.htm (30.12.2004);

GAP Irrigation Project in Turkey (2004) Scope of the Project, Northwest Texas International Trade Center.

www.nwtic.org/images/turkey2.jpg (30. 12. 2004).